M. ANNAEI LUCANI PHARSALIA, SIUE DE BELLO CIUILI...

Marcus Annaeus Lucanus, Isabella Piccini, ...




BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
21 D
24



VENETIIS. MDCLXXIII
Sumptibus
HÆREDVM FRANCISCI BABA





Illuſtriſs. atq; Excellentiſs. D.

D. PETRO BASADONNA

Equiti, ac Diui Marci Procuratori Præſtantiſſimo.



Amiliæ, invidorum inſana rabie exagitatæ, Patronum; ac LVCANO Mæcenatem quærimus. Vtrumq; munus à tua humanitate, Illuſtriſſime atq; Excellentiſſime Domine, humili ſupplicatione depoſcimus. Olim beneficio Romani Imperatoris eximij Poetæ ſeruata Fama, tuæ patrocinio ſapientiæ confirmetur: Noſtra Sors continuo aſſultu à malignantium furore impetita tua Autoritate, in qua noſtram omnem ſtatuimus Sortem, ſubleuetur. Purpura, qua fulges, pari beneficentia Virtutem protegit, calamitatem tegit. Ea omnes Patres Patriæ uerus Pater Patriæ excellis animi proceritate, ut in Te primos obtutus coniiciat quisque; Teque unum, & Numē ad tutelam ſeligat, & Principem ad præſidium exoptet. Hic libenter iremus in tuarum laudum ſylvam; at nos detinet modeſtia, quam, inter innumeras tuas verè Regias

dotes,



dotes, principem veneramur. Insuper semper esset infra tua merita qualecumq; encomium. In Te enim, & Nobilitatis Serenissimus splendor, & Ingenij par fulgor tàm eximiè certant; ut quæ diuisa in alijs ipsos efficiunt beatos, mira in Te sint concinnitate collecta. Excipiat igitur tua Benignitas, ad quam natus, et in qua clarus es, silentium veluti expressiorem animi reverentissimi affectum; ac gratioso oculo respice obsequium, & cultum tuam Purpuram prono corde deosculantium.

Excellentiæ Tuæ.

Venetiis Idibus Nou. 1672.

Humiliss. deuinctiss. obsequentiss. Serui.
Heredes Francisci Babæ

LECTORI



Mpensis nostris, non tamen ex nostris Typis LVCANI *prodit* PHARSALIA. *Quædam impressio Amstelodamensis nobis dedit exemplar: In hac verò recenti, Ioannis Sulpicij Verulani Argumentis accedunt unicuiq; Libro appositæ Hugonis Grotii Notæ, quæ Poetæ genuinum sensum, & veram explicant lectionem. Annotationes, quas industri Minerua Thomas Pharnabius clarioris eruditionis gratia concinnauit, alia quæ breui forsan molienda est, præsentabit impressio. Quod attinet ad operis correctionem, iam tibi pro certo constare opinamur, Typographorum incuria quamlibet frustrar isedulitatem. Leuia tamen incides in errata, nec difficilis erunt emendationis oculo non inuido* coire *pro* coiere *pag.*2.*v.*33.ispe *pro* ipse *p.*31.*v.*3.gunerea *pro* funerea *p.*37.*v.*21. ineriti *pro* inerti *p.*112. *v* 18 tyrrani *pro* tyranni *p.*191.*v.*19.& solpugna *prò* solpuga *p.*232. *v.*12. *Hisce ac alijs si occurrent, ut veniam des Typographus ipse tuam im-*
... humanitatem. Vale.

Noi Riformatori del Studio di Padoua.

HAuendo veduto per atteſtato del Segretario Noſtro, che nel Libro Intitolato *M. Annæi Lucani Pharſalia cum Notis Hugonis Grotij, & Annotationibus Thomæ Farnabij*, non vi è coſa alcuna contra Principi e buoni Coſtumi, Concediamo licenza che poſſa ſtamparſi oſſeruando le leggi in queſto propoſitò &c.

Data li 2. Nou. 1672.

(Angelo Correr kau. Proc. Ref.

(Pietro Baſadonna kau. Proc. Ref.

M. ANNÆI LVCANI

VITA.

Ex Commentario antiquissimo.

MArcus Annæus Lucanus patrem habuit M. Annæum Melam, ex provincia Bætica Hispaniæ interioris Cordubensem Equitem Rom. illustrem inter suos; notum Romæ, & propter Senecam fratrem, clarum per omnes virtutes virum; & propter studium vitæ quietioris; quod sequens, magis à turba recedebat, minus latebat. Matrem habuit & regionis ejusdem & urbis, Aciliam nomine, Acilii Lucani filiam, oratoris operæ apud proconsules frequentis, & apud clarissimos viros non nullius ingenii; adeo non improbandus, ut in scriptis aliquibus hodie quoque duret ejus memoria: cujus cognomen hic inditum apparet. Natus est 3. Non. Novemb. Cæsare Augusto Germanico 2. L. Cæsiano 1. C o s s. Sed in patria sua non valuit educari: fatorum, credo, decretis, ut id ingenium quod Orbem fama sui impleturum cresceret, in domina mundi aleretur urbe. Octavum enim mensem agens Romam translatus est, ac ne dispar eventus in eo narraretur ejus qui in Hesiodo refertur, cum opinio tunc non dissimilis maneret, cunas infantis, quibus ferebatur, apes circumvolarunt, eique insedere complures, aut dulcem jam tum spiritum ejus inhaurientes, aut facundum, & qualem nunc existimamus, futurum significantes. Præceptoribus tunc eminentissimis est eruditus, eosque intra breve temporis spatium ingenio adæquavit: una vero studentes superavit profectibus. Declamavit & Græce & Latine cum magna admiratione audientiæ. Ob quod puerili mutato in Senatorium cultum, & in notitiam Cæsaris Neronis facile pervenit, & honore vix dum ætate debito dignus judicatus est. Gessit autem Quæsturam: in qua cum collegis, more tunc usitato, munus gladiatorium edidit, secundo populi favore, Sacerdotium etiam accepit auguratus. Equidem hactenus tempora habuit secunda. Quæ autem sequuntur, mutata invidia & odio Neronis, ipsi exitium, domesticis luctum [...]bilem attulerunt. Inter amicos enim Cæsaris

recitante Nerone, fuerat coronatus, & ex tempore Orphea scriptum in experimentum ingenii ediderat; & tres libros quales videmus. Quare inimicum sibi fecit Imperatorem, quo ambitiose imitante, non hominum tantum, sed & artium sibi principatum vendicante, interdictum est ei poetica, interdictum est etiam causarum actionibus. Hoc factum Cæsaris juvenili æstimans animi calore, sperans que ultionem, à conjuratis in cædem Neronis socius assumtus est: sed parum fauste. Deceptus est enim à Pisone & consularibus, aliisque prætura perfunctis illustribus viris. Dum vindictam expetit, in mortem irruit. Nam sua sponte coactus vita excedere, venas sibi præcidit; periitque prid. kal. Majas Attico Vestino & Nerva Syllano Coss. 27. ætatis annum agens: non sine jactura utilitatis, cum patriæ, quæ tantam immature amisit indolem, tum studiorum quoque; reliqui enim VII. Belli Civilis libri locum calumniantibus, tanquam mendosi non darent. qui tametsi sub vero crimine non egent patrocinio, de iisdem, dici, quod in Ovidii libris præscribitur, potest: Emendaturus, si licuisset, erat. Extant ejus & alii complures: ut, * Iliacon. Saturnalia. Catascomium. Silvarum x. Tragœdia Medea imperfecta. Salticæ Fabulæ XIV. & Hippamata prosa oratione in Octavium Sagittam: & pro eo, de incendio Vrbis. Epistolarum ex Campania. Non fastidiendi quidem omnes; tales tamen, ut Belli Civilis videatur accessio.



TES-

TESTIMONIA
ET
IVDICIA



DE
LVCANO.

Lucanus ipse de opere suo in V.I I.

HAEc & apud seras gentes, populosq; nepotum,
Sive sua tantum venient in sæcula fama;
Sive aliquid magnis nostri quoque cura laboris
Nominibus prodesse potest, cum bella legentur,
Spesque metusque simul, perituraq; vota movebunt:
Attonitique omnes veluti venientia fata,
Non trāsmissa, legent, & adhuc tibi, Magne, favebūt

& in X.

Invidia sacra, Cæsar, ne tangere famæ:
Nam, si quid Latiis fas est promittere Musis,
Quantum Smyrnæi durabunt vatis honores,
Venturi te meque legent: PHARSALIA *nostra*
Vivet, & à nullo tenebris damnabitur ævo.

Tacitus *Annal. XVI.*

Mella quibus Gallio & Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat, per ambitionem præposteram, ut Eques Romanus, Consularibus potentia æquaretur. simul acquirendæ pecuniæ brevius iter credebat per procurationes administrandis Principis negotiis. Idem Annæum Lucanum genuerat grande adjumentum claritudinis.

Idem XV.

Et Lucanus Annæus, Plautiusque Lateranus Consul designatus, vivida odia intulere (*conjurationi in Neronem.*) Lucanum propriæ causæ accendebant, quod fa-

mam carminum ejus premebat Nero, prohibueratq; ostentare, vanus æmulatione. *Mox*: Lucanus, Quinctianusque & Senecio diu abnuere. Post promissa impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus Atillam matrem suam, Quinctianus Glicium Gallum, Senecio Annium Pollionem, amicorum præcipuos, nominavere. *Deinde*: Non enim omittebant Lucanus quoque & Senecio passim conscios edere. *Postea*: Exin M. Annæi Lucani cædem imperat (*Nero*) Is profluente sanguine, ubi frigescere pedes manusque, & paulatim ab extremis cedere spiritum, fervido adhuc & compote mentis pectore intelligit, recordatus carmen à se compositum, quo vulneratum militem per ejusmodi mortis imaginem obiisse tradiderat, versus ipsos retulit; eaque illi suprema vox fuit. *Postea*: At illa sine absolutione. sine supplicio dissimulata. *Iterum* ANN. XVI, Interfecto (*Lucano*.) dum rem familiarem ejus acriter requirit (*Mella pater*,) accusatorem concivit Fabium, Romanum, ex intimis Lucani amicis. Mixta inter patrem filiumque conjurationis scientia fingitur, assimilatis Lucani litteris.

Versus quos morientem Lucanum pronunciasse ait Tacitus, sunt qui hos esse existiment.

Scinditur avulsus, nec sicut vulnere sanguis
Emicuit lentus; ruptis cadit undique venis;
Discursusque animæ diversa in membra meantis
Interceptus aquis. ----

Alii hos:

Sanguis erant lacrymæ: quæcunq; foramina novit
Humor, ab iis largus manat cruor: ora redundant,
Et patulæ nares: sudor rubet: omnia plenis
Membra fluunt venis. totum est pro vulnere corpus.

STATIVS PAPINIVS

Præfatione ad Librum secundum Silvarum.

Excludit volumen Genethliacon Lucani, quod Polla Argentaria carissima uxorum, cum hunc diem forte consecraremus, imputari sibi voluit. Ego non potui majorem tanti autoris habere reverentiam, quam quod laudes ejus dicturus Hexametros meos timui.

Ejus-

Ejusdem Genethliacon Lucani.

LVCANI proprium diem frequentet,
Quisquis collibus Isthmiæ Diones
Docto pectora concitatus œstro,
Pendentis bibit ungulæ liquorem.
Ipsi, quos penes est honor canendi,
Vocalis citharæ repertor Arcas,
Et tu Bassaridum rotator Evau,
Et Pæan, & Hyantiæ sorores,
Lætæ purpureas novate vittas.
Crinem comite; candidamque vestem
Perfundant ederæ recentiores.
Docti largius evagentur amnes,
Et plus Aoniæ virete silvæ,
Et si qua patet, aut diem recepit,
'ertis mollibus expleatur umbra.
Centum Thespiacis odora lucis
Stent altaria, victimæque centum,
Quas Dirce lavat, aut alit Cithæron.
Lucanum canimus, favete linguis.
Vestra est ista dies, favete Musæ,
Dum qui vos geminas tulit per artes
Et junctæ pede vocis, & solutæ,
Romani colitur chori Sacerdos.
Felix heu nimis & beata tellus,
Quæ pronos Hyperionis meatus
Summis Oceani vides in undis,
Stridoremque rotæ cadentis audis,
Quæ Tritonide fertiles Athenas
Vnctis Bætica provocas tapetis.
Lucanum potes imputare terris.
Hoc plus quam Senecam dedisse mundo,
Aut dulcem generasse Gallionem.
Attollat refluos in astra fontes
Grajo nobilior Melete Bætis.
Bætin Mantua provocare noli.
Natum protinus, atque humum per ipsam
Primo murmure dulce vagientem
Blando Calliope sinu recepit.
Tum primum posito remissa luctu
Longos Orpheos exuit dolores:
Et dixit, puer ò dicate Musis,
Longævos cito transiture vates,
Non tu flumina, nec greges ferarum,
Nec plectro Geticas movebis Ornos:

Sed ſeptem juga, Martiumque Tybrin;
Et doctos equites, & eloquente
Cantu, purpureum trahes Senatum.
Nocturnas alii Phrygûm ruinas,
Et tardi reducis vias Vlyſſi,
Et puppem temerariam Minervæ
(Trita vatibus orbita) ſequantur.
Tu carus Latio, memorque gentis
Carmen fortior exeris togatum.
Ac primum, teneris adhuc in annis
Laudes Hectora, Theſſalosque currus.
Et ſupplex Priami potentis aurum.
Et ſedes reſerabis Inferorum.
Ingratus Nero dulcibus theatris,
Et noſter tibi præferetur Orpheus.
Dices culminibus Remi vagantis,
Infandos domini nocentis ignes.
Tu caſtæ titulum, decusque Pollæ
Iucunda dabis allocutione.
Mox cœpta generoſior juventa
Albos oſſibus Italis Philippos,
Et Pharſalica bella detonabis.
Et fulmen ducis inter arma divi,
Libertate gravem pia Catonem,
Et gratum popularitate Magnum.
Tu Peluſiaci ſcelus Canopi
Deflebis pius, & Pharo cruenta
Pompejo dabis altius ſepulchrum.
Hæc primo juvenis canes ſub ævo
Ante annos Culicis Maroniani:
Cedet Muſa rudis ferocis Enni,
Et docti furor arduus Lucreti,
Et qui per freta duxit Argonautas,
Et qui corpora prima transfigurat.
Quin majus loquor, ipſa, e Latinis.
Æneis venerabitur canentem.
Nec ſolum dabo carminis nitorem,
Sed tædis genialibus dicabo
Doctam, atque ingenio tuo decoram;
Qualem blanda Venus, daretque Iuno;
Forma, ſimplicitate, comitate,
Cenſu, ſanguine, gratia, decore.
Et veſtros Hymenæon ante poſtes
Feſtis cantibus ipſa perſonabo.
O ſævæ nimium, gravesque Parcæ,
O nunquam data feſta longa! ſummis
Cur plus ardua caſibus petatis
Cur ſæva vice magna non ſeneſcunt?

Sic natum Nasamonii Tonantis
Post ortus, obitusque fulminatos,
Augusto Babylon premit sepulchro.
Sic fixum Paridis manu trementis
Peliden Thetis horruit cadentem.
Sic ripis ego murmurantis Hebri
Non mutum caput Orpheos sequebar.
Sic & tu rabidi (nefas) Tyranni
Iussus præcipitem subire Lethen,
Dum pugnas canis, arduaque voce
Das solatia grandibus sepulchris.
O dirum scelus! ò scelus! tacebis.
Sic fata est, leviterque decidentes
Abrasit lachrymas nitente plectro.
At tu, seu rapidum poli per axem
Famæ curribus arduis levatus,
Qua surgunt animæ potentiores,
Terras despicis, & sepulchra rides:
Seu pacis meritum nemus reclusæ
Felix Elysiis tenes in oris.
Quo Pharsalica turba congregatur,
Et te nobile carmen insonantem
Pompeji comitantur, & Catones:
Tu magna sacer & superbus umbra
Nescis Tartaron, & procul nocentum
Audis verbera, pallidumque visa
Matris lampade respicis Neronem.
Adsis lucidus, & vocante Polla
Vnum quæso diem Deos silentum
Exores. solet hoc patere limen
Ad nuptas redeuntibus maritis.
Hæc te non thiasis procax dolosis
Falsi numinis induit figura;
Ipsum sed colit, & frequentat ipsum
Imis altius insitum medullis.
Ac solatia vana subministrat
Vultus, qui simili notatus auro
Stratis prænitet, incubatque somno.
Securæ procul hinc abite mortes:
Hæc vitæ genialis est origo.
Cedat luctus atrox, genisque manent
Iam dulces lachrymæ, dolorque fessus
Quicquid fleverat ante, nunc adoret.

M. FA.

M. FABIVS QVINTILIANVS.

Lucanus ardens & concitatus, & sententiis clarissimus, &, ut dicam quod sentio, magis Oratoribus quam Poetis annumerandus.

Martialis de Natali Lucani.

Hæc est illa dies, quæ magni conscia partus
Lucanum populis, & tibi Polla dedit.
Heu Nero crudelis, nullaque invisior umbra
Debuit hoc saltem non licuisse tibi.

Idem de Lucano.

Sunt quidam qui me dicunt non esse Poetam,
Sed qui me vendit Bibliopola putat,

Idem alibi.

.....unicumque Lucanum
Facunda loquitur Corduba.

Auctor Dialogi de Causis corruptæ eloquentiæ,

Exigitur enim jam ab Oratore poeticus decor: non Attii aut Pacuvii veterno inquinatus; sed ex Horatii & Virgilii & Lucani sacrario prolatus.

Sidonius Apollinaris lib. II. Ep. X.

Reminiscere quod sæpe versum Corinna cum suo Nasone complevit, Argentaria cum Lucano, &c.

D. Hieronymus in Chronico Eusebiano Num. MMLXXX, in anno X Neronis.

M. Annæus Lucanus Cordubensis Poeta in Pisoniana conjuratione deprehensus, brachium ad secandas venas medico præbuit.

Inscriptio vetus.

M. ANNÆO LVCANO
CORDVBENSI POETÆ.
BENEFICIO NERONIS
FAMA SERVATA.

EX LIBRO IV. HISTORIARVM LVC. FLORI.

CAP. II.

Bellum Cæsaris & Pompeji.

IAm penè toto orbe pacato, majus erat Imperium Romanum, quam ut ullis externis viribus extingui posset. Itaq; invidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armavit. Ac Mariana quidem Cinnanaq; rabies intra urbem se præcluserat, quasi experiretur; Sullana tempestas latius, intra Italiam tamen detonuerat, Cæsaris furor atque Pompeji, Vrbem, Italiam, gentes, nationes, totum deniq; qua patebat imperium, quodam quasi diluvio & inflammatione corripuit, adeo, ut nō recte tantum civile dicatur, ac ne sociale quidem, sed nec externum; sed potius cōmune quoddam ex omnibus, & plus quam bellum. Quippe si duces ejus inspicias, totus Senatus in partibus; si exercitus, hinc XI legiones, inde XVIII, flos omnis & robur Italici sāguinis, si auxilia sociorum, hinc Gallici Germaniq; delectus: inde Deiotarus, Ariobarzanes, Tarcondimotus Cotbus, omne Thraciæ, Cappadociaq;, Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, Italiæ, totiusq; robur Orientis: si moram belli, quatuor annis, & pro clade rerum breve tempus: si locum & spatium ubi commissum est, intra Italiā; inde se in Galliam Hispaniamq; deflexit; reuersūq; ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliaq; consedit; hinc in AEgyptum subito transiliit: inde respexit Asiam, Africæ incubuit: postremo in Hispaniam remigravit, & ibi aliquando defecit. Sed non & odia partium finita cum bello. Non enim prius quievere, quam in urbe ipsa, medio senatu, eorum, qui victi erant, odia, victoris sese cæde satiarent. Causa tantæ calamitatis eadem, quæ omnium, nimia felicitas. Si-

qui-

quidem Quincto Metello & Lucio Afranio consulibus, cum Romana majestas toto orbe polleret, recētesque victorias, Ponticos & Armenios triumphos in Pompejanis theatris Roma cantaret, nimia Pōpeji potentia apud otiosos (ut solet) cives movit invidiam. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum, Cato adversus potentes semper obliquus; detrectare Pompejum, actisq; ejus obstrepere. Hic dolor transversū egit, & ad præsidia dignitati paranda impulit. Fortè tunc Crassus genere, divitiis, dignitate florebat, vellet tamen auctiores opes. Cajus Cæsar eloquentia, & spiritu, & jam consulatu allevabatur. Pompejus tamen super utrumq; eminebat. Sic igitur Cæsare dignitatem comparare, Crasso augere, Pompejo retinere cupientibus, omnibusq; pariter potentiæ cupidis, de invadenda Repub. facilè convenit. Ergo cum mutuis viribus in suum quisq; decus niteretur, Galliam Cæsar invadit, Crassus Asiam, Pompejus Hispaniā, tres maximos exercitus: & sic jam orbis imperium, societate trium principum occupatur. Decem annos traxit ista dominatio. Exinde quoniam mutuo metu tenebantur, Crassi morte apud Parthos, & morte Iuliæ Cæsaris filiæ, quæ nupta Pompejo, generi socerique concordiam matrimonii fœdere tenebat, statim æmulatio erupit. Iam Pompejo suspectæ Cæsaris opes, & Cæsari Pompejana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanta imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcelloq; consulibus rupta prima conjurationis fide, de successione Cæsaris Senatus, idemq; Pompejus agitabat: nec ille abnuebat, si ratio sui proximis comitijs haberetur consulatus: absenti, quem decem tribuni favente Pompejo nuper decreverant, tum dissimulante eodem negabatur. Veniret, & peteret majorum more. Ille contra flagitare decreta, ac nisi in fide permanerent, non se dimissurū exercitum. Ergo ut in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli arena, Italia fuit: cujus arces levibus præsidiis Pompejus insederat: sed omnia subito

Cæsaris

Cæsaris impetu oppreßa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt. Tum pulsus Etruria Libo, Vmbria Thermus, Domitius Corfinio. Et peractum erat bellum sine sanguine, si Pompejum Brundusii opprimere, ut cœperat, potuisset. Sed ille per obsessi claustra portus nocturna fuga evasit. Turpe dictu, modo princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum à se mare lacerata & pæne inermi navi fugiebat. Nec Pompejus ab Italia, quam senatus ab urbe fugatur prior: quam pæne vacuam metu, Cæsar ingreßus, consulem se ipse facit. Ærarium quoque sanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, jussit effringi: censumq; & patrimonium populi Romani ante rapuit, quam imperium. pulso fugatoque Pompejo, maluit prius ordinare provincias, quam ipsum sequi. Siciliam & Sardiniam annonæ pignora, per legatos habuit. Nihil hostile erat in Gallia. pacem ipse fecerat. Sed ad Hispanienses Pompeji exercitus transeunti per eam duci, portas claudere ausa Massilia est. Misera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit: sed quia tutis muris erat, vinci eam sibi jussit absenti. Græcula civitas, non pro mollitia nominis, & vallum cadere, & incendere machinas ausa, & congredi navibus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terra marique perdomuit: mox dedentibus sese ablata omnia præter (quam potiorem omnibus habebant) libertatem. Anceps variumq;, & cruentum in Hispania bellum cum legatis Cnei Pompeij Petrejo & Afranio, quos Ilerdæ castra habentes, apud Sicorim amnem obsidere, & oppido intercludere aggreditur. Interim abundatione verni fluminis, commeatibus prohibet. Sic fame castra tentata sunt, obsessorque ipse quasi obsidebatur: sed ubi pax fluminis rediit; populationibus & pugna campos aperuit, iterum ferox instat, & cedentes ad Celtiberiam consecutus, aggere & vallo, & per hæc siti ad deditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta est, nec ulterior moram fecit. Quid enim una post quinque legiones? Itaque ultro cedente Varrone, Gades, Fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæsaris sequebantur. Aliquid tamen adversus absentem

entem ducem ausa fortuna est circa Illyricum & Africam, quasi de industria prospera ejus aduersis radiarentur. Quippe cum fauces Adriatici maris jussi occupare Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyreo littore castra posuissent, jam maria late tenente Pompejo, repente castra legatus ejus Octavius, & Libo ingentibus copiis classicorum utrinque circumvenit, deditionem fames extorsit Antonio. Missa quoque à Basillo in auxilium ejus rates, quales inopia navium fecerat, nova Pompejanorum arte Cilicum actis sub mari funibus, captæ quasi per indaginem. duas tamen æstus explicuit: una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit, memorandumque posteris exitum dedit. Quippe vix mille juvenum manus, circumfusi undique exercitus per totum diem tela sustinuit: & cum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante tribuno Vultejo mutuis ictibus in se concurrit. In Africa quoque par & virtus & calamitas Curionis fuit, qui ad recipiendam provinciam missus, pulso fugatoque Varo jam superbus, subitum Iubæ regis adventum, equitatumq; Maurorum sustinere non potuit. Patebat victo fuga, sed pudor suasit, ut amissum sua temeritate exercitum, morte sequeretur. Sed jam debitum par fortuna flagitante, sedem bello Pompejus Epiron elegerat; nec Cæsar moratus: quippe ordinatis à tergo omnibus, quamvis hyems media prohiberet tempestate, ad bellum navigavit: positisq; ad Oricum castris, cum pars exercitus ob inopiam navium cum Antonio dimissa, Brundusii moram faceret: adeo impatiens erat, ut ad arcessendos eos, ardente ventis mari, nocte concubia, speculatorio navigio, solus ire tentaverit. Exstat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius: Quid times? Cæsarem vehis. contractis in unũ undique omnibus copiis, positisque cominus castris, diversa erant ducum cõsilia. Cæsar pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, ostentare aciem, provocare, lacessere, nunc obsidione castrorum, quæ erant sedecim millium vallo obducta (Sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent?)

nunc

nunc expugnatione Dyrrhachii irrita, (quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret) ad hoc, assiduis in eruptionem hostium præliis (quo tempore egregia virtus Scævæ centurionis emicuit, cujus in scuto centum atque viginti tela sedere) jam vero direptione urbium sociarum, cum Oricum & Gomphos, & alia castella Thessaliæ vastaret: Pompejus adversus hæc nectere moras, tergiversari simul, ut hostem interclusum undique inopia commeatuum terreret, utq; ardentissimi ducis consenesceret impetus. Nec diutius profuit duci salutare consilium. Milites otium, socii moram, principes ambitũ ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio sumta est Thessalia, & Philippicis campis, urbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. Numquam ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc & illinc præter auxilia regum & senatus. Nunquam imminentis ruinæ manifestiora prodigia, fuga victimarum, examina, insignes interdiu tenebræ. Dux ipse & nocturna imagine theatri sui audiens plausum in modum planctus circumsonare, & mane cũ pullo amiculo (nefas) apud principia cõspectus est. Numquã acrior neque alacrior exercitus Cæsaris fuit. Inde classica prius: Inde tela. Annotatum quoque committentis aciem Crastini pilum: qui mox adacto in os gladio, sic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem qua pugnaverat, ipsa novitate vulneris præferebat. Sed nec minus admirabilior illius exitus belli. Quippe cum Pompejus adeo equitum copia abundaret, ut facile circumventurus sibi Cæsarem videretur, circumventus ipse est. Nam cum diu æquo marte contenderent, jussuq; Pompeji fusus à cornu erupisset equitatus, repente hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, ut illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi una manu facta est. Nec ulla res magis exitio fuit, quam ipsa exercitus magnitudo. Multus in

eo

eo prælio Cæsar fuit, mediusq; inter Imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta, & ad victoriam efficax, Miles, faciem feri: altera ad jactationem composita, Parce civibus: cum ipse sequeretur. Felicem utcunque in malis Pompejum, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset. Superstes dignitati suæ vixit, ut cum majore dedecore per Thessalica Tempe equo fugeret, pulsus Larissa: in deserto Ciliciæ scopulo; fugam in Parthos, Africam, vel AEgyptum agitaret: ut denique in Pelusiaco littore, imperio vilissimi regis, consiliis spadonum, &, ne quid malis desit, Septimii desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ liberorumque moreretur. Quis non peractum esse cum Pompejo crederet bellum? Atqui acrius multo atque vehementius Thessalici incendii cineres recaluere. Et in AEgypto quidem adversus Cæsarem sine partibus bellum. Quippe cum Ptolomæus rex Alexandriæ summum civilis belli scelus peregisset, fœdusq; amicitiæ cum Cæsare medio Pompeji capite sanxisset; ultionem tanti viri manibus quærente fortuna, causa non defuit. Cleopatra regis soror affusa Cæsaris genibus, partē regni reposcebat. Aderat puella forma, & quæ duplicaretur ex illo, quod talis passa videbatur injuriam: odium ipsius regis, qui Pompeji cædem partium fato, non Cæsari dederat, haud dubiè idem in ipsum ausurus si expedisset. Quam ubi Cæsar restitui jussit in regnum, statim ab eisdem percussoribus Pompeji obsessus in regia, quamvis exigua manu ingentis exercitus molem mira virtute sustinuit. Ac primum ædificiorum proximorum atque navalium incendio, infestorum hostium tela submovit: mox in peninsulam Pharon subitus evasit. inde depulsus in maria mira felicitate ad proximam classem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento, seu fato, seu consilio, ut illud ingruentibus hostium telis saxisq; peteretur. Tandem receptus à classicis suis, undiq; simul hostes adortus, de imbelli ac perfida gente justa generi manibus dedit. Quippe & Theodotus magister, auctor totius belli, & ne virilia quidem portenta.

venta, Photinus atque Ganymedes diversi per mare & transfugio & morte consumti. Regis ipsius corpus obrutum limo repertum est in aurea loricæ honore. In Asia quoque novus rerum motus à Ponto, plane quasi de industria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum, ut à Pompejo pater, à Cæsare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis discordiæ nostræ fiducia, quam virtutis suæ, infesto in Cappadociā agmine ruebat. Sed hunc Cæsar aggressus, uno, & (ut sic dixerim) non toto prælio obtrivit, more fulminis, quod uno eodemq; momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris, ante victum hostem esse, quam visum. Sic cum exteris. At in Africa cum civibus multo atrocius quam in Pharsalia. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias diceres, sed integrum bellum. Sparsæ magis, quam oppressæ vires erant. Auxerat sacramentum ipsa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum successio. Quippe satis ample sonabat in Pompejani nominis locum, Cato & Scipio. Accessit copiis Mauritanus rex Iuba, videlicet ut latius vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam & Thapson, nisi quod amplior, eoq; acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompejum crevisse bellum. Denique quod alias nunquam, ante imperiū ducis sua sponte signa cecinerunt. Strages à Iuba cæpit: ejus elephanti bellorum rudes, & nuper à silva, consternati subito clangore, statim & exercitus in fugam, & duces fortius quam ut effugerent, non inconspicua tamen morte omnium. Iam Scipio nave fugiebat, sed assecutis eum hostibus, gladium per viscera exegit, & ubi esset quodam requirente, respondit hoc ipsum: Bene se habet Imperator. Iuba cum se recepisset in regiam, magnifice epulatus, cum Petrejo fugæ comite, super mensas & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille & regi suffecit, & sibi: cum interim semesi in medio cibi, & parentalia fercula regio simul Romanoque sanguine madebant. Cato non interfuit bello, positisque ad Bragadam castris, Vticā velut altera Africæ claustra servabat. Sed accepta

par-

partium clade, nihil cunctatus (ut sapiente dignum erat) mortem etiam latus accivit. Nam postquam filium comitesque amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit: tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterumq; percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis. Ille passus dum abscederent, rescidit plagas: secutaque vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit. Quasi non esset usquam dimicatum, sic arma rursus, & partes: quantoque Africa supra Thessaliam fuit, tanto Africā superabat Hispania: plurimumq; favoris partibus addebat fraternitas ducum, & pro uno duos stare Pompejos. Itaq; nusquam atrocius, nec tam ancipiti Marte concursum est. Primum in ipso ostio Oceani Varus Diriusq; legati conflixere. Sed acrius fuit cum ipso mari, quam inter se, navibus bellum. Siquidem velut furorem civium castigaret Oceanus, utramq; classem naufragio cecidit. Quinam ille horror, cum eodem tempore fluctus, procellæ, armamenta confligerent? adde situs ipsius formidinem, vergentia in unum, hinc Hispaniæ, inde Mauritaniæ littora, mare & intestinum & externum, imminentesq; Herculis speculas: cum omnia undique simul prælio & tempestate sævirent. mox circa obsidiones urbium utrinq; discursum est, quæ miseræ inter hos atque illos duces societatis Romanæ pœnas dabant. &c.



Aliud

Aliud Argumentum

PHARSALIÆ.

CVm provinciæ consulares, Hispaniæ Pompejo, Crasso Syria & Parthicum bellum, Cæsari Gallia Germaniaque datæ essent; Crassusque periisset, & Cæsaris in alterum lustrum prorogata esset potestas, decretusque à X. tribubus Consulatus, & Pompejus Iulia defuncta suspectas haberet Cæsaris opes, Marcellus Cos. de Cæsaris successione agere cœpit. Hic verò pacata iam intra novem annos universa provincia, non abnuebat, modo in proximis comitiis sui absentis ratio haberetur. Sed adversantibus Pompejanis decretum est, ut dimisso exercitu veniret, & peteret more majorum. Ille, nisi & Pompejus ab armis cederet & nisi decretis staretur, se non dimissurum respondens, pro hoste habetur. Iratus igitur provincia cum exercitu Romam versus egreditur, tantumque terroris urbi incutit, ut Pompejus cum Senatu Capuam, inde Brundusium fugerit; ibi obsessus à Cæsare vix evadit in Græciam. Cæsar Romam reversus ærarium direptum suis militibus dividit. Hinc in Hispaniam contendens, Massiliæ, in via, oppugnatione Bruto delegata, ipse Petrejum & Afranium Pompejanarum duces partium, in Hispania superavit. Inde Romam reversus in Epirum trajecit, ubi tum rei frumentariæ inopia laborans, tum à Pompejo pressus ac pæne devictus, castra in Thessaliam transtulit. hic acie superatus Pompejus Lesbon fugit; inde cum uxore Cornelia in Ægyptum navigavit, fretus Ptolemæi regis amicitia: cujus tamen jussu, consilio Pothini interfectus est, spectante conjuge & altero filio. Cæsar fugientem Pompejum in Ægyptum sequutus, ab Achilla regis præfecto in Alexandria obsessus in Pharon evasit. ibi ab hostibus oppressus se è navicula conjecit, ac per ducentos passus ad suam classem enatavit. mox perfidiam hostium ultus, rege sublato, Cleopatram sororem regis in regnum confirmavit.

IOANNIS SVLPICII VERVLANI

In singulos M. Annæi Lucani Libros

ARGVMENTA.

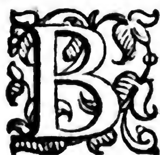
PRIMVS bella movens expellit ab urbe Senatum.
Brundusium oppugnat, Magnum fugat atque secundus.
Tertius exornatque Duces, & Phocida vexat.
Ad Sicorim quartus certat, longasque Salonas.
Quintus ab Hesperiis victorem mittit in hosteis.
Clauditur in sexto pater, & stirps consulit Vmbras.
Septimus expugnat parteis, Magnumque repellit.
Octavus Magni cædem cum funere deflet.
Per Libycas nono victos Cato ducit arenas.
Exponit decimus cœnam, fraudesque Photini.

M. AN.

M. ANNÆI LVCANI
CIVILIS BELLI
SIVE
PHARSALIÆ
LIBER PRIMVS.

Io. Sulpicij Verulani Argumentum.

PRimus habet belli causas, vtque actus ab ira
Præcipiti Cæsar Rubiconis transilit vndas,
Vicinumque minax inuasit Ariminon: inde
Excipit attonita dejectos vrbe Tribunos,
Ad bellũque suos animat, revocatque cohorteis,
Auxilium fidum: terror tum scribitur vrbis,
Et fuga Pompeij trepidans, pavidique Senatus.
Post hæc prodigia, & vatum responsa canuntur.



ELLA per Emathios plus quam ciuilia campos,
Iusque [1] datum sceleri canimus, populumque potentem
In sua victrici conuersum viscera dextra:
Cognatasque acies: & rupto fœdere regni
Certatum totis concussi viribus orbis,
In commune nefas: infestisque obuia signis
Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.
Quis furor ò ciues? quæ tanta licentia ferri,
Gentibus inuisis Latium præbere cruorem?
Cumque superba foret Babylon spolianda trophæis
Ausonijs, vmbraque erraret Crassus inulta,
Bella geri placuit nullos habitura triumphos?
Heu, [2] quantum potuit terra, pelagique parari
Hoc, quem ciuiles hauserunt, sanguine, dextræ!
Vnde venit Titan, & nox ubi sidera condit,
Quaque dies medius flagrantibus æstuat horis,

Et qua bruma rigens, ac nescia vere remitti,
Astringit Scythicum glaciali frigore pontum:
Sub iuga iam Seres, iam barbarus isset Araxes,
Et gens si qua iacet nascenti conscia Nilo.
Tunc si tantus amor belli tibi Roma nefandi,
Totum sub Latias leges cum miseris orbem,
In te verte manus: nondum tibi defuit hostis.
At nunc semirutis pendent quod mœnia tectis
Vrbibus Italiæ, lapsisque ingentia muris
Saxa iacent, nulloque domus custode tenentur,
Rarus & antiquis habitator in vrbibus errat:
Horrida quod dumis, multosque inarata per annos
Hesperia est, desuntque manus poscentibus aruis:
Non [3] tu Pyrrhe ferox, [4] nec tantis cladibus auctor
Pœnus erit: nulli penitus discindere ferro
Contigit: alta sedent ciuilis vulnera dextra.
Quod [5] si non aliam venturo fata Neroni
Inuenere viam; magnoque æterna parantur
Regna deis, cælumque suo seruire Tonanti
Non nisi sæuorum potuit post bella gigantum:
Iam nihil ò Superi querimur: scelera ipsa, nefasque
Hac mercede placent: diros Pharsalia campos
Impleat: & Pœni saturentur sanguine manes.
Vltima funesta concurrant prælia Munda.
His, Cæsar, Perusina fames, Mutinæque labores
Accedant fatis: &, quas premit aspera, classes,
Leucas: & ardenti seruilia bella sub AEtna.
Multum [6] Roma tamen debet ciuilibus armis,
Quod tibi res acta est. Te, cum statione peracta
Astra petes serus, prælati regia cæli
Excipiet gaudente polo: seu sceptra tenere,
Seu te flammigeros Phœbi conscendere currus,
Tellurem que nihil mutato sole timentem
Igne vago lustrare iuuet: tibi numine ab omni
Cedetur: iurisque tui natura relinquet
Quis deus esse velis; vbi regnum ponere mundi.
Sed neque in Arctoo sedem tibi legeris orbe:
Nec [7] polus adversi calidus qua mergitur Austri;
Vnde tuam videas obliquo sidere Romam,
AEtharis immensi partem si presseris vnam,

Sen-

Sentiet axis onus, librati pondera cæli
Orbe tene medio: pars ætheris illa sereni
Tota vacet, nullaque obſtent à Cæſare nubes.
Tunc genus humanum poſitis ſibi conſulat armis,
Inque vicem gens omnis amet: pax miſſa per orbem
Ferrea belligeri compeſcat limina Iani.
Sed mihi iam numen: nec, ſi te pectore vates
Accipiam, Cirrhæa velim ſecreta mouentem
Sollicitare Deum, Bacchumque auertere Nyſa.
Tu ſatis ad dandas Romana in carmina vires.
Fert animus cauſas tantarum expromere rerum:
Immenſumq; aperitur opus, quid in arma furentem
Impulerit populum, quid pacem excuſſerit orbi.
Inuida fatorum ſeries, ſummiſque negatum
Stare diu; nimioque graues ſub pondere lapſus,
Nec ſe Roma ferens. Sic, cum compage ſoluta
Secula tot mundi ſuprema coegerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos, omnia miſtis
Sidera ſideribus concurrent: ignea pontum
Aſtra petent: tellus extendere littora nolet,
Excutietque fretum: fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poſcet ſibi: totaque diſcors
Machina diuulſi turbabit fędera mundi.
In [8] *ſe magna ruunt. lætis hunc numina rebus*
Creſcendi poſuere modum: nec gentibus vllis
Commodat in populum, terræ, pelagiq; potentem,
Inuidiam Fortuna ſuam. tu cauſa malorum
Facta tribus dominis communis Roma, nec vnquam
In turbam miſſi [9] *feralia fœdera regni.*
O malè concordes, nimiaque cupidine cæci,
Quid miſcere iuuat vires, orbemque tenere
In medio? dum terra fretum, terramque leuabit
Aer, & longi voluent Titana labores,
Noxque diem cœlo totidem per ſigna ſequetur;
Nulla fides regni ſocijs, omniſque poteſtas
Impatiens conſortis erit: nec gentibus vllis
Credite; nec longe fatorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.
Nec [10] *pretium tanti tellus, pontuſque furoris*

IOANNIS SULPICII
VERULANI
In singulos M. Annæi Lucani Libros
ARGUMENTA.

PRIMUS bella movens expellit ab urbe Senatum.
Brundusium oppugnat, Magnum fugat atque secundus.
Tertius exornatque Duces, & Phocida vexat.
Ad Sicorim quartus certat, longasque Salonas.
Quintus ab Hesperiis victorem mittit in hosteis.
Clauditur in sexto pater, & stirps consulit Umbras.
Septimus expugnat parteis, Magnumque repellit.
Octavus Magni cædem cum funere deflet.
Per Libycas nono victos Cato ducit arenas.
Exponit decimus cœnam, fraudesque Photini.

gestans
cibus hærens,
aera ramos
jicit umbram,
sub Euro,
lant,
esare tantum
escia virtus
incere bello.
que ira vocasset,
ando parcere ferro.
ri
summa petenti
se ruina.
ila fulmen
e fragore
que pauentes
ina flamma:
re vetante
magnamque re-

olligit ignes.
sed publica belli
sere potentes.
fortuna subacta
undis,
fere rapinæ:
fasque priores
re decoros
cunda 17 virorum
itur orbe,
gos iungere fines
ata Camilli
assa ligones,
a colonis.
tranquilla iuvaret,
ceret armis.
t egestas,
erroque petendum,
raque iuris

eo prælio Cæsar fuit, mediusq; inter Imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta, & ad victoriam efficax, Miles, faciem feri: altera ad jactationem composita, Parce civibus: cum ipse sequeretur. Felicem utcunque in malis Pompejum, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset. Superstes dignitati suæ vixit, ut cum majore dedecore per Thessalica Tempe equo fugeret, pulsus Larissa: in deserto Ciliciæ scopulo; fugam in Parthos, Africam, vel AEgyptum agitaret: ut denique in Pelusiaco littore, imperio vilissimi regis, consiliis spadonum, &, ne quid malis desit, Septimii desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ liberorumque moreretur. Quis non peractum esse cum Pompejo crederet bellum? Atqui acrius multo atque vehementius Thessalici incendii cineres recaluere. Et in AEgypto quidem adversus Cæsarem sine partibus bellum. Quippe cum Ptolomæus rex Alexandriæ summum civilis belli scelus peregisset, fœdusq; amicitiæ cum Cæsare medio Pompeji capite sanxisset; ultionem tanti viri manibus quærente fortuna, causa non defuit. Cleopatra regis soror affusa Cæsaris genibus, partẽ regni reposcebat. Aderat puella forma, & qua duplicaretur ex illo, quod talis passa videbatur injuriam: odium ipsius regis, qui Pompeji cædem partium fato, non Cæsari dederat, haud dubiè idem in ipsum ausurus si expedißet. Quam ubi Cæsar restitui jussit in regnum, statim ab eisdem percussoribus Pompeji obsessus in regia, quamvis exigua manu ingentis exercitus molem mira virtute sustinuit. Ac primum ædificiorum proximorum atque navalium incendio, infestorum hostium tela submovit: mox in peninsulam Pharon subitus evasit. inde depulsus in maria mira felicitate ad proximam classem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento, seu fato, seu consilio, ut illud ingruentibus hostium telis saxisq; peteretur. Tandem receptus à classicis suis, undiq; simul hostes adortus, de imbelli ac perfida gente justa generi manibus dedit. Quippe & Theodotus magister, auctor totius belli, & ne virilia quidem portenta.

venta, Photinus atque Ganymedes diversi per mare & transfugio & morte consumti. Regis ipsius corpus obrutum limo repertum est in aurea lorica honore. In Asia quoque novus rerum motus à Ponto, plane quasi de industria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum, ut à Pompejo pater, à Cæsare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis discordiæ nostræ fiducia, quam virtutis suæ, infesto in Cappadociã agmine ruebat. Sed hunc Cæsar aggressus, uno, & (ut sic dixerim) non toto prælio obtrivit, more fulminis, quod uno eodemq; momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris, ante victum hostem esse, quam visum. Sic cum exteris. At in Africa cum civibus multo atrocius quam in Pharsalia. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias diceres, sed integrum bellum. Sparsæ magis, quam oppressæ vires erant. Auxerat sacramentum ipsa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum successio. Quippe satis ample sonabat in Pompejani nominis locum, Cato & Scipio. Accessit copiis Mauritanus rex Iuba, videlicet ut latius vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam & Thapson, nisi quod amplior, eoq; acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompejum crevisse bellum. Denique quod alias nunquam, ante imperiũ ducis sua sponte signa cecinerunt. Strages à Iuba capit: ejus elephanti bellorum rudes, & nuper à silva, consternati subito clangore, statim & exercitus in fugam, & duces fortius quam ut effugerent, non inconspicua tamen morte omnium. Iam Scipio nave fugiebat, sed assecutis eum hostibus, gladium per viscera exegit, & ubi esset quodam requirente, respondit hoc ipsum: Bene se habet Imperator. Iuba cum se recepisset in regiam, magnifice epulatus, cum Petrejo fuga comite, super mensas & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille & regi suffecit, & sibi: cum interim semesi in medio cibi, & parentalia fercula regio simul Romanoque sanguine madebant. Cato non interfuit bello, positisque ad Bragadam castris, Uticã velut alteræ Africæ claustra servabat. Sed accepta

par-

partium clade, nihil cunctatus (ut sapiente dignum erat) mortem etiam latus accivit. Nam postquam filium comitesque amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit: tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterumq; percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis. Ille passus dum abscederent, rescidit plagas: secutaque vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit. Quasi non esset usquam dimicatum, sic arma rursus, & partes: quantoque Africa supra Thessaliam fuit, tanto Africam superabat Hispania: plurimumq; favoris partibus addebat fraternitas ducum, & pro uno duos stare Pompejos. Itaq; nusquam atrocius, nec tam ancipiti Marte concursum est. Primum in ipso ostio Oceani Varus Didiusq; legati conflixere. Sed acrius fuit cum ipso mari, quam inter se, navibus bellum. Siquidem velut furorem civium castigaret Oceanus, utramq; classem naufragio cecidit. Quinam ille horror, cum eodem tempore fluctus, procellæ, armamenta confligerent? adde situs ipsius formidinem, vergentia in unum, hinc Hispaniæ, inde Mauritaniæ littora, mare & intestinum & externum, imminentesq; Herculis speculas: cum omnia undique simul prælio & tempestate sævirent. mox circa obsidiones urbium utrinq; discursum est, quæ miseræ inter hos atque illos duces societatis Romanæ pœnas dabant. &c.



Aliud

Aliud Argumentum

PHARSALIÆ.

CVm provinciæ consulares, Hispaniæ Pompejo, Crasso Syria & Parthicum bellum, Cæsari Gallia Germaniaque datæ essent; Crassusque periisset, & Cæsaris in alterum lustrum prorogata esset potestas, decretusque à X. tribubus Consulatus, & Pompejus Iulia defuncta suspectas haberet Cæsaris opes, Marcellus Cos. de Cæsaris successione agere cœpit. Hic verò pacata iam intra novem annos universa provincia, non abnuebat, modo in proximis comitiis sui absentis ratio haberetur. Sed adversantibus Pompejanis decretum est, ut dimisso exercitu veniret, & peteret more majorum. Ille, nisi & Pompejus ab armis cederet & nisi decretis staretur, se non dimissurum respondens, pro hoste habetur. Iratus igitur provincia cum exercitu Romam versus egreditur, tantumque terroris urbi incutit, ut Pompejus cum Senatu Capuam, inde Brundusium fugerit; ibi obsessus à Cæsare vix evadit in Græciam. Cæsar Romam reversus ærarium direptum suis militibus dividit. Hinc in Hispaniam contendens, Massiliæ, in via, oppugnatione Bruto delegata, ipse Petrejum & Afranium Pompejanarum duces partium, in Hispania superavit. Inde Romam reversus in Epirum trajecit, ubi tum rei frumentariæ inopia laborans, tum à Pompejo pressus ac pæne devictus, castra in Thessaliam transtulit. hic acie superatus Pompejus Lesbon fugit; inde cum uxore Cornelia in Ægyptum navigavit, fretus Ptolemæi regis amicitia: cujus tamen jussu, consilio Pothini interfectus est, spectante conjuge & altero filio. Cæsar fugientem Pompejum in Ægyptum sequutus, ab Achilla regis præfecto in Alexandria obsessus in Pharon evasit. ibi ab hostibus oppressus se è navicula conjecit, ac per ducentos passus ad suam classem enatavit. mox perfidiam hostium ultus, rege sublato, Cleopatram sororem regis in regnum confirmavit.

IOANNIS SVLPICII VERVLANI

In singulos M. Annæi Lucani Libros

ARGVMENTA.

PRIMVS bella movens expellit ab urbe Senatũ.
Brundusium oppugnat, Magnum fugat atque secundus.
Tertius exornatque Duces, & Phocida vexat.
Ad Sicorim quartus certat, longasque Salonas.
Quintus ab Hesperiis victorem mittit in hosteis.
Clauditur in sexto pater, & stirps consulit Vmbras.
Septimus expugnat parteis, Magnumque repellit.
Octavus Magni cædem cum funere deflet.
Per Libycas nono victos Cato ducit arenas.
Exponit decimus cœnam, fraudesque Photini.

M. AN.

M. ANNÆI LVCANI

CIVILIS BELLI

SIVE

PHARSALIÆ

LIBER PRIMVS.

Io. Sulpicij Verulani Argumentum.

PRimus habet belli causas, vtque actus ab ira
Præcipiti Cæsar Rubiconis transilit vndas,
Vicinumque minax inuasit Ariminon: inde
Excipit attonita dejectos vrbe Tribunos,
Ad bellũque suos animat, revocatque cohorteis,
Auxilium fidum: terror tum scribitur vrbis,
Et fuga Pompeij trepidans, pavidique Senatus.
Post hæc prodigia, & vatum responsa canuntur.

BELLA per Emathios plus quam ciuilia campos,
Iusque [1] datum sceleri canimus, populumque potentem
In sua victrici conuersum viscera dextra:
Cognatasque acies: & rupto fœdere regni
Certatum totis concussi viribus orbis,
In commune nefas: infestisque obuia signis
Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.
Quis furor ô ciues? quæ tanta licentia ferri,
Gentibus inuisis Latium præbere cruorem?
Cumque superba foret Babylon spolianda trophæis
Ausonijs, vmbraque erraret Crassus inulta,
Bella geri placuit nullos habitura triumphos?
Heu, [2] quantum potuit terra, pelagique parari
Hoc, quem ciuiles hauserunt, sanguine, dextræ!
Vnde venit Titan, & nox ubi sidera condit,
Quaque dies medius flagrantibus æstuat horis,

Et qua bruma rigens, ac nescia vere remitti,
Astringit Scythicum glaciali frigore pontum:
Sub iuga iam Seres, iam barbarus isset Araxes,
Et gens si qua iacet nascenti conscia Nilo.
Tunc si tantus amor belli tibi Roma nefandi,
Totum sub Latias leges cum miseris orbem,
In te verte manus: nondum tibi defuit hostis.
At nunc semirutis pendent quod mœnia tectis
Vrbibus Italiæ, lapsisque ingentia muris
Saxa iacent, nulloque domus custode tenentur,
Rarus & antiquis habitator in vrbibus errat:
Horrida quod dumis, multosque inarata per annos
Hesperia est, desuntque manus poscentibus aruis:
Non 3 *tu Pyrrhe ferox,* 4 *nec tantis cladibus auctor*
Pœnus erit: nulli penitus discindere ferro
Contigit: alta sedent ciuilis vulnera dextra.
Quod 5 *si non aliam venturo fata Neroni*
Inuenere viam; magnoque æterna parantur.
Regna deis, cœlumque suo seruire Tonanti
Non nisi sæuorum potuit post bella gigantum:
Iam nihil ô Superi querimur: scelera ipsa, nefasque
Hac mercede placent: diros Pharsalia campos
Impleat: & Pœni saturentur sanguine manes.
Vltima funesta concurrant prœlia Munda.
His, Cæsar, Perusina fames, Mutinæque labores
Accedant fatis: &, quas premit aspera, classes,
Leucas: & ardenti seruilia bella sub AEtna.
Multum 6 *Roma tamen debet ciuilibus armis,*
Quod tibi res acta est. Te, cum statione peracta
Astra petes serus, prælati regia cœli
Excipiet gaudente polo: seu sceptra tenere,
Seu te flammigeros Phœbi conscendere currus,
Telluremque nihil mutato sole timentem
Igne vago lustrare iuuet: tibi numine ab omni
Cedetur: iurisque tui natura relinquet
Quis deus esse velis; vbi regnum ponere mundi.
Sed neque in Arctoo sedem tibi legeris orbe:
Nec 7 *polus adversi calidus qua mergitur Austri;*
Vnde tuam videas obliquo sidere Romam,
AEtharis immensi partem si presseris vnam,
Sen-

Sentiet axis onus, librati pondera cæli
Orbe tene medio: pars ætheris illa sereni
Tota vacet, nullaque obstent à Cæsare nubes.
Tunc genus humanum positis sibi consulat armis,
Inque vicem gens omnis amet: pax missa per orbem
Ferrea belligeri compescat limina Iani.
Sed mihi iam numen: nec, si te pectore vates
Accipiam, Cirrhæa velim secreta mouentem
Sollicitare Deum, Bacchumque auertere Nysa.
Tu satis ad dandas Romana in carmina vires.
Fert animus causas tantarum expromere rerum:
Immensumq; aperitur opus, quid in arma furentem
Impulerit populum, quid pacem excusserit orbi.
Inuida fatorum series, summisque negatum
Stare diu; nimioque graues sub pondere lapsus,
Nec se Roma ferens. Sic, cum compage soluta
Secula tot mundi suprema coegerit hora;
Antiquum repetens iterum chaos, omnia mistis
Sidera sideribus concurrent: ignea pontum
Astra petent: tellus extendere littora nolet,
Excutietque fretum: fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poscet sibi: totaque discors
Machina diuulsi turbabit fœdera mundi.
In [8] se magna ruunt. lætis hunc numina rebus
Crescendi posuere modum: nec gentibus vllis
Commodat in populum, terræ, pelagiq; potentem,
Inuidiam Fortuna suam. tu causa malorum
Facta tribus dominis communis Roma, nec vnquam
In turbam missi [9] feralia fœdera regni.
O malè concordes, nimiaque cupidine cæci,
Quid miscere iuuat vires, orbemque tenere
In medio? dum terra fretum, terramque leuabit
Aer, & longi voluent Titana labores,
Noxque diem cælo totidem per signa sequetur;
Nulla fides regni socijs, omnisque potestas
Impatiens consortis erit: nec gentibus vllis
Credite; nec longe fatorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.
Nec [10] pretium tanti tellus, pontusque furoris

Tunc erat : exiguum dominos commisit asylum.
Temporis angusti mansit concordia discors,
Paxque fuit non sponte ducum. nam sola futuri
Crassus [11] erat belli medius mora. Qualiter vndas
Qui secat, & geminū gracilis mare separat Isthmos,
Nec patitur conferre fretum : si terra recedat,
Ionium AEgaeo [12] frangat mare : sic, vbi saeua
Arma ducum dirimens, miserando funere Crassus
Assyrias Latio maculauit sanguine Carras,
Parthica Romanos soluerunt damna furores.
Plus illa vobis acie, quam creditis, actum est
Arsacidae: bellum victis ciuile dedistis.
Diuiditur ferro regnum : populique potentis,
Quae mare, quae terras, quae totum possidet orbem,
Non cepit fortuna duos nam pignora iuncti
Sanguinis, & diro ferales omine tedas
Abstulit ad manes, Parcarum, Iulia, saeua
Intercepta manu. quod si tibi fata dedissent
Maiores in luce moras, tu sola furentem
Inde virum poteras, atque hinc retinere parentem ;
Armatasque manus excusso iungere ferro,
Vt generos soceris media iunxere Sabinae.
Morte [13] tua discussa fides, bellumque mouere
Permissum est ducibus: stimulos dedit aemula virtus.
Tu noua ne veteres obscurent acta triumphos,
Et victis cedat piratica laurea Gallis,
Magne times : te iam series, vsusque laborum
Erigit, [14] impatiensque loci fortuna secundi.
Nec [15] quenquam iam ferre potest, Caesarue priorem,
Pompeiusue parem. quis iustius induit arma,
Scire nefas : magno se iudice quisque tuetur,
Victrix causa Deis placuit, sed victa Catoni.
Nec coire pares : alter vergentibus annis
In senium, longoque togae tranquillior vsu
Dedidicit iam pace ducem : famaeque petitor
Multa dare in vulgus : totus popularibus auris
Impelli, plausuque sui gaudere theatri ;
Nec reparare nouas vires ; multumque priori
Credere fortunae. stat magni nominis vmbra.
Qualis frugifero quercus sublimis in agro

Exu-

Exuuias veteres populi, sacrataque gestans
Dona ducum: nec iam validis radicibus hærens,
Pondere fixa suo est: nudosque per aera ramos
Effundens, trunco, non frondibus, efficit umbram.
At [16] quamuis primo nutet casura sub Euro,
Tot circum siluæ firmo se robore tollant,
Sola tamen colitur. Sed non in Cæsare tantum
Nomen erat, nec fama ducis: sed nescia virtus
Stare loco: solusque pudor non vincere bello.
Acer, & indomitus; quo spes, quoque ira vocasset,
Ferre manum, & nunquam temerando parcere ferro.
Successus vrgere suos: instare fauori
Numinis. impellens quicquid sibi summa petenti
Obstaret: gaudensque viam fecisse ruina.
Qualiter expressum ventis per nubila fulmen
Ætheris impulsi sonitu, mundique fragore
Emicuit, rupitque diem, populosque pauentes
Terruit, obliqua præstringens lumina flamma:
In sua templa furit: nullaque exire vetante
Materia, magnamque cadens, magnamque reuertens
Dat stragem late, sparsosque recolligit ignes.
Hæ ducibus causæ suberant. sed publica belli
Semina, quæ populos semper mersere potentes.
Namque vt opes nimias mundo fortuna subacto
Intulit, & rebus mores cessere secundis,
Prædaque & hostiles luxum suasere rapinæ:
Non auro, tectisue modus: mensasque priores
Aspernata fames: cultus gestare decoros
Vix nuribus, rapuere mares: fœcunda [17] virorum
Paupertas fugitur, totoque accersitur orbe,
Quo gens quæque perit. tunc longos iungere fines
Agrorum. & quondam duro sulcata Camilli
Vomere, & antiquos Curiorum passa ligones,
Longe sub ignotis extendere rura colonis.
Non erat is populus, quem pax tranquilla iuuaret,
Quem sua libertas immotis pasceret armis.
Inde iræ faciles, &, quod suasisset egestas,
Vile nefas: magnumque decus, ferroque petendum,
Plus patria potuisse sua: mensuraque iuris

Vis erat: hinc leges, & plebiscita coacta;
Et cum Consulibus turbantes iura Tribuni:
Hinc rapti pretio fasces, sectorque fauoris
Ipse sui populus; lethalisque ambitus urbi,
Annua venali referens certamina Campo:
Hinc vsura vorax, auidumque in tempore fœnus,
Et concussa fides; & multis vtile bellum.
Iam gelidas Cæsar cursu superauerat Alpes;
Ingentesque animo motus, bellumque futurum
Cœperat: vt ventum est parui Rubiconis ad vndas,
Ingens visa duci patriæ trepidantis imago,
Clara per obscuram vultu mœstissima noctem,
Turrigero canos effundens vertice crines,
Cæsarie lacera, nudisque adstare lacertis,
Et gemitu permista loqui: Quo tenditis vltra?
Quo fertis mea signa viri? si iure venitis,
Si ciues: hucusque licet. Tunc perculit horror
Membra ducis, riguere comæ, gressumque coercens
Languor in extrema tenuit vestigia ripa.
Mox ait: O magnæ qui mœnia prospicis vrbis
Tarpeia de rupe tonans, Phrygiique penates
Gentis Iuleæ, & rapti secreta Quirini,
Et residens celsa Latialis Iuppiter Alba,
Vestalesque foci, summique ò numinis instar
Roma, faue cœptis: non te furialibus armis
Persequor: en adsum victor terraque, marique
Cæsar, vbique tuus, (liceat modo) nunc quoque, miles.
Ille erit ille nocens, qui me tibi fecerit hostem.
Inde moras soluit belli, tumidumque per amnem
Signa mouet propere. sic cum squalentibus aruis
Æstiferæ Libyes viso Leo cominus hoste
Subsedit dubius, totam dum colligit iram,
Mox vbi se sæua stimulauit verbere caudæ,
Erexitque iubam, & vasto graue murmur hiatu
Infremuit: tum torta leuis si lancea Mauri
Hæreat, aut latum subeant venabula pectus,
Per ferrum tanti securus vulneris exit.
Fonte cadit modico, paruisque impellitur vndis
Puniceus Rubicon, cum feruida canduit æstas.

Per-

Perque imas serpit valles, & Gallica certus
Limes ab Ausonijs disterminat arua colonis.
Tunc vires præbebat hyems, atque [18] auxerat vndas
Tertia iam grauido pluuialis Cynthia cornu,
Et madidis Euri resolutæ flatibus Alpes.
Primus in obliquum sonipes opponitur amnem
Excepturus aquas. molli tum cetera rumpit
Turba vado fracti faciles iam fluminis vndas.
Cæsar vt aduersam superato gurgite ripam
Attigit, Hesperiæ vetitis & constitit aruis,
Hic, ait, hic, pacem, temerataque iura relinquo;
Te fortuna sequor: procul hinc iam fœdera sunto,
Credidimus fatis, vtendum est iudice bello.
Sic fatus, noctis tenebris rapit agmina ductor
Impiger, & torto Balearis verbere fundæ
Ocyor, & missa Parthi post terga sagitta:
Vicinumque minax inuadit Ariminum, [19] vt ignes
Solis lucifero fugiebant astra relicto.
Iamque dies primos belli visura tumultus
Exoritur: seu sponte deum, seu turbidus Auster
Impulerat, mœstam tenuerunt nubila lucem.
Constitit vt capto iussus deponere miles
Signa foro, stridor lituum, clangorque tubarum
Non pia concinuit cum rauco classica cornu.
Rupta quies populi, stratisque excita iuuentus
Diripiunt sacris affixa penatibus arma,
Quæ pax longa dabat: nuda iam crate fluentes
Inuadunt clypeos, curuataque cuspide pila,
Et scabros nigræ morsu rubiginis enses.
Vt nota fulsere aquilæ, Romanaque signa,
Et celsus medio conspectus in agmine Cæsar,
Diriguere metu, gelidos pauor alligat artus,
Et tacito mutos voluunt sub pectore questus.
O male vicinis hæc mœnia condita Gallis!
O tristi damnata loco! pax alta per omnes,
Et tranquilla quies populos: nos præda furentum,
Primaque castra sumus. melius fortuna dedisses
Orbe sub Eoo sedem, gelidaque sub Arcto,
Errantesque domos, Latij quam claustra tueri.
Nos primi Senonum motus, Cimbrumque ruentem

Vidimus, & Martem Libyes, cursumque furoris
Teutonici. quoties Romam fortuna lacessit,
Hac iter est bellis gemitu sic quisque latenti,
Non ausus timuisse palam: vox nulla dolori
Credita: sed quantum, volucres cum bruma coercet,
Rura silent, mediusque iacet sine murmure pontus;
Tanta quies. Noctis gelidas lux soluerat vmbras;
Ecce faces belli, dubiæque in prelia menti
Vrgentes addunt stimulos, cunctasque pudoris
Rumpunt fata moras: iustos Fortuna laborat
Esse ducis motus, & causas inuenit armis.
Expulit ancipiti discordes vrbe Tribunos
Victo iure minax [20] iactatis curia Gracchis.
Hos iam mota ducis, vicinaque signa petentes
Audax venali comitatur Curio lingua:
Vox quondam populi, libertatemque tueri
Ausus, & armatos plebi miscere potentes.
Vtque ducem varias voluentem pectore curas,
Conspexit. dum voce tua potuere iuuari
Cæsar, ait, partes, quamuis nolente Senatu,
Traximus imperium, tunc, cum mihi Rostra tenere
Ius erat, & dubios in te transferre Quirites.
Sed postquam leges bello siluere coactæ,
Pellimur è patrijs laribus, patimurque volentes
Exilium: tua non faciat victoria ciues.
Dum trepidant nullo firmatæ robore partes,
Tolle moras: semper nocuit differre paratis.
Par labor atque metus pretio maiore petuntur.
Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris,
Pars quota terrarum? facili si prælia pauca
Gesseris euentu, tibi Roma subegerit orbem.
Nunc neque te longi remeantem pompa triumphi
Excipit, aut sacras poscunt Capitolia laurus:
Liuor edax tibi cuncta negat: gentesque subactas
Vix impune feres: socerum depellere regno
Decretum est genero. partiri non potes orbem:
Solus habere potes. Sic postquam fatus, & ipsi
In bellum prono tantum tamen addidit iræ,
Accenditque ducem, quantum clamore iuuatur
Eleus sonipes, quamuis iam carcere clauso

Immi-

Immineat foribus, pronusque repagula laxet.
Convocat armatos extemplo ad signa maniplos;
Vtque satis trepidum turba coeunte tumultum
Composuit vultu, dextraque silentia iussit:
Bellorum ò socii, qui mille pericula Martis
Mecum (ait) experti, decimo iam vincitis anno.
Hoc cruor Arctois meruit diffusus in arvis,
Vulneraq; & mortes, hyemesq; sub Alpibus actę?
Non secus ingenti bellorum Roma tumultu
Concutitur, quam si Pœnus transcenderet Alpes
Annibal. implentur valido tirone cohortes:
In classem cadit omne nemus: terraque marique
Iussus Cæsar agi. quid? si mihi signa iacerent
Marte sub adverso, ruerentque in terga feroces
Gallorum populi? nunc, cum Fortuna secundis
Mecum rebus agat, Superique ad summa vocantes,
Tentamur, veniat longa dux pace solutus
Milite cum subito, partesque in bella togatæ,
Marcellusque loquax, & nomina vana [21] Catones.
Scilicet extremi Pompeium, emptique clientes
Continuo per tot satiabunt tempora regno?
Ille reget currus nondum patientibus annis?
Ille semel raptos nunquam dimittet honores?
Quid iam rura querar totum suppressa per orbem,
Ac [22] iussam servire famem? quis castra timenti
Nescit mista foro? gladii cum triste minantes
Iudicium insolita trepidum cinxere corona,
Atque auso medias perrumpere milite leges
Pompeiana reum clauserunt signa Milonem?
Nunc quoque, ne lassum teneat privata senectus,
Bella nefanda parat suetus civilibus armis,
Et [23] docilis Syllam scelerum vicisse magistrum.
Vtque feræ tigres nunquam posuere furorem,
Quas nemore Hyrcano, matrū dum lustra sequuntur,
Altus cæsorum pavit cruor armentorum;
Sic & Syllanum solito tibi lambere ferrum
Durat, Magne, sitis: nullus semel ore receptus
Pollutas patitur sanguis mansuescere fauces.
Quem tamen inveniet tam longa potentia finem?
Quis scelerum modus est? ex hoc iam te, improbe regni

Ille tuus saltem doceat discedere Sylla.
Post Cilicasne vagos, & lassi Pontica regis
Prœlia, barbarico vix consummata veneno,
Vltima Pompeio dabitur prouincia, Cæsar;
Quod non, victrices aquilas deponere iussus,
Paruerim? mihi si merces erepta laborum est,
His saltem longi, non [24] me duce, præmia belli
Reddantur: miles sub quolibet ille triumphet.
Conferet exanguis quo se post bella senectus?
Quæ sedes erit emeritis? quæ rura dabuntur,
Quæ noster veteranus aret? quæ mœnia fessis?
An melius fient piratæ, Magne, coloni?
Tollite iampridem victricia, tollite signa:
Viribus vtendum est, quas fecimus. arma tenenti
Omnia dat, qui iusta negat: nec numina [25] desunt.
Nam neque præda meis, neq; regnũ quæritur armis:
Detrahimus dominos vrbi seruire paratæ.
Dixerat: at dubium non claro murmure vulgus
Secum incerta fremit. pietas, patrijque penates
Quanquam cæde feras mentes, animosque tumentes
Frangunt; sed diro ferri reuocantur amore,
Ductorisque metu. Summi tum munera pili
Lælius, emeritique gerens insignia doni,
Seruati ciuis referentem præmia quercum,
Si licet, exclamat, Romani maxime rector
Nominis, & fas est veras expromere voces;
Quod tam lenta tuas tenuit patientia vires
Conquerimur. deeratne tibi fiducia nostri?
Dum [26] mouet hic calidus spirantia corpora sanguis,
Et dum pila valent fortes torquere lacerti,
Degenerem patiere togam, regnumque Senatus?
Vsque adeo miserum est ciuili vincere bello?
Duc age per Scythiæ populos, per inhospita Syrtis
Littora, per calidas Libyæ sitientis arenas.
Hæc manus, vt victum post terga relinqueret orbem,
Oceani tumidas remo compescuit vndas:
Fregit & Arctoo spumantem vortice Rhenum,
Iussa sequi tam posse mihi, quam velle necesse est.
Nec ciuis meus est, in quem tua classica Cæsar
Audiero. per signa decem felicia castris,

Perque

Perque tuos iuro quocumque ex hoste triumphos;
Pectore si fratris gladium, iuguloque parentis
Condere me iubeas, plenaque in viscera partu
Coniugis, inuita peragam tamen omnia dextra.
Si spoliare Deos, ignemque immittere templis,
Numina miscebit castrensis flamma Moneta:
Castra super Tusci si ponere Tybridis undas,
Hesperios audax veniam metator in agros.
Tu quoscumque voles in planum effundere muros,
His aries actus disperget saxa lacertis:
Illa licet penitus tolli quam iusseris urbem,
Roma sit. His cuncta simul assensere cohortes,
Elatasque[27] altè, quacumque ad bella vocaret,
Promisere manus. it tantus ad athera clamor,
Quantus, piniferi Boreas cum Thracius Ossę
Rupibus incubuit, curuato robore pressa
Fit sonus, aut rursus redeuntis in athera sylua.
Cæsar vt acceptum tam prono milite bellum,
Fataque ferre videt, ne quo languore moretur
Fortunam, sparsas per Gallica rura cohortes
Euocat, & Romam motis petit vndique signis.
Deseruere cauo tentoria fixa Lemano,
Castraque, quæ[28] Vogesi curuam super ardua rupem
Pugnaces pictis cohibebant Lingonas armis.
Hi vada liquerunt Isara, qui gurgite ductus
Per tam multa suo, fama maioris in amnem
Lapsus, ad æquoreas nomen non pertulit vndas.
Soluuntur flaui longa statione Rutheni:
Mitis Atax Latias gaudet non ferre carinas,
Finis & Hesperiæ promoto[29] limite Varus:
Quaque sub Herculeo sacratus nomine portus
Vrget rupe caua pelagus. non Corus in illum
Ius habet, aut Zephyrus: solus sua littora turbat
Circius, & tuta prohibet statione Monæci.
Quaque iacet litus dubium, quod terra fretumque
Vendicat alternis vicibus, cum funditur ingens
Oceanus, vel cum refugis se fluctibus aufert.
Ventus ab extremo pelagus sic axe volutet,
Destituatque ferens: an sidere mota secundo
Tethyos vnda vaga lunaribus æstuet horis:

Flammiger an Titan, ut alentes hauriat undas,
Erigat Oceanum, fluctusque ad sidera tollat,
Quarite, quos agitat mundi labor: at mihi semper
Tu, quacumque moues tam crebros caussa meatus,
Vt superi voluere, late. Tunc rura Nemosi
Qui tenet, & ripas Aturi, qua littore curuo
Molliter admissum claudit Tarbellicus [30] aquor;
Signa mouet, gaudetque amoto Santonus hoste:
Et Biturix, longisque leues [31] Suessones in armis.
Optimus excusso Leucus Rhemusque lacerto,
Optima gens flexis in gyrum Sequana frenis:
Et docilis rector rostrati Belga covini:
Aruernique ausi Latio se fingere fratres,
Sanguine ab Iliaco populi; nimiumque rebellis
Neruius, & casi pollutus sanguine Cotta:
Et qui te laxis imitantur Sarmata braccis
Vangiones: Batavique truces, quos are recurvo
Stridentes acuere tuba: qua Cinga pererrat
Gurgite: qua Rhodanus raptum velocibus vndis
In mare fert Ararim: qua montibus ardua summis
Gens habitat cana pendentes rupe Gebennas:
Pictones [32] immunes subigunt sua rura; nec vltra
Instabiles [33] Turonas circumsita castra coercent.
In nebulis Meduana tuis marcere perosus
Andus, [34] iam placida Ligeris recreatur ab vnda.
Inclyta Casareis [35] Genabos dissoluitur alis.
Tu quoque latatus conuerti prœlia Trevir:
Et nunc tonse Ligur, quondam per colla decora
Crinibus effusis toti pralate Comata:
Et quibus immitis placatur sanguine diro
Teutates, horrensque feris altaribus Hesus;
Et Taranis Scythica non mitior ara Diana.
Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates dimittitis aeuum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi.
Et vos barbaricos ritus, moremque sinistrum
Sacrorum Druida positis repetistis ab armis.
Solis nosse deos, & cœli numina vobis,
Aut solis nescire datum: nemora alta remotis
Incolitis lucis. vobis auctoribus, vmbra

Non

Non tacitas Erebi sedes, Ditisque profundi
Pallida regna petunt: 36 regit idem spiritus artus
Orbe alio: 37 longæ (canitis si cognita) vitæ
Mors media est. certe populi, quos despicit Arctos,
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus, haud vrget leti metus. inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis: & ignavum rediture parcere vitæ.
Et vos crinigeros bellis arcere Caycos
Oppositi, petitis Romam, Rhenique feroces
Deseritis ripas, & apertum gentibus orbem.
Cæsar, vt immensa collecto robore vires
Audendi maiora fidem fecere, per omnem
Spargitur Italiam, vicinaque mœnia complet.
Vana quoque ad veros accessit fama timores,
Irrupitque animos populi, clademque futuram
Intulit, & velox properantis nuntia belli
Innumeras soluit falsa in præconia linguas.
Est qui, tauriferis vbi se Meuania campis
Explicat, audaces ruere in certamina turmas
Afferat, & qua Nar Tyberino illabitur amni,
Barbaricas sæui discurrere Cæsaris alas:
Ipsum omnes aquilas, collataque signa ferentem,
Agmine non vno, densisque incedere castris.
Nec, qualem meminere, vident: maiorque, ferusque
Mentibus occurrit, victoque immanior hoste.
Hunc inter Rhenum populos Alpesque iacentes,
Finibus Arctois, patriaque à sede revulsos
Pone sequi, iussamque feris à gentibus Vrbem,
Romano spectante, rapi. sic quisque pauendo
Dat vires famæ: nulloque auctore malorum
Quæ finxere, timent. nec solum vulgus inani
Percussum terrore pauet: sed curia, & ipsi
Sedibus exiliere Patres, inuisaque belli
Consulibus fugiens mandat decreta Senatus.
Tum quæ tuta petant; & quæ metuenda relinquant,
Incerti, quo quemque fugæ tulit impetus, vrgent
Præcipitem populum, serieque hærentia longa
Agmina prorumpunt. credas aut tecta nefandas
Corripuisse faces, aut iam quatiente ruina

Nu-

Nutantes pendere domos, sic turba per vrbem
Præcipiti lymphata gradu, velut, unica rebus
Spes foret afflictis patrios excedere muros;
Inconsulta ruit. qualis cum turbidus Auster
Reppulit à Libycis immensum Syrtibus æquor,
Fractaque veliferi sonuerunt pondera mali,
Desilit in fluctus deserta puppe magister,
Nauitaque, & nondum sparsa compage carinæ,
Naufragium sibi quisque facit: sic vrbe relicta
In bellum fugitur. nullum iam languidus æuo
Eualuit reuocare parens, coniuxue maritum
Fletibus, aut patrij, dubiæ dum vota salutis
Conciperent, tenuere Lares: nec limine quisquam
Hæsit, & extremo tunc forsitan vrbis amatæ
Plenus abit visu. ruit irreuocabile vulgus.
O faciles dare summa Deos, eademque tueri
Difficiles! vrbem populis, victisque frequentem
Gentibus, & generis, coeat si turba, capacem
Humani, facilem venturo Cæsare prædam
Ignauæ liquere manus. cum pressus ab hoste
Clauditur externis miles Romanus in oris,
Effugit exiguo nocturna pericula vallo:
Et subitus rapti munimine cespitis agger
Præbet securos intra tentoria somnos.
Tu tantum audito bellorum murmure Roma
Desereris; nox vna tuis non credita muris.
Danda tamen venia est tantorum danda pauorum:
Pompeio fugiente timent. tum ne qua futuri
Spes saltem trepidas mentes leuet, addita fati
Peioris manifesta fides, Superique minaces,
Prodigijs terras implerunt, æthera, pontum.
Ignota obscuræ viderunt sidera noctes,
Ardentemque polum flammis, cęloque volantes
Obliquas per inane faces, crinemque timendi
Sideris, & terris mutantem regna cometen.
Fulgura fallaci micuerunt crebra sereno:
Et varias ignis denso dedit aere formas.
Nunc iaculum longo, nunc sparso lumine lampas
Emicuit cęlo: tacitum sine nubibus vllis
Fulmen, & Arctois rapiens de partibus ignem,

Per-

Percussit Latiale caput: stellaque minores
Per vacuum solitæ noctis decurrere tempus.
In medium venere diem: cornuque coacto
Iam Phœbe toto fratrem cum redderet orbe,
Terrarum subita percussa expalluit vmbra.
Ipse caput medio Titan cum ferret Olympo,
Condidit ardentes atra caligine currus,
Inuoluitque orbem tenebris, gentesque coegit
Desperare diem: qualem fugiente per ortus
Sole Thyestæ noctem duxere Mycenæ.
Ora ferox Siculæ laxauit Mulciber AEtnæ;
Nec tulit in cœlum flammas, sed vertice prono
Ignis in Hesperium cecidit latus. atra Charybdis
Sanguineum fundo torsit mare: flebile sæui
Latrauere canes. Vestali raptus ab ara
Ignis, & ostendens confectas 38 flamma Latinas
Scinditur in partes, geminoque cacumine surgit.
Thebanos imitata rogos, tum cardine tellus
Subsedit, veteremque iugis nutantibus Alpes
Discussere niuem. Tethys maioribus vndis
Hesperiam Calpen, summumque impleuit Atlanta.
Indigetes fleuisse deos, Vrbisque laborem
Testatos sudore Lares, delapsaque templis
Dona suis, dirasque diem fœdasse volucres
Accipimus; siluisque feras sub nocte relictis
Audaces media posuisse cubilia Roma.
Tum pecudum faciles humana ad murmura linguæ,
Monstrosiq; hominum partus numeroque modoq;
Membrorum; matremque suus conterruit infans;
Diraque per populum Cumanæ carmina vatis
Vulgantur. tum, quos sectis Bellona lacertis
Sæua mouet, cecinere deos: crinemque rotantes
Sanguinei 39 populis vlularunt tristia Galli.
Compositis plenæ gemuerunt ossibus vrnæ.
Tum fragor armorum, magnæque per auia voces
Auditæ nemorum: & venientes cominus vmbræ.
Quique colunt iunctos extremis mœnibus agros,
Diffugiunt. ingens Vrbem cingebat Erinnys,
Excutiens pronam flagranti vertice pinum,
Stridentesque comas. Thebanam qualis Agauen
Impulit, aut sæui contorsit tela Lycurgi

Eumenis: aut qualem iussu Iunonis iniquæ
Horruit Alcides, viso iam Dite, Megæram.
Insonuere tubæ, & quanto clamore cohortes
Miscentur, tantum nox atra silentibus auris
Edidit: & medio visi consurgere Campo
Tristia [40] Syllani cecinere oracula manes:
Tollentemque caput gelidas Anienis ad vndas
Agricolæ fracto Marium fugere sepulcro.
Hæc propter placuit Tuscos de more vetusto
Acciri vates. quorum qui maximus æuo
Aruns incoluit deserta mœnia Lunæ,
Fulminis edoctus motus, venasque calentes
Fibrarum, & monitus volitantis in aere pennæ,
Monstra iubet primum, quæ [41] nullo semine discors
Protulerat natura, rapi, sterilique nefandos
Ex vtero fetus infaustis vrere flammis.
Mox iubet & totam pauidis à ciuibus Vrbem
Ambiri: & festo [42] purgantes mœnia lustro,
Longa per extremos pomeria cingere fines
Pontifices, sacri quibus est permissa potestas.
Turba minor ritu sequitur succincta Gabino,
Vestalemque chorum ducit vittata sacerdos,
Troianam [43] soli cui fas vidisse Mineruam.
Tum qui fata deum, secretaque carmina seruant,
Et lotam paruo reuocant Almone Cybellen.
Et doctus volucres Augur [44] seruare sinistras:
Septemirque epulis [45] festis, Titijque sodales:
Et Salius læto portans ancilia collo:
Et [46] tollens apicem generoso vertice Flamen.
Dumque illi effusam longis anfractibus vrbem
Circumeunt, Aruns [47] dispersos fulminis ignes
Colligit, & terræ mæsto [48] cum murmure condit,
Datque [49] locis nomen. sacris tunc admouet aris
Electa ceruice marem. iam fundere Bacchum
Cœperat, obliquoque molas inducere cultro.
Impatiensque diu non grati victima sacri,
Cornua succincti premerent cum torua ministri,
Deposito victum præbebat poplite collum.
Nec cruor emicuit solitus: sed vulnere largo
Diffusum rutilo nigrum pro sanguine virus.

Palluit

Palluit attonitus sacris feralibus Aruns:
Atque iram Superum [50] raptis, quaesiuit in extis.
Terruit ipse color vatem : nam pallida tetris
Viscera tincta notis, gelidoque infecta cruore
Plurimus asperso variabat sanguine liuor.
Cernit tabe iecur madidum : venasque minaces
Hostili [51] de parte videt. pulmonis anheli
Fibra latet, pervusque secat vitalia limes.
Cor iacet : & saniem per hiantes viscera rimas
Emittunt : produntque suas omenta latebras.
Quodque (nefas) nullis impune apparuit extis.
Ecce videt [52] capiti fibrarum increscere molem
Alterius capitis; pars aegra & marcida pendet :
Pars micat, & celeri venas mouet improba pulsu.
His vbi concepit magnorum fata malorum,
Exclamat : Vix fas Superi quaecunque monetis
Prodere me populis : neque enim tibi summe litaui
Iuppiter hoc sacrum : caesique in viscera tauri
Inferni venere Dei, non fanda timemus :
Sed venient maiora metu. Dij visa secundent,
Et fibris sit nulla fides; sed conditor artis
Finxerit ista Tages: flexu sic omnia Tuscus
Inuoluens, multaque tegens ambage canebat.
At Figulus, cui cura Deos, secretaque cęli
Nosse fuit, quem non stellarum AEgyptia Memphis
AEquaret visu, numerisque mouentibus astra,
Aut hic errat (ait) nulla cum lege per aeuum
Mundus, & incerto discurrunt sidera motu:
Aut, si fata mouent, orbi, generique paratur
Humano matura lues. terrana dehiscent?
Subsidentque vrbes? an tollet feruidus aer
Temperiem? segetes tellus infida negabit?
Omnis an infusis miscebitur vnda venenis?
Quod cladis genus, ò Superi? qua peste paratis
Saeuitiam? extremi multorum tempus in vnum
Conuenere dies. summa si frigida cęlo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes;
Deucalioneos fudisset Aquarius imbres,
Totaque diffuso latuisset in aequore tellus.
Si saeuum radijs Nemeaeum Phoebe Leonem

Nunc

Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,
Succenſuſque ſuis flagraſſet curribus æther.
Hi ceſſant ignes. tu qui flagrante minacem
Scorpion incendis cauda, chelaſque peruris,
Quid tantum Gradiue paras? nam mitis in alto
Iuppiter Occaſu premitur, Veneriſque ſalubre
Sidus hebet, motuque celer Cyllenius hæret,
Et cœlum Mars ſolus habet. cur ſigna meatus
Deſeruere ſuos, mundoque obſcura feruntur:
Enſiferi nimium fulget latus Orionis?
Imminet armorum rabies: ferrique poteſtas
Confundet ius omne manu: ſcelerique nefando
Nomen erit virtus: multoſque exibit in annos
Hic furor. & Superos quid prodeſt poſcere finem?
Cum domino pax iſta venit. duc Roma malorum
Continuam ſeriem: clademque in tempora multa
Extrahe, ciuili tantum iam libera bello.
  Terruerant ſatis hæc pauidam præſagia plebem:
Sed maiora premunt. nam qualis vertice Pindi
Edonis 53 Ogygio decurrit plena Lyæo:
Talis & attonitam rapitur matrona per vrbem,
Vocibus his prodens vrgentem pectora Phœbum.
Quo feror ò Pæan? qua me ſuper æthera raptam
Conſtituis terra? video Pangæa niuoſis
Cana iugis, latoſque AEmi ſub rupe Philippos.
Quis furor hic, ò Phœbe, doce: 54 quà tela, manuſq;
Romanæ miſcent acies, bellumque ſine hoſte eſt?
Quà diuerſa feror: primos me ducis in ortus,
Quà mare Lagæi mutatur gurgite Nili.
Hunc ego, fluminea deformis truncus arena
Qui iacet, agnoſco: dubiam ſuper æquora Syrtim,
Arentemque feror Libyen, quo triſtis Erinnys
Tranſtulit Emathias acies, nunc deſuper Alpis
Nubiferæ colles, atque aeriam Pyrenen
Abripimur. patriæ ſedes remeamus in vrbis:
Impiaque in medio peraguntur bella ſenatu.
Conſurgunt patres iterum, totumque per orbem
Rurſus eo. noua da mihi cernere littora ponti,
Telluremque nouam: vidi iam Phœbe Philippos.
Hæc ait: & 55 laſſo iacuit defecta furore.

H Y-

HVGONIS GROTII IN PRIMVM LVCANI PHARSALIÆ *LIBRVM* NOTÆ.

NVmerus 1. *Iusque datum sceleri*] jus hic figuratè pro licentia, quomodo sæpe jus belli apud bonos scriptores. Apertum illud Senecæ epistola XVIII: *jus luxuriæ publicæ datum*. ipse Lucanus fine lib. III.

Ius licet in nostros iugulos sibi fecerit ense
Sylla potens Mariusque ferox:

Papinius III. Thebaïdos: *daret armis iura*. Sensus fermè idem qui infra, ubi belli civilis licentia describitur:

semel omnia victor
Iusserat.

De bello quidem civili præcipuè, sed & de aliis bellis non male dictum Senecæ, huius poëtæ patruo: *Ex Senatus consultis plebisque scitis sæua exercentur, & publicè iubentur vetita priuatim*. Quod christianè dictum probat christianus martyr Cyprianus: *Homicidium cum admittunt singuli, crimen est: virtus vocatur, cum publicè geritur.*

2. *Heu quantum potuit terræ pelagique parari Hoc, quē ciuiles hauserunt sanguine dextræ!*] Sumtū ex Agesilai dicto, quod apud Xenophontē & Plutar legas. φεῦ τῆς Ἑλλάδος τοσούτους ἄνδρας ἀπολωλεκυίας ὑφ' αὑτῆς, ὅσοι ζῶντες ἐδύναντο νικᾷν ὁμοῦ σύμπαντας τοὺς βαρβάρους μαχόμενοι. De eodem Agesilao sic Latinus vitarum scriptor: *Tantum abfuit ab insolentia gloriæ, ut commiseratus sit fortunam Græciæ, quod tam multi à se victi viti* ad-

adversariorum concidissent. Nanque illa multitudine, si sana mens esset, Graciæ supplicium Persas dare potuisse.

3 *Non tu Pyrrhe ferox*]Ex Horatio adumbratū:

Quos neque finitimi valuerunt perdere Marsi,
Minacis aut Etrusca Porsenæ manus.

Et quæ sequuntur.

4 *Pœnus erit*] ita rectius, quam, erat. Loquitur enim tanquam in re præsente.

5 *Quod si non aliam venturo fata Neroni Invenere viam*] subtilis adulationis hoc, cum nondum acres illos spiritus Lucano processus ætatis atque opus adblandiens, forte & privatæ offensæ, indidissent. Nec piguit Plinium hoc imitari Panegyrico ad optimum Principem: *Magnum quidem illud sæculo dedecus, magnum reipublicæ vulnus impressum est, Imperator & parens humani generis obsessus, captus, inclusus: ablata mitissimo seni servandorum hominum potestas, ereptumque principi illud in principatu beatissimum, quod nihil cogitur. Si tamen hæc sola erat ratio, quæ te publicæ salutis gubernaculis admoveret, prope est ut exclamem, tanti fuisse.* Adde quæ ibi sequuntur huic loco lucem ferentia.

6 *Multum Roma tamen debet civilibus armis, Quod tibi res acta est*] Pergit ad Neronem loqui eique blandiri. Quare nihil vident qui hic putāt, *debes* legi posse, quasi ad Romam sermo sit.

7 *Nec polus adversi calidus qua mergitur Austri.*]Prætuleram *mergitur.* quia finitor circulus poetis est Oceanus, ac proinde quod inconspicuum est, mergi dicitur. Et sic locutus Germanicus Cæsar Arateis, *pars mersa sub vndas Oceani,* de polo Antarctico & ipse loquens: ut & de eodem Avienus: *Subit altera mersa sua undas Pars Erebum.* Sed video eundem sensum esse posse in recepta lectione. Nam vergi passiua terminatione sic dixere Lucretius, multoque posterior Papinius. Priscianus denique hunc ipsum Lucani locum adducit, ut ostēdat Latine sic dici: Graviter

viter autem hic in Sphæram delinquit Lucanus, cum Polum Austrinum calidum dicit. Est quidem Auster calidu Arcticum polum spectantibus. At polus Austrinus non minus frigidus Arctico. Addatur hoc cæteris. quæ à Lucano pompaticè magis quam ex vero dicta.

8 *In se magna ruunt*] Seneca: *Vt nihil extra lacessat aut quatiat, in se ipsa Fortuna ruit.*

9 *In turbam missi feralia fœdera regni*] Peiraredus amicus meus vir elegantis ingenii sensum meliorem facit scribendo, *felicia.*

10 *Nec pretium tanti tellus pontusque furoris. Tunc erat: exiguum dominos commisit asylum*] valde placuit Papinio hoc ἐννόημα. Inde enim illud desumit, nihilo deterius:

Et nondum crasso laquearia fulva metallo,
Montibus aut alte Graiis suffulta nitebant
Atria, congestos satis explicitura clientes.
Non impacatis regum advigilantia somnis
Pila, nec alterna ferri statione gementes
Excubiæ, nec cura mero committere gemmas,
Atque aurum violare cibis: Sed nuda potestas
Armavit fratres: pugna est de paupere regno.

Vide & quę sequuntur sane egregia.

11 *Crassus erat belli medius mora*] Plutarch. in Pompejo: Κράσσος ἐν Πάρθοις ἀπολωλὼς ἠγγέλλετο, καὶ τοῦτο κώλυμα ὂν μέγα τοῦ συμπεσεῖν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐκποδὼν ἐγεγόνει.

12 *Ionium Ægæo frangat mare*] id rectius quam *franget*. Est enim δυνητικὸν, ut loquuntur Græci.

13 *Morte tua discussa fides, bellumque movere. Permissum est ducibus*] sic & Vellejus: *Cum medium iam ex invidia potentiæ male cohærentis inter Cn. Pompeium & C. Cæsarem concordiæ pignus, Iulia uxor Magni, decessit.* Annæus Florus multum hujus Annæi æmulator: *Crassi morte apud Parthos, & morte Iuliæ Cæsaris filiæ, quæ nupta Pompeio, generi socerique concordiam matrimonii fœdere tenebat, statim æmulatio erupit.* Plutarchus: ὡς τὴν εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν τἆλλα νοσοῦσαν τὴν πολιτείαν φυ-



φυλασσούσης οἰκειότητος λελυμένης.

14 *Impatiensque loci fortuna secundi*] sumsit hinc illud Papinius:

Iurisque secundi
Ambitus impatiens.

15 *Nec quenquam jam ferre potest, Cæsarve priorem.*

Pompeiusve parem] Sallustius dixerat de Pompeio: *Nam particeps dominationis neque fuit quisquã: neque, si pati potuisset, orbis terrarum bello concussus foret.* Velleius: *neque Pompeius, ut primum ad rempublicam aggressus est, quemquam omnino parem tulit: & in quibus rebus primus esse debebat, solus esse cupiebat.* Idem de eodem: *ciuis in toga (nisi vbi vereretur ne quem haberet parem) modestissimus, amicitiarum tenax, in offensis exorabilis, in reconciliata gratia fidelissimus, in accipienda satisfactione facillimus, potentia sua nunquam aut rarò ad impotentiam usus, pene omnium vitiorum expers, nisi numeraretur inter maxima, in ciuitate libera dominaque gentium indignari, cum omnes ciues iure haberet pares, quenquam æqualem dignitate conspicere.* Nec abit hinc Plutarchus de hoc ipso Pompeio: οὐδὲ ἐβούλετο δοκεῖν ἀπιστεῖν ἀλλ' ὑπερορᾶν μᾶλλον καὶ καταφρονεῖν. Alibi tamen is ipse Pompeio æquior cum de Cæsare primum, deinde de Pompeio sic loquitur: ἀπελείπετο τῷ μὲν ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι μέγιστον τὸν ὄντα καταλύειν, τῷ δ' ἵνα μὴ πάθῃ τοῦτο προκαταιρεῖν ὃν ἐδεδοίκει. Hinc non abit diuersus Dio: Πομπήιος μὲν οὐδενὸς ἀνθρώπων δεύτερος, Καῖσαρ δὲ καὶ πρῶτος πάντων εἶναι ἐπεθύμει. Et nota lector primos illos duos, vnde testimonia attuli, fuisse Cæsarianos: credo & Lucanum, cum hæc scriberet, mutauit enim inter scribendum, vt iam monui. Nec tamen Pompeium ego culpa omni absoluerim, non magis quam M. Tullius, vbi liberè ad amicos scribit: aut Cratippus, qui in Lesbo insula Pompeio de diuina prouidentia ob casum Pharsalicum dubitanti, respondit interrogando, quem sponsorem haberent homines,

Pom-

Pompeium, si pro eo cecidisset alea belli, melius ea fuisse vsurum? Et ille quidem cunctanter vt Peripateticus. Absolutius & stoica firmitate Cato apud hunc ipsum Lucanum de Pompeio:

nec, si fortuna favebit
Hunc quoque totius sibi jus promittere mundi
Non bene compertum est.

16. *At quamuis primo nutet casura sub Euro*] Multo id melius quam *Et.*

17. *Fœcunda virorum Paupertas fugitur*] Palladas:

Ηισοῦνται πενίην μητέρα σωφροσύνης.

18. *Atque auxerat vndas*
Tertia jam grauido pluvialis Cynthia cornu] sic omnino legendum, non, *hauserat*, quod esset, ad se traxerat. Causas enim explicat, cur Rubico solito esset aquosior, longos imbres, & niues Alpinas.

19. *Vicinumque minax invadit Ariminum, vt ignes*] Pro *&* posuimus *vt*, connectendæ concinnius sententiæ. Neque tamen refrager, si quis & hanc voculam ejiciat, scribatque Græca terminatione *Ariminon*, vt infra *Auximon*, & *Rhegion* apud Ovidium.

20. *Victo jure minax jactatis curia Gracchis*] Tenue nimis hoc, jactatis, cum trucidati fuerint vterque, itaque Peiraredus levi mutatione scribit *mactatis*:

21. *Et nomina vana Catones*] id est, Cato & ei similes. Male qui aut *Catonis* aut *Catonum* scripsere.

22. *Ac jussam servire famem*] Amplius erat quod dicebat Clodius, non propter famem scriptam esse legem, sed vt lex scriberetur factam famem. Vide Plutarchum de Pompeio.

13. *Et docilis Syllam scelerum vicisse magistrum*] A Sertorio sumtum hoc dictum, qui Pompeium appellabat Syllæ discipulum. Docet Plutarchus.

24. *His saltem longi, non me duce, præmia belli Reddantur.*] Vera hæc lectio. male vulgata, *cum duce*. Accipiat miles præmia vel alio imperatore.

φυλασσούσης οἰκειότητος λελυμένης.

14 *Impatiensque loci fortuna secundi*] sumsit hinc illud Papinius:

Iurisque secundi
Ambitus impatiens.

15 *Nec quenquam jam ferre potest, Cæsarve priorem.*

Pompeiusve parem] Sallustius dixerat de Pompeio: *Nam particeps dominationis neque fuit quisquã: neque, si pati potuisset, orbis terrarum bello concussus foret.* Velleius: *neque Pompeius, ut primum ad rempublicam aggressus est, quemquam omnino parem tulit: & in quibus rebus primus esse debebat, solus esse cupiebat.* Idem de eodem: *ciuis in toga (nisi vbi vereretur ne quem haberet parem) modestissimus, amicitiarum tenax, in offensis exorabilis, in reconciliata gratia fidelissimus, in accipienda satisfactione facillimus, potentia sua nunquam aut rarò ad impotentiam usus, pene omnium vitiorum expers, nisi numeraretur inter maxima, in ciuitate libera dominaque gentium indignari, cum omnes ciues iure haberet pares, quenquam æqualem dignitate conspicere.* Nec abit hinc Plutarchus de hoc ipso Pompeio: οὐδ' ἐβούλετο δοκεῖν ἀπιςεῖν ἀλλ' ὑπερορᾶν μᾶλλον καὶ καταφρονεῖν. Alibi tamen is ipse Pompeio æquior cum de Cæsare primum, deinde de Pompeio sic loquitur: ἀπελείπετο τῷ μὲν ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι μέγιστον τὸν ὄντα καταλύειν, τῷ δ' ἵνα μὴ πάθῃ τοῦτο προκαταλαβεῖν ὃν ἐδεδοίκει. Hinc non abit diuersus Dio: Πομπήιος μὲν οὐδενὸς ἀνθρώπων δεύτερος, Καῖσαρ δὲ καὶ πρῶτος πάντων εἶναι ἐπεθύμει. Et nota lector primos illos duos, vnde testimonia attuli, fuisse Cæsarianos: credo & Lucanum, cum hæc scriberet, mutauit enim inter scribendum, vt iam monui. Nec tamen Pompeium ego culpa omni absoluerim, non magis quam M. Tullius, vbi liberè ad amicos scribit: aut Cratippus, qui in Lesbo insula Pompeio de diuina prouidentia ob casum Pharsalicum: dubitanti, respondit interrogando, quem sponsorem haberent homines

Pom-

Pompeium, si pro eo cecidisset alea belli, melius ea fuisse vsurum? Et ille quidem cunctanter vt Peripateticus. Absolutius & stoica firmitate Cato apud hunc ipsum Lucanum de Pompeio:

nec, si fortuna favebit
Hunc quoque totius sibi jus promittere mundi
Non bene compertum est.

16. *At quamuis primo nutet casura sub Euro*] Multo id melius quam *Et.*

17. *Fœcunda virorum Paupertas fugitur*] Palladas:

Μισῦνται πενίην μητέρα σωφροσύνης.

18. *Atque auxerat vndas*
Tertia jam grauido pluvialis Cynthia cornu] sic omnino legendum, non, *hauserat*, quod esset, ad se traxerat. Causas enim explicat, cur Rubico solito esset aquosior, longos imbres, & niues Alpinas.

19. *Vicinumque minax invadit Ariminum, vt ignes*] Pro & posuimus *vt*, connectendæ concinnius sententiæ. Neque tamen refrager, si quis & hanc voculam ejiciat, scribatque Græca terminatione *Ariminon*, vt infra *Auximon*, & *Rhegion* apud Ovidium.

20. *Victo jure minax jactatis curia Gracchis*] Tenue nimis hoc, jactatis, cum trucidati fuerint vterque, itaque Peiraredus levi mutatione scribit *mactatis*:

21. *Et nomina vana Catones*] id est, Cato & ei similes. Male qui aut *Catonis* aut *Catonum* scripsere.

22. *Ac jussam servire famem*] Amplius erat quod dicebat Clodius, non propter famem scriptam esse legem, sed vt lex scriberetut factam-famem. Vide Plutarchum de Pompeio.

13. *Et docilis Syllam scelerum vicisse magistrum*] A Sertorio sumtum hoc dictum, qui Pompeium appellabat Syllæ discipulum. Docet Plutarchus.

24. *His saltem longi, non me duce, præmia belli Reddantur.*] Vera hæc lectio. male vulgata, *cum duce*. Accipiat miles præmia vel alio imperatore.

re. cui conuenit quod sequitur: *sub quolibet*.

25. *Nec numina desunt*] Melius manuscriptus nobilissimorum fratrum Puteanorum, *deerunt*. Est enim sperantis. Mutarunt quibus insolita ista Synalæphe.

26 *Dum movet hic calidus spirantia corpora sanguis*] Ex Empedoclis sententia, quam & Virgilius sequitur:

-- *& vitam multo cum sanguine fudit*.

Et alibi:

Vna eademq; via sanguisque animusque sequuntur.

27 *Elatasque alte quacunque ad bella vocaret. Promisere manus*] χειροτονία militaris.

28 *Castraque quæ Vogesi curvam super ardua rupem*] Non *ripam*. Mons enim Vogesus, & in monte castra. Vide Tacitum Historiarum primo. Rupem autem pro monte dicere frequens poetis.

29 *Finis & Hesperiæ promoto limite Varus*] ita legendum, pro *milite*, quod ex conjectura monueramus, firmat is quem dixi manuscriptus Puteanorum. Mutatio eadem sæpe occurrit in Frontini libris. Rem sic esse docet Strabo initio libri quinti.

30 *Claudit Tarbellicus æquor*] *Ancon* emendat magnus Scaliger.

31 *Suessones in armis*] Notus Galliæ populus, Suessiones Cæsari. Vestigia vocis manuscripti præferunt *Sexones*. vulgo *Axones*, male.

32 *Pictones immunes*] Quinque hos versus manuscripti omnes non habent. itaque omnino adducor ut adjectitios credam.

33 *Turonas*] ita posuimus ex manuscripto quo usus Canterus, in quo *Turonos*. quanquam non ne scio apud Tacitum legi *Turonios*. Sed *Turones* semper Cæsar, quem secutus, puto, Lucanus. Ejusdem manuscripti fide hunc versum illi *Innebulis* præposuimus, aliquo nunc sensu, qui nullus alias.

34 *Andus*] Malim *Andis*. nam plurale est *Andes* apud Cæsarem.

35 Ge-

35 *Genabos*]Eadem urbs quæ Genabum aliis, ut facile genera mutantur in peregrinis vocibus. ita autem rescripsimus pro *Menabos*.

36 *regit idem spiritus artus*
Orbe alio] citat Servius ad Georgicon I, aitque congruere cum philosophis, qui recedentes hinc animas illic alia corpora ajunt sortiri.

37 *ignavum reditura parcere vita)* Appianus Celtico: Γερμανοὶ θανάτου καταφρονηταὶ δι' ἐλπίδα ἀναβιώσεως.

38 *confectas flamma Latinas)* sic & Cicero sæpe tum in orationibus, tum in versibus, subdicens vocem facile intellectu, *ferias*.

39 *Sanguinei populis ulularunt tristia Galli)* Fuerat *Sanguineum*. mutavimus, & mutationem nostram probant duo manuscripti ex Bibliotheca, quam magnus Thuanus nihilo minori filio reliquit: regiorum quoque unus. Non enim crinis sanguineus, sed ipsi
Quos circumtonuit gaudens Bellona cruentis.

40 *& medio visi consurgere Campo*
Tristia Syllani cecinere oracula manes) in campo enim Martio sepultus Sylla. Vide Appianum & Plutarchum. Sic Marius, de quo sunt sequentia, ad Anienem sepultus.

41 *Monstra jubet primum, qua nullo semine discors)* Dubitavi an, *nullo semine*, quasi sponte nata dicat, an, *misto semine*: ut melius cohæreat illud *discors natura*. Adduxi locum Aristotelis de Gen. Anim. lib. IV, cap. IV: Δημόκριτος ἔφησε γίγνεσθαι τὰ τέρατα διὰ τὸ δύο γονὰς πίπτειν. Addo jam alterum locum Problem. Sect. X: τὰ τέρατα γίνονται ἐπαλλαττόντων τῶν σπερμάτων ἀλλήλοις καὶ συγχεομένων. Et tertium Plinii lib. II. *Inde deciduis rerum omnium seminibus innumera, in mari præcipue, ac plerumque confusis monstrifica gignũtur effigies.* Quæ Aristotelis & Plinii plane illud *misto* confirmāt.

42 *& festo purgantes mœnia lustro)* Amburbialibus hostiis. vide Festum.

43 *Trojanam soli cui fas vidisse Minervam)* Ser-

vius ad II. Æneidos: *quod colitur breve est, & latet, sicut Palladium fuerat.*

44 *Et doctus volucres augur servare sinistras*] Et servare, vox auguralis, & sinistra auspicia felicia à sinendo. vide Festum.

45 *Septemvirque epulis festis*] Recte me hoc reposuisse pro *festus*, docet MS.P.

46 *Et tollens apicem generoso vertice Flamen*] *Apex pileum sutile circa medium virga eminente*, ait Servius ad IX Æneidos.

47 *dispersos fulminis ignes Colligit*] *dispersos ignes in unum redigit*, ajunt Scholiastæ ad Iuvenalem & ad Persium.

48 *& terra mœsto cum murmure condit*] Mœsto cum murmure, idest tacita ignorataque prece, ut ait ad Iuvenalem Scholiastes. Condere autem vox huic rei propria, sepelire dixit Horatii interpres, infra terram abscondere Scholiastes ad Persium, qui addit, ut id fieret, fulmina in lapides transfigurata, id est, lapides sumtos pro fulminibus.

49 *Datque locis nomen*] Nempe ex cœli regionibus. Cicero: *Cæli fulgura regionibus ratis temperanto*. Plinius lib. XII: *In sexdecim partes cælum eo respectu*, (nempe fulminum) *divisere Thusci*. Nomina autem fuisse auguralia iis regionibus Servius nos doceat ad Eclog. IX: *Augures designant spatia lituo, & eis dant nomina, ut proprie prima pars dicitur antica, posterior postica.*

50 *Atque iram superum raptis quæsivit in extis*] Signanter *raptis*: Est enim vox propria extispicio. Seneca OEdipo:

Nec fibra vivis rapta pectoribus potest
Ciere nomen.

Virgilius XII Æneidos:

In flammam jugulant pecudes & viscera vivis
Eripiunt.

51 *Hostili de parte videt*] id hostile latus in extis Senecæ OEdipo, inimici pars Ciceroni lib. II de divinatione. contraria pars familiaris Ci-

cero-

ceroni ac Livio.

52 *Ecce videt capiti fibrarum increscere molem Alterius capitis*] τῷ ἐκρκπάτῳ. Est vox capitis eodem sensu apud Ciceronem secundo de divinatione. Plin. lib. 11. cap. 37. & lib. 28. cap. 2. Livium lib. 8. Sed nota eadem, eademque significatio in OEdipo Senecæ:

Ac semper omen unico imperio grave,
En capita paribus bina consurgunt toris.

53 *Edonis Ogygio decurrit plena Lyæo*] ita legit Servius aitq; esse συστολήν. [At summæ eruditionis Salmasius in Plinianis exercitationibus vult legi *Odonis*, quia apud Periegeten Dionysium sunt Ὤδονες.

54 *Quis furor hic, ò Phœbe, doce, qua tela, manusque*] Multo melius in MS. P.

quod tela.

55 *Lasso jacuit defecta furore*] ita legendum dixeramus, non *laxo* aut *lapso*. Probant quod diximus Manuscripti P. & T.



Io. Sulpicij Verulani Argumentum.

Est ubi conquestus nosci ventura Secundus,
Iustitio indicto, narrat fera prœlia Sullæ.
Post hæc Brutus adit constanti mente Catonem:
Cui rursum nubit funesto Marcia cultu.
It Capuam Magnus, late occupat omnia Cæsar,
Teque capit Domiti: sequitur tū concio Magni.
Brundisio it gnatus, cujus tentare remota
Auxilio, obsessusque tamen vix effugit ipse.

Iamque ira patuere deum, manifestaque belli
Signa dedit mundus: legesque, & fœdera rerum,
Præscia monstrifero vertit natura tumultu,
Indixitque [1] nefas. cur hanc tibi rector Olympi
Sollicitis visum mortalibus addere curam,
Noscant venturas ut dira per omnia clades?
Sive parens rerum cum primum informia regna,
Materiamque rudem flamma cedente recepit,
Fixit in æternum causas, qua cuncta coërcet,
Se quoque [2] lege tenens, & secula jussa ferentem
Fatorum immoto diuisit limite mundum:
Sive nihil positum est, sed fors incerta vagatur,
Fertque, refertque vices, & habent mortalia casum:
Sit subitum quodcunque paras: sit cæca futuri
Mens hominum fati: liceat sperare timenti.
Ergo ubi concipiunt quantis sit cladibus Vrbi
Constatura fides Superum, ferale per urbem
Iustitium: latuit plebejo tectus amictu
Omnis honos: nullos comitata est purpura fasces.
Tum questus tenuere suos, magnusque per omnes
Erravit sine voce dolor. sic funere primo
Attonitæ tacuere domus, cum corpora nondum
Conclamata [3] jacent, nec mater crine soluto
Exigit ad sævos famulorum brachia planctus:
Sed cum membra premit fugiente rigentia vita,
Vultusque exanimes, oculosque in morte [4] jacentes;

Nec dũ est ille dolor, sed jam metus: incubat amens;
Miraturque malum. Cultus matrona priores
Deposuit: mæstæque tenent delubra catervæ.
Hæ lacrymis sparsere Deos, hæ pectora duro
Afflixere solo: lacerasque in limine sacro
Attonitæ fudere comas: votisque vocari
Assuetas crebris feriunt ululatibus aures.
Nec cunctæ summi templo jacuere Tonantis:
Divisere deos: & nullis defuit aris
Invidiam [5] factura parens. quarum una madentes
Scissa genas, planctu liventes atra lacertos,
Nunc, ait, ò miseræ contundite pectora matres,
Nunc laniate comas, neve hunc differte dolorem,
Et summis servate malis: nunc flere potestas
Dum pendet fortuna ducum: cum vicerit alter,
Gaudendum est. his se stimulis dolor ipse lacessit.
Nec non bella, viri, diversaque castra petentes
Effundunt justas in numina sæva querelas.
O miseræ sortis, quod non in Punica nati
Tempora Cannarum fuimus, Trebiæque juventus:
Non pacem petimus Superi: date gentibus iras:
Nunc urbes excite feras: conjuret in arma
Mundus; Achæmeniis decurrant Medica Susis
Agmina: Massagetas Scythicus non alliget Ister.
Fundat ab extremo flavos Aquilone Suëvos
Albis, & indomitum Rheni caput: omnibus hostes
Reddite nos populis: civile avertite bellum:
Hinc Dacus premat, inde Getes: occurrat Iberis
Alter: ad Eoas hic vertat signa pharetras.
Nulla vacet tibi Roma manus: vel perdere nomen
Si placet Hesperium Superi, collapsus in ignes
Plurimus ad terram per fulmina decidat æther.
Sæve parens utrasque simul partesque ducesque,
Dum nondum meruere, feri. [6] tantone novorum
Proventu scelerum quærunt, uter imperet Vrbi?
Vix tanti fuerat civilia bella moveri,
Vt neuter. Tales pietas peritura querelas
Egerit: at miseros angit sua cura parentes,
Oderuntque gravis vivacia fata senectæ.
Servatosque iterum bellis civilibus annos.

Atque aliquis magno quærens exempla timori,
Non alios, inquit, motus tunc fata parabant,
Cum post Teutonicos victos, Libycosq; triumphos
Exul limosa Marius caput abdidit ulva.
Stagna [7] avidi texere soli, laxæque paludes
Depositum Fortuna, tuum: mox vincula ferri
Exedere senem, longusque in carcere pædor,
Consul, & eversa felix moriturus in urbe
Pœnas ante dabat scelerum, mors ipsa refugit
Sæpe virum; frustraque hosti est concessa potestas
Sanguinis inuisi. primo qui cædis in ictu
Diriguit, ferrumque manu torpente remisit;
Viderat immensam tenebroso in carcere lucem,
Terribilesque Deos scelerum: Mariumque futurum:
Audieratque pavens: Non hæc contingere fas est
Colla tibi: debet multas hic legibus ævi,
Ante suam mortes: vanum depone furorem.
Si libet ulcisci deletæ funera gentis,
Hunc Cimbri servate senem. non ille favore
Numinis, ingenti Superum protectus [8] ab ira,
Vir ferus, & Romam cupienti perdere fato
Sufficiens. idem pelago delatus iniquo
Hostilem in terram, vacuisque mapalibus actus,
Nuda triumphati jacuit per regna Iugurthæ,
Et Pœnos pressit cineres, solatia fati
Carthago, Mariusque tulit: pariterque jacentes
Ignouere deis. Libycas ibi colligit iras,
Vt primum fortuna redit: servilia solvit
Agmina: conflato sævas ergastula ferro
Exeruere manus: nulli gestanda dabantur
Signa ducis, nisi qui scelerum jam fecerat usum,
Attuleratque in castra nefas. pro fata! quis ille,
Quis fuit ille dies, Marius quo mœnia victor
Corripuit? quantoque gradu mors sæva cucurrit?
Nobilitas cum plebe perit: lateque vagatur
Ensis: & à nullo revocatum est pectore ferrum.
Stat cruor in templis: multaque rubentia cæde
Lubrica saxa madent. nulli sua profuit ætas.
Non senis extremum piguit vergentibus annis
Præcipitasse diem: nec primo in limina vitæ

In-

Infantis miseri nascentia rumpere fata.
Crimine quo parvi cædem potuere mereri?
Sed satis est jam posse mori. trahit ipse furoris
Impetus: &, visum est lenti quæsisse nocentem.
In numerum pars magna perit: rapuitque cruentus
Victor ab ignota vultus cervice recisos,
Dum vacua pudet ire manu. spes una salutis
Oscula polluta fixisse trementia dextra.
Mille licet gladij mortis nova signa sequantur,
Degener ô populus, vix secula longa decorum
Sic meruisse viris, nedum breve dedecus ævi,
Et vitam, dum Sylla redit. cui funera vulgi
Flere vacet? [9] *vix te sparsum per viscera Bæbi*
Innumeras inter carpentis membra coronæ
Discessisse [10] *manus: aut te præsage malorum*
Antoni, cujus laceris pendentia canis
Ora [11] *ferens miles festæ rorantia mensæ*
Imposuit, truncos laceravit Fimbria Crassos.
Sæva Tribunitio maduerunt robora tabo.
Te [12] *quoque neglectum violatæ Scævola dextræ*
Ante ipsum penetrale Deæ, semperque calentes
Mactavere focos: parvum sed fessa senectus
Sanguinis effudit jugulo, flammisque pepercit.
Septimus hæc sequitur, repetitis fascibus, annus:
Ille fuit vitæ Mario modus, omnia passo,
Quæ pejor fortuna potest, atque omnibus uso,
Quæ melior: [13] *mensoque homini quid fata pararet.*
Iam [14] *quot apud Sacri cecidere cadavera portum?*
Aut Collina tulit stratas quot porta catervas,
Tunc cum pene caput mundi, rerumque potestas
Mutavit tralata locum, [15] *Romanaque Samnis*
Vltra Caudinas speravit vulnera Furcas?
Sylla quoque immensis accessit cladibus ultor.
Ille quod exiguum restabat sanguinis Vrbi
Hausit; dumque nimis jam putrida membra recidit,
Excessit [16] *medicina modũ,* [17] *nimiũque secuta est,*
Qua morbi duxere, manus. periere nocentes;
Sed cum jam soli possent superesse nocentes.
Tunc data libertas odijs, resolutaque legum
Frænis ira ruit. non uni cuncta dabantur,

Sed fecit sibi quisque nefas. semel omnia victor
Iusserat. infandum domini per viscera ferrum
Exegit famulus: nati maduere paterno
Sanguine: certatum est, cui cervix cæsa parentis
Cederet: in fratrum ceciderunt præmia fratres.
Busta repleta fuga, permistaque viva sepultis
Corpora: nec populum latebræ cepere ferarum.
Hic laqueo fauces, elisaque guttura fregit:
Hic se præcipiti jaculatus pondere dura
Dissiluit percussus humo: mortesque cruento
Victori rapuere suas: hic robora busti
Extruit ipse sui, nec dum omni sanguine fuso
Desilit in flammas, &, dum licet, occupat ignes.
Colla ducum pilo trepidam gestata per vrbem,
Et medio congesta foro: cognoscitur illic
Quicquid ubiq; latet scelerum. non Thracia tantum
Vidit Bistonii stabulis pendere tyranni;
Postibus Antæi Libyæ; nec Græcia mærens
Tot laceros artus Pisæa flevit in aula.
Cum jam tabe fluunt, confusaque tempore multo
Amisere notas, miserorum dextra parentum
Colligit, & pavido subducit cognita furto.
Meque ipsum memini cæsi deformia fratris
Ora rogo cupidum, vetitisque imponere flammis,
Omnia Syllanæ lustrasse cadauera pacis:
Perque omnes truncos, cum qua cervice recisum
Conveniat, quæsisse caput. Quid sanguine, manes
Placatos Catuli referam? cui victima tristes
Inferias Marius, forsan nolentibus umbris,
Pendit, inexpleto non fanda piacula busto:
Cum laceros artus, æquataque vulnera membris
Vidimus, & toto quamvis in corpore cæso
Nil animæ letale datum, moremque nefandæ
Dirum sævitiæ, pereuntis parcere morti.
Avulsæ cecidere manus, exectaque lingua
Palpitat, & muto vacuum ferit aëra motu.
Hic aures, alius spiramina naris aduncæ
Amputat: ille cavis evolvit sedibus orbes,
Vltimaque effodit spectatis lumina membris
Vix erit ulla fides, tam sævi criminis unum

Tot

Tot pœnas cepisse caput. sic mole ruinæ
Fracta sub ingenti miscentur pondere membra:
Nec magis informes veniunt ad littora trunci,
Qui medio periere freto. quid perdere fructum
Iuvit, &, ut vilem, Marii confundere vultum?
Vt scelus hoc Syllæ, cædesque ostensa placeret,
Agnoscendus erat. Vidit Fortuna colonos
Prænestina suos [19] *cunctos simul ense recisos,*
Vnius populum pereuntem tempore mortis.
Tunc flos Hesperiæ, Latii jam sola juventus,
Concidit, [20] *& miseræ maculavit ovilia Romæ.*
Tot simul infesto juvenes occumbere leto,
Sæpe fames, pelagique furor, subitæque ruinæ,
Aut cœli, terræque lues, aut bellica [21] *clades,*
Numquam [22] *pœna fuit, densi vix agmina vulgi*
Inter & exangues immissa morte catervas
Victores movere manus. vix cæde peracta
Procumbunt, dubiaque labant cervice: sed illos
Magna premit strages: peraguntq; cadavera partem
Cædis: viva graves elidunt corpora trunci.
Intrepidus tanti sedit securus ab alto
Spectator sceleris: miseri tot millia vulgi
Non piguit jussisse mori. congesta recepit
Omnia Tyrrhenus Syllana cadavera gurges.
In fluvium primi cecidere, in corpora summi.
Præcipites hæsere rates, & strage cruenta
Interruptus aquis fluxit prior amnis in æquor,
Ad molem stetit ũda sequens: [23] *nam sanguinis alti*
Vis sibi fecit iter, campumque effusa per omnem,
Præcipitique ruens Tyberina ad flumina rivo
Hærentes adjuvit aquas: nec jam alveus amnem,
Nec retinent ripæ, [24] *redeuntque cadavera campo.*
Tandem Tyrrhenas vix eluctatus in undas
Sanguine cæruleum torrenti dividit æquor.
Hisne, Salus rerum, Felix his Sylla vocari,
His meruit tumulum medio sibi tollere Campo?
Hæc rursus patienda manent: hoc ordine belli
Ibitur: hic stabit civilibus exitus armis.
Quanquam agitant graviora metus, multoq; coitur
Humani generis majore in prœlia damno.

Exulibus Marij: bellorum maxima merces
Roma recepta fuit: nec plus victoria Syllæ
Præſtitit, inviſas penitus quam tollere partes.
Hos alio fortuna vocas: olimque potentes
Concurrunt. neuter ciuilia bella moveret.
Contentus, quo Sylla fuit. Sic mœſta ſenectus
Præteritique memor flebat, metuenſque futuri.
At non magnanimi percuſsit pectora Bruti
Terror, & in tanta pauidi formidine motus
Pars populi lugentis erat: ſed nocte ſopora,
Parrhaſis obliquos Helice cum verteret axes,
Atria cognati pulſat non ampla Catonis.
Invenit inſomni volventem publica cura
Fata virum, caſuſque Vrbis, cunctiſque timentem,
Securumque ſui; farique his vocibus orſus.
Omnibus expulſæ terris, olimque fugatæ
Virtutis jam ſola fides, quam turbine nullo
Excutiet fortuna tibi; tu mente labantem
Dirige me, dubium certo tu robore firma.
Namque alij Magnum, vel Cæſaris arma ſequantur:
Dux Bruto Cato ſolus erit. pacemne tueris,
Inconcuſſa tenens dubio veſtigia mundo?
An placuit, ducibus ſcelerum, populique furentis
Cladibus immiſtum civile abſoluere bellum?
Quemque ſuæ rapiunt ſcelerata in prœlia cauſa:
Hos polluta domus, legeſque in pace timendæ;
Hos ferro fugienda fames, [25] mundique ruinæ
Permiſcenda fides. nullum furor egit in arma,
Caſtra petunt magna victi mercede: tibi uni
Per ſe bella placent? quid tot duraſſe per anno
Profuit immunem corrupti moribus ævi?
Hoc ſolum longæ pretium virtutis habebis?
Accipient alios, facient te bella nocentem.
Ne tantum ò Superi liceat furialibus armis,
Has etiam moviſſe manus: nec pila lacertis
Miſſa tuis cæca telorum in nube ferantur:
Nec tanta incaſſum virtus eat. ingeret omnis
Se belli fortuna tibi. [26] quis nolet ab iſto
Enſe mori, quamvis alieno vulnere labens,
Et ſcelus eſſe tuum? melius tranquilla ſine armis
Otia

Otia solus ages: sicut cœlestia semper
Inconcussa suo volvuntur sidera lapsu.
Fulminibus propior terræ succenditur aër.
Imaque telluris ventos, tractusque coruscos
Flammarum accipiunt: nubes excedit Olympus
Lege deum. 27 minimas rerum discordia turbat:
Pacem summa tenent. quam late Cæsaris aures
Accipient tantum venisse in prœlia civem!
Nam prælata suis nunquam diversa dolebit
Castra ducis Magni. nimium placet ipse, Catoni
Si bellum civile placet, pars magna Senatus,
Et duce privato gesturus prœlia Consul
Sollicitant, proceresque alij: quibus adde Catonem
Sub juga Pompeij; 28 toto jam liber in orbe
Solus Cæsar erit. quod si pro legibus arma
Ferre juvat patriis, libertatemque tueri:
Nunc neque Pompeij Brutum, neq; Cæsaris hostem,
Post bellum victoris habe. Sic fatur: at illi
Arcano sacras reddit Cato pectore voces.
Summum Brute nefas civilia bella fatemur:
Sed quo fata trahunt, virtus secura sequetur.
Crimen erit Superis & me fecisse nocentem.
Sidera quis, mundumque velit spectare cadentem,
Expers ipse metus? quis, cum ruat arduus æther,
Terra labet, mistu coëuntis pondere mundi,
Complosas 29 tenuisse manus? gentesne furorem
Hesperium ignota, Romanaque signa sequentur,
Deductique fretis alio sub sidere reges?
Otia solus agam? procul hunc arcete furorem
O Superi, 30 motura Dacas ut clade Getasque
Securo me Roma cadat. ceu morte parentem
Natorum orbatum, longum producere funus
Ad tumulum jubet ipse dolor: iuvat ignibus atris
Inseruisse manus, constructoque aggere busti
Ipsum atras tenuisse faces; non ante revellar,
Exanimem quam te complectar Roma, tuumque
Nomen libertas, & inanem prosequar umbram.
Sic eat: immites Romana piacula divi
Plena ferant: nullo fraudemus sanguine bellum.
O utinam, cœlique Deis, Erebique liceret

Hoc caput in cunctas damnatum exponere pœnas.
Devotum hostiles Decium pressere catervæ?
Me geminæ figant acies, me barbara telis
Rheni turba petat, cunctis ego pervius hastis
Excipiam medius totius vulnera belli.
Hic redimat sanguis populos: hac cæde luatur,
Quicquid Romani meruerunt pendere mores.
Ad juga cur faciles populi: cur sæva volentes
Regna pati pereunt? me solum invadite ferro,
Me frustra leges & inania jura tuentem:
Hic dabit, hic pacem jugulus, finemque laborum
Gentibus Hesperiis: post me regnare volenti
Non opus est bello. quin publica signa, ducemque
Pompejum sequimur? nec, si fortuna favebit,
Hunc quoque totius sibi jus promittere mundi
Non bene compertum est: ideo me milite vincat,
Ne [31] sibi se vicisse putet. Sic fatur: & actes
Irarum movit stimulos: juvenisque calorem
Excitat in nimios belli civilis amores.
Interea, Phœbo gelidas pellente tenebras,
Pulsatæ sonuere fores: quas sancta relicto
Hortensi mœrens irrupit Marcia busto.
Quondam virgo toris melioris juncta mariti:
Mox ubi connubii pretium, mercesque soluta est
Tertia jam soboles, alios fecunda penates
Impletura datur; geminas è sanguine matris
Permistura domos. sed postquam condidit urna
Supremos cineres, miserando concita vultu,
Effusas laniata comas, [32] concussaque pectus
Verberibus crebris, cineresque ingesta sepulcri,
Non aliter placitura viro, sic mœsta profatur:
Dum [33] sanguis inerat, dum vis materna, peregi
Iussa Cato, & geminos excepi feta maritos.
Visceribus lassis, partuque exhausta, revertor
Iam nulli tradenda viro. da fœdera prisci
Illibata tori: da tantum nomen inane
Connubii: liceat tumulo scripsisse, Catonis
Marcia: nec dubium longo quæratur in ævo,
Mutarim primas expulsa, an tradita tedas.
Non me lætorum sociam, rebusque secundis

Acci-

Accipis: in curas venio, partemque laborum.
Da mihi caſtra ſequi: cur tuta in pace relinquar,
Et ſit civili propior Cornelia bello?
Hæ flexere virum voces, & tempora quanquam
Sunt aliena toris, jam fato in bella vocante:
Fœdera ſola tamen, vanaque carentia pompa
Iura placent, ſacriſque deos admittere teſtes.
Feſta coronato non pendent limine ſerta;
Infulaque in geminos diſcurrit candida poſtes.
Legitimæque faces, gradibuſque acclivis eburnis
Stat torus, & picto veſtes diſcriminat auro:
Turritaque premens frontem matrona corona,
Tralata [34] *vetuit contingere limina planta.*
Non timidum nuptæ leviter tectura pudorem
Lutea demiſſos velarunt flammea vultus,
Balteus haud fluxos gemmis aſtrinxit amictus,
Colla monile decens; humeriſque hærentia primis
Suppara nudatos cingunt anguſta lacertos.
Sic, ut erat, mœſti ſervans lugubria cultus,
Quoque modo natos, hoc eſt amplexa maritum.
Obſita gunerea celatur purpura lana.
Non ſoliti luſere ſales: nec more Sabino
Excepit triſtis convicia feſta maritus.
Pignora nulla domus, nulli coiëre propinqui.
Iunguntur taciti, contentique auſpice Bruto.
Ille [35] *nec horrificam ſancto dimovit ab ore*
Cæſariem, duroque admiſit gaudia vultu:
(Vt primum tolli feralia viderat arma,
Intonſos rigidam in frontem deſcendere canos
Paſſus erat, mœſtamque genis increſcere barbam.
Vni [36] *quippe vacat ſtudiiſque odiiſque carenti,*
Humanum lugere genus) nec fœdera priſci
Sunt tentata tori: juſto quoque robur amori
Reſtitit. hi mores, hæc duri immota Catonis
Secta fuit, ſeruare modum, finemque tenere,
Naturamque ſequi, patriæque impendere vitam;
Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.
Huic epulæ, viciſſe famem: magnique penates,
Submoviſſe hyemem tecto: pretioſaque veſtis,
Hirtam membra ſuper Romani more Quiritis

Indu-

Induxisse togam: Venerisque huic maximus usus,
Progenies; 37 Urbi pater est, Urbique maritus:
Iustitiæ cultor, rigidi servator honesti:
In commune bonus: nullosque Catonis in actus
Subrepsit, partemque tulit sibi nata voluptas.
Interea trepido discedens agmine Magnus,
Mœnia Dardanii tenuit Campana coloni.
Hæc placuit belli sedes, hinc summa moventis
Hostis in occursum sparsas extendere partes,
Umbrosis mediam qua collibus Appenninus
Erigit Italiam, nullo qua vertice tellus
Altius intumuit propiusque accessit Olympo.
Mons inter geminas medius se porrigit undas
Inferni Superique maris: collesque coërcent
Hinc Tyrrhena vado frangentes æquora Pisæ,
Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon.
Fontibus hic vastis immensos concipit amnes,
Fluminaque in gemini spargit divortia ponti.
In lævum cecidere latus, veloxque Metaurus,
Crustumiumque rapax, 38 & junctus Isapis Isauro,
Sennaque, et Adriacas qui verberat Aufidus undas;
Quoque magis nullum tellus se solvit in amnem,
Eridanus, fractasque evolvit in æquora silvas,
Hesperiamque exhaurit aquis. Hunc fabula primum
Populea fluvium ripas umbrasse corona:
Cumque diem pronum transverso limite ducens,
Succendit Phaëton flagrantibus æthera loris,
Gurgitibus raptis penitus tellure perusta,
Hunc habuisse pares Phœbeis ignibus undas.
Non minor hic Nilo, si non per plana jacentis
Ægypti Libycas Nilus stagnaret arenas.
Non minor hic Istro, nisi quod, dum permeat orbem
Ister, casuros in qualibet æquora fontes
Accipit; & Scythicas exit non solus in undas.
Dexteriora petens montis decliuia Tybrim
Unda facit, Rutubamque cavum. delabitur inde
Vulturnusque celer, nocturnæque editor auræ
Sarnus, & umbrosæ Liris per regna Maricæ
Vestinis impulsus aquis, radensque Salerni
Culta Siler, nullasque vado qui Macra moratus
Alnos,

Alnos, vicina procurrit in æquora Lunæ.
Longior educto qua surgit in aëra dorso,
Gallica rura videt, devexasque excipit Alpes.
Tunc Umbris Marsisque ferax, domitusque Sabello
Vomere, piniferis amplexus rupibus omnes
Indigenas Latii populos, non deserit ante
Hesperiam, quam cum Scyllæis clauditur antris,
Extenditque suas in templa Lacinia rupes,
Longior Italia, donec confinia pontus
Solveret incumbens, terrasque repelleret æquor.
At postquam gemino tellus elisa profundo est,
Extremi colles Siculo cessere Peloro.
Cæsar in arma furens, nullas, nisi sanguine fuso,
Gaudet habere vias,[39] quod non terat hoste vacantes
Hesperiæ fines, vauosque irrumpat in agros,
Atque ipsum [40] non perdat iter, consertaque bellis
Bella gerat, non tam portas intrare patentes
Quam fregisse juvat: nec tam patiente colono
Arva premi, quam si ferro populetur, & igni.
Concessa pudet ire via, civemque videri.
Tunc urbes Latii dubiæ, varioque fauore
Ancipites, quanquam primo terrore ruentis
Cessuræ belli, denso tamen aggere firmant
Mœnia, & abrupto circundant undique vallo:
Saxorumque orbes, & quæ super eminus hostem
Tela petant, altis murorum turribus aptant.
Pronior in Magnum populus, pugnatque minaci
Cum terrore fides: ut cum mare possidet Auster
Flatibus horrisonis, hunc æquora tota sequuntur:
Si rursus tellus pulsu laxata tridentis
Æolii, tumidis immittat fluctibus Eurum,
Quamvis icta novo, ventum tenuere priorem
Æquora, nubiferoque polus [41] cum cesserit Euro
Vendicat unda Notum. Facilis sed vertere mentes
Terror erat, dubiamque fidem fortuna ferebat.
Gens Hetrusca fuga trepidi nudata Libonis,
Iusque sui pulso jam perdidit Umbria Thermo
Nec gerit auspiciis civilia bella paternis
Cæsaris audito conversus nomine Sylla.
Varus, ut admotæ pulsarunt Auximon alæ

Per diversa ruens neglecto mœnia tergo,
Qua silvæ, qua saxa, fugit. depellitur arce
Lentulus Esculea. victor cedentibus instat,
Devertitque [42] acies: solusque ex agmine tanto
Dux fugit, & nullas ducentia signa cohortes.
Tu quoque nudatam commissæ deseris arcem
Scipio Luceria: quanquam fortissima pubes
His sedeat castris, jampridem Cæsaris armis
Parthorum subducta metu: qua Gallica damna
Supplevit Magnus, dumque ipse ad bella vocaret,
Donavit socero Romani sanguinis usum.
At te Corfini validis circundata muris
Tecta tenent pugnax Domiti: tua classica servat
Oppositus quondam polluto tiro Miloni.
Vt procul immensam campo consurgere nubem,
Ardentesque acies percussis sole corusco
Conspexit telis, Socii decurrite, dixit,
Fluminis ad ripas, undæque immergite pontem.
Et tu montanis totus nunc fontibus exi,
Atque omnes trahe gurges aquas, ut spumeus alnos
Discussa compage feras. hoc limite bellum
Hæreat, hac hostis lentus terat otia ripa.
Præcipitem cohibete ducem: victoria nobis
Hic primum stans Cæsar erit. nec plura locutus,
Devolvit rapidum nequicquam mœnibus agmen.
Nam prior è campis, ut conspicit amne soluto
Rumpi Cæsar iter, calida prolatus ab ira,
Non satis est muris latebras quæsisse pavori?
Obstruitis campos, fluviis arcere paratis,
Ignavi? non si tumido me gurgite Ganges
Summoveat, stabit jam flumine Cæsar in ullo,
Post Rubiconis aquas. equitum properate catervæ:
Ite simul pedites; ruiturum ascendite pontem.
Hæc ubi dicta, levis totas accepit habenas
In campum sonipes: crebroque simillima nimbo
Trans ripam validi torserunt tela lacerti.
Ingreditur pulsa fluvium statione vacantem
Cæsar, & ad tutas hostis compellitur arces.
Et jam moturas ingentia pondera [43] turres
Erigit, & mediis subrepsit vinea muris.

Ecce, nefas belli, reseratis agmina portis
Captivum traxere ducem, civisque superbi
Constitit ante pedes. vultu tamen alta minaci
Nobilitas recta ferrum cervice poposcit.
Scit Cæsar pœnamque peti, veniamque timeri.
Vive, licet nolis, & nostro munere, dixit,
Cerne diem. victis jam spes bona partibus esto,
Exemplumque mei: vel, si libet, arma retenta;
Et nihil hac venia, si viceris ipse, paciscor.
Fatur: & astrictis laxari vincula palmis
Imperat. heu quanto melius vel cæde peracta
Parcere Romano potuit fortuna pudori!
Pœnarum extremum [44] civi, quod castra secutus
Sit patriæ, Magnumque ducem, totumque Senatum,
Ignosci. premit ille graves interritus iras:
Et secum: Romamne petes, pacisque recessus
Degener? in medios belli non ire furores
Iamdudum moriture paras? rue certus, & omnes
Lucis rumpe moras, & Cæsaris effuge munus.
Nescius interea capti ducis arma parabat
Magnus, ut admixto firmaret robore partes.
Iamque secuturo jussurus classica Phœbo,
Tentandasque ratus moturi militis iras,
Alloquitur tacitas veneranda voce cohortes:
O scelerum ultores, melioraque signa secuti:
O vere Romana manus: quibus arma Senatus
Non privata dedit, votis deposcite pugnam.
Ardent Hesperii sævis populatibus agri:
Gallica per gelidas rabies effunditur Alpes:
Iam tetigit sanguis pollutos Cæsaris enses.
Dii melius, belli tulimus quod damna priores.
Cœperit inde nefas. jam jam me præside Roma
Supplicium, pœnamque petat. neq; enim ista vocari
Prælia justa decet, patriæ sed vindicis iram.
Nec magis hoc bellum est, quam cũ Catilina paravit
Arsuras in tecta faces, sociusque furoris
Lentulus, exertique manus vesana Cethegi.
O rabies miseranda ducis; cum fata Camillis
Te Cæsar, magnisque velint miscere Metellis,
Ad Cinnas, Mariosque venis. sternere profecto,

Vt

Vt Catulo jacuit Lepidus, nostrasque secures
Passus, Sicanio tegitur qui Carbo sepulcro,
Quique feros movit Sertorius exul Iberos.
Quanquam, si qua fides, his te quoq. jungere Cæsar
Invideo, nostrasque manus quod Roma furenti
Opposuit. Parthorum utinam post prælia sospes,
Et Scythicis Crassus victor remeasset ab oris,
Vt simili causa caderes, qua Spartacus hostis.
Te quoque si Superi titulis accedere nostris
Iusserunt, valet in torquendo dextera pilo:
Fervidus hæc iterum circa præcordia sanguis
Incaluit: disces non esse ad bella fugaces,
Qui pacem potuere pati. licet ille solutum,
Defectumque vocet, ne vos mea terreat ætas.
Dux sit in his castris senior, dum miles in illis.
Quo potuit civem populus perducere liber,
Ascendi, supraque nihil nisi regna reliqui.
Non privata cupit, Romana quisquis in urbe
Pompejum transire parat: hinc Consul uterque,
Hinc acies statura ducum. Cæsarne Senatus
Victor erit? non tam cæco trahis omnia cursu,
Teque nihil Fortuna pudet. Multisne rebellis
Gallia jam lustris, ætasque impensa labori
Dant animos? Rheni gelidis quod fugit ab undis,
Oceanumque vocans incerti stagna profundi,
Territa quæsitis ostendit terga Britannis?
An vana tumuere minæ, quod fama furoris
Expulit armatam patriis è sedibus urbem?
Heu demens, non te fugiunt, me cuncta sequuntur:
Qui cum signa tuli toto fulgentia ponto,
Ante bis exactum quam Cynthia conderet orbem.
Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit,
Angustaque domum terrarum in sede poposcit.
Idem per Scythici profugum divortia Ponti
Indomitum regem, Romanaque fata morantem,
Ad mortem, Sylla felicior, ire coëgi.
Pars mundi mihi nulla vacat: sed tota tenetur
Terra meis, quocunque jacet sub sole, trophæis.
Hinc me victorem gelidas ad Phasidos undas
Arctos habet: calida medius mihi cognitus axis

AEgy-

Ægypto, atque umbras nusquam flectente Syene.
Occasus mea jura timet, Tethynque fugacem
Qui ferit, Hesperius post omnia flumina Bætis.
Me domitus cognovit Arabs; me Marte feroces
Heniochi, notique erepto vellere Colchi.
Cappadoces mea signa timent, & dedita sacris
Incerti Iudæa Dei, mollisque Sophene.
Armenios, Cilicasque feros, Taurosque subegi.
Quod socero bellum, præter civile, reliqui?
Verba ducis nullo partes clamore sequuntur,
Nec matura petunt promissæ classica pugnæ.
Sensit & ipse metum Magnus; placuitque referre
Signa, nec in tantæ discrimina mittere pugnæ
Iam victum fama non visi Cæsaris agmen.
Pulsus ut armentis primo certamine taurus
Silvarum secreta petit, vacuosque per agros
Exul in adversis explorat cornua truncis;
Nec redit in pastus, nisi cum cervice recepta
Excussi placuere tori: mox reddit a victor
Quos libet in saltus comitantibus agmina tauris
Invito pastore trahit: sic viribus impar
Tradidit Hesperiam; profugusque per Appula rura
Brundusii tutas concedit Magnus in arces
Vrbs est Dictæis olim possessa colonis,
Quos Creta profugos vexere per æquora puppes
Cecropiæ, victum mentitis Thesea velis.
Hanc latus angustum jam se cogentis in arctum
Hesperiæ, tenuem producit in æquora linguam,
Adriacas flexis claudit quæ cornibus undas.
Nec tamen hoc arctis immissum faucibus æquor
Portus erat, si non violentos insula Coros
Exciperet saxis, lassasque refunderet undas.
Hinc illinc montes scopulosæ rupis aperto
Opposuit natura mari, flatusque removit,
Vt tremulo starent contentæ fune carinæ.
Hinc late patet omne fretum, seu vela ferantur
In portus Corcyra tuos, seu leva petatur
Illiris Ionias vergens Epidamnus in undas.
Huc fuga nautarum, cum totas Adria vires
Movit, & in nubes abiere Ceraunia, cumque

Spumoso Calaber perfunditur æquore Sason.
Ergo ubi nulla fides rebus post terga relictis,
Nec licet ad duros Martem convertere Iberos,
Cum media jaceant immensis tractibus Alpes:
Tunc sobole è tanta natum, cui firmior ætas,
Affatur: Mundi jubeo tentare recessus,
Euphratem, Nilumque move, quo nominis usque
Nostri fama venit, quas est vulgata per urbes
Post me Roma ducem: sparsos per rura colonos
Redde mari Cilicas: Pharios hinc concute reges,
Tigranemque meum, nec Pharnacis arma relinquas,
Admoneo, nec tu populos utraque vagantes
Armenia, Pontique feras per littora gentes,
Rhiphæasque manus, & quas tenet æquore denso
Pigra palus Scythici patiens Mæotica plaustri.
Et quid plura moror? totos mea nate per ortus
Bella feres, totoque urbes agitabis in orbe
Perdomitas: omnes redeant in castra triumphi.
At vos, qui Latios signatis nomine fastos,
Primus in Epirum Boreas agat: inde per arva
Grajorum, Macedumque novas acquirite vires:
Dum paci dat tempus hyems. Sic fatur: & omnes
Iussa gerunt, solvuntque cavas à littore puppes.
At nunquam patiens pacis, longæque quietis
Armorum, ne quid fatis mutare liceret,
Assequitur, generique premit vestigia Cæsar.
Sufficerent aliis primo tot mœnia cursu
Rapta, tot oppressæ dejectis hostibus arces:
Ipsa caput mundi, bellorum maxima merces
Roma capi facilis: Sed Cæsar in omnia præceps,
Nil actum credens, dum quid superesset agendum,
Instat atrox: & adhuc, quamvis possederit omnem
Italiam, extremo sedeat quod littore Magnus,
Communem tamen esse dolet: nec rursus aperto
Vult hostes errare freto, sed molibus undas
Obstruit, & latum dejectis rupibus æquor.
Cedit in immensum cassus labor: omnia pontus
Haurit saxa vorax, montesque immiscet arenis.
Vt maris AEgæi medias si celsus in undas
Depellatur Eryx, nulla tamen æquore rupes
Emi-

Emineant, vel si convulso vertice Gaurus
Decidat in fundum penitus stagnantis Averni.
Ergo ubi nulla vado tenuit sua pondera moles,
Tunc placuit casis innectere vincula siluis,
Roboraque immensis late religare catenis.
Tales fama canit tumidum super æquora Xerxem
Construxiße vias, multum cum pontibus ausus,
Europamque Asiæ, Sestonque admovit Abydo,
Incessitque fretum rapidi super Hellesponti,
Non Eurum, Zephyrumq; timens: cum vela, ratesq;
In medium deferret Athon: sic ora profundi
Arctantur casu nemorum. tunc aggere multo
Surgit opus, longæq; tremunt super æquora turres.
Pompejus tellure nova compressa profundi
Ora videns, curis animum mordacibus angit,
Vt reseret pelagus, spargatque per æquora bellum.
Sæpe Noto plenæ, tensisque rudentibus actæ
Ipsa maris per claustra rates fastigia molis
Discussere salo, spatiumque dedere carinis:
Tortaque per tenebras validis ballista lacertis,
Multifidas jaculata faces. Vt tempora tandem
Furtiua placuere fugæ: ne littora clamor
Nauticus exagitet, neu buccina diuidat horas,
Neu tuba præmonitos perducat ad æquora nautas
Præcepit sociis. jam cœperat ultima Virgo
Phœbum laturas ortu præcedere Chelas,
Cum taciti solvere rates. non anchora voces
Movit, dum spissis avellitur uncus arenis:
Dum juga curvantur mali, dumque ardua pinus
Erigitur, pavidi classis siluere magistri:
Strictaque pandentes deducunt carbasa nautæ,
Nec quatiunt validos, ne sibilet aura, rudentes.
Dux etiam votis hoc te, Fortuna, precatur,
Quam retinere vetas, liceat sibi perdere saltem
Italiam vix fata sinunt, nam murmure vasto
Impulsum rostris sonuit mare, fluctuat unda,
Totque carinarum permistis æquora sulcis.
Ergo hostes portis, quas omnes solverat urbis
Cum fato conversa fides, murisque recepti,
Præcipiti cursu flexi per cornua portus

Ora

Ora petunt, pelagusque dolent contingere classes.
Heu pudor, exigua est fugiens victoria Magnus.
Angustus puppes mittebat in æquora limes
Arctior Euboica, qua Chalcida verberat, unda.
Hic hæsere rates geminæ, classique paratas
Excepere manus: tractoque in littora bello,
Hic primum rubuit ciuili sanguine Nereus.
Cetera classis abit summis spoliata carinis:
Vt Pagasæa ratis peteret cum Phasidos undas,
Cyaneas tellus emisit in æquora cautes,
Rapta puppe minor subducta est montibus Argo,
Vanaque percussit pontum Symplegas inanem,
Et statura redit. jam Phœbum urgere monebat
Non idem Eoi color ætheris, albaque nondum
Lux rubet, & flammas propioribus eripit astris.
Et jam Pleias hebet, fessi jam plaustra Bootæ
In faciem puri redeunt languentia cœli,
Majoresque latent stellæ, calidumque refugit
Lucifer ipse diem. pelagus jam Magne tenebas,
Non ea fata ferens, quæ, cum super æquora toto
Prædonem sequerere mari, lassata triumphis
Descivit [45] fortuna tuis. cum conjuge pulsus,
Et natis, totosque trahens in bella penates,
Vadis adhuc ingens populis comitantibus exul.
Quæritur indignæ sedes longinqua ruinæ.
Non quia te Superi patrio privare sepulcro
Maluerint: Pharia busto damnantur arenæ:
Parcitur Hesperiæ, procul hoc ut in orbe remoto
Abscondat Fortuna nefas, Romanaque tellus
Immaculata sui seruetur sanguine Magni.



NO-

NOTÆ AD LIB. II.

1 *INdixitque nefas*] Verbum Feciale.
2 *Se quoque lege tenens*] sic & de Deo Seneca: *Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidem fata, sed sequitur. Semper paret, semel jussit:* ex Stoicorum sententia. Idem alibi: *Ordinem rerum fati æterna series rotat, cujus hæc prima lex est, stare decreto.*

3 *Conclamata jacent*] Conclamari solebat ubi ad vitalia lavanda deventum erat. Hinc res perditæ, conclamatæ. Servius ad 11 Æneidos.

4 *Oculosque in morte jacentes*] ita manuscripti, non *minaces*, quod huic loco minime convenit.

5 *Invidiam factura parens*] Invidiam facere est in odium adducere: sic lib. IX:

Invidia majore deum

Tertullianus de jejuniis: *Apud quasdam vero colonias præterea annuo ritu saxis velati & cinere conspersi, idolis suis invidiam supplicem objiciunt.*

6 *tantone novorum Prouentu scelerum quærunt uter imperet urbi?*] Seneca epist XV: *Hæc omnia tassi sunt pro regno (quo magis mireris) alieno.*

7 *Stagna avidi texere soli*] *uvidi* est in MS. P. unde recte emendavi,

Stagna udi texere soli. Sic lib. III.

Et qua Pomtinas via dividit uda paludes.

8 *Ingenti superum protectus ab ira*] Malueram, *at ira*, ut plena esset oppositio. Sed *ab ira* citat Servius ad 11 Æn. & explicat *voluntate numinum illis propitia, sed in nos iniqua.*

9 *Vix te sparsum per viscera Bæbi*] Bæbiorum unus à Sullanis laceratus est: alter à Marianis interfectus, non laceratus. itaque confunduntur duæ historiæ.

10 *Discessisse manus*] ita posuimus pro discerpsisse, & postulat sensus. ita Cic. off. III: *cum terra discessisset.* Infra l. III.

Discessit medium tam vastos pectus ad ictus.

Con-

Confirmat hanc nostram emendationem MS. P

11 *Ora ferens miles festæ rorantia mensæ imposuit)* Valerius Maximus de crudelitate C. Mari i: *idem caput M. Antonii abscissum lætis manibus inter epulas per summam animi ac verborum insolentiam aliquamdiu tenuit.*

12 *Te quoque neglectum violatæ Scæuola dextræ)* Imo *violentæ*, Marii scilicet. Neglectum vero, quia dextram Scævolæ osculandam Marius non dederat. nam supra habuimus:

Oscula polluta fixisse trementia dextra.

Apud Florum locus similis: *Ancharius ipso vidente Mario confossus est, quia fatalem scilicet illam manum non porrexerat salutanti.* Plutarchus Mario: ὅσους ἂν πάσαμένους μὴ προσρηγόρευεν μηδὲ ἀντησπάσατο τοῦτο αὐτὸ σύμβολον ἦν ἀποσφάττειν εὐθὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς. Augustinus de ciuitate Dei III. 27. *In ipsius Marii oculis continuo feriebantur, quibus salutantibus dexteram porrigere noluisset.*

13 *Mensoque, homini quid fata pararent)* Emendo ex consensu Manuscriptorum,

mensoque hominis quid fata paterent.

id est, menso experimentis vitæ, quæ summa esset fatorum distantia à maxima felicitate ad maximam miseriam.

14 *Iam quot apud Sacri cecidere cadavera portum)* videndi de hac connexisque rebus Appianus bello civili, Vellejus, Plutarchus C. Mario, Florus, Breviator Livii, & scriptor de viris Illustri bus in Mario.

15 *Romanaque samnis Vltra Caudinas speravit vulnera Furcas)* Samnites pertinacissimi adversus Sullam Romæ arma admoverunt, majus malum Romanis illaturos se sperantes quam ad Furculas Caudinas olim intulerant. Vide Strabonem lib. v. Frequens poetis populi nomen unitatis numero ponere. Alioqui si unus hic intelligendus esset, non is esset Damasippus, uat vult manuscriptus Scholiastes, sed Pontius Telesinus dux Samnitium eo bello, cujus hoc

hoc dictum nobis servavit Vellejus, nunquam defuturos raptores Italicæ Libertatis lupos, nisi silva, in quam refugere solerent, esset excisa.

16 *Excessit medicina modum*] Hinc illud Claudiani ad Adrianum: *Excessit jam pœna modum* de eodem hoc Sylla, Seneca dixerat: *Ingratus L. Sylla, qui patriam durioribus remediis, quam pericula erant, sanavit.*

17 *nimiumque secuta est*
Qua morbi duxere manus] contra quam mos peritis medicis. Claudianus bello Getico:

Cautius ingentes morbos, & proxima cordi
Viscera Pæonia tractat sollertia cura,
Parcendoque secat, ferro ne longius acto
Irrevocandus eat sectis vitalibus error.



18 *cui victima tristes (Inferias Marius, forsan nolentibus umbris)*
Pendit] Nam Marium filium quidam non à famulo in id rogato, sed à dispositis in hoc hostibus interemtum narrant. vide Vellejum.

19 *cunctos simul ense recisos*] Fuit hæc nostra conjectura, pro *receptos*. sed tutius manuscriptos sequi, qui habent, *recepto*, id est in corpora admisso.

10 *& misera maculavit ovilia Romæ*] ita vocabantur septa in Campo Martio. vide Seruium ad Ecl. I.

21 *aut bellica clades)* *cædes* habent manuscripti duo.

22 *Nunquam pœna fuit)* tot hominum mors morbis aliisve malis ἐπιδημικοῖς, antehac forte imputata est, at non suppliciis. Seneca lib. II de ira: *In singulos severitas Imperatoris distringitur: at necessaria est venia, ubi totus deseruit exercitus. quid tollit iram sapientis? Turba peccantum.* Alioqui, ut Sallustius ait, civitas vastatur magis quàm corrigitur.

23 *nam sanguinis alti Vis sibi fecit iter)* Puto pro *nam*, scribi *dum* debere. stetit flumen obsessū cadaveribus, donec sanguinis rivi viam fecere.

24 *redeuntque cadavera campo)* MS. P. *redditque*. recte. ut ad amnem referatur, vt & quod sequitur verbum *dividit*. Solenne autem Lucano est *que* ponere pro *sed*, & tacite transire de casu in casum. Sensus ergo est: Amnem non retinent aut alveus aut ripæ, sed ipse exundans campo reddit cadavera, & mare dividit sanguine.

25 *mundique ruinæ Permiscenda fides* De obæratis loquitur, qui privatam fidei suæ ruinam permiscere publicæ cupiebant.

26 *quis nolet ab isto Ense mori?*]Multo est efficacius quod habet MS. P. & R.

in isto

Ense mori. sicut induere ensem aliquis dicitur.

27 *minimas rerum discordia turbat: Pacem summa tenent.)* Seneca epistola LIx: *Talis est sapientis animus, qualis mundi status supra Lunam. Semper illic serenum est.*

28 *toto jam liber in orbe Solus Cæsar erit)* Æschylus Prom.

ἐλεύθερος γὰρ ἐστὶν οὐδεὶς πλὴν Διός.

Euripides:

τῶν βαρβάρων γὰρ δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός.

29 *Complosas tenuisse manus* (ita manuscripti.

30 *motura Dacas ut clade, Getasque)* scribe cum manuscriptis *Daas*, ut sæpe apud poetas. Nam Daci vox priorem producit.

31 *Ne nisi se vicisse putet)* sic emendavimus pro *Nec*. Rectam esse emendationem docent MSS. P. & T. Hæc quoq; inquit, justa causa est cur Pompejo militem, ut vel hinc intelligat causam agi non suam, sed publicam: & si eadem quæ Cæsar cogitat, eundem me ipsi futurum qui nunc sum Cæsari.

32 *concussaque pectus)* MSS. rectius *contusaque*.

33 *Dum sanguis inerat)* Producit syllabam posteriorem vocis *sanguis*, ut & alibi: *sanguis ibi fluxit Achæus*. & Valerius Flaccus: *jussa sanguis exuberet ulna*.

34 *Tralata vetuit contingere limina planta*] citat-

tat Servius ad Æn. 11: *Translataq; vetat.* At manuscripti tres P. T. & regiorum antiquior, *Tralata vitat.* Quam lectionem in textum recipipiendam censeo, ut matrona intelligatur, non pronuba, sed nova nupta. Vestæ consecratum est: unde nubentes puellæ limen non tangunt. Seruius ad Æn. 11.

35 *Ille nec horrificam sancto dimovit ab ore Cæsariem)* Plutar. de eodem Catone: ἀπ' ἐκείνης τῆς λέγεται ἡμέρας μήτε κεφαλὴν ἔτι κείρασθαι μήτε γένεια μήτε στέφανον ἐπιθέσθαι, πένθους δὲ καὶ κατηφείας καὶ βαρύτητος ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς τῆς πατρίδος ἓν χῆμα νικώντων ὁμοίως καὶ νικωμένων, ἄχρι τελευτῆς διαφυλάξαι.

36 *Vrbi quippe vacat*] Aliis quos partium studia occuparant, non vacat cogitare de communi malo humani generis & hoc serio deplorare.

37 *Vrbi pater est, Vrbique maritus*] citat Servius ad XI Æn. illud, *generumque adsciverat Vrbi*, id est, propter urbem:

38 *& junctus Isapis Isauro*] est in Strabonis libris Ἴσαπις, sed *Sapis* hic habent MS. P. & R.A. Et sic scribit Plinius lib. III, & ne quid de lectione dubites, Silius:

Hoc Æsus Sapisque lavant.

39 *quod non terat*] Gaudet hoc ipso quod vacuam non invenit Italiam.

40 *non perdat iter)* Perit iter Cæsari in quo non vincit. ita infra:

Sic hostes mihi deesse nocet, damnumque putatur
Armorum, nisi qui vinci potuere rebellent.

41 *cum cesserit)* ita emendavimus. ante fuit, *concesserit.*

42 *Devertitq; acies)* A duce ad se avocat.

43 *turres)* Nam è turribus missilia librabantur.

44 *civi)* vera lectio ex manuscripto Romano. homini maximum est supplicium, venia opus habere quod publica arma privatis prætulerit. Antea fuit, *cui sit.*

46 *Descivit)* ita scribi convenit, non *deseruit.* Nullus enim sequitur accusativus.

LIBER III.

Io. Sulpicij Verulani Argumentum.

TErtius exponit fugientis somnia Magni,
Atque ut Trinacrias est Curio missus in vr-
Brundisio reditum describit Cæsaris inde: (beis.
Prædanti fiscum cui vult obstare Metellus.
Hinc populus, Magnum qui sunt in bella secuti,
Vtque iter accelerans Hispanas Cæsar in oras,
Massiliam fidam vexat terraque, marique.
Moxque abiens Bruto victori bella relinquit.

PRopulit vt classem velis cedentibus Auster
Incumbens, mediumque rates tenuere profun-
dum,
Omnis in Ionios spectabat navita fluctus:
Solus ab Hesperia non flexit lumina terra
Magnus, dum patrios portus, dum littora nunquam
Ad visus reditura suos, tectumque cacumen
Nubibus, & dubios cernit vanescere montes.
Inde soporifero cesserunt languida somno
Membra ducis: diri tum plena horroris imago
Visa caput mæstum per hiantes Iulia terras
Tollere, & accenso furialis stare sepulcro.
Sedibus Elysiis, campoque expulsa piorum
Ad Stygias (inquit) tenebras, manesque nocentes,
Post bellum civile trahor. vidi ipsa tenentes
Eumenidas, quaterent quas vestris lampadas armis.
Præparat innumeras puppes Acherontis adusti
Portitor: in multas laxantur Tartara pœnas.
Vix operi cuncta dextra properante sorores
Sufficiunt: lassant rumpentes stamina Parcas.
Conjuge me latos duxisti Magne triumphos:
Fortuna est mutata toris: semperque potentes
Detrahere in cladem fato damnata maritos
Innupsit [1] tepido pellex Cornelia busto.
Hæreat illa tuis per bella, per æquora signis,
Dum non securos liceat mihi rumpere somnos,
Et nullum vestro vacuum sit tempus amori,

Sed

Sed teneat Cæsarque dies, & Iulia noctes.
Me non Lethææ, conjux, oblivia ripæ
Immemorem fecere tui, regesque silentum
Permisere sequi. veniam, te bella gerente,
In medias acies. nunquam tibi Magne per umbras,
Perque meos manes generum non esse licebit.
Abscindis frustra ferro tua pignora. bellum
Te faciet civile meum. Sic fata refugit
Vmbra per amplexus trepidi dilapsa mariti.
Ille, Dei quamvis cladem, manesque minentur,
Major in arma ruit, certa cum mente malorum.
Et, quid (ait) vani terremur imagine visus?
Aut nihil est sensus animis à morte relictum,
Aut mors ipsa nihil. Titan jam pronus in undas
Ibat, & igniferi tantum demerserat orbis,
Quantum deesse solet Lunæ seu plena futura est,
Seu jam plena fuit: tunc obtulit hospita tellus
Puppibus accessus faciles: legere rudentes,
Et posito remis petierunt littora malo.
Cæsar, ut emissas venti rapuere carinas,
Absconditque fretum classes, & littore solus
Dux stetit Hesperio, non illum gloria pulsi
Lætificat Magni: queritur quod tuta per æquor
Terga ferant hostes, neque enim jam sufficit ulla
Præcipiti fortuna viro. nec vincere tanti,
Vt bellum differret, erat. tunc pectore curas
Expulit armorum, pacique intentus agebat,
Quoque modo vanos populi conciret amores,
Gnarus & irarum causas, & summa favoris
Annona momenta trahi. namque asserit urbes
Sola fames, emiturque metus, cum segne potentes
Vulgus alunt. [2] nescit plebes jejuna timere.
Curio Sicanias transcendere jussus in urbes,
Qua mare tellurem subitis aut obruit undis,
Aut scidit, & medias fecit sibi littora terras.
Vis illic ingens pelagi, semperque laborant
Æquora, ne rupti repetant confinia montes:
Bellaque Sardoas etiam sparguntur in oras.
Vtraque frugiferis est insula nobilis arvis.
Nec plus Hesperiam longinquis messibus ulla,

Nec Romana magis complerunt horrea terræ.
Vbere vix glebæ superat, cessantibus Austris,
Cum medium nubes Borea cogente sub axem,
Effusis magnum Lybie tulit imbribus annum.
Hæc ubi sunt provisa duci, tunc agmina victor
Non armata trahens, sed pacis habentia vultum,
Tecta petit patriæ. pro, si remeasset in urbem,
Gallorum tantum populis, Arctoque subacta,
Quam seriem rerum longa præmittere pompa,
Quas potuit belli facies! ut vincula Rheno,
Oceanoque daret! celsus ut Gallia currus
Mobilis, & flavis sequeretur mista Britannis!
Perdidit ò qualem vincendo plura triumphum!
Non illum lætis vadentem cœtibus urbes,
Sed tacitæ videre metu. non constitit usquam
Obvia turba duci: gaudet tamen esse timori
Tam magno populis, & se non mallet amari.
Iamque & præcipites superaverat Anxuris arces,
Et 3 qua Pontinas via dividit uda paludes,
Qua sublime nemus, Scythicæ qua regna Dianæ;
Quaque iter est Latiis ad summam fascibus Albam:
Excelsa de rupe procul jam conspicit Vrbem,
Arctoi toto non visam tempore belli:
Miratusque suæ, sic fatur, mœnia Romæ:
Tene, Deum sedes, non ullo Marte coacti
Deseruere viri! pro qua pugnabitur urbe?
Dii melius, quod non Latias Eous in oras
Nunc furor incubuit; nec juncto Sarmata velox
Pannonio, Dacisque Getes admistus: habenti
Tam pavidum tibi Roma ducem Fortuna pepercit,
Quod bellum civile fuit. Sic fatur, & Vrbem
Attonitam terrore subit. namque ignibus atris
Creditur, ut captæ, rapturus mœnia Romæ,
Sparsurusque Deos. fuit hæc mensura timoris:
Velle putant, quodcunque potest. non omnia festa,
Non fictas læto voces simulare tumultu:
Vix odisse vacat. Phœbea palatia complet
Turba Patrum, nullo cogendi jure Senatus,
E latebris educta suis: non Consule sacræ
Fulserunt sedes; non proxima lege potestas

Præter

Prætor adest vacuaque loco cessere curules.
Omnia Cæsar erat. privata Curia vocis
Testis adest. sedere Patres censere parati,
Si regnum, si templa sibi, jugulumque Senatus,
Exiliumque petat melius, quod plura jubere
Erubuit, quam Roma pati. tamen exit in iram
Viribus an possent obsistere jura per unum
Libertas experta virum. pugnaxque Metellus
Vt videt ingenti Saturnia templa revelli
Mole, rapit gressus, & Cæsaris agmina rumpens,
Ante fores nondum reserata constitit ædis
(Vsque adeo solus ferrum, mortemque timere
Auri nescit amor. pereunt discrimine nullo
Amissæ leges: sed pars vilissima rerum
Certamen movistis opes) prohibensque rapina
Victorem clara testatur voce Tribunus:
Non nisi per nostum vobis percussa patebunt
Templa latus, nullasque feres, 4 nisi sanguine sacro
Sparsas, raptor, opes certe violata potestas
Invenit ista Deos. Crassumque in bella secuta
Sæva Tribunitiæ noverunt prælia dira.
Detege jam ferrum. neque enim tibi turba verẽda est
Spectatrix scelerum: deserta stamus in Vrbe.
Non feret è nostro sceleratus præmia miles:
Sunt quos prosternas populi, quæ mœnia dones.
Pacis ad exhaustæ spolium non cogit egestas:
Bellum Cæsar habes. His magnam victor in iram
Vocibus accensus: Vanam spem mortis honestæ
Concipis: haud (inquit) jugulo se polluet isto
Nostra, Metelle, manus. dignum te Cæsaris ira
Nullus honor faciet, te vindice tuta relicta est
Libertas? non usque adeo permiscuit imis
Longus summa dies, ut non, si voce Metelli
Serventur leges, malint à Cæsare tolli.
Dixerat: & nondum foribus cedente Tribuno
Acrior ira subit: sævos circumspicit enses,
Oblitus simulare togam. tum Cotta Metellum
Compulit audaci nimium desistere cœpto.
Libertas, inquit, populi, quem regna coërcent,
Libertate perit; cujus servaveris umbram,

Si, quicquid jubeare, velis. tot rebus iniquis
Paruimus victi: venia est hæc sola pudoris,
Degenerisque metus, nil jam potuisse negari.
Ocyus [5] avertat diri mala semina belli.
Damna movent populos, si quos sua jura tuentur.
Non sibi, sed domino gravis est, quæ servit, egestas
Protinus abducto patuerunt templa Metello.
Tunc rupes Tarpeja sonat, magnoque reclusas
Testatur stridore fores: tunc conditus imo
Eruitur templo multis intactus ab annis
Romani census populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perses, quem victi præda Philippi:
Quod tibi Roma fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
Quo te Fabricius regi non vendidit auro,
Quicquid parcorum mores servastis avorum,
Quod dites Asiæ populi misere tributum,
Victorique dedit Minoïa Creta Metello,
Quod Cato longinqua vexit super æquora Cypro.
Tunc Orientis opes, captorumque ultima regum
Quæ Pompejanis prælata est [6] gaza triumphis,
Egeritur: tristi spoliantur templa rapina,
Pauperiorque fuit tunc primum Cæsare Roma.
Interea totum Magni fortuna per orbem
Secum casuras in prelia moverat urbes.
Proxima vicino vires dat Græcia bello.
Phocaïcas Amphissa manus, scopulosaque Cyrrha,
Parnassusque jugo misit desertus utroque.
Bœoti coïere duces, quos impiger ambit
Fatidica Cephissos aqua, Cadmeaque Dirce,
Pisææque manus, populisque per æquora mittens
Sicaniis Alpheus aquas. tunc Mænala liquit
Arcas, & Herculeam miles, Trachinius OEten.
Thesproti, Dryopesque ruunt, quercusque silentes
Chaonio veteres liquerunt vertice Sellæ,
Exhausit totas quamvis delectus Athenas,
Exiguæ [8] Phœbea tenent navalia puppes,
Tresque [9] petunt veram credi Salamina carinæ.
Jam dilecta Iovi centenis venit in arma
Creta vetus populis, Gnossasque agitare pharetras
Docta, nec Eois pejor Gortyna sagittis.

Tunc qui Dardaniam tenet Oricon: & vagus altis
Dispersus sylvis Athamas, & nomine prisco
Encheliæ [10] versi testantes funera Cadmi.
Colchis, [11] & Adriaca spumans Absyrtos in undas,
Et [12] Penei qui rura colunt, quorumque labore
Thessalus AEmoniam vomer proscindit Iolcon.
Inde [13] lacessitum primo mare, cum rudis Argo
Miscuit ignotas temerato littore gentes,
Primaque cum ventis, pelagique furentibus undis
Composuit mortale genus, fatisque per illam
Accessit mors una ratem. tunc linquitur AEmus
Thracius, & populum Pholoë mentita biformem.
Deseritur Strymon tepido committere Nilo
Bistonias consuetus aves: & barbara Cone
Sarmaticas ubi perdit aquas, sparsamque profundo
Multifidi Peucen unum caput alluit Istri:
Mysiaque, & gelido tellus perfusa Caïco
Idalis, & nimium glebis exilis Arisbe.
Quique colunt Pitanen, & quæ tua munera Pallas
Lugent damnata Phœbo victore Celenæ:
Qua [14] celer erectis descendens Marsya ripis
Errantem Mæandron adit, mistusque refertur:
Passaque ab auriferis tellus exire metallis
Pactolon: qua culta secat non vilior Hermus.
Iliacæ quoque signa manus, perituraque castra
Ominibus petiere suis: nec fabula Trojæ
Continuit, Phrygiique ferens se Cæsar Iuli.
Accedunt Syriæ populi, desertus Orontes,
Et felix, sic fama, Ninos: ventosa Damascus,
Gazaque, & arbusto palmarum dives Idume.
Et Tyros instabilis, pretiosaque murice Sidon.
Has ad bella rates non flexo limite ponti,
Certior haud ullis duxit Cynosura carinis.
Phœnices primi, famæ si creditur, ausi
Mansuram rudibus vocem signare figuris.
Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Noverat: & saxis tantum, volucresque feræque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.
Deseritur Taurique nemus, [15] Perseaque Tarsos,
Coryciumque patens exesis rupibus antrum,

Mallos, & externa resonant navalibus AEga.
Itque Cilix justa jam non pirata carina.
Mouit & Eoos bellorum fama recessus,
Qua colitur Ganges, toto qui solus in orbe
Ostia nascenti contraria solvere Phœbo
Audet, & adversum fluctus impellit in Eurum:
Hic ubi Pellæus post Tethyos æquora ductor
Constitit, & magno vinci se fassus ab orbe est.
Quaque ferens rapidum diviso gurgite fontem
Vastis Indus aquis mistum non sentit Hydaspen;
Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos,
Et qui tingentes croceo medicamine crinem
Fluxa coloratis astringunt carbasa gemmis.
Quique suas struxere pyras, vivique calentes
Conscendere rogos. pro! quanta est gloria genti
Injecisse manum fatis, vitaque repletos,
Quod superest, donasse deis! Venere feroces
Cappadoces,[16] duri populus nunc cultor Amani,
Armeniusque tenens volventem saxa Nephatem:
AEthera tangentes silvas liquere [17] Coastræ.
Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras.
Tunc furor extremos movit Romanus [18] Olostras,
Carmanosque duces, quorum devexus in Austrum
Æther, non totam mergi tamen aspicit Arcton.
Lucet & exigua, velox ibi, nocte Bootes.
AEthiopumque [19] solum, quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione poli, nisi poplite lapso
Vltima curvati procederet ungula Tauri.
Quaque [20] caput rapido tollit cum Tigride magnus
Euphrates, quos non diversis fontibus edit
Persis; & incertum, tellus si misceat amnes,
Quod potius sit nomen aquis. sed sparsus in agros
Fertilis Euphrates Pharia vice fungitur unda:
At Tigrim subito tellus absorbet hiatu,
Occultosque tegit cursus, rursusque renatum
Fonte novo flumen pelagi non abnegat undis.
Inter Cæsareas acies, diversaque signa
Pugnaces dubium Parthi tenuere favorem,
Contenti fecisse duos. tinxere sagittas

Erran-

Errantes Scythiæ populi, quos gurgite Bactros
Includit gelido, vastisque Hyrcania silvis.
Hinc Lacedæmonii moto gens aspera fræno
Heniochi, sævisque affinis Sarmata Moschis.
Colchorum qua rura secat ditissima Phasis:
Qua Crœso fatalis Halys, qua vertice lapsus
Rhiphæo Tanaïs diversi nomina mundi
Imposuit ripis, Asiæque, & terminus idem
Europæ, media dirimens confinia terræ,
Nunc [21] hunc, nunc illum, qua flectitur, ampliat orbem.
Quaque fretum torrens Mæotidos egerit undas
Pontus, & Herculeis aufertur gloria metis,
Oceanumque negat solas admittere Gades.
Hinc & Sithoniæ gentes, auroque ligatas
Substringens Arimaspe comas: hinc fortis Arius,
Longaque Sarmatici solvens jejunia belli
Massagetes quo fugit equo; volucresque Geloni.
Non, cum Memnoniis deducens agmina regnis
Cyrus, & effusis numerato milite telis
Descendit [22] Perses, fraternique ultor amoris
Æquora cum tantis percussit classibus, unum
Tot reges habuere ducem. coïere nec unquam
Tam variæ cultu gentes, tam dissona vulgi
Ora. tot immensæ comites [23] mistura ruinæ
Excivit populos, & dignas funere Magni
Exequias Fortuna dedit. non corniger Ammon
Mittere Marmaricas cessavit in arma catervas:
Quicquid ab occiduis Libye patet arida Mauris,
Usque Parætonias Eoa ad littora Syrtes.
Acciperet felix ne non semel omnia Cæsar,
Vincendum pariter Pharsalia præstitit orbem.
Ille ubi deseruit trepidantis mœnia Romæ,
Agmine nubiferam rapto superevolat Alpem:
Cumque alii famæ populi terrore paverent,
Phocais in dubiis ausa est servare juventus
Non Graja levitate fidem, signataque jura,
Et causas, non fata, sequi. tamen ante furorem
Indomitum, duramque viri deflectere mentem
Pacifico sermone parant, hostemque propinquum
Orant Cecropiæ prælata fronde Minervæ.

Semper in externis populo communia vestro
Massiliam bellis testatur fata tulisse,
Comprensa est Latiis quæcunque annalibus ætas.
Et nunc, ignoto si quos petis orbe triumphos,
Accipe devotas externa in prælia dextras.
At si funestas acies, si dira paratis
Prælia discordes, lacrymas civilibus armis
Secretumque damus. tractentur vulnera nulla
Sacra manu. si cælicolis furor arma dedisset,
Aut si terrigenæ tentarent astra gigantes;
Non tamen auderet pietas humana vel armis,
Vel votis prodesse Iovi: sortisque deorum
Ignarum mortale genus, per fulmina tantum
Sciret adhuc cælo solum regnare Tonantem.
Adde quod innumeræ concurrunt undique gentes,
Nec sic horret iners scelerum contagia mundus,
Vt gladiis egeant civilia bella coactis.
Sit mens ista quidem cunctis, ut vestra recusent
Fata, nec hæc alius committat prælia miles.
Cui non conspecto languebit dextra parente?
Telaque diversi prohibebunt spargere fratres.
Finis adest rerum, [24] si non committitis illis
Arma, quibus fas est. nobis hæc summa precandi,
Terribiles aquilas, infestaque signa relinquas
Vrbe procul, nostrisque velis te credere muris,
Excludique sinas admisso Cæsare bellum.
Sit locus exceptus sceleri. Magnoque, tibique
Tutus, ut invictæ fatum si consulat Vrbi,
Fœdera si placeant, sit quo veniatis inermes.
Vel, cum tanta vocent discrimina Martis Iberi,
Quid rapidum deflectis iter? non pondera rerum,
Nec momenta sumus: nunquam felicibus armis
Vsa manus patriæ primis à sedibus exul,
Et post tralatas exustæ Phocidos arces,
Mœnibus exiguis alieno in littore tuti,
Illustrat quos sola fides. si claudere muros
Obsidione paras, & vi perfringere portas,
Excepisse faces tectis, & tela parati,
Vndarum raptos aversis fontibus haustus
Quærere, & effossam sitientes lambere terram:

Et

Et deſit ſi larga Ceres, tunc horrida cerni,
Fœdaque contingi maculato [25] *carpere morſu.*
Nec pavet hic populus pro libertate ſubire,
Obſeſſum Pœno geſſit quod Marte Saguntum.
Pectoribus rapti matrum, fruſtraque trahentes
Vbera ſicca fame medios mittentur in ignes:
Vxor & à caro poſcet ſibi fata marito.
Vulnera miſcebunt fratres, bellumque coacti
Hoc potius civile gerent. Sic Graja juventus
Finierat: cum turbato jam prodita vultu
Ira ducis, tandem teſtata eſt voce dolorem.
Vana movet Grajos noſtri fiducia curſus.
Quamvis Heſperium mundi properemus ad axem,
Maſſiliam delere vacat. gaudete cohortes:
Obvia præbentur fatorum munere bella.
Ventus ut amittit vires, niſi robora denſæ
Occurrant ſilvæ, ſpatio diffuſus inani:
Vtque perit magnus nullis obſtantibus ignis,
Sic hoſtes mihi deeſſe nocet: damnumque putamus
Armorum, niſi, qui vinci potuere, rebellent.
Sed ſi ſolus eam dimiſſis degener armis,
Tunc mihi tecta patent. jam non excludere tantum,
Incluſiſſe volunt. at enim contagia belli
Dira fugant. dabitis pœnas pro pace petita;
Et nihil eſſe meo diſcetis tutius ævo,
Quam duce me bellum. Sic poſtquam fatus, ad urbẽ
Haud trepidam convertit iter: tum mœnia clauſa
Conſpicit, & denſa juvenum vallata corona.
Haud procul à muris tumulus ſurgentis in altum
Telluris, parvum diffuſo vertice campum
Explicat: hæc patiens longo munimine cingi
Viſa duci rupes, tutiſque aptiſſima caſtris.
Proxima pars urbis celſam conſurgit in arcem
Par tumulo. mediiſque ſedent convallibus arva.
Tunc res immenſo placuit ſtatura labore,
Aggere diverſos vaſto committere colles.
Sed prius ut totam, qua terra cingitur, urbem
Clauderet, à ſummis perduxit ad æquora caſtris
Longum Cæſar opus, fonteſque & pabula campi
Amplexus foſſa, denſas tollentia pinnas

Cespitibus, crudaque extruxit brachia terra.
Iam satis hoc Grajæ memorandum contigit urbi,
Æternumque decus, quod non impulsa, nec ipso
Strata metu, tenuit flagrantis in omnia belli
Præcipitem cursum; raptisque à Cæsare cunctis,
Vincitur una mora. quantum est quod fata tenentur!
Quodque virum toti properans imponere mundo
Nos perdit Fortuna dies! tunc omnia late
Procumbunt nemora, & spoliantur robore silvæ:
Vt, cum terra levis mediam virgultaque molem
Suspendant, structa laterum compage ligatam
Arctet humum, pressus ne cedat turribus agger.
Lucus erat longo nunquam violatus ab ævo,
Obscurum cingens connexis aëra ramis,
Et gelidas alte summotis solibus umbras.
Hunc non ruriculæ Panes, nemorumque potentes
Sylvani, Nymphæque tenent, sed barbara ritu
Sacra deùm, structæ sacris feralibus aræ;
Omnis & humanis lustrata cruoribus arbos.
Si qua fidem meruit Superos mirata vetustas,
Illis & volucres metuunt insistere ramis,
Et lustris recubare feræ: nec ventus in illas
Incubuit silvas, excussaque nubibus atris
Fulgura: non ullis frondem præbentibus auris,
Arboribus [25] suus horror inest. tum plurima nigris
Fontibus unda cadit, simulacraque mœsta deorum
Arte carent, cæsisque extant informia truncis.
Ipse situs, putrique facit jam robore pallor
Attonitos: non vulgatis sacratæ figuris
Numina sic metuunt: tantum terroribus addit,
Quos timeant non nosse deos. jam fama ferebat
Sæpe cavas motu terræ mugire cavernas,
Et procumbentes iterum consurgere taxos,
Et non ardentis fulgere incendia silvæ,
Roboraque amplexos circumfluxisse dracones.
Non illum cultu populi propiore frequentant,
Sed cessere deis. medio cum Phœbus in axe est,
Aut cœlum nox atra tenet, pavet ipse sacerdos
Accessus, dominumque timet deprendere luci.
Hanc jubet immisso silvam procumbere ferro:

Nam

Nam vicina operi, belloque intacta priori
Inter nudatos stabat densissima montes.
Sed fortes tremuere manus, motique verenda
Majestate loci, si robora sacra ferirent,
In sua credebant redituras membra secures,
Implicitas 27 magno Cæsar terrore cohortes
Vt vidit, primus raptam librare bipennem
Ausus, & aëriam ferro proscindere quercum,
Effatur merso violata in robora ferro:
Iam ne quis vestrum dubitet subvertere silvam,
Credite me fecisse nefas. Tunc paruit omnis
Imperiis non sublato secura pavore
Turba, sed expensa Superorum, & Cæsaris ira.
Procumbunt orni, nodosa impellitur ilex,
Silvaque Dodones, & fluctibus aptior alnus,
Et non plebejos luctus testata cupressus,
Tunc primum posuere comas, & fronde carentes
Admisere diem: propulsaque robore denso
Sustinuit se sylva cadens. gemuere videntes
Gallorum populi: muris sed clausa iuventus
Exultat. quis enim læsos impune putaret
Esse deos? servat multos Fortuna nocentes:
Et tantum miseris irasci numina possunt.
Vtque satis cæsum nemoris, quæsita per agros
Plaustra ferunt: curvoque soli cessantis aratro
Agricolæ raptis annum flevere juvencis.
Dux tamen impatiens hæsuri ad mœnia Martis
Versus ad Hispanas acies, extremaque mundi,
Iussit bella geri. stellatis axibus agger
Erigitur, geminasque æquantes mœnia turres
Accipit: hæ nullo fixerunt robore terram,
Sed per iter longum causa repsere latenti.
Cum tantum mutaret onus, telluris inanes
Concussisse sinus quærentem erumpere ventum
Credidit, & muros mirata est stare juventus.
Illinc tela cadunt excelsas urbis in arces.
Sed major Grajo Romana in corpora ferro
Vis inerat. neque enim solis excussa lacertis
Lancea, sed tenso ballistæ turbine rapta,
Haud unum contenta latus transire, quiescit:

Sed

Sed pandens perque arma viam, perque ossa, relicta
Morte fugit: superest telo post vulnera cursus.
At saxum quoties ingenti ponderis ictu
Excutitur; qualis rupes, quam vertice montis
Abscidit impulsu ventorum adjuta vetustas.
Frangit cuncta ruens: nec tantum corpora pressa
Exanimat: totos cum sanguine dissipat artus.
Vt tamen hostiles densa testudine muros
Tecta subit virtus, [28] armisque innexa priores
Arma ferunt, galeamque extensus protegit umbo,
Quæ, [29] prius ex longo nocuerunt missa recussu,
Jam post terga cadunt: nec Grajis flectere jactum,
Aut facilis labor est longinqua ad tela parati
Tormenti mutare modum: sed pondere solo
Contenti, nudis evolvunt saxa lacertis.
Dum fuit armorum series, ut grandine tecta
Innocua percussa sonant, sic omnia tela
Respuit: at postquam virtus incensa virorum
Perpetuam [30] rupit defesso milite cratem,
Singula continuis cesserunt ictibus arma,
Tunc adoperta levi procedit vinea terra
Sub cujus pluteis, & tecta fronte latentes
Moliri nunc ima parant, & vertere ferro
Mœnia: nunc aries suspenso fortior ictu
Incussus densi compagem soluere muri
Tentat, & impositis unum subducere saxis.
Sed super & flammis, & magnæ fragmine molis,
Et sudibus crebris, & adusti roboris ictu
Percussæ cedunt crates, frustraque labore
Exhausto fessus repetit tentoria miles.
Summa fuit Grajis starent ut mœnia voti.
Vltro acies inferre parant: armisque coruscas
Nocturnis texere faces: audaxque juventus
Erupit: non hasta viris, non letifer arcus,
Telum flamma fuit, rapiensque incendia ventus
Per Romana tulit celeri munimina cursu.
Nec, quamvis viridi luctetur robore, lentas
Ignis agit vires: teda sed raptus ab omni
Consequitur nigri spatiosa volumina fumi:
Nec solum silvas: sed saxa ingentia solvit,

Et

Et crudæ putri fluxerunt pulvere cautes.
Procubuit, majorque jacens apparuit agger.
Spes victus telluris abit, placuitque profundo
Fortunam tentare mari. non robore picto
Ornatas decuit fulgens tutela carinas,
Sed rudis, & qualis procumbit montibus arbor,
Conſeritur ſtabilis navalibus area bellis.
Et jam turrigeram Bruti comitata carinam
Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite claſſis,
Stœchados arva tenens. nec non & Graja juventus
Omne ſuum fatis voluit committere robur:
Grandævoſque ſenes miſtis armavit ephebis.
Accepit non ſola viros, quæ ſtabat in undis
Claſſis; & emeritas repetunt navalibus alnos.
Ut matutinos ſpargens ſuper æquora Phœbus
Fregit aquis radios, & liber nubibus æther,
Et poſito Borea, pacemque tenentibus Auſtris,
Servatum bello jacuit mare, movit ab omni
Quiſque ſuam ſtatione ratem, paribuſque lacertis
Cæſaris hinc pubes, hinc Grajo remige claſſis
Tollitur: impulſæ tonſis tremuere carinæ,
Crebraque ſublimes convellunt verbera puppes.
Cornua Romanæ claſſis, validæque triremes,
Quaſque quater ſurgens extructi remigis ordo
Commovet, & plures quæ mergunt æquore pinus.
Multiplices cinxere rates. hoc robur aperto
Oppoſitum pelago. lunata fronte recedunt,
Ordine contentæ gemino creviſſe liburnæ.
Celſior at cunctis Bruti Prætoria puppis
Verberibus ſenis agitur, molemque profundo
Invehit, & ſummis longe petit æquora remis.
Ut tantum medii fuerat maris, utraque claſſis
Quod ſemel excuſſis poſſet tranſcurrere tonſis,
Innumeræ vaſto miſcentur in æthere voces:
Remorumque ſonus premitur clamore: nec ullæ
Audiri potuere tubæ. tum cærula verrunt,
Atque in tranſtra cadunt, & remis pectora pulſant.
Ut primum roſtris crepuerunt obvia roſtra:
In puppim rediere rates, emiſſaque tela
Aëra texerunt, vacuumque cadentia pontum.
Et

Sed pandens perque arma viam, perque ossa, relicta
Morte fugit: superest telo post vulnera cursus.
At saxum quoties ingenti ponderis ictu
Excutitur, qualis rupes, quam vertice montis
Abscidit impulsu ventorum adjuta vetustas.
Frangit cuncta ruens: nec tantum corpora pressa
Exanimat: totos cum sanguine dissipat artus.
Vt tamen hostiles densa testudine muros
Tecta subit virtus, [28] armisque innexa priores
Arma ferunt, galeamque extensus protegit umbo,
Quæ, [29] prius ex longo nocuerunt missa recussu,
Iam post terga cadunt: nec Grajis flectere jactum,
Aut facilis labor est longinqua ad tela parati
Tormenti mutare modum: sed pondere solo
Contenti, nudis evolvunt saxa lacertis.
Dum fuit armorum series, ut grandine tecta
Innocua percussa sonant, sic omnia tela
Respuit: at postquam virtus incensa virorum
Perpetuam [30] rupit defesso milite cratem,
Singula continuis cesserunt ictibus arma,
Tunc adoperta levi procedit vinea terra
Sub cujus pluteis, & tecta fronte latentes
Moliri nunc ima parant, & vertere ferro
Mœnia: nunc aries suspenso fortior ictu
Incussus densi compagem soluere muri
Tentat, & impositis unum subducere saxis.
Sed super & flammis, & magnæ fragmine molis,
Et sudibus crebris, & adusti roboris ictu
Percussæ cedunt crates, frustraque labore
Exhausto fessus repetit tentoria miles.
  Summa fuit Grajis starent ut mœnia voti.
Vltro acies inferre parant: armisque coruscas
Nocturnis texere faces: audaxque juventus
Erupit: non hasta viris, non letifer arcus,
Telum flamma fuit, rapiensque incendia ventus
Per Romana tulit celeri munimina cursu.
Nec, quamvis viridi luctetur robore, lentas
Ignis agit vires: teda sed raptus ab omni
Consequitur nigri spatiosa volumina fumi:
Nec solum silvas: sed saxa ingentia solvit,

Et

Et crudæ putri fluxerunt pulvere cautes.
Procubuit, majorque jacens apparuit agger.
Spes victis telluris abit, placuitque profundo
Fortunam tentare mari. non robore picto
Ornatas decuit fulgens tutela carinas,
Sed rudis, & qualis procumbit montibus arbor,
Conseritur stabilis navalibus area bellis.
Et jam turrigeram Bruti comitata carinam
Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite classis,
Stœchados arva tenens. nec non & Graja juventus
Omne suum fatis voluit committere robur:
Grandævosque senes mistis armavit ephebis.
Accepit non sola viros, quæ stabat in undis
Classis; & emeritas repetunt navalibus alnos.
Vt matutinos spargens super æquora Phœbus
Fregit aquis radios, & liber nubibus æther,
Et posito Borea, pacemque tenentibus Austris,
Servatum bello jacuit mare, movit ab omni
Quisque suam statione ratem, paribusque lacertis
Cesaris hinc pubes, hinc Grajo remige classis
Tollitur: impulsæ tonsis tremuere carinæ,
Crebraque sublimes convellunt verbera puppes.
Cornua Romanæ classis, validæque triremes,
Quasque quater surgens extructi remigis ordo
Commovet, & plures quæ mergunt æquore pinus,
Multiplices cinxere rates. hoc robur aperto
Oppositum pelago. lunata fronte recedunt,
Ordine contentæ gemino crevisse liburnæ.
Celsior at cunctis Bruti Prætoria puppis
Verberibus senis agitur, molemque profundo
Invehit, & summis longe petit æquora remis.
Vt tantum medii fuerat maris, utraque classis
Quod semel excussis posset transcurrere tonsis,
Innumeræ vasto miscentur in æthere voces:
Remorumque sonus premitur clamore: nec ullæ
Audiri potuere tubæ. tum cærula verrunt,
Atque in transtra cadunt, & remis pectora pulsant.
Vt primum rostris crepuerunt obvia rostra:
In puppim rediere rates, emissaque tela
Aëra texerunt, vacuumque cadentia pontum.

Et jam diductis extendunt cornua proris,
Diverſæque rates laxata claſſe receptæ.
Vt, quoties æſtus Zephyris, Euriſque repugnat,
Huc abeunt fluctus, illuc mare: ſic ubi puppes
Sulcato varios duxerunt gurgite tractus,
Quod tulit illa ratis remis, hæc reppulit æquor.
Sed Graijs habiles, [31] pugnamque laceſſere pinus
Et tentare fugam, nec longo frangere gyro
Curſum, nec tarde flectent i cedere clavo.
At Romana ratis ſtabilam præbere carinam
Certior, & terræ ſimilem bellantibus uſum.
Tunc [32] in ſignifera reſidenti puppe magiſtro
Brutus ait, pateriſne acies errare profundo?
Artibus & certas pelagi? jam conſere bellum:
Phocaïcis medias roſtris oppone carinas.
Paruit, obliquas & præbuit hoſtibus alnos.
Tunc quæcunque ratis tentavit robora Bruti,
Ictu victa ſuo, [33] percuſſæ capta cohæſit.
Aſt alias manicæque ligant, tereteſque catenæ
Seque tenent remis: tecto ſtetit æquore bellum.
Iam non excuſſis torquentur tela lacertis,
Nec longinqua cadunt jaculato vulnera ferro:
Miſcenturque manus. navali plurima bello
Enſis agit. ſtat quiſque ſuæ de robore puppis
Pronus in adverſos ictus: [34] multique peremti
In ratibus cecidere ſuis. cruor altus in undis
Spumat, [35] & obducto concreſcunt ſanguine fluctus.
Et quas immiſſi traxerunt vincula ferri,
Has prohibent jungi conſerta cadavera puppes.
Semianimes alii vaſtum ſubiere profundum,
Hauſeruntque ſuo permiſtum ſanguine pontum.
Hi luctantem animam lenta cum morte trahentes,
Fractarum ſubita ratium periere ruina.
Irrita tela ſuas peragunt in gurgite cædes:
Et quodcumque cadit fruſtrato pondere ferrum,
Exceptum mediis invenit vulnus in undis.
Phocaïcis Romana ratis vallata carinis,
Robore diducto dextrum, lævumque tuetur
Æquo Marte latus: cujus dum pugnat ab alta
Puppe Tagus, Grajumque audax apluſtre retentat,

Ter.

Terga simul pariter missis & pectora telis
Transfigitur. medio concurrit pectore ferrum,
Et stetit incertus flueret quo vulnere sanguis;
Donec utrasque simul largus cruor expulit hastis,
Divisitque animam, sparsitque in vulnera letum.
Dirigit huc puppim miseri quoque dextra Telonis,
Qua nullam melius, pelago turbante, carinæ
Audivere manum: nec lux est notior ulli
Crastina, seu Phœbum videat, seu cornua Lunæ,
Semper venturis componere carbasa ventis.
Hic latiæ rostro compagem ruperat alni:
Pila sed in medium venere trementia pectus,
Avertitque ratem morientis dextra magistri.
Dum cupit in sociam Gyareus erumpere puppim,
Excepit immissum suspensa per ilia ferrum,
Affixusque rati, telo retinente, pependit.
Stant gemini fratres, secundæ gloria matris,
Quos eadem variis genuerunt viscera fatis:
Discreuit 36 mors sæva viros: unumque relictum
Agnorunt miseri, sublato errore, parentes,
Æternis causam lacrymis: tenet ille dolorem
Semper, & amissum fratrem lugentibus offert.
Quorum alter, mistis obliquo pectine remis
Ausus 37 Romanæ Graja de puppe carinæ
Injectare manum: sed eam gravis insuper ictus
Amputat: illa tamen nixu quo prenderat, hæsit,
Diriguitque tenens strictis immortua nervis.
Crevit in adversis virtus: plus nobilis ira
Truncus habet: fortique instaurat prœlia læva,
Rapturusque suam procurrit in æquora dextram.
Hæc quoque cum toto manus est abscissa lacerto.
Iam clypeo, telisque carens, non conditur ima
Puppe: sed expositus, fraternaque pectore nudo
Arma tegens, crebra confixus cuspide perstat:
Telaque multorum leto casura suorum
Emerita jam morte tenet: tum vulnere multo
Effugientem animam lassos collegit in artus:
Membraque contendit toto quicunque manebat
Sanguine, & hostilem, defectis robore membris,
Insiluit, solo nociturus pondere, puppim.

Strage virum cumulata ratis, multoque cruore
Plena, per obliquum crebros latus accipit ictus.
At postquam ruptis pelagus compagibus hausit,
Ad summos repleta foros, descendit in undas,
Vicinum involvens contorto vertice pontum.
Æquora discedunt mersa diducta carinę,
Inque locum puppis cecidit mare. multaque ponto
Præbuit illa dies varii miracula fati.
Ferrea dum puppi rapidos manus inserit uncos,
Affixit Lycidam. mersus foret ille profundo,
Sed prohibent socii, suspensaque crura retentant.
Scinditur avulsus: nec, sicut vulnere, sanguis
Emicuit lentus: ruptis cadit undique venis,
Discursusque animæ diversa in membra meantis
Interceptus aquis. nullius vita peremti
Est tanta dimissa via. pars ultima trunci
Tradidit in letum vacuos vitalibus artus.
At tumidus qua pulmo jacet, qua viscera fervent.
Hæserunt ibi fata diu: luctataque multum
Hac cum parte viri vix omnia membra tulerunt.
Dum nimium pugnax unius turba carinæ
Incumbit prono lateri, vacuamque relinquit,
Qua caret hoste, ratem: congesto pondere puppis
Versa, cava texit pelagus, nautasque carina:
Brachia nec licuit vasto jactare profundo,
Sed clauso periere mari. tunc unica diri
Conspecta est leti facies, cum forte natantem
Diversæ rostris juvenem fixere carinæ.
Discessit medium tam vastos pectus ad ictus;
Nec prohibere valent obtritis ossibus artus,
Quo minus æra sonent. eliso ventre, per ora
Ejectat saniem permistus viscere sanguis.
Postquam inhibent remis puppes, ac rostra recedunt,
Disjectum in pelagus perfosso pectore corpus
Vulneribus transmisit aquas. pars maxima turbę
Naufraga, jactatis morti obluctata lacertis,
Puppis ad auxilium sociæ concurrit: at illi
Robora cum vetitis prensarent altius ulnis
Nutaretque ratis populo peritura recepto:
Impia turba super medios ferit ense lacertos:

Bra-

Brachia linquentes Graja pendentia puppe,
A manibus cecidere suis: non amplius undæ
Sustinuere graves in summo gurgite truncos.
Iamque omni fusis nudato milite telis,
Invenit arma furor: remum contorsit in hostem
Alter: at hi tortum validis aplustre lacertis,
Avulsasque rotant excusso remige sedes.
In 38 pugnam fregere rates. sidentia pessum
Corpora cæsa tenent, spoliantque cadavera ferro.
Multi inopes teli, jaculum letale revulsum
Visceribus traxere suis, & vulnera læva
Oppressere manu, validos dum præbeat ictus
Sanguis, & hostilem cum torserit, exeat hastam.
Nulla tamen plures hoc edidit æquore clades,
Quam pelago diversa lues nam pinguibus ignis
Affixus tedis. & tecto sulfure viuax
Spargitur: at faciles præbere alimenta carinæ
Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.
Nec flammas superant undæ: sparsisque per æquor
Iam ratibus, fragmenta ferus sibi vendicat ignis.
Hic recipit fluctus, extinguat ut æquore flammas:
Hi, ne mergantur, tabulis ardentibus hærent.
Mille modos inter leti, mors una timori est,
Qua cœpere mori. nec cessat naufraga virtus.
Vela legunt dejecta mari, ratibusque ministrant:
Incertasque manus ictu languente per undas
Exercent, nunc, rara datur si copia ferri,
Vtuntur pelago. sævus complectitur hostem
Hostis, & implicitis gaudent subsidere membris,
Mergentesque mori. Pugna fuit unus in illa
Eximius Phoceus animam servare sub undis
Scrutarique fretum si quid mersisse arenis,
Et nimis affixos unci convellere morsus,
Adductum quoties non senserat ancora funem.
Hic ubi compressum penitus deduxerat hostem,
Victor & incolumis summas remeabat in undas.
Sed se per vacuos credit dum surgere fluctus,
Puppibus occurrit, tandemque sub æquore mansit.
Hi super hostiles jecerunt brachia remos,
Et ratium tenuere fugam. non perdere letum

Ma-

Maxima cura fuit. multus sua vulnera puppi
Affixit moriens, & rostris abstulit ictus.
Stantem sublimi Tyrrhenum culmine proræ
Lygdamus excussa Balearis tortor habena
Glande petens, solido fregit cava tempora plumbo.
Sedibus expulsi, postquam cruor omnia rupit
Vincula, procumbunt oculi: stat lumine rapto
Attonitus, mortisque illas putat esse tenebras.
At postquam membris sensit constare vigorem,
Vos, ait, ô socii, sicut tormenta soletis,
Me quoque mittendis rectum componite telis.
Egere quod superest animæ Tyrrhene per omnes
Bellorum casus ingentem militis usum.
Hoc habet ex magna defunctum parte cadaver:
Viventis feriere loco. sic fatus in hostem
Cæca tela manu, sed non tamen irrita mittit.
Excipit hæc juvenis generosi sanguinis Argus,
Qua jam non medius descendit in ilia venter,
Adjuvitque suo procumbens pondere ferrum.
Stabat diuersa victæ jam parte carinæ
Infelix Argi genitor, (non ille juventæ
Tempore Phocaïcis ulli cessurus in armis:
Victum ævo robur cecidit, fessusque senecta
Exemplum, non miles erat) qui funere viso,
Sæpe cadens longæ senior per transtra carinæ
Pervenit ad puppim, spirantesque invenit artus.
Non lacrymæ cecidere genis, non pectora tundit,
Distentis toto riguit sed corpore palmis.
Nox subit, atque oculos vastæ obduxere tenebræ,
Et miserum cernens agnoscere desinit Argum.
Ille caput labens, & jam languentia colla
Viso patre levat: vox fauces nulla solutas
Prosequitur: tacito tantum petit oscula vultu,
Invitatque patris claudenda ad lumina dextram.
Vt torpore senex caruit, viresque cruentus
Cœpit habere dolor, Non perdam tempora, dixit,
A sævis permissa Deis, jugulumque senilem
Confodiam. veniam misero concede parenti,
Arge, quod amplexus, extrema quod oscula fugi.
Nondum destituit calidus tua vulnera sanguis,

Se-

Semianimisque jaces, & adhuc potes esse superstes
Sic fatus, quamvis capulum per viscera missi
Pollueret gladii, tamen alta sub æquora tendit
Præcipiti saltu letum præcedere nati
Festinantem animam morti non credidit uni.
Inclinant jam fata ducũ: nec jam amplius anceps
Belli casus erat: Grajæ pars maxima classis
Mergitur: ast aliæ mutato remige puppes
Victores vexere suos: navalia pauca
Præcipiti tenuere fuga. Quis in urbe parentum
Fletus erat! quantus matrum per littora planctus!
Conjux sæpe sui, confusis vultibus undæ,
Credidit ora viri, Romanum amplexa cadaver.
Accensisque rogis miseri de corpore trunco
Certavere patres at Brutus in æquore victor,
Primus Cæsareis pelagi decus addidit armis.

NOTÆ AD LIB. III.

1 INnupsit [ita scribendum, non *enupsit*. vide Nonium voce *innubere*.

2 *Nescit plebes jejuna timere*.] Ex eodem fonte prudentiæ illud Severi imperatoris: *Miles non timet nisi vestitus, calceatus, satur, & habens aliquid in zonula*.

3 *Et qua Pontinas*] Scribendum *Pontinas*. Est enim à Pometia, omissa vocali.

4 *nisi sanguine sacro Sparsas, raptor, opes*] Aspersas tribunitio sanguine.

5 *Ocyus avertant diri mala semina belli*] Abeant in rem malam ista belli irritamenta. Ante *avertat*, incongruè.

6 *ultima gaza*] Novissima præda de regibus parta.

7 *Sellæ*] sic scribendum ut apud Plautum Clerumenœ, Terentium Adelphœ, apud Ciceronem V. Verrina Tanephorœ, apud Gellium Italœ, in Germanico arctœ. Σελλοὶ sunt Homero, Straboni, Stephano.

8 *Exigua Phœbea tenent*] cum veteres editiones

nes habeant Pirenæ, probo doctissimi Gronovii emendationem Piræa. vide ipsum capite I I I. observationum.

9 *Tresque petunt veram credi Sallamina carina*] vera Salamin illa prope Athenas, opposita ad eam quam in Cypro condidit Teucer, quæ ambigua Horatio. Tres autem naves parum præ vetere copia. Nam in bellum ad Trojam tredecim miserat Telamo. Hoc dicit, olim ingentes classes exibant Athenis, nunc pars inde sumta, more dilectus, totam urbem exhausit]. & Salaminis nomen antiquæ illius, non Cypriæ, servatum in tribus navibus.

10 *Enchelia versi testantes funera Cadmi*] vide Apollodorum lib. I. I. I.

11 *Colchis & Adriacas spumans Absyrtos in undas*] Tolle comma, & scribe *Absyrtis*, quomodo id nomen Plinio scribitur I I I, 26. Nec aliter apud Strabonem & Stephanum. Hæc autem Absyrtis Colchis, id est, Colchica vocatur, quia Medea, & frater ejus Absyrtus ibi laceratus, ex Colchis erant.

12 *Et Penei qui rura colunt*] Putavi delendum *Et*, quia rectus casus est πηνειὸς non πη νεὺς; sed etiam Georgicon I V, *Penei* esse dissyllabum notat Servius. Virgilium ergo secutus Lucanus duram contractionem aut abscissionem fecit.

13 *Inde lacessitum primo mare*] Præferam quod in MS. P. est, *unde lacessitum*.

14 *Qua celer erectis descendens Marsya ripis*] & *rectis* mavult Salmasius.

15 *Perseaque Tarsos*] quia à Persei talaribus nomen habere Grecis creditur.

16 *Duri populus nunc cultor Amani*] Emenda ex MSS. P. & T. *non cultor*. Hoc dicit, Amanum ita durum esse ut habitari possit, coli non possit. Est ejus montis descriptio, tum apud Geographos, tum in Ciceronis epistola ad Catonem.

17 *Coastræ* Melius *Coatræ*, MS. P. & R. recētior. Populus est ad Mæotim, Plinio memoratus lib. V I.

18 *Olo-*

18 *Oloſtras*] ſic quidam. Gens eſt Indiæ Plin. l. VI. cap. 20. At quos vidi Manuſcriptos habent *Oreſtas*. unde credas ſcribendum *Oretas*. Straboni ſunt ὠρεῖται. Sed non mirum mutari vocales inter ſe longam & brevem. Sic ὠρίων & ὀρίων: σωφήνη & σοφήνη. Et in Edonis ſyſtolen à Lucano factam vult Servius.

19 *Æthiopumque ſolum quod non premeretur ab ulla ſigniferi regione poli*] Servius ad VI. Æneidos: *nulla terra eſt quæ non ſubjaceat ſideribus*: unde perite addit: *Extra anni ſolisque vias*. vt oſtenderet XII ſigna in quibus eſt circulus ſolis. Significat autem Maurorum Æthiopiam, ubi eſt Atlas, de quo ait Lucanus in prædicto uerſu.

20 *Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus Euphrates*) Salluſtius ita tradidit Tigrim & Euphratem uno fonte manare in Armenia, qui per diverſa euntes longius dividantur ſpatio medio relicto multorum millium. Ex eodem Tauri monte eos circa Armeniam oriri tradit Strabo. Vide & Xenophontem Ambaſeos IV, & Philoſtratum vita Apollonii lib. I, cap. 14. Boetius Salluſtium ſecutus:

Tigris & Euphrates uno ſe fonte reſolvunt.

Plura qui volet adeat Pliniana Salmaſii.

21 *Nunc hunc, nunc illum*) Nunc enim Aſiæ nunc Europæ largius indulget.

22 *Deſcendit Perſes*) omnino legendum *Xerxes* ut in Manuſcriptis. Nam & Cyrus Perſa erat. Tres hic referuntur magnorum exercituū duces, Cyrus, Xerxes, Agamenon.

23 *miſtura ruinæ*) Præferendum *miſſura* conſentiente manuſcriptorum auctoritate.

24 *ſi non committitis illis*
Arma quibus fas eſt) id eſt, his qui putant ſibi licere bellum gerere civile: ſine quibus neceſſariò bellum civile interibit

25. *carpere morſu*) ita ſubſtituimus pro *Corpora*. verbum enim deſideratur. Accedit prope ad noſtram emendationem MS. R. recentior, qui

habet *corpore*. MS. T. *attingere*, quod glossema putem.

26 *Arboribus suus horror inest*] utitur ad I. Æneidos Servius, ut probet horrorem ad religionem pertinere. Idem ad Æn. II. *connexa sunt metus & religio*.

27 *Implicitas magno Cæsar terrore cohortes*] Recte *terrore*, non, ut alii, *torpore*. causam habes in his quæ jamjam dicta. Adde Virgilium,

Iam tum relligio pavidos terrebat agrestes.

28 *armisque innexa priores*
Arma ferunt] de testudine oppugnatoria hic agitur. Ejus hic mos, ut alii super aliorum scuta acclivia scanderent. Tacitus historiarum III: *Inixi humeris & super iteratam testudinem scandentes*. Et historiarum IV: *invasere vallum appositis plerique scalis: alii per testudinem suorum: scandebantque jam quidam*. Quare MS. P. recte habet, *prioris*, dum & pro *innexa* scribatur, *innixa*.

29 *Quæ prius ex longo nocuerunt missa recussu*] MS. P. & T. *recessu*. quod recipiendum. Subierant mœnia, ita ut jam telis impeti non possent, sicut ante eminus impetebantur.

30 *Perpetuam rupit defesso milite cratem*] citat Servius ad illud IX. Æn. *armorumque resolvit Tegmina*. addens armorum connexionem esse testudinem. Tacitus historiarum III: *pondera Saxorum Vitelliani provolvunt, disjectam fluitantemque testudinem lanceis contisque scrutantur, donec soluta compage scutorum exsangues aut laceros prosternerent*.

31 *pugnamque lacessere*] ita rectius quam *capessere*, ob id quod sequitur.

32 *Tunc in signifera residente puppe magistro*] in nave prætoria.

33 *percussæ capta cohæsit*] Emendatio est viri præillustris Iohannis Zutgersii, regis Sueonum ad Batavos legati, probata a MS. P. cum ante legeretur, *percussa & capta*. Naves invectæ in prætoriam Bruti cohæserunt, velut captæ, ipso ictus

sui

sui impetu. ita Curtius lib. IV: *In quarum alteram quinqueremis eadem concitata & ipsa rostro icta est, & illam invicem tenuit.*

34 *multique peremti*] Imo lege cum MS. P.

nullique peremti

Quomodo & à priori manu habuisse videtur MS. T. sensus est: De puppe ita prominentes pugnabant, ut qui caderent, non in navim suam caderent, sed in hostilem, vel in mare.

35 *Spumat & obducto concrescunt sanguine fluctus*] Antea erat, *obducti concreto*. Sed ita, ut nos, MS.

36 (*Discrevit mors sæva viros*) omnino parenthesi hic opus, quam visum est addere.

37 *Ausus Romana Graja de puppe carinæ*
Injectare manum: Sed eam gravis insuper ictus
Amputat] quædam interdum de historia ex affectu, aut quia sic poema melius fluit, immutat Lucanus ut hic. nam Acilius Cæsarianus miles X legionis dextra amissa lævam in Massiliensium navem injecit, nec prius destitit quàm eam mergeret. Vide Valerium Maxim. l. III, cap. XII. Est eadem apud Plutarchum historia.

38 *In pugnam fregere rates*] Pro quibus pugnabant, ut acute notat Servius hoc loco utens ad Æneidos I. I.



LIBER IV.

Io. Sulpicij Verulani Argumentum.

CAstra Ducis castris ad celsā Quartus Ilerdā
Cōfert in tumulo, qui pæne est obrutus im-
Enatat hinc Cæsar, Sicoris diducit & undas, bri.
Petreique fugam sequitur. vicinia pacem
Incipit: at subita Petrejus cæde repellit.
Qui mox esuriens, veniam vitamque precatur.
Pugnat in Hadriaca post hæc Antonius unda,
Vultejusque cadit. Libye te Curio mactat.

AT procul extremis terrarum Cæsar in oris
Martem sævus agit non multa cæde nocentem
Maxima sed fati ducibus momenta daturum.
Iure pari rector castris Afranius illis,
Ac Petrejus erat: concordia duxit in æquas
Imperium commune vices, tutelaque valli
Pervigil alterno paret custodia signo.
His præter Latias acies erat impiger Astur,
Vectonesque leves, profugique à gente vetusta
Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.
Colle tumet modico, lenique excrevit in altum
Pingue solum tumulo: super hunc fundata vetusta
Surgit Ilerdæ manu: placidis prælabitur undis
Hesperios inter Sicoris non ultimus amnes,
Sexeus ingenti quem pons amplectitur arcu,
Hybernas passurus aquas: at proxima rupes
Signa tenent Magni: nec Cæsar colle minore
Castra levat: medius dirimit tentoria gurges:
Explicat hinc tellus campos effusa patentes,
Vix oculo prendente modum, camposque coërcet
Cinga rapax, vetitus fluctus, & littora cursu
Oceani pepulisse suo: nam gurgite mixto,
Qui præstat terris, aufert tibi nomen Iberus.
Prima dies belli cessavit Marte cruento,
Spectandasque ducum vires, numerosaque signa
Expo-

Exposuit: piguit sceleris: pudor arma furentum
Continuit: patriæque, & ruptis legibus unum
Donavere diem. prono tum Cæsar Olympo
In noctem subita circumdedit agmina fossa,
Dum primæ præstant acies, hostemque fefellit,
Et prope consertis obduxit castra maniplis.
Luce nova collem subito conscendere cursu,
Qui medius tutam castris dirimebat Ilerdam,
Imperat. huc hostem pariter terrorque, pudorque
Impulit: & rapto tumulum prior agmine cepit.
His virtus, ferrumque locum promittit: at illis
Ipse locus. miles rupes oneratus in altas
Nititur: adversoque acies in monte supina
Hæret, & in tergum casura, umbone sequentis
Erigitur. nulli telum vibrare vacabat,
Dum labat, & fixo firmat vestigia pilo.
Dum scopulos, stirpesque tenent, atq; hoste relicta
Cædunt 1 ense viam. vidit lapsura ruina
Agmina dux, equitemque jubet succedere bello,
Munitumque latus lævo praducere gyro.
Sic pedes ex facili, nulloque urgente receptus,
Irritus. & victor subducto Marte pependit.
Hactenus armorum discrimina. cetera bello
Fata dedit variis incertus motibus aër.
Pigro bruma gelu, siccisque Aquilonibus hærens,
Æthere constricto pluvias in nube tenebat.
Vrebant montana nives, camposque jacentes
Non duratura conspecto sole pruina:
Atque omnis propior mergenti sidera cælo
Aruerat tellus hyberno dura sereno.
Sed postquam vernus calidum Titana recepit,
Sidera respiciens delapsæ portitor Helles,
Atque iterum æquatis ad justæ pondera Libræ
Temporibus vicere dies: tunc sole relicto,
Cynthia quo primum cornu dubitanda refulsit,
Exclusit Boream, flammasque accepit ab Euro.
Ille suo nubes quascunque invenit in axe,
Torsit in occiduum Nabatæis flatibus orbem,
Et quas sentit Arabs, & quas Gangetica tellus
Exhalat nebulas, quicquid concrescere primus

Sol patitur, quicquid cæli fuscator Eoi
Impulerat Corus, quicquid defenderat Indos:
Incendere diem nubes oriente remotæ,
Nec medio potuere graves incumbere mundo,
Sed nimbos rapuere fuga. vacat imbribus Arctos,
Et Notus; in solam Calpen fluit humidus aër.
Hinc ubi jam Zephyri fines, & summus Olympi
Cardo tenet Tethyn, vetitæ transcurrere densos
Involvere globos, congestumque aëris atri
Vix recipit spatium, quod separat æthere terram.
Iamque polo pressæ largos densantur in imbres;
Spißataque fluunt: nec servant fulmina flammas.
Quamvis [2] crebra micēt: exstinguit fulgura nimbus.
Hinc imperfecto complectitur aëra gyro
Arcus, vix ulla variatus luce colorem,
Oceanumque bibit, raptosque ad nubila fluctus
Pertulit, & cælo defusum reddidit æquor.
Iamque Pyrenææ, quæ numquam solvere Titan
Evaluit, fluxere nives, fractoque madescunt
Saxa gelu: tum, quæ solitis è fontibus exit,
Non habet unda vias: tam largas alveus omnis
A ripis accepit aquas. jam naufraga campo
Cæsaris arma natant, impulsaque gurgite multo
Castra labant: alto restagnant flumina vallo.
Non pecorum raptus faciles, non pabula mersi
Vlla ferunt sulci: tectarum errore viarum
Fallitur occultos sparsus populator in vgros.
Iamq; comes semper magnorum prima malorum
Sæva fames aderat: nulloque obsessus ab hoste
Miles eget: toto censu non prodigus emit
Exiguam Cererem. Pro lucri pallida tabes!
Non [4] deest prolato jejunus venditor auro.
Iam tumuli, collesque latent: jam flumina cuncta
Condidit una palus, vastaque voragine mersit.
Absorpsit penitus rupes, ac tecta ferarum
Detulit, atque ipsas hausit: subitisque frementes
Vorticibus contorsit equos, & reppulit æstus
Fortior Oceani: nec Phœbum surgere sentit
Nox subtexta polo: rerum discrimina miscet
Deformis cæli facies, junctaque tenebræ.

Sic

Sic mundi pars ima jacet, quam zona nivalis,
Perpetuaque premunt hyemes: non sidera cœlo
Ulla videt, sterili non quicquam frigore gignit,
Sed glacie medios signorum temperat ignes.
Sic, ô summe parens mundi, sic sorte secunda
Æquorei rector facias Neptune tridentis:
Et tu perpetuis impendas aëra nimbis:
Tu remeare vetes quoscumque emiseris æstus.
Non habeant amnes declivem ad littora cursum,
Sed pelagi referantur aquis: concussaque tellus
Laxet iter fluviis, hos campos Rhenus inundet,
Hos Rhodanus: vastos obliquent flumina fontes,
Rhiphæas huc solve nives, huc stagna, lacusque,
Et pigras, ubicumque jacent, effunde paludes:
Et miseras bellis civilibus eripe terras.
Sed parvo Fortuna viri contenta pavore,
Plena redit, solitoque magis favere secundi,
Et veniam meruere Dei. jam clarior aër,
Et par Phœbus aquis densas in vellera nubes
Sparserat, & [5] noctes ventura luce rubebant:
Servatoque loco rerum, discessit ab astris
Humor, & ima petit, quicquid pendebat aquarum.
Tollere silva comas, stagnis emergere colles
Incipiunt, visoque die durescere valles.
Utque habuit ripas Sicoris, camposque reliquit,
Primum cana salix madefacto vimine parvam
Texitur in puppim, cæsoque inducta juvenco
Vectoris patiens tumidum superenatat amnem.
Sic Venetus stagnante Pado, fusoque Britannus
Navigat Oceano: sic cum tenet omnia Nilus,
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.
His ratibus trajecta manus festinat utrinque
Succisum [6] curvare nemus: fluviique ferocis
Incrementa timens, non primis robora ripis
Imposuit: medios pontem distendit in agros.
Ac ne quid Sicoris repetitis audeat undis,
Spargitur in sulco, & scisso gurgite rivis
Dat pœnas maioris aquæ. Postquam omnia fatis
Cæsaris ire videt, celsam Petrejus Ilerdam
Deserit: & noti diffisus viribus orbis,

Indomitos quærit populos, & semper in arma
Martis amore feros, & tendit in ultima mundi.
Nudatos Cæsar colles, desertaque castra
Conspiciens, capere arma jubet: nec quærere pontem,
Nec vada, sed duris fluvium superare lacertis.
Paretur: rapuitque ruens in prælia miles,
Quod fugiens timuisset, iter. mox uda receptis
Membra fovent armis, gelidosque à gurgite cursu
Restituunt artus, donec decresceret umbra
In medium surgente die. jamque agmina summa
Carpit eques, dubiique fugæ, pugnæque tenentur.
Attollunt campo geminæ juga saxea rupes
Valle cavæ media: tellus hinc ardua celsos
Continuat colles, tutæ quos inter opaco
Anfractu latuere viæ: quibus hoste potito
Faucibus, emitti terrarum in devia Martem,
Inque feras gentes Cæsar videt. Ite sine ullo
Ordine, ait, raptumque fuga convertite bellum.
Et faciem pugnæ, vultusque inferte minaces:
Nec liceat pavidis ignava occumbere morte:
Excipiant recto fugientes pectore ferrum.
Dixit: & ad montes tendentem prævenit hostem.
Illic exiguo paulum distantia vallo
Castra locant. Postquam spatio languentia nullo
Mutua conspicuos habuerunt lumina vultus,
Et fratres, natosque suos videre, patresque;
Deprensum est civile nefas. tenuere parumper
Ora metu: tantum nutu, motoque salutant
Ense suos. mox ut stimulis majoribus ardens
Rupit amor leges. audet transcendere vallum
Miles, in amplexus effusas tendere palmas.
Hospitis ille ciet nomen; vocat ille propinquum:
Admonet hunc studiis consors puerilibus ætas:
Nec Romanus erat, qui non agnoverat hostem.
Arma rigant lacrymis, singultibus oscula rumpunt:
Et quamvis nullo maculatus sanguine miles,
Quæ potuit fecisse, timet. Quid pectora pulsas?
Quid vesane gemis? fletus quid fundis inaneis?
Nec te sponte tua sceleri parere fateris?
Usque adeone times, quem tu facis ipse timendum?

Classica

Classica 7 det bello; sævos tu neglige cantus:
Signa ferat; cessa: jam jam civilis Erinnys
Concidet, & Cæsar generum privatus amabit.
Nunc ades, æterno complectens omnia nexu,
O rerum, mistique salus concordia mundi,
Et sacer orbis amor: magnum nunc secula nostra
Venturi 8 discrimen habent. periere latebræ
Tot scelerum: populo venia est erepta nocenti:
Agnovere suos, proh, numine fata sinistro
Exigua requie tantas augentia clades!
Pax erat, & miles castris permistus utrisque
Errabat: duro concordes cespite mensas
Instituunt, & permisto libamina Baccho.
Graminei luxere foci, junctoque cubili
Extrahit insomnes bellorum fabula noctes:
Quo primum steterint campo, qua lancea dextra
Exierit. dum, quæ gesserunt fortia, jactant,
Et dum multa negant, quod solum fata petebant.
Est miseris renovata fides, atque omne futurum
Crevit amore nefas. nam postquam fœdera pacis
Cognita Petrejo, seque, & sua tradita venum
Castra videt, famulas scelerata ad prælia dextras
Excitat, atque hostes turba stipatus inermes
Præcipitat castris, junctosque amplexibus ense
Separat, & multo disturbat sanguine pacem.
Addidit ira ferox moturas prælia voces:
Immemor ô patriæ, signorum oblite tuorum,
Non potes hoc causæ miles præstare Senatus,
Assertor victo redeas ut Cæsare: certe
Ut vincare potes. dum ferrum, incertaque fata,
Quique fluat multo non deerit vulnere sanguis,
Ibitis ad dominum? damnataque signa feretis?
Utque habeat famulos 9 nullo discrimine Cæsar
Exorandus erit? ducibus quoque vita petenda est?
Nunquam nostra salus pretium, mercesque nefandæ
Proditionis erit: non hoc civilia bella,
Ut vivamus, agunt trahimur sub nomine pacis.
Non chalybem gentes penitus fugiente metallo,
Eruerent, nulli vallarent oppida muri,
Non sonipes in bella ferox, non iret in æquor

Turrigeras classis pelago sparsura carinas.
Si bene libertas unquam pro pace daretur.
Hostes nempe meos sceleri jurata nefando
Sacramenta tenent: at vobis vilior hoc est
Vestra fides, [10] quod pro causa pugnabitis aqua.
Sed [11] veniam sperare licet. pro dira pudoris
Funera! nunc toto fatorum ignarus in orbe
Magne paras acies, mundique extrema tenentes
Sollicitas reges, cum forsan fœdere nostro
Iam tibi sit promissa salus. Sic fatur, & omneis
Concussit mentes, scelerumque reduxit amorem.
Sic ubi desuetæ silvis in carcere clauso
Mansuevere feræ, & vultus posuere minaces,
Atque hominem didicere pati: si torrida parvus
Venit in ora cruor, redeunt rabiesque furorque,
Admonitaque tument gustato sanguine fauces:
Fervet, & a trepido vix abstinet ira magistro.
Itur in omne nefas: & quæ fortuna Deorum
Invidia cæca bellorum in nocte tulisset,
Fecit [12] nostra fides: inter mensasque, torosque
Quæ modo complexu foverunt pectora, cædunt.
Et quamvis primo ferrum strinxere gementes,
Vt dextræ justi gladius dissuasor adhæsit,
Dum feriunt, odere suos, animosque labantes
Confirmant ictu. fervent jam castra tumultu,
Et scelerum turba: rapiuntur colla parentum.
Ac velut occultum pereat scelus, omnia monstra
In faciem posuere ducum: juvat esse nocentes.
Tu Cæsar, quamvis spoliatus milite multo
Agnoscis [13] superos: neque enim tibi major in arvis
Emathiis fortuna fuit, nec Phocidos undis
Massilia, Phario nec tantum est æquore gestum.
Hoc siquidem solo civilis crimine belli
Dux causæ melioris eris. Polluta nefanda
Agmina cæde duces junctis committere castris
Non audent, altæque ad mœnia rursus Ilerdæ
Intendere fugam. campos eques obvius omnes
Abstulit, & siccis inclusit collibus hostem.
Tunc inopes undæ prærupta cingere fossa
Cæsar avet, nec castra pati contingere ripas,
Aut

Aut circum largos curvari brachia fontes.
Vt leti videre viam, conversus in iram
Præcipitem timor est. miles non utile clausis
Auxilium mactavit equos: tandemque coactus
Spe posita damnare fugam, casurus in hostes
Fertur. Vt effuso Cæsar decurrere passu
Vidit, & ad certam devotos tendere mortem:
Tela tene jam miles, ait, ferrumque ruenti
Subtrahe: non ullo constet mihi sanguine bellum:
Vincitur haud gratis, jugulo qui prouocat hostem.
En sibi vilis adest invisa luce juventus,
Iam damno peritura meo: non sentiet ictus,
Incumbet gladiis, gaudebit sanguine fuso.
Deserat hic fervor mentes, cadat impetus amens,
Perdant velle mori. Sic deflagrare minaces
Incassum, & vetito passus languescere bello,
Substituit merso dum nox sua lumina Phœbo.
Inde ubi nulla data est [14] miscenda copia mortis,
Paulatim cadit ira ferox, mentesque tepescunt.
Saucia majores animos ut pectora gestant
Dum dolor est, ictusque recens, & mobile nervis
Conamen calidus præbet cruor, ossaque nondum
Abduxere cutem: si conscius ensis adacti
Stat victor, tenuitque manus; tum frigidus artus
Alligat, atque animum subducto robore torpor,
Postquam sicca rigens astrinxit vulnera sanguis.
Iamque inopes unda, primum tellure refossa,
Occultos latices, abstrusaque flumina quærunt:
Nec solum rastris, durisque ligonibus arva,
Sed gladiis fodere suis: puteusque cavati
Montis ad irrigui premitur fastigia campi.
Non se tam penitus, tam longe luce relicta
Merserit Assyrii scrutator pallidus auri.
Non tamen aut tectis sonuerunt cursibus amnes,
Aut micuere novi, percusso pumice, fontes:
Antra nec exiguo stillant sudantia rore,
Aut impulsa levi turbatur glarea vena.
Tunc exhausta super multo sudore juventus
Extrahitur, duris silicum lassata metallis.
Quoque minus possent siccos tolerare vapores,

Quæsitæ fecistis aquæ. nec languida fessi
Corpora sustentant epulis, mensasque perosi
Auxilium fecere famem. si mollius arvum
Prodidit humorem, pingues manus utraque glebas
Exprimit ora super. nigro si turbida limo
Colluvies immota jacet, cadit omnis in haustus
Certatim obscœnos miles: moriensque recepit,
Quas nollet victurus, aquas: rituque ferarum
Distentas siccant pecudes, &, lacte negato,
Sordidus exhausto sorbetur ab ubere sanguis.
Tunc herbas, frondesque terunt, & rore madentes
Distringunt ramos: &, si quos palmite crudo,
Arboris aut tenera succos pressere medulla.
O fortunati, fugiens quos barbarus hostis
Fontibus immisto stravit per rura veneno.
Hos licet in fluvios saniem, tabemque ferarum
Pallida Dicteis, Cæsar, nascentia saxis
Infundas aconita palam, Romana juventus
Non decepta bibet. torrentur viscera flamma:
Oraque sicca rigent squamosis aspera linguis.
Iam marcent venæ, nulloque humore rigatus
Aëris alternos angustat pulmo meatus,
Rescissoque nocent suspiria dura palato.
Pandunt ora siti, nocturnumque aëra captant.
Expectant imbres, quorum modo cuncta natabant
Impulsu, & siccis vultus in nubibus hærent.
Quoque magis miseros unda jejunia solvant,
Non super arentem Meroën, Cancrique sub axe,
Qua nudi Garamantes erant, sedere: sed inter
Stagnantem Sicorim, & rapidum deprensus Iberum
Spectat vicinos sitiens exercitus amnes.
Iam domiti cessere duces: pacisque petendæ
Auctor damnatis supplex Afranius armis,
Semianimes in castra trahens hostilia turmas,
Victoris stetit ante pedes. servata precanti
Majestas, non fracta malis, interque priorem
Fortunam, casusque novos gerit, omnia victi,
Sed ducis, & veniam securo pectore poscit.
Si me degenerĩ stravissent fata sub hoste,
Non deerat fortis rapiendo dextera leto;

At

At nunc sola mihi est oranda causa salutis,
Dignum donanda, Cæsar, te credere vita.
Non partis studiis agimur, nec sumsimus arma
Consiliis [15] inimica tuis. nos denique bellum
Invenit civile duces: causæque priori,
Dum potuit, servata fides: [16] nil fata moramur.
Tradimus Hesperias gentes, aperimus Eoas,
Securumque orbis patimur post terga relicti.
Nec cruor effusus campis tibi bella peregit,
Nec ferrum, lassæque manus. hoc hostibus unum,
Quod vincas, ignosce tuis. nec magna petuntur.
Otia des fessis, vitam patiaris inermem
Degere, qam tribuis: campis prostrata jacere
Agmina nostra putes: nec enim felicibus armis
Misceri damnata decet; partemque triumphi
Captos ferre tui: turba hæc sua fata peregit.
Hoc petimus, victos ne tecum vincere cogas.
Dixerat: At facilis Cæsar, vultuque serenus
Flectitur, atque usum belli, pœnamque remittit.
Vt primum justa placuerunt fœdera pacis,
Incustoditos decurrit miles ad amnes;
Incumbit ripis, permissaque flumina turbat.
Continuus multis subitarum tractus aquarum
Aëra non passus vacuis discurrere venis,
Arctavit, clausitque animam, nec fervida pestis
Cedit adhuc: sed morbus egens jam gurgite plenis
Visceribus sibi poscit aquas. mox robora nervis,
Et vires rediere viris. O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra, pelagoque ciborum
Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ,
Discite, quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. non erigit agros
Nobilis ignoto diffusus consule Bacchus:
Non auro, murrhaque bibunt: sed gurgite puro
Vita redit. satis est populis fluviusque Ceresque.
Heu miseri, qui bella gerunt. Tunc arma relinquens
Victori miles spoliato pectore tutus,
Innocuusque suas curarum liber in urbes
Spargitur. ò quantum donatu pace potitos

Ex-

Excussis unquam ferrum vibrasse lacertis
Pœnituit, tolerasse sitim, frustraque rogaße
Prospera bella Deos. nempe usis Marte secundo
Tot dubiæ restant acies, tot in orbe labores:
Vt nunquam fortuna labet successibus anceps,
Vincendum toties: terras fundendus in omneis
Est cruor, & Cæsar per tot sua fata sequendus.
Felix, qui potuit, mundi nutante ruina,
Quo jaceat jam scire loco, non prælia fessos
Vlla vocant, certos non rumpunt classica somnos.
Jam conjux, natique rudes, & sordida tecta,
Et [17] non deductos recipit sua terra colonos.
Hoc quoque securis oneris fortuna remisit,
Sollicitus menti [18] quod abest favor: ille salutis
Est auctor, dux ille fuit, sic prælia soli
Felices nullo spectant civilia voto.
Non eadem belli totum fortuna per orbem
Constitit: [19] in partes aliquid sed Cæsaris ausa est,
Qua maris Adriaci longas ferit unda Salonas,
Et tepidum in molles Zephyros excurrit Iader,
Illic [20] bellaci confisus gente Curetum,
Quos alit Adriaco tellus circumflua ponto,
Clauditur extrema residens Antonius ora,
Cautus ab incursu belli, si sola recedat,
Expugnat quæ tuta, fames. non pabula tellus
Pascendis submittit equis, non proferit ullam
Flava Ceres segetem; spoliabat gramine campum
Miles, & attonso miseris jam dentibus arvo
Castrorum siccas de cespite vulserat herbas.
Vt primum adversæ socios in littore terræ
Et Basilum videre ducem: nova furta per æquor
Exquisita fugæ. neque enim de more carinas
Extendunt, puppesque levant, sed firma gerendis
Molibus insolito contexunt robora ductu.
Namque [21] ratem vacuæ sustentant undique cuppæ,
Quarum porrectis series constricta catenis
Ordinibus geminis obliquas excipit alnos.
Nec gerit expositum telis in fronte patenti
Remigium: sed, quod trabibus circumdedit æquor,
Hoc ferit, & taciti præbet miracula cursus,

Quod

Quod nec vela ferat, nec apertas verberet undas.
Tunc freta servantur, dum se decliuibus undis
AEstus agat, refluoque mari nudentur arenæ.
Iamque relabenti crescebant littora ponto;
Missa ratis prono defertur lapsa profundo,
Et geminæ comites. cunctas super ardua turris
Eminet, & tremulis tabulata minantia pinnis.
Noluit Illyricæ custos Octavius undæ
Confestim tentare ratem, celeresque carinas
Continuit, cursu crescat dum præda secundo:
Et temere ingressos repetendum invitat ad æquor
Pace maris. Sic dum pavidos formidine cervos
Claudat odoratæ metuentes aëra pennæ,
Aut dum dispositis attollat retia varis
Venator, tenet ora levis clamosa Molossi;
Spartanos, Cretasque ligat: nec creditur ulla
Sylva cani; nisi qui presso vestigia rostro
Colligit, & præda nescit latrare reperta,
Contentus tremulo monstrasse cubilia loro.
Nec mora. complentur moles, avideque petitis
Insula deseritur ratibus: quo tempore primas
Impulit ad noctem jam lux extrema tenebras.
At Pompejanus fraudes innectere ponto
Antiqua parat arte Cilix, passusque vacare
Summa freti, medio suspendit vincula ponto,
Et laxas fluitare sinit, religatque catenas
Rupis ab Illyricæ scopulis. nec prima, nec illa,
Quæ sequitur, tardata ratis: sed tertia moles
Hæsit, & ad cautes adducto fune secuta est.
Impendent cava saxa mari; ruituraque semper
Stat (mirum) moles: & silvis æquor inumbrat.
Huc fractas Aquilone rates, submersaque pontus
Corpora sæpe tulit, cæcisque abscondit in antris:
Restituit [22] rupes tectum mare. cumque cavernæ
Evomuere fretum, contorti verticis undæ
Tauromenitanam vincunt fervore Charybdim.
Hic Opiterginis moles onerata colonis
Constitit: hanc omni puppes statione solutæ
Circumeunt; alii rupes, ac littora complent.
Vultejus tacitas sensit sub gurgite fraudes

(Dux

(Dux, erat ille ratis) frustra qui vincula ferro
Rumpere conatus, poscit spe prœlia nulla,
Incertus qua terga daret, qua pectora bello.
Hoc tamen in casu, quantum deprensa valebat
Effecit virtus: inter tot millia captæ
Circumfusa rati, & plenam vix inde cohortem,
Pugna fuit, non longa quidem. nam condidit atra
Nox lucem dubiam, pacemque habuere tenebræ.
Tunc sic attonitam, venturaque fata paventem
Rexit magnanima Vultejus voce cohortem:
Libera non ultra parva quam nocte juventus,
Consulite extremis angusto in tempore rebus,
Vita brevis nulli superest, qui tempus in illa
Quærendæ sibi mortis habet: nec gloria leti
Inferior, juvenes,[23] admoto occurrere fato.
Omnibus incerto venturæ tempore vitæ
Par animi laus est, & quos speraveris annos
Perdere, & extremæ momentum abrumpere lucis,
Accersas dum fata manu. non cogitur ullus
Velle mori. fuga nulla patet: stant undique nostris
Intenti cives jugulis. decernite letum,
Et[24] metus hinc absit: cupias quodcunq; necesse est.
Non tamen in cæca bellorum nube cadendum est,
Ut[25] cum permistis acies sua tela tenebris
Involvunt. conserta jacent cum corpora campo,
In medium mors omnis abit. perit obruta virtus.
Nos in conspicua sociis, hostique carina
Constituere Dei. præbebunt æquora testes,
Præbebunt terræ, summis dabit insula saxis.
Spectabunt geminæ diverso è littore partes.
Nescio quod nostris magnum & memorabile fatis
Exemplum, Fortuna, paras. quæcunque per ævum
Exhibuit monimenta fides, servataque ferro
Militiæ pietas, transibit nostra juventus.
Namque suis pro te gladiis incumbere Cæsar
Esse parum scimus: sed non majora supersunt
Obsessis, tanti quæ pignora demus amoris.
Abscindit nostræ multum sors invida laudi,
Quod non cum senibus capti natisque tenemur.
Indomitos sciat esse viros, timeatque furentes,

Et

Et morti faciles animos: & gaudeat hostis
Non plures hasisse rates. tentare parabunt
Fœderibus, turpique volent corrumpere vita.
O utinam, quo plus habeat mors unica famæ,
Promittant veniam, jubeant sperare salutem:
Ne nos, cum calido fodiemus viscera ferro,
Desperasse putent. magna virtute merendum est
Cæsar ut, amissis inter tot millia paucis,
Hoc damnum, cladémque vocet. dent fata recessum,
Emittantque licet, vitare instantia nolim.
Projeci vitam comites, totusque futuræ
Mortis agor stimulis: furor est. agnoscere solis
Permissum est, quos jam tangit vicinia fati,
Victurosque [26] *Dei celant, ut vivere durent,*
Felix esse mori. Sic cunctas sustulit ardor
Nobilium mentes juvenum: cum sidera cœli
Ante ducis voces, oculis humentibus omnes
Aspicerent, [27] *flexoque Ursæ temone paverent:*
Iidem, cum fortes animos præcepta subissent,
Optavere diem. nec segnis mergere ponto
Tunc erat astra polus: nam sol Ledæa tenebat
Sidera, vicino cum lux altissima Cancro est:
Nox tum Thessalicas urgebat parva sagittas.
Detegit orta dies stantes in rupibus Istros,
Pugnacesque mari Graja cum classe Liburnos.
Tentavere prius suspenso vincere bello
Fœderibus, fieret captis si dulcior ipsa
Mortis vita mora. stabat devota juventus,
Damnata jam luce ferox, securaque pugnæ
Promisso sibi fine manu: nullique tumultus
Excussere viris mentes ad summa paratas;
Innumerasque simul pauci terraque marique
Sustinuere manus: tanta est fiducia mortis.
Utque satis bello visum est fluxisse cruoris,
Versus ab hoste furor: primus dux ipse carinæ
Vultejus jugulo poscens jam fata retecto,
Ecquis, ait, juvenum est, cujus sit dextra cruore
Digna meo, certaque fide per vulnera nostra
Testetur se velle mori? nec plura locuto
Viscera non unus jamdudum transigit ensis.

Cel-

Collaudat cunctos: sed eum, cui vulnera prima
Debebat, grato moriens interficit ictu.
Concurrunt alii, totumque in partibus unis
Bellorum fecere nefas. sic semine Cadmi
Emicuit Dircæa cohors, ceciditque suorum
Vulneribus, dirum Thebanis fratribus omen.
Phasidos & campis insomni dente creati
Terrigenæ, missa magicis è cantibus ira,
Cognato tantos implerunt sanguine sulcos:
Ipsaque, inexpertis quod primum fecerat herbis,
Expavit Medea nefas. sic mutua pacti
Fata cadunt juvenes:[28] minimumq; in morte virorũ
Mors virtutis habet: pariter sternuntque, caduntque
Vulnere letali: nec quemquam dextra fefellit,
Cum feriat moriente manu. nec vulnus adactis
Debetur gladiis: percussum est pectore ferrum,
Et jugulis pressere manum.[29] cum sorte cruenta
Fratribus incurrant fratres, natusque parenti;
Haud trepidante tamen toto cum pondere dextra
Exegere enses. pietas ferientibus una,
Non repetisse, fuit. jam latis viscera lapsa
Semianimes traxere foris, multumque cruoris
Infudere mari. despectam cernere lucem,
Victoresque suos vultu spectare superbo,
Et mortem sentire juvat. jam strage cruenta
Conspicitur cumulata ratis: bustisque remittunt
Corpora victores, ducibus mirantibus, ulli
Esse ducem tanti. nullam maiore locuta est
Ore ratem, totum discurrens fama per orbem.
Non tamen ignavæ post hæc exempla virorum
Percipient gentes, quam sit non ardua virtus
Servitium fugisse manu. sed regna timentur
Ob ferrum, & sævis libertas uritur armis:
Ignoratque datos, ne quisquam serviat, enses:
Mors utinam pavidos vitæ subducere nolles,
Sed virtus te sola daret. Non segnior illo
Marte fuit, qui tunc Libycis exarsit in arvis.
Namque rates audax Lilybæo littore solvit
Curio: nec forti velis Aquilone recepto
Inter[30] semirutas magnæ Carthaginis arces,

Et

Et Clupeam, tenuit ſtationis littora nota:
Primaque caſtra locat cano procul æquore. qua ſe
Bagrada lentus agit ſiccæ ſulcator arenæ.
Inde petit tumulos, exceſaſque undique rupes,
Antæi quæ regna vocat non vana vetuſtas.
Nominis antiqui cupientem noſcere cauſas,
Cognita per multos docuit rudis incola patres.
Nondum poſt genitos Tellus effœta gigantes,
Terribilem Libycis partum concepit in antris.
Nec tam juſta fuit terrarum gloria Typhon,
Aut Tityos, Briareusque ferox: cœloque pepercit,
Quod non Phlegræis Antæum ſuſtulit arvis.
Hoc [31] quoque tam vaſtas cumulavit munere vires
Terra ſui fœtus, quod, cum tetigere parentem,
Iam defecta vigent renovato robore membra.
Hæc illi ſpelunca domus: latuiſſe ſub alta
Rupe ferunt, epulas raptos habuiſſe leones.
Ad ſomnos non terga feræ præbere cubile
Aſſuerunt, non ſylua torum; viresque reſumit
In nuda tellure jacens. periere coloni
Arvorum Libyes: pereunt, quos appulit æquor.
Auxilioque diu virtus non uſa cadendi,
Terræ ſpernit opes: invictus robore cunctis,
Quamvis ſtaret, erat. tandem vulgata cruenti
Fama mali, terras monſtris æquorque levantem,
Magnanimum Alciden Libycas excivit in oras.
Ille Cleonæi projecit terga leonis,
Antæus Libyci. perfudit membra liquore
Hoſpes, Olympiacæ ſeruato more palæſtræ.
Ille parum fidens pedibus contingere matrem,
Auxilium membris calidas infudit arenas.
Conſeruere manus, & multo brachia nexu.
Colla diu gravibus fruſtra tentata lacertis:
Immotumque caput fixa cum fronte tenetur.
Miranturque habuiſſe parem. nec viribus utē
Alcides primo voluit certamine totis,
Exhauſitque virum: quod creber anhelitus illō
Prodidit, & gelidus feſſo de corpore ſudor.
Tunc cervix laſſata quati: tunc pectore pectus
Vrgeri: tunc obliqua percuſſa labare

Crura

Crura manu. jam terga viri cedentia victor
Alligat, & medium compressis ilibus arctat:
Inguinaque insertis pedibus distendit, & omnem
Explicuit per membra virum. rapit arida tellus
Sudorem: calido complentur sanguine venæ.
Intumuere tori, totosque induruit artus,
Herculeosque novo laxavit corpore nodos.
Constitit Alcides stupefactus robore tanto:
Nec sic Inachiis, quamvis rudis esset, in undis
Desectam timuit reparatis anguibus hydram.
Conflixere pares, telluris viribus ille,
Ille suis. nunquam sævæ sperare novercæ
Plus licuit. videt exhaustos sudoribus artus,
Cervicemque viri, siccam cum ferret Olympum.
Utque iterum fessis injecit brachia membris,
Non expectatis Antæus viribus hostis,
Sponte cadit, majorque accepto robore surgit.
Quisquis inest terris, in fessos spiritus artus
Egeritur: tellusque viro luctante laborat.
Ut tandem auxilium tactæ prodesse parentis
Alcides sensit: standum est tibi, dixit, & ultra
Non credere solo, sternique vetabere terra:
Hærebis pressis intra mea pectora membris:
Huc Antæe cades. sic fatus, sustulit alte
Nitentem in terras juvenem. morientis in artus
Non potuit nati Tellus summittere vires.
Alcides medium tenuit, jam pectora pigro
Stricta gelu, terrisque diu non credidit hostem.
Hinc ævi veteris custos famosa vetustas,
Miratrixque sui signavit nomine terras.
Sed 32 maiora dedit cognomina collibus istis,
Pœnum qui Latiis revocavit ab arcibus hostem.
Scipio: nam sedes Libyca tellure potito
Hæc fuit. en veteris cernis vestigia valli.
Romana hos primum tenuit victoria campos.
Curio lætatus, tanquam fortuna locorum
Bella gerat, servetque ducum sibi fata priorum,
Felici non fausta loco tentoria ponens,
Indulsit castris, & collibus abstulit omen,
Sollicitatque feros non æquis viribus hostes.
Omnis Romanis quæ cesserat Africa signis,

Tunc

Tunc Vari sub jure fuit: qui robore quamquam
Confisus Latio, regis tamen undique vires
Excivit 33 Libycæ gentis, extremaque mundi
Signa suum comitata Iubam. non fusior ulli
Terra fuit domino: qua sunt longissima regna,
Cardine ab occiduo vicinus Gadibus Atlas
Terminat: à medio, confinis Syrtibus Ammon.
At qua lata jacet, vasti plaga fervida regni
Distinet Oceanum, zonæque exusta calentis
Sufficiunt spatio. populi tot castra sequuntur,
Autololes, Numidæque vagi, semperque paratus
Inculto Gætulus equo: tum concolor Indo
Maurus, inops Nasamon, misti Garamante perusto
Marmaridæ volucres, æquaturusque sagittas
Medorum, tremulum cum torsit missile, Mazax:
Et gens, quæ nudo residens Massylia dorso
Ora levi flectit frænorum nescia virga:
Et solitus vacuis errare mapalibus Afer
Venator, ferrique simul fiducia non est,
Vestibus iratos laxis operire leones.
Nec solum studiis civilibus arma parabat,
Privatæ sed bella dabat Iuba concitus iræ.
Hunc quoq; quo superos humanaque polluit anno,
Lege Tribunitia solio depellere avorum
Curio tentarat, Libyamque auferre tyranno,
Dum regnum te Roma facit. memor ille doloris
Hoc bellum 34 sceptri fructum putat esse retenti.
Hac igitur regis trepidat jam Curio fama,
Et quod Cæsareis nunquam devota juventus
Illa nimis castris, nec Rheni miles in undis
Exploratus erat, Corfini captus in arce,
Infidusque novis ducibus, dubiusque priori,
Fas utrumque putat. sed postquam languida segni
Cernit cuncta metu, nocturnaque munia valli
Desolata fuga, trepida sic mente profatur:
Audendo magnus tegitur timor: arma capessam
Ipse prior: campum miles descendat in æquum,
Dum meus est: variam semper dant otia mentem.
Eripe 35 consilium pugna: cum dira voluntas
Ense subit prenso, galeæ texere pudorem,
Quis conferre duces meminit? quis pendere causas?

Qua

Qua stetit, inde favet: veluti fatalis arenæ
Muneribus non ira vetus concurrere cogit
Productos: odere pares. Sic fatus, apertis
Instruxit campis acies: quem blanda futuris
Deceptura malis belli fortuna recepit.
Nam pepulit Varum campo, nudataque fœda
Terga fuga, donec vetuerunt castra, cecidit.
Tristia sed postquam superati prælia Vari
Sunt audita Iubæ: lætus quod gloria belli
Sit rebus servata suis, rapit agmina furtim,
Obscuratque suam per jussa silentia famam;
Hoc solum [36] metuens incautus ab hoste timeri.
Mittitur, exigua qui prælia prima lacessat,
Eliciatque manu, Numidis à rege secundus,
Vt sibi commissi simulator Sabbura belli:
Ipse cava regni vires in valle retentat:
Aspidas ut Pharias [37] cauda solertior hostis
Ludit, & iratas incerta provocat umbra:
Obliquansque caput vanas serpentis in auras
Effusa tuto comprendit guttura morsu
Letiferam citra saniem: tunc irrita pestis
Exprimitur, faucesque fluunt pereunte veneno.
Fraudibus eventum dederat fortuna: feroxque
Non exploratis occulti viribus hostis,
Curio nocturnum castris erumpere cogit,
Ignotisque equitem late decurrere campis.
Ipse sub Auroræ primos excedere motus
Signa jubet castris, multum, frustraque rogatus
Vt Libycas metuat fraudes, infectaque semper
Punica bella dolis. leti fortuna propinqui
Tradiderat fatis juvenem: bellumque trahebat
Auctorem civile suum. super ardua ducit
Saxa, super cautes abrupto limite signa.
Cum procul è summis conspecti collibus hostes
Fraude sua cessere parum, dum colle relicto
Effusam patulis aciem committeret arvis,
Ille fugam credens, simulatæ nescius artis?
Vt victor, medios aciem [38] projecit in agros.
Tunc primum patuere doli, Numidæque fugaces
Vndique completis clauserunt montibus agmen.

Obstu-

Obstupuit dux ipse simul, perituraque turba.
Non timidi petiere fugam, non prœlia fortes:
Quippe ubi non sonipes motus clangore tubarum
Saxa quatit pulsu, rigidos vexantia frænos
Ora terens, spargitque jubas, & surrigit aures,
Incertoque pedum pugnat non stare tumultu.
Fessa jacet cervix. fumant sudoribus armi:
Oraque proiecta squalent arentia lingua:
Pectora rauca gemunt, quæ creber anhelitus urget:
Et defecta gravis longe trahit ilia pulsus:
Siccaque sanguineis durescit spuma lupatis.
Iamque gradum neq; verberibus stimulisque coacti,
Nec, quamvis crebris jussi calcaribus, addunt.
Vulneribus coguntur equi, nec profuit ulli
Cornipedis rupisse moras: neque enim impetus illis
Incursusque fuit: tantum profertur ad hostis,
Et spatium jaculis oblato vulnere donat.
At vagus Apher equos ut primum emisit in agmē
Tunc campi tremuere sono: terraque soluta,
Quantus Bistonio torquetur turbine pulvis,
Aera nube sua texit, traxitque tenebras.
Vt vero in pedites fatum miserabile belli
Incubuit: nullo dubii discrimine Martis
Ancipites steterunt casus, sed tempora pugnæ
Mors tenuit. neque enim licuit procurrere contra
Et miscere manus. sic undique septa juventus
Comminus obliquis, & rectis eminus hastis
Obruitur: non vulneribus, nec sanguine, solum
Telorum nimbo peritura, & pondere ferri.
Ergo acies tanta parvum spissantur in orbem:
Ac, si quis metuens medium correpsit in agmen,
Vix impune suos inter convertitur enses.
Densaturque globus, quantum pede prima relato
Constrinxit gyros acies. non arma movendi
Iam locus est pressis: stipataque membra teruntur,
Frangitur armatum colliso pectore pectus.
Non tam læta tulit victor spectacula Maurus
Quam fortuna dabat: fluvios non ille cruoris,
Membrorumque videt lapsum, & ferientia terram
Corpora: compressum turba stetit omne cadaver.

Excitet invisas diræ Carthaginis umbras
Inferiis fortuna novis: ferat ista cruentus
Annibal, & Pœni tam diua piacula manes.
Romanam, Superi, Libyca tellure ruinam
Pompejo prodesse nefas, votisque Senatus.
Aphrica nos potius vincat sibi. Curio fusas
Vt vidit campis acies, & cernere tantas
Permisit clades compressus sanguine pulvis,
Non tulit afflictis animam producere rebus,
Aut sperare fugam: ceciditque in strage suorum
Impiger ad letum, & fortis virtute coacta.
Quid nunc rostra tibi prosunt turbata, forumque,
Vnde Tribunitia plebejus signifer arce
Arma dabas populis? quid prodita jura Senatus,
Et gener, atque socer bello concurrere jussi?
Ante jaces, quam dira duces Pharsalia confert,
Spectandumque tibi bellum civile negatum est.
Has urbi miseræ vestro de sanguine pœnas
Ferre datis: luitis jugulo sic arma potentes.
Felix Roma quidem, civesque habitura beatos,
Si libertatis superis tam cura placeret,
Quam [40] *vindicta placet. Libycas en nobile corpus*
Pascit aves: nullo contectus Curio busto.
At tibi nos (quando non proderit ista silere
A quibus omne ævi senium sua fama repellit,)
Digna damus, juvenis, meritæ præconia vitæ.
Haud alium tanta civem tulit indole Roma,
Aut cui plus leges deberent recta sequenti.
Perdita [41] *tunc Vrbi nocuerunt secula, postquam*
Ambitus, & luxus, & opum metuenda facultas
Transverso mentem dubiam torrente tulerunt.
Momentumque fuit mutatus Curio rerum,
Gallorum captus spoliis, & Cæsaris auro.
Ius [42] *licet in jugulos nostros sibi fecerit ense*
Sylla potens, Mariusque ferox, & Cinna cruentus:
Cæsareæque domus series; cui tanta potestas
Concessa est: emere omnes, hic vendidit Vrbem.

NO-

NOTÆ AD LIB. IV.

1 *CÆdunt ense viam*). Cædendo viam sibi per invia faciunt.

1 *Quamvis crebra micent*) versus hic jam olim mihi suspectus fuit Et certe deest in MS.P. & in MS.T. asscriptus demum manu recentiore.

3 *Et cœlo defusum reddidit æquor*) ita emendavimus pro *diffusum*. Aquas è cœlo lapsas cœlo reddidit.

4 *Non deest prolato jejunus venditor auro*) simile illud quod de obsidio Casilini narrant Plin. lib. VIII, cap. 57. & Frontinus, venditorem muris fame perisse, emtorem autem vixisse. Strabo ὁ μὲν πωλεύτας ἀπέθανεν ἐσώθη δὲ ὁ πριάμενος. Narrat idem diserte suo more Val, Max. lib. VII, cap. 6. ubi verba Lucani verbis paria: *evenit, ut ex his quidam murem captum ducentis potius denariis vendere, quam ipse lenienda famis gratia consumere vellet.*

5 *noctes ventura luce rubebant*] longæ tenebræ adventante luce paulatim fugabantur, ea ferme facie quæ est diei illucescentis primulum.

6 *Succisum curvare nemus*) Materiam quærere ponti faciendo.

7 *Classica det bello*) ita emendandum pro *dent bellum*. Cæsar classicum canere jubeat tu ne audi: signa moveat: ne sequere: jam pax erit.

8 *venturi discrimen habent*] Loquitur, ut sæpe, tanquam in re præsenti. Hactenus quæ facta sunt, excusari aliquo modo possunt. in posterum vero magnum imminet periculum. nam, nisi abstinetur à bello, omnes manifesto scelere contaminari necesse est. Pugnabunt in cives jam non ignotos.

9 *nullo discrimine*] Ex illo Virgilii:

Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.

Hoc ne, inquit, orãdus est Cæsar, ut vos sibi servire patiatur, hac sola lege ne durius vos Pom-

pejanos habeat, quam Cæsarianos suos? Nam alioqui, ut Tacitus inquit, recentissimus quisque servorum & conservis ludibrio est.

10 *quod pro causa pugnabitis aqua*] ita recte MS. Non alia causa vos hostibus ignaviores estis, quam quod justum bellum geritis, Nam illos scelera obdurant.

11 *Sed veniam*) ita emendavimus pro *Et*. est enim ἄνθυπ φορα.

12 *Fecit nostra fides*) sic emendavimus pro *monstra*, quod sane monstro erat simile. adeo nullus inde commodus elici poterat sensus. Hoc vult: Potuerat bellum civile Deorum & fati iniquioris videri culpa, præsertim si fortuita prœlia ignotos ignotis implicuissent. Nunc profecto nostra est, quia alter alterum novimus, ejusque rei certi & nobis conscii sumus. Nam quæ aut ignorantia aut impetu fiunt, eorum culpa facile fato assignatur: quæ destinato καὶ ἐκπροαιρέσεως aguntur, ea non ἀτυχήματα sunt, sed ἀδικήματα.

13 *Agnoscis superos*) Deos tibi faventes cognoscis, qui causam tuam non tantum felicem, sed & favorabilem faciunt.

14 *miscenda copia mortis*] ita quidam MSS. efficacius quam alii libri *miscendi Martis*. in Septimo similiter.

mortesque suorum
Permiscere meis.

15 *Consiliis inimica tuis*) Tuis rebus, tuæ dignitati adversantia.

16 *nil fata moramur*] videmus hoc agere Fortunam ut te Orbi imponat. nos ei moram injicere nolumus.

17 *Et non deductos recipit sua terra colonos*] Antequam deducerentur: quod non contingebat, nisi veteranis & victoribus.

18 *quod abest favor*) ita rectius MS. quam *pavor*. Liberavit illos fortuna ab una maxima molestia, partium studio. Vtercunque vicerit, fe-

rent

rent facile, alteri parti ob Sacramentum vetus, alteri ob recens beneficium benevolentes.

19 *in partes aliquid sed Cæsaris ausa est*]Et hoc ut alia quædam, de Lucano sumsit Florus: *Aliquid tamen adversus absentem ducem ausa Fortuna est.* in eadem historiæ parte.

20 *Illic bellaci confisus gente Curetum*]omnino cum MSS. legendum *Curictum*. Curictas vocat Plin. l. III, c. 21. κυρακτική hæc pars Straboni.

21 *Namque ratem vacuæ sustentant undique cuppæ*]confer cum hoc loco similes Herodiani & Capitolini in Maximino.

22 *Restituit rupes tectum mare*] sensus erat commodus, nisi refragarentur manuscripti, qui *raptus* habent. Raptus igitur intellige rapinas, res ipsas raptas, corpora, naves, quæ pertracta ad has cavernas, deinde iterum evomuntur.

23 *admoto occurrere fato*]Non ideo minor nostra laus erit, quod mortem nobis inferemus, quæ vitari jam aut diu differri ob vim hostium non potest. Quamdiu enim victurus sit, nemo scit.

24 *metus hinc absit*] ita rectius quidam libri, quam *Omnis abest.* Hortantis enim est oratio.

25 *Vt cum*] ita restituimus, pro *Aut.*

26 *Victurosque Dei celant ut vivere durent Felix esse mori*]vide locum Aristotelis quem adfert Plutarchus consolatione ad Apollonium, ubi hoc, velut arcanum, prodit Silenus.

27 *flexoque Vrsæ temone paverent*] Quod signū erat præcipitantis noctis. Anacreon:

μεσονυκτίοις ποθ' ὥραις
στρέφεται ὅτ' ἄρκτος ἤδη
κατὰ χεῖρα τὴν βοώτεω.

28 *minimumque in morte virorum est*) ita ex MS. restituimus. Antea fuit *nimiumque*. Sensus hic: Minima pars fortitudinis erat mortem oppetere. in ipsa morte militariter pugnare, id vero plus erat.

29 *cum sorte cruenta Fratribus incurrant fratres*)

tres) ita scribendum, non, *incurrunt.*

30 *Inter semirutas magnæ Carthaginis arces Et Clupeam*) Locum *Aquilariam* vocant Cæsaris commentarii. sed in manuscripto Lucani Scholiaste scribi video, *Anguilariam.*

31 *Hoc quoque tam vastas cumulavit munere vires.*

Terra sui fœtus) Quid veri in hac fabula lateat, qui scire volet, consulat Solinum cap. XXIV, quæque ibi ex Hieronymo & ex Eusebio adfert Salmasius.

32 *Sed majora dedit cognomina collibus istis, Pœnum qui Latiis revocavit ab arcibus hostem Scipio*) vocatur enim locus castra Corneliana.

33 *Excivit Lybicæ gentis*) omnino rectius *Lybiæ gentes*, ut sit expositio ejus quod præcessit, *regis vires*, & cohæreat cum sequentibus.

34 *Sceptri fructum putat esse retenti*) Retinuisse regnum vel ob hoc gaudet, ut Curioni possit malefacere.

35 *Eripe consilium pugnæ*) sic nos emendavimus, cum legeretur *pugna* Probat MS. P. etiam MS. T. manu secunda. Sequentia quoque aliter quam habebant distinximus Vult enim à vacuo milite expendi causarum justa, ducum merita: Vbi in acie steterint, hæc cessare.

36 *metuens incautus ab hoste timeri*) Improvisus hosti hactenus, hoc solum timebat ne ab hoste timeretur, atque ita prœlii negaretur occasio, Sic Latinus Pacatus: *Quo quidem tuus maxime gaudebat exercitus, cum se videret ultro lacessi, qui nihil magis timuerat, quam timeri.*

37 *cauda solertior hostis*) Ichneumon cui internecinum cum aspide bellum intercedere ait Plin. l. VIII, cap. 23 & modum gerendi addit: *in caudam attollens ictus irritos aversus axcipit, donec obliquo capite speculatus invadat in fauces* Adde Nicandrum, Strabonem, Oppianum de Venatu.

38 *projecit in agros*) magis probem, quod est in MSS. *dejecit*, ex colle scilicet in planitiem.

39 *Den-*

39 *Densaturque globus*) citat Servius *densetur-que*. Et ait similiter scriptum Virgilio: *Extremi addensent aciem*, secunda conjugatione, quod apertum ex Lucretio:

quia se condenseat aër.

Quod autem idem Servius in fine hujus versus *relicto* habet pro *relato*, aut memoriæ ipsius, aut exscribentis est culpa.

40 *Quam vindicta placet*) Tacitus: *Nec unquam atrocioribus Populi Romani cladibus, magisve justis judiciis approbatum est, non esse curæ Deis securitatem nostram, esse ultionem.* Vide & Ciceronem III, de natura Deorum, ubi de Cinna Sermo.

41 *Perdita tunc Urbi nocuerunt sæcula*) id rectius quam *Orbi*, ob ea quæ præcedunt.

Jus licet in jugulos nostros sibi fecerit ense) Non improbanda hæc lectio: At MS. P.

Jus licet in jugulos nostro sibi fecerit ense.

Quasi dicat, Romanos Romanis armis subactos sicut alius dixit, provincias provinciarum sanguine vinci.



LIBER V.

Io. Sulpicii Verulani Argumentum.

QVintus in Ægypto narrat te Magne Senatũ
Cõstituisse Ducẽ: tũ Delphica cõsulit antra
Appius, & domitis rediens jam Cæsar Iberis
Componit sævos intra sua castra tumultus.
Et Dictator abit, nec non & Consul ab urbe
Brundusium: classem recipit. Pharsalia cymba
Pæne Ducis periit temeraria, navigat inde
Marcus, & in Lesbum te vir, Cornelia, mittit.

SIc alterna duces bellorum vulnera passos
In Macedum terras, miscens adversa secundis,
Servavit fortuna pares. Iam sparserat AEmo
Bruma nives, gelidoque cadens [a] Atlantis Olympo:
Instabatque dies, qui dat nova nomina fastis,
Quique colit primus ducentem tempora Ianum.
Dum tamen emeriti remanet pars ultima juris,
Consul uterque vagos belli per munia Patres
Elicit Epirum. peregrina ac sordida sedes
Romanos cepit proceres: secretaque rerum
Hospes in externis audivit curia tectis.
Nam quis castra vocet tot strictas jure secures,
Tot fasces? docuit populos venerabilis ordo
Non magni partes, sed Magnum in partibus esse.
Vt primùm mœstum tenuere silentia cœtum,
Lentulus excelsa sublimis sede profatur:
Indole si dignum Latia, si sanguine prisco
Robur inest animis, non qua tellure coacti,
Quamque procul tectis captæ sedeamus ab urbis
Cernite: sed vestræ faciem cognoscite turbæ:
Cunctaque jussuri primum hoc decernite Patres,
Quod regnis, populisque liquet, nos esse Senatum.
Nam, vel Hyperboreæ plaustrum glaciale sub Vrsæ,
Vel plaga qua torrens, claususque vaporibus axis
Nec patitur noctes, nec iniquos crescere soles,
Si fortuna ferat, rerum nos summa sequetur,

Impe-

Imperiumque comes. Tarpeja ſede peruſta
Gallorum facibus, Vejoſque habitante Camillo,
Illic Roma fuit. non unquam perdidit ordo
Mutato ſua jura ſolo. mœrentia tecta
Cæſar habet, vacuasque domos, legesque ſilentes,
Clauſaque juſtitio triſti fora. curia ſolos
Illa videt Patres, plena quos urbe fugavit.
Ordine de tanto quiſquis non exulat, hic eſt.
Ignaros ſcelerum, longaque in pace quietos
Bellorum primus ſparſit furor: omnia rurſus
Membra loco redeunt. en totis viribus orbis
Heſperiam penſant ſuperi: jacet hoſtis in undis
Obrutus Illyricis: Libyæ ſqualentibus arvis
Curio Cæſarei cecidit pars magna Senatus.
Tollite ſigna duces: fatorum impellite curſum:
Spem veſtram præſtate Deis: fortunaque tantos
Det vobis animos, quantos fugientibus hoſtem
Cauſa dabat. noſtrum exhauſto jus clauditur anno.
Vos, quorum finem non eſt ſenſura poteſtas,
Conſulite in medium Patres, Magnumque jubete
Eſſe ducem. Læto nomen clamore Senatus
Excipit: & Magno fatum patriaque, ſuumque
Impoſuit. Tunc in reges, populoſque merentes
Sparſus honos, pelagique potens Phœbeïa donis
Exornata Rhodos, gelidique inculta juventus
Taygeti: fama veteres laudantur Athenæ:
Maſſiliæque ſuæ donantur libera Phocis.
Tunc Sadalen, fortemq; Cotyn, fidumq; per arma
Dejotarum, & gelidæ dominum Rhaſipolin oræ
Collaudant: Libyamque jubent auctore Senatu
Sceptrifero parere Iubæ. proh triſtia fata!
En tibi non fidæ gentis digniſsime regno,
Fortunæ Ptolomæe pudor, crimenque Deorum,
Cingere Pellæo preſſos diademate crines
Permiſſum; ſævum in populos puer accipis enſem:
Atque utinam in populos! donata eſt regia Lagi;
Acceſsit Magni jugulus: regnumque ſorori
Ereptum eſt, ſoceroque nefas. jam turba ſoluto
Arma petit cœtu, quæ cum populique, duceſque
Caſibus incertis, & cæca ſorte pararent,

Solus in ancipites metuit descendere Martis
Appius eventus: finemque expromere rerum
Sollicitat superos, multosque obducta per annos
Delphica fatidici reserat penetralia Phœbi.
Hesperio tantum, quantum semotus Eoo
Cardine, Parnaßus gemino petit æthera colle,
Mons Phœbo, Bromioque sacer: cui numine misto
Delphica Thebanæ referunt trieterica Bacchæ.
Hoc solum fluctu terras mergente cacumen
Eminuit, pontoque fuit discrimen, & astris.
Tu quoque vix summam seductus ab æquore rupem
Extuleras, unoque jugo Parnasse latebas.
Vltor ibi expulsæ premerent cum viscera partus
Matris, adhuc rudibus Pæan Pythona sagittis
Explicuit, cum regna Themis, tripodasque teneret.
Vt vidit Pæan vastos telluris hiatus
Divinam spirare fidem, ventosque loquaces
Exhalare solum, sacris se condidit antris.
Incubuitque adyto, vates ibi factus, Apollo.
Quis latet hic Superũ? quod numen ab æthere pressũ
Dignatur cæcas inclusum habitare cavernas?
Quis terram cæli patitur Deus, omnïa cursus
Æterni secreta tenens, mundique futuri
Conscius, ac populis sese proferre paratus.
Contactusque ferens hominis, magnusque potensq;
Sive canit fatum, seu quod jubet ipse canendo
Fit fatum? Forsan terris inserta regendis,
Äere libratum vacuo qua sustinet orbem,
Totius pars magna Iovis Cirrhæa per antra
Exit, & ætherio trahitur connexa Tonanti.
Hoc ubi virgineo conceptum est pectore numen,
Humanam feriens animam sonat, oraque vatis
Solvit, ceu Siculus flammis urgentibus Ætnam
Vndat apex: Campana fremens ceu saxa vaporat,
Conditus Inarimes æterna mole Typhœus.
Hoc tamen expositum cunctis, nullique negatum
Numen, ab humani solum se labe furoris
Vindicat. haud illic tacito mala vota susurro
Concipiunt. nam fixa canens, mutandaque nulli
Mortales optare vetat; justisque benignus

Sæpe dedit sedem totas mutantibus urbes,
Vt Syriis: dedit ille minas impellere belli,
Vt Salaminiacum meminit mare. sustulit iras
Telluris sterilis, monstrato fine: resolvit
Aëra tabificum. non ullo secula dono
Nostra carent majore Deum, quam Delphica sedes
Quod siluit, postquam reges timuere futura,
Et superos vetuere loqui. nec voce negata
Cyrrhææ mœrent vates, templique fruuntur
Iustitio: nam si qua Deus sub pectora venit,
Numinis aut pœna est mors immatura recepti,
Aut pretium; quippe stimulo fluctuque furoris
Compages humana labat, pulsusque Deorum
Concutiunt fragiles animas. Sic tempore longo
Immotos tripodas, vastæque silentia rupis
Appius Hesperii scrutator ad ultima fati
Sollicitat. jussus sedes laxare verendas
Antistes, pavidamque Deis immittere vatem,
Castalios circum latices, nemorumque recessus
Phemonoen errore vagam, curisque vacantem
Corripuit, cogitque fores irrumpere templi.
Limine terrifico metuens consistere Phœbas,
Absterrere ducem noscendi ardore futuri
Cassa fraude parat. quid spes (ait) improba veri
Te Romane trahit? muto Parnassus hiatu
Conticuit, pressitque Deum: seu spiritus istas
Destituit fauces, mundique in devia versum
Duxit iter: seu [2] barbarica cum lampade Pytho
Arsit, in immensas cineres abiere cavernas,
Et Phœbi tenuere viam; seu sponte Deorum
Cirrha silet, fatique sat est arcana futuri
Carmine longæve vobis commissa Sibyllæ:
Seu [3] Pæan solitus templis arcere nocentes,
Ora quibus solvat nostro non invenit ævo.
Virginei patuere doli, fecitque, negatis
Numinibus, metus ipse fidem. tum tota priores
Stringit vitta comas, crinesque in terga solutos
Candida Phocaïca complectitur infula lauro.
Hærentem, dubiamque premens in templa sacerdos
Impulit. illa pavens adyti penetrale remoti

Fatidicum, prima templorum in parte resistit:
Atque Deum simulans, sub pectore ficta quieto
Verba refert, nullo confusæ murmure vocis
Instinctam sacro mentem testata furore,
Haud æque læsura ducem, cui falsa canebat,
Quam tripodas, Phœbiq; fidem. non rupta trementi
Verba sono, nec vox antri complere capacis
Sufficiens spatium, nulloque horrore comarum
Excussæ laurus, immotaque culmina templi,
Securumque nemus, veritam se credere Phœbo
Prodiderant. sentit tripodas cessare, furensque
Appius: Et nobis meritas dabis impia pœnas,
Et superis, quos fingis, ait, nisi mergeris antris,
Deque orbis trepidi tanto consulta tumultu
Desinis ipsa loqui. Tandem conterrita virgo
Confugit ad tripodas, vastisque abducta cavernis
Hæsit, & insueto concepit pectore numen:
Quod non exhaustæ per tot jam secula rupis
Spiritus ingessit vati: tandemque potitus
Pectore Cirrhæo, non unquam plenior artus
Phœbados irrupit Pæan: mentemque priorem
Expulit, atque hominem toto sibi cedere jussit
Pectore. bacchatur demens aliena per antrum
Colla ferens, vittasque Dei, Phœbeaque serta
Erectis discussa comis; per inania templi
Ancipiti cervice rotat, spargitque vaganti
Obstantes tripodas, magnoque exæstuat igne,
Iratum te Phœbe ferens: nec verbere solo
Vteris, & stimulis; flammas in viscera mergis.
Accipit & frænos: nec tantum prodere vati,
Quantum scire, licet. venit ætas omnis in imam
Congeriem: miserumq; premunt tot secula pectus.
Tanta patet rerum series, atque omne futurum
Nititur in lucem: vocemque petentia fata
Luctantur: non prima dies, non ultima mundi,
Non modus Oceani, numerus non deerat arenæ.
Talis in Euboïco vates Cumana recessu,
Indignata suum multis servire furorem
Gentibus, ex tanta fatorum strage superba
Excerpsit Romana manu. sic plena laborat

Phe.

Phemonoe Phœbo, dum te consultor operti
Castalia tellure Dei vix invenit, Appi,
Inter fata diu quærens tam magna latentem.
Spumea tunc primum rabies vesana per ora
Effluit, & gemitus, & anhelo clara meatu
Murmura: tunc mœstus vastis ululatus in antris,
Extremaque sonant domita jam virgine voces.
Effugis ingentes, tanti discriminis expers,
Bellorum Romane minas: solusque quietem
Euboici vasta lateris convalle tenebis.
Cætera suppressit, faucesque obstruxit Apollo.
Custodes tripodes fatorum, arcanaque mundi,
Tuque potens veri Pæan, nullumque futuri
A Superis celate diem, suprema ruentis
Imperii, cæsosque duces, & funera regum,
Et tot in Hesperio collapsas sanguine gentes
Cur aperire times? an nondum numina tantum
Decrevere nefas? & adhuc dubitantibus astris
Pompeii damnare caput, tot fata tenentur?
Vindicis an gladii facinus, pœnasque furorum,
Regnaque ad ultores iterum redeuntia Brutos,
Vt peragat fortuna, taces? 4 tunc pectore vatis
Impacta cessere fores, 5 exclusaque templis
Prosiluit: perstat rabies, nec cuncta locuta est.
Quem non emisit, superest Deus. ille feroces
Torquet adhuc oculos, totoque vagantia cœlo
Lumina: nunc vultu pavido, nunc torva minaci.
Stat 6 nunquam facies: rubor igneus inficit ora,
Liventesque genas: nec, qui solet esse timenti,
Terribilis 7 sed pallor inest: nec fessa quiescunt
Corda: sed ut tumidus Boreæ post flamina pontus
Rauca gemit; sic multa levant suspiria vatem.
Dumque à luce sacra, qua vidit fata, refertur
Ad vulgare jubar, mediæ venere tenebræ.
Immisit Stygiam Pæan in viscera Lethen,
Qua raperet secreta Deum, tum pectore verum
Fugit, & ad Phœbi tripodas rediere futura:
Vixque refecta cadit. nec te vicinia leti
Territat ambiguis frustratum sortibus Appi:
Iure sed incerto mundi, 8 subsidere regnum

Chalcidos Euboïcæ vana spe rapte parabas,
Heu demens, nullum belli sentire fragorem,
Tot mundi caruisse malis, præstare Deorum
Excepta quis morte potest! secreta tenebris
Littoris Euboïci memorando condite busto,
Qua maris angustat fauces saxosa Carystos,
Et tumidis infesta colit qua numina Rhamnus,
Arctatus rapido fervet qua gurgite pontus,
Euripusque trahit, cursum mutantibus undis,
Chalcidicas puppes ad iniquam classibus Aulim.
Interea domitis Cæsar remeabat Iberis,
Victrices aquilas alium laturus in orbem:
Cum prope fatorum tantos per prospera cursus
Avertere Dei. nullo nam Marte subactus
Intra castrorum timuit tentoria ductor
Perdere successus scelerum: cum pæne fideles
Per tot bella manus satiatæ sanguine tandem
Destituere ducem: seu mœsto classica paulum
Intermissa sono, claususque, & frigidus ensis,
Expulerat belli furias: seu præmia miles
Dum majora petit, damnat causamque, ducemque,
Et scelere imbutos etiam nunc venditat enses.
Haud magis expertus discrimine Cæsar in ullo est,
Quam non è stabili, tremulo sed culmine cuncta
Despiceret, staretque super titubantia fultus,
Tot raptis truncus manibus, gladioque relictus
Pæne suo, qui tot gentes in bella trahebat,
Scit non esse ducis strictos, sed militis, enses.
Non pavidum jam murmur erat, nec pectore tecto
Ira latens: nam quæ dubias constringere mentes
Causa solet, dum quisq; pavet, quibus ipse timori est,
Seque putat solum regnorum injusta gravari,
Haud retinet. quippe ipsa metus exolverat audax
Turba suos. quicquid multis peccatur, inultum est.
Effudere minas: Liceat discedere Cæsar
A rabie scelerum. quæris terraque marique
His ferrum jugulis, animasque effundere viles
Quolibet hoste paras: partem tibi Gallia nostri
Eripuit: partem duris Hispania bellis:
Pars jacet Hesperia: totoque exercitus orbe

Te vincente perit. Terris fudisse cruorem
Quid juvat Arctois, Rhodano, Rhenoque subactis?
Tot mihi pro bellis bellum civile dedisti.
Cepimus expulso patria cum tecta Senatu,
Quos hominum, vel quos licuit spoliare Deorum?
Imus in omne nefas, manibus, ferroque nocentes,
Paupertate pii. finis quis quæritur armis?
Quid satis est, si Roma parum? jam respice canos,
Invalidasque manus, & inanes cerne lacertos.
Vsus abit vitæ: bellis consumsimus ævum.
Ad mortem dimitte senes. en improba vota:
Non duro liceat morientia cespite membra
Ponere, non anima galeam fugiente ferire,
Atque oculos morti clausuram quærere dextram,
Conjugis illabi lacrymis, unique paratum
Scire rogum. liceat morbis finire senectam.
Sit præter gladios aliquod sub Cæsare fatum.
Quid, velut ignaros ad quæ portenta paremur,
Spe trahis? usque adeo soli civilibus armis
Nescimus cujus sceleris sit maxima merces?
Nil actum est bellis, si non dum comperit istas
Omnia posse manus. nec fas, nec vincula juris
Hoc audere vetant. Rheni mihi Cæsar in undis
Dux erat, hic socius.[10] Facinus quos inquinat, æquat.
Adde, quod ingrato meritorum judice virtus
Nostra perit. quicquid gerimus, fortuna vocatur.
Nos fatum sciat esse suum. licet omne Deorum
Obsequium speres, irato milite, Cæsar,
Pax erit. Hæc fatus, totis discurrere castris
Cœperat, infestoque ducem deposcere vultu.
Sic eat, ò Superi, quando pietasque, fidesque
Destituunt, moresque malos sperare relictum est;
Finem civili faciat discordia bello.
Quem non ille ducem potuit terrere tumultus!
Fata sed in præceps solitus demittere Cæsar,
Fortunamque suam per summa pericula gaudens
Exercere, venit: nec, dum desæviat ira,
Expectat: medios properat tentare furores.
Non illis urbes, spoliandaque templa negasset,
Tarpejamque Iovis sedem, matresque Senatus,

Passu-

Passurasque infanda nurus. vult omnia Cæsar
A se sæva peti, vult præmia Martis amari:
Militis indomiti tantum mens sana timetur.
Non pudet, heu Cæsar, soli tibi bella placere
Jam manibus damnata tuis? hos ante pigebit
Sanguinis? his ferri grave jus erit? ipse per omne
Fasque nefasque rues? lassare, & [11] disce sine armis
Posse pati: liceat scelerum tibi ponere finem.
Sæve quid insequeris? quid jam nolentibus instas?
Bellum te civile fugit. Stetit aggere fultus
Cespitis, intrepidus vultu, meruitque timeri
Non metuens; atque hæc ira dictante profatur.
Qui modo in absentem vultu, dextraque furebas
Miles, habes nudum, promtumq; ad vulnera pectus,
Hic fuge, si belli finis placet, ense relicto.
Detegit imbelles animos nil fortiter ausa
Seditio, tantumque fugam meditata juventus,
Ac ducis invicti rebus lassata secundis.
Vadite, meque meis ad bella relinquite fatis:
Invenient hæc arma manus, vobisque repulsis
Tot reddet fortuna viros, quot tela vacabunt.
Anne fugam Magni tanta cum classe sequuntur
Hesperiæ gentes, nobis victoria turbam
Non dabit, impulsi tantum quæ præmia belli
Auferat, & vestri rapta mercede laboris,
Lauriferos nullo comitetur vulnere currus?
Vos desecta senes, exhaustaque sanguine turba
Cernetis nostros jam plebs Romana triumphos.
Cæsaris an cursus vestræ sentire putatis
Damnum posse fugæ? veluti si cuncta minentur
Flumina, quos miscent pelago, subducere fontes,
Non magis ablatis unquam decresceret æquor,
Quam nunc crescit, aquis: an vos momenta putatis
Ulla dedisse mihi? [12] nunquam sic cura Deorum
Se premit, ut vestræ morti, vestræque saluti
Fata vacent. Procerum motus hæc cuncta sequuntur.
Humanum paucis vivit genus. orbis Iberi
Horror, & Arctoi, nostro sub nomine miles,
Pompejo certe fugeres duce, fortis in armis
Cæsareis Labienus erat: nunc transfuga vilis,

Cum

Cum duce prælato terras, atque æquora lustrat.
Nec melior mihi vestra fides, si bella nec hoste,
Nec duce me geritis. quisquis mea signa relinquit,
Nec Pompejanis tradit sua partibus arma,
Hic nunquam vult esse meus. sunt ista profecto
Curæ castra Deis, qui me committere tantis,
Non nisi mutato voluerunt milite, bellis.
Heu, quantum Fortuna humeris jam pondere fessis
Amolitur onus! sperantes omnia dextras
Exarmare datur, quibus hic non sufficit orbis.
Iam certe mihi bella geram: discedite castris:
Tradite nostra viris ignavi signa Quirites,
At paucos, quibus hæc rabies auctoribus arsit,
Non Cæsar, sed pœna tenet, procumbite terræ:
Infidumque caput, feriendaque tendite colla.
Et tu, quo solo stabunt jam robore castra
Tiro rudis, specta pœnas, & disce ferire, [13]
Disce mori. Tremuit sæva sub voce minantis
Vulgus iners: unumque caput, tam magna juventus
Privatim factura timet: velut ensibus ipsis
Imperet, invito moturus milite ferrum.
Ipse pavet, ne tela sibi dextraque negentur
Ad [14] *scelus hoc Cæsar: vicit patientia sævi*
Spem ducis, & jugulos, non tantum præstitit enses.
Nil magis, assuetas sceleri quam perdere mentes,
Atque perire timet tam diro fœderis ictu
Parta quies, pœnaque redit placata juventus.
Brundusium decimis jubet hanc attingere castris,
Et cunctas revocare rates, quas avius Hydrus,
Antiquusque Taras, secretaque littora Leucæ,
Quas [15] *recipit Salapina palus, & subdita Sipus*
Montibus: Ausoniam qua torquens frugifer oram,
Dalmatico Boreæ, Calabroque obnoxius Austro
Appulus Adriacas exit Garganus in undas.
Ipse petit trepidam tutus sine milite Romam
Iam doctam servire togæ: populoque precanti
Scilicet indulgens, summum Dictator honorem
Contigit, & lætos fecit se Consule fastos.
Namque omneis voces, per quas jam tempore tanto
Mentimur dominis, hæc primum repperit ætas,
Qua

Qua sibi ne ferri jus ullum Cæsar abesset,
Ausonias voluit gladiis miscere secures.
Addidit & fasces aquilis, & nomen inane
Imperii rapiens, signavit tempora digna
Mæsta nota. nam quo melius Pharsalicus annus
Consule notus erit? fingit solennia campus,
Et non admissæ dirimit suffragia plebis,
Decantatque tribus, & vana versat in urna.
Nec cælum servare licet. tonat augure surdo,
Et lætæ jurantur aves, bubone sinistro.
Inde perit primum quondam veneranda potestas
Juris inops: careat tantum ne nomine tempus,
Menstruus in fastos distinguit secula Consul.
Nec non Iliacæ numen quod præsidet Albæ
Haud meritum Latio solennia sacra subacto
Vidit flammifera confectas nocte Latinas.
Inde rapit cursus, &, quæ piger Appulus arva
Deseruit rastris, & inertii tradidit herbæ,
Ocyor & cæli flammis & tigride fœta
Transcurrit: curvique tenens Minoïa tecta
Brundusii, clausas ventis brumalibus undas
Invenit, & pavidas hyberno sidere classes.
Turpe duci visum est rapiendi tempora belli
In segnes exisse moras, portuque teneri,
Dum pateat tutum vel non felicibus æquor.
Expertes animos pelagi sic robore complet:
Fortius hyberni flatus, cælumque fretumque
Cum cepere, tenent, quam quos incumbere certos
Perfida nubiferi vetat inconstantia veris.
Nec maris anfractus, lustrandaque littora nobis,
Sed recti fluctus, soloque Aquilone secandi.
Hic utinam summi curvet carchesia mali,
Incumbatque furens, & Graja ad mœnia perflet,
Ne Pompejani Phæacum è littore toto
Languida jactatis comprendant carbasa remis:
Rumpite, quæ retinent felices vincula proras.
mdudum nubes, & sævas perdimus undas.
Sidera prima poli Phœbo labente sub undas.
Exierant, & luna suas jam fecerat umbras:
Cum pariter solvere rates, totosque rudentes

Laxv-

Laxavere sinus: & flexo navita cornu
Obliquat lævo pede carbasa, summaque pandens
Suppara velorum perituras colligit auras.
Vt [16] primum levior propellere lintea ventus
Incipit, exiguumque tument; mox reddita malo
In mediam cecidere ratem: terraque relicta
Non valet ipsa sequi puppes. quæ vexerat aura.
Æquora lenta jacent alto torpore ligata.
Pigrius immotis hæsere paludibus undæ.
Sic stat iners Scythicas astringens Bosphorus undas
Cum glacie retinente fretum non impulit Ister,
Immensumque gelu tegitur mare: comprimit unda,
Deprendit quoscunque rates: nec pervia velis
Æquora frangit eques, fluctuque latente sonantem
Orbita migrantis scindit Mæotida Bessi.
Sæva quies pelagi, mœstoque ignava profundo
Stagna jacentis aquæ, veluti deserta rigente
Æquora natura cessant: Pontusque vetustas
Oblitus servare vices non commeat æstu,
Non horrore tremit: non Solis imagine vibrat.
Casibus innumeris fixæ patuere carinæ.
Illinc infestæ classes, & inertia tonsis
Æquora motura; gravis hinc languore profundi
Obsessis ventura fames. nova vota timori
Sunt inventa novo, fluctus, nimiasque precari
Ventorum vires, dum se torpentibus unda
Excutiat stagnis, & sit mare. nubila nusquam,
Vndarumque minæ: cœlo languente, fretoque
Naufragii spes omnis abit. sed nocte fugata
Læsum nube diem jubar extulit, imaque sensim
Concussit pelagi, movitque Ceraunia nautis.
Inde rapi cœpere rates, atque æquora classem
Curva sequi, quæ jam vento, fluctusque secundo
Lapsa [17] Palæstinas uncis confixit arenas.
Prima duces vidit junctis consistere castris
Tellus, quam volucer Genusus, quam mollior Apsus
Circumeunt ripis. Apso gestare carinas
Causa palus, leni quam fallens egerit unda.
At Genusum nunc sole nives, nunc imbre solutæ
Præcipitant: neuter longo se gurgite lassat,

Sed

Sed minimum terra vicino littore novit.
Hoc fortuna loco tantæ duo nomina famæ
Composuit: miserique fuit spes irrita mundi,
Posse duces parva campi statione diremtos
Admotum damnare nefas. nam cernere vultus,
Et voces audire datur: multosque per annos
Dilectus tibi, Magne, socer, post pignora tanta,
Sanguinis infausti sobolem,[18] mortemque nepotis,
Te nisi Niliaca propius non vidit arena.
Cæsaris attonitam miscenda ad prælia mentem
Ferre moras scelerum partes jussere relicta.
Ductor erat cunctis audax Antonius armis,
Iam tum civili [19] meditatus Leucada bello.
Illum sæpe minis Cæsar, precibusque morantem
Evocat: O mundi tantorum causa malorum,
Quid Superos, & fata tenes? sunt cætera cursu
Acta meo, summam rapti per prospera belli
Te poscit Fortuna manum. num rupta vadosis
Syrtibus incerto Libye nos dividit æstu?
Nunquid inexperto tua credimus arma profundo?
Inque novos traheris casus? ignave,[20] venire
Te Cæsar, non ire, jubet. prior ipse per hostes
Percussi medius alieni juris arenas.
Tu mea castra times? pereuntia tempora fati
Conqueror: in ventos impendo vota, fretumque.
Non retine dubium cupientes ire per æquor:
Si bene nota mihi est, ad Cæsaris arma juventus
Naufragio venisse volet. jam voce doloris
Vtendum est: non ex æquo divisimus orbem.
Epirum Cæsarque tenet, totusque Senatus:
Ausoniam tu solus habes. bis terque, quaterque
Vocibus excitum postquam cessare videbat,
Dum se deesse Deis, at non sibi numina, credit:
Sponte per incautas audet tentare tenebras,
Quod jussi timuere, fretum: temeraria prono
Expertus cessisse Deo; fluctusque verendos
Classibus, exigua sperat superare carina.
Solverat armorum fessas nox languida curas:
Parta quies miseris, in quorum pectora somno
Dat vires fortuna minor: jam castra silebant:

Ter-

Tertia jam vigiles commoverat hora secundos,
Cæsar sollicito per vasta silentia gressu
Vix famulis audenda parat: cunctisque relictis,
Sola placet Fortuna comes. tentoria postquam
Egressus vigilum, somno cedentia membra
Transiluit, questus tacite quod fallere posset;
Littora curva legit, primisque invenit in undis
Rupibus exesis hærentem fune carinam
Rectorem, dominumque ratis secura tenebat
Haud procul inde domus, non ullo robore fulta,
Sed sterili junco, cannaque intexta palustri,
Et latus inversa nudum munita phaselo.
Hac Cæsar bis terque manu quassantia tectum
Limina commovit. molli consurgit Amyclas,
Quem dabat, alga, toro. Quisnam mea naufragus, in-
Tecta petit? aut quem nostræ Fortuna coëgit (quit
Auxilium sperare casæ? Sic fatus, ab alto
Aggere, jam tepidæ sublato fune favillæ,
Scintillam tenuem commotos pavit in ignes,
Securus belli; prædam civilibus armis
Scit non esse casas. O vitæ tuta facultas
Pauperis, angustique lares! ò munera nondum
Intellecta Deum! quibus hoc contingere templis,
Aut potuit muris, nullo trepidare tumultu
Cæsarea pulsante manu? tum poste recluso,
Dux ait: Expecta votis majora modestis,
Spesque tuas laxa juvenis, si jussa secutus
Me vehis Hesperiam, non ultra cuncta carinæ
Debebis, manibusque inopem duxisse senectam.
Ne cessa præbere Deo tua fata, volenti
Angustos opibus subitis implere Penates.
Sic fatur: quanquam plebejo tectus amictu,
Indocilis [21] privata loqui. tum pauper Amyclas:
Multa quidem prohibent nocturno credere ponto.
Nam sol non rutilas deduxit in æquora nubes,
Concordesque tulit radios: Noton altera Phœbi,
Altera pars Borean diducta luce vocabat.
Orbe quoque exhaustus medio, languensque recessit
Spectanteis oculos infirmo lumine passus.
Lunaque non gracili surrexit lucida cornu,

Aut

Aut orbis medii puros exosa recessus:
Nec duxit recto tenuata cacumina cornu,
Ventorumque nota rubuit: tum lurida pallens
Ora tulit vultu sub nubem tristis ituro.
Sed mihi nec motus nemorum, nec littoris ictus,
Nec placet incertus, qui provocat æquora, Delphin:
Aut siccum quod mergus amat: quodque ausa volare
Ardea sublimis pennæ confisa natanti:
Quodque caput spargens undis, velut occupet imbrem,
Instabili gressu metitur littora cornix.
Sed si magnarum poscunt discrimina rerum,
Haud dubitem præbere manus: vel littora tangam
Jussa, vel hoc potius pelagus, flatusque negabunt.
Hæc fatur, solvensque ratem dat carbasa ventis;
Ad quorum motus non solum lapsa per altum
Aëra dispersos traxere cadentia sulcos
Sidera: sed summis etiam quæ fixa tenentur
Astra polis, sunt visa quati. niger inficit horror
Terga maris: longo per multa volumina tractu
Æstuat unda minax: flatusque incerta futuris
Turbida testantur conceptos æquora ventos.
Tunc rector trepidæ fatur ratis: Aspice sævum
Quanta paret pelagus: Zephyrosne intendat, an Euros
Incertum est: puppim dubius ferit undique pontus.
Nubibus, & cælo Notus est, si murmura ponti
Consulimus,[22] Cori verrent mare. gurgite tanto
Nec ratis Hesperias tanget, nec naufragus oras.
Desperare viam, & vetitos convertere cursus
Sola salus. liceat vexata littora puppe
Prendere, ne longe nimium sit proxima tellus.
Fisus cuncta sibi cessura pericula Cæsar,
Sperne minas, inquit, pelagi, ventoque furenti
Trade sinum. Italiam si cælo auctore recusas,
Me pete. sola tibi causa hæc est justa timoris,
Vectorem non nosse tuum; quem numina numquam
Destituunt: de quo male tunc Fortuna meretur,
Cum post vota venit: medias perrumpe procellas
Tutela secure mea. cæli iste fretique,
Non puppis nostræ labor est: hanc Cæsare pressam

A

A fluctu defendet onus. nec longa furori
Ventorum sævo dabitur mora: proderit undis
Ista ratis, nec flecte manum: fuge proxima velis
Littora: tum Calabro portu te crede potitum,
Cum jam non poterit puppi, nostræque saluti
Altera terra dari, quid tanta strage paretur
Ignoras? quærit pelagi, cælique tumultu
Quid præstet Fortuna mihi. Non plura locuto
Avulsit laceros percussa puppe rudentes
Turbo rapax, fragilemque super volitantia malum
Vela tulit: sonuit, victis compagibus, alnus.
Inde ruunt toto concita pericula mundo.
Primus ab Oceano caput exeris Atlanteo,
Core movens æstus: jam te tollente furebat
Pontus, & in scopulos totas erexerat undas.
Occurrit gelidus Boreas, pelagusque retundit:
Et dubium pendet,[23] vento cui concidat, æquor.
Sed Scythici vicit rabies Aquilonis, & undas
Torsit, & abstrusas penitus vada fecit arenas.
Nec perfert pontum Boreas ad saxa, suumque
In fluctus Cori frangit mare: motaque possunt
Æquora subductis etiam concurrere ventis.
Non Euri cessasse minas, non imbribus atrum
Æolii jacuisse Notum sub carcere saxi
Crediderim: cunctos solita de parte ruentes
Defendisse suas violento turbine terras,
Sic pelagus mansisse loco. nam parva procellis
Æquora rapta ferunt: Ægæas transit in undas
Tyrrhenum: sonat Ionio vagus Adria ponto.
Ah quoties frustra pulsatos æquore montes
Obruit illa dies! quam celsa cacumina pessum
Tellus victa dedit! non ullo littore surgunt
Tam validi fluctus, alioqui ex orbe voluti
A magno venere mari, mundumque coërcens
Monstriferos[24] agit unda sinus. Sic rector Olympi
Cuspide fraterna lassatum in secula fulmen
Adjuvit,[25] regnoque accessit terra secundo,
Cum mare convolvit gentes, cum littora Tethys
Noluit ulla pati, cælo contenta teneri.
Tunc quoque tanta maris moles crevisset in astra,

Ni superum rector pressisset nubibus undas.
Non cæli nox illa fuit: latet obsitus aër
Infernæ pallore domus, nimbisque gravatus
Deprimitur, fluctusque in nubibus accipit imbrem.
Lux etiam metuenda perit, nec fulgura currunt
Clara, sed obscurum nimbosus dissilit aër.
Tunc superum convexa tremunt, atque arduus axis
Insonuit, motaque poli compage laborant.
Extimuit Natura chaos: rupisse videntur
Concordes elementa moras, rursusque redire
Nox manes mistura Deis. spes una salutis,
Quod tanta mundi nondum periere ruina.
Quantum Leucadio placidus de vertice pontus
Despicitur; tantum [26] nauta videre trementes
Fluctibus è summis præceps mare: cumq́; tumentes
Rursus hiant undæ, vix eminet æquore malus.
Nubila tanguntur velis, & terra carina:
Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenam
Exhaustum in cumulos, omnisq́; in fluctibus unda est.
Artis opem vicere metus: nescitque magister
Quam frangat, cui cedat aquæ. discordia Ponti
Succurrit miseris, [27] fluctusque evertere puppim
Non valet in fluctus: victum latus unda repellens
Erigit, atque omni surgit ratis ardua vento.
Non humilem Sasona vadis, non littora curvæ
Thessaliæ saxosa pavent, oraque malignos
Ambraciæ portus: scopulosa Ceraunia nautæ
Summa timent. Credit jam digna pericula Cæsar
Fatis esse suis. tantusne evertere, dixit,
Me Superis labor est: [28] parva quem puppe sedentem
Tam magno petiere mari? si gloria leti
Est pelago donata mei, bellisque negamur,
Intrepidus, quancunque datis mihi numina, mortem
Accipiam. licet ingentes abruperit actus
Festinata dies fatis; sat magna peregi.
Arctoas domui gentes: inimica subegi
Arma metu: vidit Magnum mihi Roma secundum.
Iussa plebe tuli fasces per bella negatos:
Nulla meis aberit titulis Romana potestas.
Nesciat [29] hoc quisquam, nisi tu, quæ sola meorum

Conſcia votorum es, me, quamvis plenus honorum,
Et Dictator eam Stygias, & Conſul ad umbras,
Priuatum 3° Fortuna, mori! mihi funere nullo
Eſt opus ò Superi: lacerum retinete cadaver
Fluctibus in mediis: deſint mihi buſta, roguſque,
Dum metuar ſemper, terraque expecter ab omni.
Hæc fatum decimus, dictu mirabile, fluctus
Invalida cum puppe levat: nec rurſus ab alto
Aggere dejecit pelagi, ſed pertulit unda,
Scrupoſiſque anguſta vacant ubi littora ſaxis,
Impoſuit terræ. pariter tot regna, tot urbes
Fortunamque ſuam tacta tellure recepit.
Sed non tam remeans Cæſar jam luce propinqua,
Quam tacita ſua caſtra fuga, comiteſque fefellit.
Circumfuſa duci flevit, gemituque ſuorum,
Et non ingratis inceſſit turba querelis.
Quo te dure tulit virtus temeraria Cæſar?
Aut quæ nos viles animas in fata relinquens,
Invitis ſpargenda dabas tua membra procellis?
Cum tot in hac anima populorum vita, ſaluſque
Pendeat, & tantus caput hoc ſibi fecerit orbis,
Sævitia eſt voluiſſe mori. nulluſne tuorum
Emeruit comitum, fatis non poſſe ſuperſtes
Eſſe tuis? cum te raperet mare, corpora ſegnis
Noſtra ſopor tenuit. pudet heu. tibi cauſa petendæ
Hæc fuit Heſperiæ? viſum eſt committere quenquam
Tam ſævo crudele mari? ſors ultima rerum
In dubios caſus, & prona pericula mortis
Præcipitare ſolet. mundi jam ſumma tenentem
Permiſiſſe mari! tantum quid numina laſſas?
Sufficit ad fatum belli favor iſte, laborque
Fortunæ, quod te noſtris impegit arenis?
Hinc uſus placuere Deum, non rector ut orbis,
Nec dominus rerum, ſed felix naufragus eſſes?
Talia jactantes, diſcuſſa nocte, ſerenus
Oppreſſit cum ſole dies, feſſumque tumentes
Compoſuit pelagus ventis patientibus undas.
Nec non Heſperii laſſatum fluctibus æquor
Ut videre duces, purumque inſurgere cælo
Fracturum pelagus Boream, ſolvere carinas,

Quas

Quas ventus, doctæque pari moderamine dextræ
Permissas habuere diu: latumque per æquor,
Vt terræ si re, coit, consertis puppibus, agmen.
Sed nox sæva modum venti, velique tenorem
Eripuit nautis, excussitque ordine puppes.
Strymona sic gelidum, bruma pellente, relinquunt
Poturæ te, Nile, grues, primoque volatu
Effingunt varias, casu monstrante, figuras;
Mox ubi percussit tensas Notus altior alas,
Confusos temere immistæ glomerantur in orbes:
Et turbata perit dispersis littera pennis.
Cum primum redeunte die violentior aër
Puppibus incubuit, Phœbeo concitus ortu,
Prætereunt frustra tentati littora Lissi,
Nymphæumque tenent, [31] nudas Aquilonibus undas,
Succedens Boreæ jam portum fecerat Auster.
Vndique collatis in robur Cæsaris armis,
Summa videns duri Magnus discrimina Martis
Jam castris instare suis: seponere tutum
Conjugii decrevit onus, Lesboque remotam
Te procul à sævi strepitu Cornelia belli
Occulere. Heu quantum [32] mentes dominatur in æquas
Justa Venus! dubium, trepidumq; ad prælia, Magne,
Te quoque fecit amor: quod nolles stare sub ictu
Fortunæ, quo mundus erat, Romanaque fata,
Conjux sola fuit. mentem jam verba paratam
Destituunt, blandaque juvat ventura trahentem
Indulgere moræ, & tempus subducere fatis.
Nocte sub extrema, pulso torpore quietis,
Dum fovet amplexu gravidum Cornelia curis
Pectus, & aversi petit oscula grata mariti:
Humentes mirata genas, percussaque cæco
Vulnere, non audet flentem deprendere Magnum.
Ille gemens, Non nunc, vita mihi dulcior, inquit,
Cum tædet vitæ, læto sed tempore, conjux,
Venit mœsta dies, & quam [33] nimiumque, parumq;,
Distulimus: jam totus adest in prælia Cæsar.
Cedendum est bellis: quorum tibi tuta latebra
Lesbos erit, desiste preces tentare: negavi
Jam mihi: non longos à me patiere recessus.

Præ-

Præcipites aderunt casus: properante ruina,
Summa cadunt. satis est audisse pericula Magni.
Meque tuus decepit amor, civilia bella
Si spectare potes. nam me jam Marte parato
Securos cepisse pudet cum conjuge somnos,
Eque tuo, miserum quatient cum classica mundum,
Surrexisse sinu. 34 *vereor civilibus armis*
Pompejum nullo tristem committere damno.
Tutior interea populis, & tutior omni
Rege late, positamque procul fortuna mariti
Non tota te mole premat. si numina nostras
Impulerint acies, maneat pars optima Magni;
Sitque mihi, si fata premant, victorque cruentus,
Quo fugisse velim. Vix tantum infirma dolorem
Cepit, & attonito cesserunt pectore sensus.
Tandem ut vox mœstas potuit proferre querelas:
Nil mihi de fatis thalami, Superisque relictum est
Magne, queri: nostros non rumpit funus amores,
Nec diri fax summa rogi: sed 35 *sorte frequenti,*
Plebejaque nimis careo dimissa marito.
Hostis ad adventum rumpamus fœdera tedæ:
Placemus Socerum. Sic est tibi cognita, Magne,
Nostra fides? credisne aliquid mihi tutius esse,
Quam tibi? nonne olim casu pendemus ab uno?
Fulminibus me sæve jubes, tantæque ruinæ
Absentem præstare caput? secura videtur
Sors tibi, 36 *cum facias etiam nunc vota, perisse,*
Ut nolim servire malis: sed morte parata
Te sequar ad manes. feriat dum mœsta remotas
Fama procul terras, vivam tibi nempe superstes.
Adde, quod assuescis fatis, tantumque dolorem
Crudelis me ferre doces, ignosce fatenti:
Posse pati, timeo. quod si sunt vota, Deisque
Audior, eventus rerum sciet ultima conjux.
Sollicitam rupes jam te victore tenebunt,
Et puppim, quæ fata feret tam læta, timebo.
Nec solvent audita metus mihi prospera belli.
Cum vacuis projecta locis à Cæsare possim
Vel fugiente capi. notescent littore clari
Nominis exilio, positaque ibi conjuge Magni,

Quis Mitylenaeas poterit nescire latebras ?
Hoc precor extremum, si nil tibi victa relinquent
Tutius arma fuga, cum te commiseris undis,
Quolibet infaustam potius deflecte carinam:
Littoribus quaerere meis. Sic fata, relictis
Exiluit stratis amens, tormentaque nulla
Vult differre mora. non mœsti pectora Magni
Sustinet amplexu dulci, non colla tenere:
Extremusque perit tam longi fructus amoris:
Praecipitantque suos luctus: neuterque recedens
Sustinuit dixisse vale, vitamque per omnem
Nulla fuit tam mœsta dies. nam caetera damna
Durata jam mente malis, firmaque tulerunt.
    Labitur infelix, manibusque excepta suorum
Fertur ad aequoreas, ac se prosternit, arenas,
Littoraque ipsa tenet, tandemque illata carina est.
Non sic infelix patriam, portusque reliquit
Hesperios, saevi premerent cum Caesaris arma.
Fida comes Magni vadis duce sola relicto,
Pompejumque fugis. quae nox tibi proxima venit
Insomnis. Viduo tum primum frigida lecto,
Atque insueta quies uni, nudumque marito
Non haerente latus. somno quam saepe gravata
Deceptis vacuum manibus complexa cubile est.
Atque oblita fugae quaesivit nocte maritum!
Nam quamvis flamma tacitas urente medullas,
Non juvat in toto corpus jactare cubili:
Servatur pars illa tori.37 caruisse timebat
Pompejo: sed non superi tam laeta parabant.
Instabat, misera Magnum quae redderet, hora.



NO-

NOTÆ AD LIB. V.

1 Gelidoque cadens Atlantis Olympo]Cave illud *Atlantis* secundo casu accipias. Significat enim ex occasu Virgiliarum mensem Decembrem.

2 *barbarica cum lampade Pytho Arsit*] Quo tempore templum Delphicum, cui Pytho nomen, à Brenno incensum est.

3 *Seu Paan solitus templis arcere nocentes*] Et hanc causam & alias quasdam apud Plutarchum habes libro, cur cessaverint oracula.

4 *tum pectore vatis*] ita scribendum, non *fatis*. Post *ille*, id est Phœbus.

5 *exclusaque templis*] Melius MSS. *expulsaque templis*: ejecta vi numinis.

6 *Stat nunquam facies*] Adfert Servius ad illud VI Æneidos: *non color unus*.

7 *Terribilis sed pallor inest*] Pallor est non territæ, sed terrentis.

8 *subsidere regnum*] Servius ad V. Æneidos: *Subsessores vocantur qui occisuri aliquem delitescunt*. Et libro XI: *Subsedit adulter, dolo possedit. Lucanus: subsidere regnum Chalcidos Euboœa. Vnde & subsessores dicuntur qui in insidiis tauros interimunt, & hostium dolos subsessas vocamus*.

9 *strictos, sed militis, enses*] Enses qui stringuntur, videt esse in militum potestate, non in sua.

10 *facinus quos inquinat, aequat*] Imperatores Leo & Anthemius in constitutione quæ est XXXI, Codice Iustinianeo, de Episcopis & Clericis: *Vt eos quos par facinus coinquinat & aequat, utrosque similis pœna comitetur*.

11 *disce sine armis Posse pati*) Diu est quod loquendi genus hoc annotavimus in tragedia Senecæ:

Immane regnum est posse sine regno pati.

Seneca pater controversia nona libri II: *Patrem putas pati sine liberis posse?* & paulo post: *non pos-*

sum sine te pati. & controversia decima libri ejusdem: *Potes sine viro pati.* quod & in excerptis legitur eodem modo. Ipse infra Lucanus:

Et nescis sine rege pati.

Hæc omnia sunt uniusmodi.

12 *nunquam sic cura deorum Se premit*) ut Græcus dixerat:

τῶν ἄγαν γὰρ ἅπτεται
θεός· τὰ μικρὰ δ' εἰς τύχην ἀνεὶς ἐᾷ.

13 *Disce mori*) Disce in pœna quod in prœlio usurpes, ferire & mortem contemnere.

14 *Ad scelus hoc*) Ad occidendos eos qui pacem optaverant.

15 *Quas recipit Salapina palus*) variant hic manuscripti: Sed quam recipimus vera lectio est; Salapia enim paludi nomen. Plin. III,2.

16 *Vt primum*) Melius MS. P. *Et primum*. Sequitur enim *mox*. Et primum quidem, inquit, furens fuit ventus, mox elanguit.

17 *Palæstinas uncis confixit arenas*) Est in Epiri ora Palæste.

18 *mortemque nepotis*) Vellejus: *Filius quoque parvus Pompeji Iulia natus, intra breue spatium obiit*. At *neptoum* habet MS. P. An quod filia ante interiisset? de ejus enim sexus prole loqui videas Plutarchum & Dionem.

19 *meditatus Leucada bello*). Meditatus suum proprie bellum civile, quod postea ad Actium gessit.

20 *venire Te Cæsar, non ire jubet*] venitur ad amicos. itur in hostes aut in vacua.

21 *Indocilis privata loqui*) Arist. III. Politicorum 4 de Iasone Pheræo: ὡς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἶναι.

22 *Cori verrent mare*) conjectura vera ducentibus MSS. qui non, *venient Cori in mare*, sed *Cori venient mare*, præferunt. Virgilius Æn. I:

Ni faciat, maria ac terras cælumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.

23 ven-

23 *vento cui concidat*] ita MS. id est, succumbat.

24 *Monstriferos agit unda sinus*] Plenos belluis.

25 *regnoque accessit terra secundo*] Terra accessio facta est ejus sortis quæ Neptuno obvenerat.

26 *nautæ videre trementes*] nempe si qui tum in mari erant.

27 *fluctusque evertere puppem*
Non valet in fluctus] Mutavimus distinctionem, & colon duabus vocibus posterius posuimus, sensu non constante aliter. Quo minus fluctus quis evertat navem, obstant fluctus alii. Probat hanc interpunctionem MS. T. Etiam in aliis MSS. eadem interpunctio. Sed pro *fluctus* est *fluctum*.

28 *parva quem puppe sedentem*
Tam magno petiere mari?] Imitatur Papinius, cum Chorœbum hæc facit Apolloni dicentem:

nigra quem tabe sinistri
Quæris, inique, poli.

29 *Nesciat*] Non, *Nesciet*, est enim optantis.

30 *Privatum, Fortuna, mori*] Meo judicio privatum me mori, quanquam enim sum & Dictator & Consul nihil tamen ista mihi sunt, qui regiam potestatem speravi, nec ulla minore contentus esse possum. Hanc nondum adeptus, privatus mihi videor. Ita in Secundo:

Non privata cupit, Romana quisquis in urbe
Pompejum transire parat.

Non privata, id est, regnum. Hic *privatum* est nondum regem. Similis est apud Plutarchum locus de Mario: ὕπατος πρῶτον ἀνθρώπων ἑπτάκις ἀνηγορευμένος οἶκόν τε καὶ πλοῦτον χρῶντα βασιλείαις ὁμοῦ πολλαῖς κεκτημένος, ὠδύρετο τὴν αὐτοῦ τύχην ὡς ἐνδεὴς ἤδη ἀτελὴς ὢν ἐπόθει προαποθνήσκων

31 *Nudas aquilonibus undas*) Imo Nymphæum ab austro tutum non est. Dicendum ergo, quod

Servius ait ad III Æneidos: *Auster quinus ventus, nam ad Thraciam Aquilone navigatur*. Sed nec sequentia cum Cæsaris commentariis concilies. Nam eo teste certo, incredibili felicitate Auster, qui per biduum flaverat, in Africum se vertit, non Boreas in Austrum.

32 *mentes dominatur in æquas*) bonas, pias, faciles.

33 *nimiumque parumque*
Distulimus) Bene explicat vetus Scholiastes; *nimium ad belli rationem: parum ad effectum*.

34 *vereor civilibus armis*
Pompejum nullo tristem committere damno) Pudet me in hoc civili bello, quo omnes conjugibus ac liberis carere debent, lætum ob uxoris præsentiam conspici.

35 *sorte frequenti*) Vulgari admodum sorte, hoc est, divortio: cum alioqui vere amantes mors sola separet. Speciem autem divortii habet ista separatio. Ideo dicit *dimissa*, quæ vox divortio convenit.

36 *cum facias etiam nunc vota perisse.*
Vt nolim servire malis) Aliter hæc distinguenda hunc in modum.

secura videtur.
Sors tibi, cum facias etiamnunc vota perisse?
Vt nolim servire malis, sed morte parata
Te sequar ad Manes, feriat dum mœsta remotas
Fama procul terras, vivam tibi nempe superstes.
Adde quod assuescis fatis, &c.

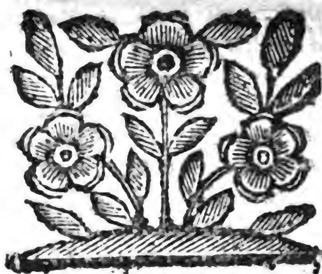
Dixerat Pompejus.
Tutior interea populis, & tutior omni
Rege late.

Regerit Cornelia, quomodo fieri possit, ut ipsa secura sit, cum Pompejus ipse eo loco positum se sentiat, ut mortuum se quam vivum malit. Nam & hoc dixerat
non nunc vita mihi dulcior, inquit,
Cum tædet vitæ, læto sed tempore conjux.

Quomodo ergo, ait Cornelia, ego secura ero, cum

cum tibi mors in voto ſit? Deinde fac me ſatis fortem futuram, ut tibi ſupereſſe nolim, tamen tamdiu ſaltem ſuperero, donec nuntius cladis ad me advenerit. Iam vero & hoc ipſum metuo, ut ſatis fortis ſim ad mortem capeſſendam, poſtquam à te ſepoſita didicero te carere. Illud autem aſſueſcis, ſit ne erratum ſcribarum pro aſſuefacis, an hic, ut alibi, Hiſpanienſis poeta à puritate Latini ſermonis diſciverit, in medio relinquam.

37 *caruiſſe timebat*) Metuebat ne Pompejum non reciperet. Atqui recepti, ſed victum: quod pejus quam non recipere.



LIBER VI.

Io. Sulpicii Verulani Argumentum.

DIrrachiũ in Sexto, dũ Magnus ab hoste tue-
Vallatur muro in cãpis, & peste laborat, (tur
Esurit & Cæsar, pugnaque erumpit aperta
Pompejus, Scævæ vires, & nobile fatum,
Thessali æque situs, mox quæ tulit illa, canũtur,
Hinc magicã Erichtho, Stygias ut consulat um-
Sextus adit, ciet illa Deos, cogitq; cadaver (bras,
Tristia fata loqui, moritur quod carmine rursus.

POstquam castra duces, pugnæ jam mente pro-
pinqui,
Imposuere jugis, admotaque comminus arma,
Parque [1] suum videre Dei, capere omnia Cæsar
Mœnia Grajorum spernit, Martemque secundum
Iam nisi de genero fatis debere recusat.
Funestam mundo votis petit omnibus horam,
In casum quæ cuncta ferat. placet alea fati
Alterutrum mersura caput. ter collibus omneis
Explicuit turmas, & signa minantia pugnam,
Testatus nunquam Latiæ se deesse ruinæ.
Vt videt ad nullos exciri posse tumultus
In pugnam generum, sed clauso fidere vallo,
Signa movet, tectusque via dumosa per arva
Dyrrhachii præceps rapiendas tendit ad arces.
Hoc iter æquoreo præcepit limite Magnus,
Quemque vocat collem Taulantius incola Petram;
Insedit castris, [2] Ephyrçaque mœnia servat,
Defendens tutam vel solis turribus urbem.
Non opus hanc veterum, nec moles structa tuetur,
Humanusque labor, facilis, licet ardua tollat,
Cedere vel bellis, vel cuncta moventibus annis.
Sed munimen habet nullo quassabile ferro,
Naturam, sedemque loci. nam clausa profundo
Vndique præcipiti, scopulisque vomentibus æquor,
Exiguo debet, quod non est insula, colli.

Terri-

Terribiles ratibus sustentat mœnia cautes,
Ioniumque furens rapido cum tollitur austro,
Templa, domosque quatit, spumatque in culmina pontus.
Hinc avidam belli rapuit spes improba mentem
Cæsaris, ut vastis diffusum collibus hostem
Cingeret ignarum, ducto procul aggere valli.
Metitur terras oculis: nec cespite tantum
Contentus fragili subitos attollere muros,
Ingentes cautes, avulsaque saxa metallis,
Grajorumque domos, direptaque mœnia transfert.
Extruitur, quod non aries impellere sævus,
Quod non ulla queat violenti machina belli.
Franguntur montes, planumque per ardua Cæsar
Ducit opus: pandit fossas, turritaque summis
Disponit castella jugis, magnoque recessu
Amplexus fines, saltus, nemorosaque tesqua,
Et silvas, vastasque feras indagine claudit.
Non desunt campi, non desunt pabula Magno,
Castraque Cæsareo circumdatus aggere mutat.
Flumina tot cursus illic exorta fatigant,
Illic mersa suos: operumque ut summa revisat,
Defessus Cæsar mediis intermanet agris.
Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Adscribatque Deis: fragili circumdata testa
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.
En quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes,
Assyriis quantum populis telluris Eoæ
Sufficit in regnum, subitum, bellique tumultu
Raptum clausit opus. tanti periere labores.
Tot potuere manus adjungere Seston Abydo,
Ingestoque solo Phryxeum elidere pontum,
Aut Pelopis latis Ephyren abrumpere regnis,
Et ratibus longæ flexus donare Maleæ,
Aut aliquem mundi, quamvis Natura negasset,
In melius mutare locum. coït area belli:
Hic alitur sanguis terras fluxurus in omneis,
Hic & Thessalicæ clades, Libycæque tenentur.
AEstuat angusta rabies civilis arena.
Prima quidem surgens operum structura fefellit

Pompejum: veluti mediæ qui tutus in arvis
Sicaniæ rapidum nescit latrare Pelorum:
Aut vaga cum Tethys, Rutupinaque littora fervent
Unda Caledonios fallit turbata Britannos.
Ut primum vasto septas videt aggere terras:
Ipse quoque à tuta deducens agmina Petra
Diversis spargit tumulis, ut Cæsaris arma
Laxet, & effuso claudentem milite tendat.
Ac tantum septi vallo sibi vendicat agri,
Parva Mycenææ quantum sacrata Dianæ
Distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma:
Quoque modo Romæ prælapsus mœnia Tybris
In mare descendit, si nusquam torqueat amnem.
Classica nulla sonant, injussaque tela vagantur:
Et fit sæpe nefas, jaculum tentante lacerto.
Major cura duces miscendis abstrahit armis.
Pompejum exhaustæ præbenda ad pabula terræ.
Quæ currens obtrivit eques, gradibusque citatis
Ungula frondentem discussit cornea campum.
Belliger attonsis sonipes defessus in arvis,
Advectos [4] cum plena ferant præsepia culmos,
Ore novas poscens moribundus labitur herbas,
Et tremulo medios abrumpit poplite gyros.
Corpora tum solvit tabes, & digerit artus.
Traxit iners cœlum fluidæ contagia pestis
Obscuram in nubem. tali spiramine Nesis
Emittit Stygium nebulosis aëra saxis,
Antraque letiferi rabiem Typhonis anhelant.
Inde labant populi, cœloque paratior unda
Omne pati virus duravit viscera cœno.
Jam riget atra cutis, distentaque lumina rumpit:
Igneaque in vultus, & sacro fervida morbo
Pestis abit; fessumque caput se ferre recusat.
Iam magis atque magis præceps agit omnia fatum:
Nec medii dirimunt morbi vitamque necemque:
Sed languor cum morte venit, turbaque cadentum
Aucta lues, dum mista jacent incondita vivis
Corpora: nam miseros ultra tentoria cives
Spargere funus erat. tamen hos minuere labores
A tergo pelagus, pulsusque Aquilonibus aër,

Litto-

Littoraque, & plena peregrina messe carina.
At liber terræ spatiosis collibus hostis
Aëre non pigro, nec inertibus angitur undis:
Sed patitur sævam, veluti circundatus arcta
Obsidione, famem. nondum surgentibus altam
In segetem culmis, cernit miserabile vulgus
In pecudum cecidisse cibos, & carpere dumos,
Et morsu spoliare nemus, letumque minanteis
Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas:
Quæ mollire queunt flammæ, quæ frangere morsu,
Quæque per abrasas utero demittere fauces,
Plurimaque humanis ante hac incognita mensis
Diripiens miles, saturum tamen obsidet hostem.
Vt primum libuit ruptis evadere claustris
Pompejo, cunctasque sibi permittere terras:
Non obscura petit latebrosa tempora noctis,
Et raptum furto soceri cessantibus armis
Dedignatur iter: latis exire ruinis
Quærit, & impulso turres confringere vallo,
Perque omneis gladios, & qua via cæde paranda est.
Opportuna tamen valli pars visa propinqui,
Quam [5] Minuti castella vocant, & confraga densis
Arboribus dumeta tegunt. huc pulvere nullo
Proditus agmen agit, subitusque ad mœnia venit.
Tot simul è campis Latiæ fulsere volucres:
Tot cecinere tubæ. ne quid victoria ferro
Deberet, pavor attonitos confecerat hostes.
Quod solum valuit virtus, jacuere perempti,
Debuerant quo stare loco: qui vulnera ferrent
Iam deerant, nimbusque ferens tot tela peribat.
Tum piceos volvunt immissæ lampadis ignes:
Tum quassæ nutant turres, lapsumque minantur.
Roboris impacti crebros gemit agger ad ictus.
Iam Pompejanæ celsi super ardua valli
Exierant Aquilæ: [6] jam mundi jura petebant.
Quem non mille simul turmis, nec Cæsar e toto
Auferret Fortuna locum, victoribus unus
Eripuit, vetuitque capi: seque arma tenente,
Ac nondum strato, Magnum vicisse negavit.
Scæva viro nomen: castrorum in plebe merebat

Quis Mitylenæas poterit nescire latebras ?
Hoc precor extremum, si nil tibi victa relinquent
Tutius arma fuga, cum te commiseris undis,
Quolibet infaustam potius deflecte carinam:
Littoribus quærere meis. Sic fata, relictis
Exiluit stratis amens, tormentaque nulla
Vult differre mora. non mœsti pectora Magni
Sustinet amplexu dulci, non colla tenere:
Extremusque perit tam longi fructus amoris:
Præcipitantque suos luctus: neuterque recedens
Sustinuit dixisse vale, vitamque per omnem
Nulla fuit tam mœsta dies. nam cætera damna
Durata jam mente malis, firmaque tulerunt.
Labitur infelix, manibusque excepta suorum
Fertur ad æquoreas, ac se prosternit, arenas,
Littoraque ipsa tenet, tandemque illata carina est.
Non sic infelix patriam, portusque reliquit
Hesperios, sævi premerent cum Cæsaris arma.
Fida comes Magni vadis duce sola relicto,
Pompejumque fugis. quæ nox tibi proxima venit
Insomnis. Viduo tum primum frigida lecto,
Atque insueta quies uni, nudumque marito
Non hærente latus. somno quam sæpe gravata
Deceptis vacuum manibus complexa cubile est.
Atque oblita fugæ quæsivit nocte maritum!
Nam quamvis flamma tacitas urente medullas,
Non juvat in toto corpus jactare cubili:
Servatur pars illa tori.37 caruisse timebat
Pompejo: sed non superi tam læta parabant.
Instabat, misera Magnum quæ redderet, hora.



NO-

NOTÆ AD LIB. V.

1 GElidoque cadens Atlantis Olympo]Cave illud *Atlantis* secundo casu accipias. Significat enim ex occasu Virgiliarum mensem Decembrem.

2 *barbarica cum lampade Pytho*
Arsit] Quo tempore templum Delphicum, cui Pytho nomen, à Brenno incensum est.

3 *Seu Paean solitus templis arcere nocentes*] Et hanc causam & alias quasdam apud Plutarchum habes libro, cur cessaverint oracula.

4 *tum pectore vatis*] ita scribendum, non *fatis*. Post *ille*, id est Phœbus.

5 *exclusaque templis*] Melius MSS. *expulsaque templis*. ejecta vi numinis.

6 *Stat nunquam facies*] Adfert Servius ad illud VI Æneidos: *non color unus*.

7 *Terribilis sed pallor inest*] Pallor est non territæ, sed terrentis.

8 *subsidere regnum*] Servius ad V. Æneidos: *Subsessores vocantur qui occisuri aliquem delitescunt*. Et libro XI: *Subsedit adulter, dolo possedit. Lucanus: subsidere regnum Chalcidos Eubœæ. Unde & subsessores dicuntur qui in insidiis tauros interimunt, & hostium dolos subsessas vocamus*.

9 *strictos, sed militis, enses*] Enses qui stringuntur, videt esse in militum potestate, non in sua.

10 *facinus quos inquinat, æquat*] Imperatores Leo & Anthemius in constitutione quæ est XXXI, Codice Iustinianeo, de Episcopis & Clericis: *Ut eos quos par facinus coinquinat & æquat, utrosque similis pœna comitetur*.

11 *disce sine armis:*
Posse pati) Diu est quod loquendi genus hoc annotavimus in tragedia Senecæ:

Immane regnum est posse sine regno pati.

Seneca pater controversia nona libri II: *Patrem putas pati sine liberis posse?* & paulo post: *non possum*

sum sine te pati. & controversia decima libri ejusdem: *Potes sine viro pati.* quod & in excerptis legitur eodem modo. Ipse infra Lucanus:

Et nescis sine rege pati.

Hæc omnia sunt uniusmodi.

12 *nunquam sic cura deorum Se premit)* ut Græcus dixerat:

τῶν ἄγαν γὰρ ἅπτεται
θεὸς· τὰ μικρὰ δ' εἰς τύχην ἀνεὶς ἐᾷ.

13 *Disce mori)* Disce in pœna quod in prœlio usurpes, ferire & mortem contemnere.

14 *Ad scelus hoc)* Ad occidendos eos qui pacem optaverant.

15 *Quas recipit Salapina palus)* variant hic manuscripti: Sed quam recipimus vera lectio est; Salapia enim paludi nomen. Plin. 111,2.

16 *Vt primum)* Melius MS. P. *Et primum.* Sequitur enim *mox.* Et primum quidem, inquit, furens fuit ventus, mox elanguit.

17 *Palæstinas uncis confixit arenas)* Est in Epiri ora Palæste.

18 *mortemque nepotis)* Vellejus: *Filius quoque parvus Pompeji Iulia natus, intra breve spatium obiit.* At *neptoum* habet MS. P. An quod filia ante interiisset? de ejus enim sexus prole loqui videas Plutarchum & Dionem.

19 *meditatus Leucada bello)* Meditatus suum proprie bellum civile, quod postea ad Actium gessit.

20 *venire Te Cæsar, non ire jubet]* venitur ad amicos. itur in hostes aut in vacua.

21 *Indocilis privata loqui)* Arist. III. Politicorum 4 de Iasone Pheræo: ὡς οὐκ ἐπιστάμενος ἰδιώτης εἶναι.

22 *Cori verrent mare)* conjectura vera ducentibus MSS. qui non, *venient Cori in mare*, sed *Cori venient mare*, præferunt. Virgilius Æn. 1:

Ni faciat, maria ac terras cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.

23 ven-

23 *vento cui concidat*] ita MS. id est, succumbat.

24 *Monstriferos agit unda sinus*] Plenos belluis.

25 *regneque accessit terra secundo*] Terra accessio facta est ejus sortis quæ Neptuno obvenerat.

26 *nautæ videre trementes*] nempe si qui tum in mari erant.

27 *fluctusque evertere puppem*
Non valet in fluctus] Mutavimus distinctionem, & colon duabus vocibus posterius posuimus, sensu non constante aliter. Quo minus fluctus quis evertat navem, obstant fluctus alii. Probat hanc interpunctionem MS. T. Etiam in aliis MSS. eadem interpunctio. Sed pro *fluctus* est *fluctum*.

28 *parva quem puppe sedentem*
Tam magno petiere mari?] Imitatur Papinius, cum Choræbum hæc facit Apolloni dicentem:

nigra quem tabe sinistri
Quæris, inique, poli.

29 *Nesciat*] Non, *Nesciet*, est enim optantis.

30 *Privatum, Fortuna, mori*] Meo judicio privatum me mori, quanquam enim sum & Dictator & Consul nihil tamen ista mihi sunt, qui regiam potestatem speravi, nec ulla minore contentus esse possum. Hanc nondum adeptus, privatus mihi videor. Ita in Secundo:

Non privata cupit, Romana quisquis in urbe
Pompejum transire parat.

Non privata, id est, regnum. Hic *privatum* est nondum regem. Similis est apud Plutarchum locus de Mario: ὕπατος πρῶτον ἀνθρώπων ἑπτάκις ἀνηγορευμένος οἶκόν τε καὶ πλοῦτον χρχοῦντα βασιλείαις ὁμοῦ πολλαῖς κεκτημένος, ὠδύρετο τὴν αὑτοῦ τύχην ὡς ἐνδεὴς ἤδη ἀτελὴς ὧν ἐπόθει προαποθνήσκων

31 *Nudas aquilonibus undas*) Imo Nymphæum ab austro tutum non est. Dicendum ergo, quod

Servius ait ad III Æneidos: *Auster quinus ventus, nam ad Thraciam Aquilone navigatur*. Sed nec sequentia cum Cæsaris commentariis concilies. Nam eo teste certo, incredibili felicitate Auster, qui per biduum flaverat, in Africum se vertit, non Boreas in Austrum.

32 *mentes dominatur in aquas*) bonas, pias, faciles.

33 *nimiumque parumque Distulimus*) Bene explicat vetus Scholiastes; *nimium ad belli rationem: parum ad effectum*.

34 *vereor civilibus armis Pompejum nullo tristem committere damno*) Pudet me in hoc civili bello, quo omnes conjugibus ac liberis carere debent, lætum ob uxoris præsentiam conspici.

35 *sorte frequenti*) Vulgari admodum sorte, hoc est, divortio: cum alioqui vere amantes mors sola separet. Speciem autem divortii habet ista separatio. Ideo dicit *dimissa*, quæ vox divortio convenit.

36 *cum facias etiam nunc vota perisse. Vt nolim servire malis*) Aliter hæc distinguenda hunc in modum.

secura videtur.
Sors tibi, cum facias etiamnunc vota perisse?
Vt nolim servire malis, sed morte parata
Te sequar ad Manes, feriat dum mœsta remotas
Fama procul terras, vivam tibi nempe superstes.
Adde quod assuescis fatis, &c.

Dixerat Pompejus.

Tutior interea populis, & tutior omni
Rege late.

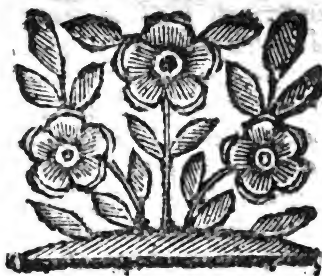
Regerit Cornelia, quomodo fieri possit, ut ipsa secura sit, cum Pompejus ipse eo loco positum se sentiat, ut mortuum se quam vivum malit. Nam & hoc dixerat

non nunc vita mihi dulcior, inquit,
Cum tædet vitæ, læto sed tempore conjux.

Quomodo ergo, ait Cornelia, ego secura ero, cum

cum tibi mors in voto ſit? Deinde fac me ſatis fortem futuram, ut tibi ſupereſſe nolim, tamen tamdiu ſaltem ſuperero, donec nuntius cladis ad me advenerit. Iam vero & hoc ipſum metuo, ut ſatis fortis ſim ad mortem capeſſendam, poſtquam à te ſepoſita didicero te carere. Illud autem aſſueſcis, ſit ne erratum ſcribarum pro aſſuefacis, an hic, ut alibi, Hiſpanienſis poeta à puritate Latini ſermonis diſciverit, in medio relinquam.

37 *caruiſſe timebat*) Metuebat ne Pompejum non reciperet. Atqui recepit, ſed victum: quod pejus quam non recipere.



LIBER VI.

Io. Sulpicii Verulani Argumentum.

DIrrachiū in Sexto, dū Magnus ab hoste tue-
Vallatur muro in cāpis, & peste laborat, (tur
Esurit & Cæsar, pugnaque erumpit aperta
Pompejus, Scævæ vires, & nobile fatum,
Thessali æque situs, mox quæ tulit illa, canūtur.
Hinc magicā Erichtho, Stygias ut consulat um-
Sextus adit, ciet illa Deos, cogitq; cadaver (bras,
Tristia fata loqui, moritur quod carmine rursus.

Postquam castra duces, pugnæ jam mente propinqui,
Imposuere jugis, admotaque comminus arma,
Parque [1] suum videre Dei, capere omnia Cæsar
Mœnia Grajorum spernit, Martemque secundum
Iam nisi de genero fatis debere recusat.
Funestam mundo votis petit omnibus horam,
In casum quæ cuncta ferat. placet alea fati
Alterutrum mersura caput. ter collibus omneis
Explicuit turmas, & signa minantia pugnam,
Testatus nunquam Latiæ se deesse ruinæ.
Vt videt ad nullos exciri posse tumultus
In pugnam generum, sed clauso fidere vallo,
Signa movet, tectusque via dumosa per arva
Dyrrhachii præceps rapiendas tendit ad arces.
Hoc iter æquoreo præcepit limite Magnus,
Quemque vocat collem Taulantius incola Petram,
Insedit castris, [2] Ephyreaque mœnia servat,
Defendens tutam vel solis turribus urbem.
Non opus hanc veterum, nec moles structa tuetur,
Humanusque labor, facilis, licet ardua tollat,
Cedere vel bellis, vel cuncta moventibus annis.
Sed munimen habet nullo quassabile ferro,
Naturam, sedemque loci. nam clausa profundo
Vndique præcipiti, scopulisque vomentibus æquor,
Exiguo debet, quod non est insula, colli.

Terri-

Terribiles ratibus sustentat mœnia cautes,
Ioniumque furens rapido cum tollitur austro,
Templa, domosque quatit, spumatque in culmina pontus.
Hinc avidam belli rapuit spes improba mentem
Cæsaris, ut vastis diffusum collibus hostem
Cingeret ignarum, ducto procul aggere valli.
Metitur terras oculis: nec cespite tantum
Contentus fragili subitos attollere muros,
Ingentes cautes, avulsaque saxa metallis,
Grajorumque domos, direptaque mœnia transfert.
Extruitur, quod non aries impellere sævus,
Quod non ulla queat violenti machina belli.
Franguntur montes, plenumque per ardua Cæsar
Ducit opus: pandit fossas, turritaque summis
Disponit castella jugis, magnoque recessu
Amplexus fines, saltus, nemorosaque tesqua,
Et silvas, vastasque feras indagine claudit.
Non desunt campi, non desunt pabula Magno,
Castraque Cæsareo circumdatus aggere mutat.
Flumina tot cursus illic exorta fatigant,
Illic mersa suos: operumque ut summa revisat,
Defessus Cæsar mediis intermanet agris.
Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Adscribatque Deis: fragili circumdata testa
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.
En quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes,
Assyriis quantum populis telluris Eoæ
Sufficit in regnum, subitum, belliqe tumultu
Raptum clausit opus. tanti periere labores.
Tot potuere manus adjungere Seston Abydo,
Ingestoque solo Phryxeum elidere pontum,
Aut Pelopis latis Ephyren abrumpere regnis,
Et ratibus longæ flexus donare Maleæ,
Aut aliquem mundi, quamvis Natura negasset,
In melius mutare locum. coït area belli:
Hic alitur sanguis terras fluxurus in omneis,
Hic & Thessalicæ clades, Libycæque tenentur.
Æstuat angusta rabies civilis arena.
Prima quidem surgens operum structura fefellit

Pompejum: veluti media qui tutus in arvis
Sicaniæ rapidum nescit latrare Pelorum:
Aut vaga cum Tethys, Rutupinaque littora fervent
Vnda Caledonios fallit turbata Britannos.
Vt primum vasto septas videt aggere terras:
Ipse quoque à tuta deducens agmina Petra
Diversis spargit tumulis, ut Cæsaris arma
Laxet, & effuso claudentem milite tendat.
Ac tantum septi vallo sibi vendicat agri,
Parva Mycenææ quantum sacrata Dianæ
Distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma:
Quoque modo Romæ prælapsus mœnia Tybris
In mare descendit si nusquam torqueat amnem.
Classica nulla sonant, injussaque tela vagantur:
Et fit sæpe nefas, jaculum tentante lacerto.
Major cura duces miscendis abstrahit armis.
Pompejum exhaustæ præbenda ad pabula terræ.
Quæ currens obtrivit eques, gradibusque citatis
Vngula frondentem discussit cornea campum.
Belliger attonsis sonipes defessus in arvis,
Advectos [4] cum plena ferant præsepia culmos,
Ore novas poscens moribundus labitur herbas,
Et tremulo medios abrumpit poplite gyros.
Corpora tum solvit tabes, & digerit artus.
Traxit iners cælum fluidæ contagia pestis
Obscuram in nubem. tali spiramine Nesis
Emittit Stygium nebulosis aëra saxis,
Antraque letiferi rabiem Typhonis anhelant.
Inde labant populi, cæloque paratior unda
Omne pati virus duravit viscera cæno.
Jam riget atra cutis, distentaque lumina rumpit:
Igneaque in vultus, & sacro fervida morbo
Pestis abit; fessumque caput se ferre recusat.
Jam magis atque magis præceps agit omnia fatum:
Nec medii dirimunt morbi vitamque necemque:
Sed languor cum morte venit, turbaque cadentum
Aucta lues, dum mista jacent incondita vivis
Corpora: nam miseros ultra tentoria cives
Spargere funus erat. tamen hos minuere labores
A tergo pelagus, pulsusque Aquilonibus aër,

Litto-

Littoraque, & plena peregrina messe carina.
At liber terræ spatiosis collibus hostis
Aëre non pigro, nec inertibus angitur undis:
Sed patitur sævam, veluti circundatus arcta
Obsidione, famem. nondum surgentibus altam
In segetem culmis, cernit miserabile vulgus
In pecudum cecidisse cibos, & carpere dumos,
Et morsu spoliare nemus, letumque minanteis
Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas:
Quæ mollire queunt flammæ, quæ frangere morsu,
Quæque per abrasas utero demittere fauces,
Plurimaque humanis ante hac incognita mensis
Diripiens miles, saturum tamen obsidet hostem.
Vt primum libuit ruptis evadere claustris
Pompejo, cunctasque sibi permittere terras:
Non obscura petit latebrosæ tempora noctis,
Et raptum furto soceri cessantibus armis
Dedignatur iter: latis exire ruinis
Quærit, & impulso turres confringere vallo,
Perque omneis gladios, & qua via cæde paranda est.
Opportuna tamen valli pars visa propinqui,
Quam [5] Minuti castella vocant, & confraga densis
Arboribus dumeta tegunt. huc pulvere nullo
Proditus agmen agit, subitusque ad mœnia venit.
Tot simul è campis Latiæ fulsere volucres:
Tot cecinere tubæ. ne quid victoria ferro
Deberet, pavor attonitos confecerat hostes.
Quod solum valuit virtus, jacuere perempti,
Debuerant quo stare loco: qui vulnera ferrent
Jam deerant, nimbusque ferens tot tela peribat.
Tum piceos volvunt immissæ lampadis ignes:
Tum quassæ nutant turres, lapsumque minantur.
Roboris impacti crebros gemit agger ad ictus.
Jam Pompejanæ celsi super ardua valli
Exierant Aquilæ: [6] jam mundi jura petebant.
Quem non mille simul turmis, nec Cæsar e toto
Auferret Fortuna locum, victoribus unus
Eripuit, vetuitque capi: seque arma tenente,
Ac nondum strato, Magnum vicisse negavit.
Scæva viro nomen: castrorum in plebe merebat

Ante ferus Rhodani gentes: ibi sanguine multo
Promotus Latiam longo gerit ordine vitem,
Pronus ad omne nefas, & qui nesciret, in armis
Quam magnum virtus crimen civilibus esset.
Hic ubi quærentes socios jam Marte relicto
Tuta fuga cernit; Quo vos pavor, inquit, abegit
Impius, & cunctis ignotus Cæsaris armis?
O famuli turpes, servum pecus, absque cruore
Terga datis morti? cumulo vos deesse virorum
Non pudet, & bustis, interque cadavera quæri?
Non ira saltem juvenes, pietate remota,
Stabitis? è cunctis, per quos erumperet hostis,
Nos sumus electi: non parvo sanguine Magni
Ista dies ierit. peterem felicior umbras
Cæsaris in vultu. testem hunc Fortuna negavit:
Pompejo laudante cadam. confringite tela
Pectoris incursu, jugulisque retundite ferrum.
Iam longinqua petit pulvis, sonitusque ruina,
Securasque fragor concussit Cæsaris aures.
Vincimus ò socii; veniet qui vindicet arces,
Dum morimur. movit tantum vox illa furorem,
Quantum non primo succendunt classica cantu:
Mirantesque virum, atque avidi spectare, sequuntur
Scituri juvenes, numero deprensa, locoque,
An? plus quam mortem virtus daret. Ille ruenti
Aggere consistit, primumque cadavera plenis
Turribus evolvit, subeuntesque obruit hostes
Corporibus: totaque viro dant tela ruina,
Roboraque, & moles, hosti seque ipse minatur.
Nunc sude, nunc duro contraria pectora conto
Detrudit muris, & valli summa tenentes
Amputat ense manus: caput obterit, ossaque saxo,
Ac male defensum fragili compage cerebrum
Dissipat: alterius flamma crinesque, genasque
Succendit: strident oculis ardentibus ignes.
Vt primum cumulo crescente cadavera murum
Admovere solo: non segnior extulit illum
Saltus, & in medias jecit super arma catervas,
Quam per summa rapit celerem venabula pardum.
Tunc densos inter cuneos compressus, & omni

Val-

Vallatus bello vincit, quem respicit, hostem.
Iamque hebes, & crasso non asper sanguine mucro
Percussum [8] *Scævæ frangit, non vulnerat, hostem.*
Perdidit ensis opus, frangit sine vulnere membra.
Illum tota premit moles, illum omnia tela.
Nulla fuit non certa manus, non lancea felix:
Parque novum Fortuna videt concurrere bellum,
Atque virum. fortis crebris sonat ictibus umbo,
Et galeæ fragmenta cavæ compressa perurunt
Tempora: nec quicquam nudis vitalibus obstat
Jam, præter stantes in summis ossibus hastas.
Quid nunc vesani jaculis, levibusque sagittis
Perditis hæsuros nunquam vitalibus ictus?
Hunc [9] *aut tortilibus vibrata phalarica nervis*
Obruat, aut vasti muralia pondera saxi:
Hunc aries ferro, ballistaque limine portæ
Summoveat: stat non fragilis pro Cæsare murus,
Pompejumque tenet: jam pectora non tegit armis:
Ac veritus credi clypeo, lævaque vacasse,
Aut culpa vixisse sua, tot vulnera belli
Solus obit, densamque ferens in pectore silvam,
Jam gradibus fessis, in quem cadat, eligit hostem.
Par [10] *pelagi monstris. Libycæ sic bellua terræ,*
Getulus densis Elephas oppressus ab armis
Omne repercussum squalenti missile tergo
Frangit, & hærentes mota cute discutit hastas.
Viscera tuta latent penitus, citraque cruorem
Confixæ stant tela feræ: tot facta sagittis,
Tot jaculis, unam non explent vulnera mortem.
Dictæa procul ecce manu Gortynis arundo
Tenditur in Scævam, quæ voto certior omni
In caput, atque oculi lævum descendit in orbem.
Ille moras ferri, nervorum & vincula rumpit,
Affixam vellens oculo pendente sagittam
Intrepidus, telumque suo cum lumine calcat.
Pannonis haud aliter post ictum sævior ursa,
Cum jaculum parva Libys amentavit habena,
Se rotat in vulnus: telumque irata receptum
Impetit, & secum fugientem circuit hastam.
Perdiderat vultum rabies: stetit imbre cruento

Per-

Informis facies: latus fragor æthera pulsat
Victorum: majora viris de sanguine parvo
Gaudia non faceret conspectum in Cæsare vulnus.
Ille tegens alta suppressum mente dolorem,
Mitis, & à vultu penitus virtute remota,
Parcite, ait, cives: procul hinc avertite ferrum:
Collatura mea nil sunt jam vulnera morti:
Non 11 eget ingestis, sed vulsis pectore telis.
Tollite, & in Magni viventem ponite castris:
Hoc vestro præstate duci: sit Scæva relicti
Cæsaris exemplum potius, quam mortis honestæ.
Credidit infelix simulatis vocibus Aulus:
Nec vidit recto gladium mucrone tenentem:
Membraque captivi pariter laturus, & arma,
Fulmineum mediis excepit faucibus ensem.
Incaluit virtus: atque una cæde refectus
Solvat, ait, pœnas, Scævam quicunque subactum
Speravit: pacem gladio si quærit ab isto
Magnus, adorato submittat Cæsare signa.
An similem vestri, segnemque ad fata putastis?
Pompeji vobis minor est, causaque Senatus,
Quam mihi mortis amor. Simul hæc effatus, & altus
Cæsareas pulvis testatur adesse cohortes.
Dedecus hic belli Magno, crimenque remisit,
Ne solum tota fugerent te Scæva caterva:
Subducto qui Marte tuis: nam sanguine fuso
Vires pugna dabat labentem turba suorum
Excipit, atque humeris defectum imponere gaudet.
Ac veluti inclusum perfosso in pectore numen,
Et vivam magnæ speciem Virtutis adorant:
Telaque confixis certant evellere membris.
Exornantque Deos, ac nudum pectore Martem
Armis Scæva tuis. felix hoc nomine fama,
Si tibi durus Iber, aut si tibi terga dedisset
Cantaber exiguis, aut longis Teutonus armis.
Non tu bellorum spoliis ornare Tonantis
Templa potes, non tu lætis ululare triumphis.
Infelix, 12 quanta dominum virtute parasti!
Nec magis hac Magnus castrorum parte repulsus
Intra claustra piger dilato Marte quievit.

Quam

Quam mare lassatur, cum se tollentibus Euris
Frangentem fluctus scopulum ferit, aut latus alti
Montis 13 adest, seramque sibi parat unda ruinam.
Hinc vicinia petens placido castella profundo
Incursu gemini Martis rapit: armaque late
Spargit, & effuso laxat tentoria campo:
Mutandaque juvat permissa licentia terræ.
Sic pleno Padus ore tumens super aggere tutas
Excurrit ripas, & totos concutit agros.
Succubuit si qua tellus, cumulumque furentem
Vndarum non passa, ruit: tum flumine toto
Transit, & ignotos aperit sibi gurgite campos.
Illos terra fugit dominos: his rura colonis
Accedunt, donante Pado. vix prœlia Cæsar
Senserat, elatus specula quæ prodidit ignis.
Invenit impulsos presso jam pulvere muros,
Frigidaque ut veteris deprendit signa ruinæ?
Accendit pax ipsa loci, movitque furorem
Pompejana quies, & victo Cæsare somnus.
Ire vel in clades properat, dum gaudia turbet.
Torquato ruit inde minax: qui Cæsaris arma
Segnius haud vidit, quam malo nauta tremente
Omnia Circeæ subducit vela procellæ:
Agminaque interius muro breviore recepit,
Densius ut parva disponeret arma corona.
Transierat primi Cæsar munimina valli,
Cum super è totis emisit collibus agmen,
Effuditque acies obseptum Magnus in hostem.
Non sic AEtnæis habitans in vallibus horret
Enceladum spirante Noto, cum tota cavernas
Egerit, & torrens in campos defluit AEtna:
Cæsaris ut miles glomerato pulvere victus
Ante aciem, cæci trepidus sub nube timoris
Hostibus occurrit fugiens, inque ipsa pavendo
Fata ruit. totus mitti civilibus armis
Vsque vel in pacem potuit cruor: ipse furenteis
Dux tenuit gladios. Felix, ac libera legum
Roma fores, jurisque tui, vicisset in illo
Si tibi Sylla loco. dolet heu, semperque dolebit,
Quod scelerum Cæsar prodest tibi summa tuorum

Cum

Cum genero pugnasse pio. Proh tristia fata,
Non Utica Libye clades, Hispania Munda
Flesset, & infando pollutus sanguine Nilus
Nobilius Phario gestasset rege cadaver:
Nec Iuba Marmaricas nudus pressisset arenas,
Pœnorumque umbras placasset sanguine fuso
Scipio: nec sancto caruisset vita Catone.
Ultimus esse dies potuit tibi Roma malorum:
Exire è mediis potuit Pharsalia fatis.
Deserit adverso possessam numine sedem
Cæsar, & Emathias lacero petit agmine terras.
Arma secuturum soceri, quacunque fugasset,
Tentavere sui comites divertere Magnum,
Hortati, patrias sedes, atque hoste carentem
Ausoniam peteret. Nunquam me Cæsaris, inquit,
Exemplo reddam patriæ, nunquamque videbit
Me, nisi dimisso redeuntem milite Roma.
Hesperiam potui, motu surgente, tenere,
Si vellem patriis aciem committere templis,
Ac medio pugnare foro. dum bella relegem,
Extremum Scythici transcendam frigoris orbem,
Ardentesque plagas. Victor tibi, Roma, quietem
Eripiam, qui, ne premerent te prælia, fugi?
Ah potius, ne quid bello patiaris in isto,
Te Cæsar putet esse suam. sic fatus, in ortus
Phœbeos convertit iter, terræque secutus
Devia, qua vastos aperit Candavia saltus,
Contigit Emathiam, bello quam fata parabant.
Thessaliam, qua parte diem brumalibus horis
Attollit Titan, rupes Ossæa coërcet.
Cum per summa poli Phœbum trahit altior æstas,
Pelion opponit radiis nascentibus umbras.
At medios ignes cœli, rabidique Leonis
Solstitiale caput nemorosus submovet Othrys.
Excipit adversos Zephyros, & Iapyga Pindus,
Et maturato præcidit vespere lucem.
Nec metuens imi Borean habitator Olympi
Lucentem totis ignorat noctibus Arcton.
Hos inter montes media qui valle premuntur,
Perpetuis quondam latuere paludibus agri:

Flumi-

Flumina dum campi retinent, nec pervia Tempe
Dāt [14] aditus pelago, stagnumque implentibus undis
Crescere cursus erat. postquam discessit Olympo
Herculea gravis Ossa manu. subitaque ruinam
Sensit aqua Nereus: melius mansura sub undis,
Emathis æquorei regnum Pharsalos Achillis
Eminet, & prima Rhœteïa littora pinu
Quæ tetigit Phylace, Pteleosque, & Dorion ira
Flebile Pieridum; Trachin, pretioque nefandæ
Lampados Herculeis fortis Melibœa pharetris:
Atque olim Larissa potens: ubi nobile quondam
Nunc super Argos arant. [15] veteres ubi fabula Thebas
Monstrat Echionias: ubi quondam Pentheos exul,
Colla, caputque ferens supremo tradidit igni,
Questa quod hoc solum nato rapuißet Agave.
Ergo abrupta palus multos discessit in amnes.
Purus in occasus, parvi sed gurgitis, [16] AEas
Ionio fluit inde mari: nec fortior undis
Labitur avectæ pater Isidis, & tuus, Oenen,
Pene gener crassis oblimat Echinadas undis:
Et Meleagream maculatus sanguine Nessi
Euenos Calydona secat. ferit amne citato
Maliacas Sperchios aquas: & flumine puro
Irrigat Amphrysos famulantis pascua Phœbi.
Quiq; nec humentes nebulas, nec rore madentem
Aëra, nec tenues ventos suspirat Anauros.
Et quisquis pelago per se non cognitus amnis
Peneo donavit aquas. it gurgite rapto
Apidanos: nunquamque celer, nisi mistus Enipeus.
Accipit Asopos cursus, Phœnixque, Melasque.
Solus in alterius nomen cum venerit undæ,
Defendit [17] Titaresus aquas, lapsusque superne
Gurgite Penei pro siccis utitur arvis.
Hunc fama est Stygiis manare paludibus amnem,
Et capitis memorem, fluvii contagia vilis
Nolle pati, superumque sibi servare timorem.
Vt primum emissis patuerunt amnibus arva,
Pinguis [18] Bœbicio discessit vomere sulcus:
Mox [19] Lelegum dextra pressum descendit aratrum.
AEolidæ, Dolopesque solum fregere coloni,

Et Magnetes equis, Minya gens cognita remis.
Illic semiferos Ixionidas Centauros
Fœta Pelethroniis nubes effudit in antris.
Aspera te Pholoes frangentem Monyche saxa,
Teque sub Oetæo torquentem vertice vulsas
Rhœce ferox, quas vix Boreas inverteret, ornos:
Hospes & Alcidæ magni Phole: teque per amnem
Improbe Lernæas vector passure sagittas:
Teque senex Chiron, gelido qui sidere fulgens
Impetis AEmonio majorem Scorpion arcu.
Hac tellure feri micuerunt semina Martis.
Primus ab æquorea percussis cuspide saxis
Thessalicus sonipes bellis feralibus omen
Exiluit; primus chalybem, frenosque momordit,
Spumavitque novis Lapithæ domitoris habenis.
Prima fretum scindens Pagasæo littore pinus,
Terrenum ignotas hominem projecit in undas.
Primus [20] Thessalicæ rector telluris Itonus
In formam calidæ percussit pondera massæ,
Fudit & argentum flammis, aurumque moneta
Fregit, & immensis coxit fornacibus æra.
Illic, quod populos scelerata impegit in arma,
Divitias numerare datum est. hinc maxima serpens
Descendit Python, Cyrrhæaque fluxit in antra:
Vnde & Thessalicæ veniunt [21] ad Pythia laurus.
Impius hinc prolem superis immisit Alœus,
Inseruit celsis prope se cum Pelion astris,
Sideribusque vias incumbens abstulit Ossa.
Hac ubi damnata fatis tellure locarunt
Castra duces; cunctos belli præsaga futuri
Mens agitat, summique gravem discriminis horam
Adventare palam est. propius jam fata moveri
Degeneres trepidant animi, pejoraque versant.
Ad dubios pauci præsumto robore casus
Spemque metumque ferunt. Turbæ sed mistus inerti
Sextus erat, Magno proles indigna parente,
Qui mox Scyllæis exul grassatus in undis,
Polluit æquoreos Siculus pirata triumphos.
Qui stimulante metu fati prænoscere cursus,
Impatiensque moræ, venturisque omnibus æger:
Nec

Nec tripodas Deli, non Pythia consulit antra,
Non quæsisse libet, primis quid frugibus altrix
Ore Iovis Dodona sonet, quis noscere fibra
Fata queat, quis prodat aves, quis fulgura cæli
Servet, & Assyria scrutetur sidera cura,
Aut si quid tacitum, sed fas, erat. ille supernis
Detestanda Deis sævorum arcana Magorum
Moverat,[22] & tristeis sacris feralibus aras,
Vmbrarum, Ditisque fidem: miseroque liquebat
Scire parum Superos. vanum, sævumque furorem
Adjuvat ipse locus, vicinaque mœnia castris
Hæmonidum, ficti quas nulla[23] licentia monstri
Transierat, quarum, quicquid non creditur, ars est.
Thessala quin etiam tellus herbasque nocenteis
Rupibus ingemuit, sensuraque saxa canentes
Arcanum ferale Magos. ibi plurima surgunt
Vim factura Deis. & terris hospita Colchis
Legit in Hæmoniis, quas non advexerat, herbas.
Impia, tot populis, tot surdas gentibus aures
Cælicolum, diræ convertunt carmina gentis.
Vna per æthereos exit vox illa recessus,
Verbaque ad invitum perfert cogentia numen,
Quod non cura poli, cælique volubilis unquam
Avocat. infandum tetigit cum sidera murmur,
Tunc Babylon Persea licet, secretaque Memphis
Omne vetustorum solvat penetrale Magorum:
Abducit superos alienis Thessalis aris.
Carmine Thessalidum dura in præcordia fluxit
Non fatis adductus amor: flammisque severi
Illicitis arsere senes. nec noxia tantum
Pocula[24] perficiunt, aut cum turgentia succo
Frontis amaturæ subducunt pignora fetæ.
Mens hausti nulla sanie polluta veneni
Excantata perit. quos non concordia mixti
Alligat ulla tori, blandæque potentia formæ,
Traxerunt torti magica vertigine fili.
Cessavere vices rerum: dilataque longa
Hæsit nocte dies: legi non paruit æther.
Torpuit & præceps audito carmine mundus:
Axibus & rapidis impulsos Iuppiter urgens

Mira-

Miratur non ire polos. nunc omnia complent
Imbribus, & calido producunt nubila Phœbo?
Et tonat ignaro cœlum Iove. vocibus iisdem
Humentes late nebulas, nimbosque solutis
Excussere comis. ventis cessantibus, æquor
Intumuit: rursus vetitum sentire procellas
Conticuit [25] turbante Noto: puppimque ferentes
In ventum tumuere sinus. de rupe pependit
Abscissa fixus torrens: amnisque cucurrit
Non qua pronus erat. Nilum non extulit æstas:
Mæander direxit aquas: Rhodanumque morantem
Præcipitavit Arar: submisso vertice montes
Explicuere jugum. nubes suspexit Olympus:
Solibus & nullis Scythicæ, cum bruma rigeret,
Dimaduere nives. impulsam sidere Tethyn
Repputit Hæmonidum, defenso littore, carmen.
Terra quoque immoti concussit ponderis axem,
Et medium vergens visu titubavit in orbem.
Tantæ molis onus percussum voce recessit,
Prospectumque [26] dedit circumlabentis Olympi.
  Omne potens animal leti, genitumque nocere,
Et pavet Hæmonias, & mortibus instruit arteis.
Has avidæ tigres, & nobilis ira leonum
Ore fovent blando: gelidos his explicat orbes,
Inque pruinoso coluber distenditur arvo.
Viperei coëunt, abrupto corpore, nodi:
Humanoque cadit serpens afflata veneno.
  Quis labor hic superis, cantus herbasque sequendi,
Spernendique timor? cujus commercia pacti
Obstrictos habuere Deos? parere necesse est,
An juvat? ignota tantum pietate merentur?
An tacitis valuere minis? hoc juris in omneis
Est illis superos? an habent hæc carmina certum
Imperiosa Deum, qui mundum cogere, quicquid
Cogitur ipse, potest? illis & sidera primum
Præcipiti deducta polo: Phœbeque serena
Non aliter diris verborum obsessa venenis
Palluit, & nigris, terrenisque ignibus arsit,
Quam si fraterna prohiberet imagine tellus,
Insereretque suas flammis cœlestibus umbras.

Et patitur tantos [27] cantu deprensa labores
Donec suppositas propior despumet in herbas.
Hos scelerum ritus, hæc diræ carmina gentis
Effera damnarat nimiæ pietatis Erichtho,
Inque novos ritus pollutam duxerat artem.
Illi namque nefas urbis submittere tecto
Aut laribus ferale caput: desertaque busta
Incolit, & tumulos expulsis obtinet Umbris,
Grata Deis Erebi. cœtus audire silentum,
Nosse domos Stygias, arcanaque Ditis operti
Non Superi, non vita vetat. tenet ora profanæ
Fœda situ macies, cœloque ignota sereno.
Terribilis Stygio facies pallore gravatur,
Impexis onerata comis. si nimbus, & atræ
Sidera subducunt nubes. tunc Thessala nudis
Egreditur bustis, nocturnaque fulgura captat.
Semina fœcundæ segetis calcata perussit,
Et non letiferas spirando perdidit auras,
Nec superos orat, nec cantu supplice numen
Auxiliare vocat, nec fibras illa litanteis
Novit: funereas aris imponere flammas
Gaudet, & accenso rapuit quæ thura sepulcro,
Omne nefas Superi prima jam voce precantis
Concedunt, carmenque timent audire secundum.
Viventes animas, & adhuc sua membra regentes,
Infodit busto: fatis debentibus annos
Mors invita subit: perversa funera pompæ
Rettulit à tumulis: fugere cadavera letum.
Fumantes juvenum cineres, ardentiaque ossa,
E mediis rapit illa rogis, ipsamque, parentes
Quam tenuere, facem: nigroque volantia fumo
Feralis fragmenta tori, vestesque fluentes
Colligit in cineres, & olentes membra favillas.
Ast [28] ubi servantur saxis, quibus intimus humor
Ducitur, & tracta durescunt tabe medullæ
Corpora: tunc omneis avide desævit in artus,
Immersitque manus oculis: gaudetque gelatos
Effodisse orbes, & siccæ pallida rodit
Excrementa manus: laqueum, nodosque nocenteis
Ore suo rupit: pendentia corpora carpsit,

Abra-

Abrasitque cruces: percussaque viscera nimbis
Vulsit, & incoctas admisso sole medullas.
Insertum [29] *manibus chalybem, nigramque per artus*
Stillantes tabi saniem, virusque coactum
Sustulit, & nervo morsus retinente pependit.
Et [30] *quacumque jacet nudum tellure cadaver,*
Ante feras, volucresque sedet: nec carpere membra
Vult ferro, manibusque suis, morsusque luporum
Expectat, siccis raptura e faucibus artus.
Nec cessant à cæde manus, si sanguine vivo
Est opus, erumpat jugulo qui primus aperto.
Nec [31] *refugit cædes, vivum si sacra cruorem,*
Extaque funereæ poscunt trepidantia mensæ:
Vulnere sic ventris, non, qua Natura vocabat,
Extrahitur partus, calidis ponendus in aris.
Et [32] *quoties sævis opus est, ac fortibus umbris,*
Ipsa facit manes: hominum mors omnis in usu est.
Illa genæ florem primævo corpore vulsit,
Illa comam læva morienti abscidit ephebo.
Sæpe etiam caris cognato in funere dira
Thessalis incubuit membris: atque oscula fingens,
Truncavitque caput, compressaque dentibus ora
Laxavit: siccoque hærentem gutture linguam
Præmordens, gelidis infudit murmura labris;
Arcanumque nefas Stygias mandavit ad umbras.
Hanc ut fama loci Pompejo prodidit: alta
Nocte poli, Titan medium quo tempore ducit
Sub nostra tellure diem: deserta per arva
Carpit iter. fidi scelerum, suetique ministris
Effractos circum tumulos, ac busta vagati
Conspexere procul præerupta in caute sedentem,
Qua juga devexus Pharsalica porrigit Æmus.
Illa Magis, magicisque Deis incognita verba
Tentabat, carmenque novos fingebat in usus.
Namque timens, ne Mars alium vagus iret in orbem,
Emathis & tellus tam multa cæde careret;
Pollutos cantu, dirisque venefica succis
Conspersos, vetuit transmittere bella Philippos,
Tot mortes habitura suas, usuraque mundi
Sanguine: cæsorum truncare cadavera Regum

Spe-

Sperat, & Hesperiæ cineres avertere gentis,
Ossaque nobilium, tantosque acquirere manes.
Hic ardor, solusque labor, quid corpore Magni
Projecto rapiat, quos Cæsaris involet artus.
Quam prior affatur Pompeji ignava propago.
O decus Hæmonidum, populis quæ pandere fata,
Quæque suo ventura potes devertere cursu,
Te precor, ut certum liceat mihi noscere finem,
Quem belli fortuna paret. non ultima turbæ
Pars ego Romanæ, Magni clarissima proles;
Vel dominus rerum, vel tanti funeris hæres.
Mens dubiis percussa pavet, rursusque parata est
Certos [33] ferre metus. hoc casibus eripe juris;
Ne subiti, cæcique ruant: vel numina torque,
Vel tu parce Deis. & Manibus exprime verum.
Elysias resera sedes, ipsamque vocatam,
Quos petat è nobis, [34] Mortem tibi coge fateri
Non humilis labor est: dignum, quod quærere cures.
Vel tibi, quo tanti præponderet alea fati.
Impia lætatur vulgatæ nomine famæ
Thessalis, & contra: [35] Si fata minora moveres,
Pronum erat, ô juvenis, quos velles (inquit) in actus
Invitos præbere Deos. conceditur arti,
Vnam cum radiis presserunt sidera mortem,
Inseruisse moras: & quamvis fecerit omnis
Stella senem, medios herbis abrumpimus annos.
At [36] simul à prima descendit origine mundi
Causarum series, atque omnia fata laborant,
Si quicquam mutare velis, unoque sub ictu
Stat genus humanum: tunc, Thessala turba fatemur,
Plus Fortuna potest. sed si prænoscere casus
Contentus, faciles aditus, multique patebunt
Ad verum: tellus nobis, atherque, chaosque,
Æquoraque, & campi, Rhodopeaq; saxa loquentur.
Sed pronum, cum tanta novæ sit copia mortis,
Emathiis unum campis attollere corpus,
Vt modo defuncti, tepidique cadaveris ora
Plena voce sonent: ne membris sole perustis
Auribus incertum feralis strideat umbra.
Dixerat: & noctis geminatis arte tenebris,

Mæ-

Mœstum tecta caput squalenti nube, pererrat
Corpora cæsorum, tumulis projecta negatis.
Continuo fugere lupi, fugere revulsis
Vnguibus impastæ volucres, dum Thessala vatem
Eligit, & gelidas leto scrutata medullas
Pulmonis rigidi stantes sine vulnere fibras
Invenit, & vocem defuncto in corpore quærit.
Fata peremptorum pendentem jam multa virorum,
Quem superis revocasse velit. si tollere totas
Tentasset campis acies, & reddere bello:
Cessissent leges Erebi, monstroque potenti
Extractus Stygio populus pugnasset Averno.
Electum tandem 37 trajecto gutture corpus
Ducit, & inserto laqueis feralibus unco,
Per scopulos miserum trahitur, per saxa cadaver
Victurum: montisque cavi, quem tristis Erichtho
Damnarat sacris, alta sub rupe locatur.
Haud procul à Ditis cæcis depressa cavernis
In præceps subsedit humus: quam pallida pronis
Vrget silva comis, & nullo vertice cælum
Suspiciens, Phœbo non pervia taxus opacat.
Marcentes intus tenebræ, pallensque sub antris
Longa nocte situs, nunquam, nisi carmine factum,
Lumen habet. non Tænareis sic faucibus aër
Sedit iners, mœstum mundi confine latentis,
Ac nostri, quo non metuunt emittere manes
Tartarei reges. nam quamvis Thessala vates
Vim faciat fatis, dubium est, quod traxerit illuc
Aspiciat Stygias, an quod descenderit, umbras.
Discolor, & vario furialis cultus amictu
Induitur, 38 vultusque operitur crine soluto,
Et coma vipereis substringitur horrida sertis.
Vt pavidos juvenis comites, ipsumque trementem
Conspicit, exanimi defixum lumina vultu:
Ponite, ait, trepida conceptos mente timores:
Iam nova, jam vera reddetur vita figura:
Vt quamvis pavidi possint audire loquentem.
Si vero Stygiosque lacus, ripamque sonantem
Ignibus ostendam, 39 si me præsente videri
Eumenides possent, villosaque colla colubris

Cer-

Cerberus excutiens, & vincti terga Gigantes,
Quis timor ignavi metuentes cernere manes?
Pectora tunc primum ferventi sanguine supplet
Vulneribus laxata novis: taboque medullas
Abluit; & virus large lunare ministrat.
Huc quicquid fœtu genuit Natura sinistro
Miscetur 40 non spuma canũ, quibus unda timori est,
Viscera non lyncis, non diræ nodus hyænæ
Defuit, & cervi pasti serpente medulla;
Non puppim retinens, Euro tendente rudentes,
In mediis echeneis aquis, oculiq́; draconum,
Quæque 41 sonant fœta tepefacta sub alite saxa;
Non Arabum volucer serpens, innataq́; rubris
Æquoribus 42 custos pretiosæ vipera conchæ,
Aut viventis adhuc Libyci membrana cerastæ,
Aut cinis Eoa positi Phœnicis in ara.
Quo postquam viles, & habentes nomina pestes
Contulit: infando saturatas carmine frondes,
Et, quibus os dirum nascentibus inspuit, herbas
Addidit, & quicquid mundo dedit ipsa veneni.
Tunc vox Lethæos cunctis pollentior herbis
Excantare Deos, confundit murmura primum
Dissona, & humanæ multum discordia linguæ.
Latratus habet illa canum, gemitusque luporum,
Quod trepidus bubo, quod strix nocturna queruntur,
Quod strident ululantque feræ, quod sibilat anguis,
Exprimit, 43 & planctus illisæ cautibus undæ,
Silvarumq́; sonum, fractæque tonitrua nubis.
Tot rerum vox una fuit. mox cætera cantu
Explicat Hæmonio, penetratq́; in Tartara lingua.
Eumenides, Stygiumq́; nefas, pœnæq́; nocentum,
Et Chaos innumeros avidum confundere mundos,
Et rector terræ, quem longa in secula torquet
Mors dilata deum, Styx, &, quos nulla meretur
Thessalis, Elyseos, cœlum, matremq́; perosa
Persephone, nostræq́; Hecates pars ultima, per quam
Manibus & mihi sunt tacitæ commercia linguæ:
Ianitor & sedis laxæ, qui viscera sævo 44
Spargis nostra cani: repetitaq́; fila sorores 45
Fractura: tuque ò flagrantis portitor undæ

Jam lassate senex: ad me redeuntibus umbris:
Exaudite preces, si vos satis ore nefando
Pollutoque voco, si nunquam hæc carmina fibris
Humanis jejuna cano, si pectora plena
Sæpe dedi, & lavi calido prosecta cerebro:
Si quis, qui vestris caput, extaque lancibus infans
Imposuit, victurus erat, parete precanti.
Non in Tartareo latitantem poscimus antro,
Assuetamque diu tenebris, [46] modo luce fugata
Descendentem animam: primo pallentis hiatu
Hæret adhuc Orci. licet has exaudiat herbas
Ad manes ventura semel. Ducis omnia nato
Pompejana canat [47] noti modò militis umbra,
Si bene de vobis civilia bella merentur.
Hæc ubi fata caput, spumantiaque ora levavit:
Aspicit astantem projecti corporis umbram.
Exanimes artus, invisaque claustra timentem
Carceris antiqui. pavet ire in pectus apertum,
Visceraque, & ruptas letali vulnere fibras.
Ah miser, extremum [48] cui mortis munus iniquæ
Eripitur non posse mori. miratur Erichtho
Has fatis licuisse moras, irataque morti
Verberat immotum vivo serpente cadaver:
Perque cavat terræ, quas egit carmine, rimas:
Manibus illatrat, regnique silentia rumpit.
Tisiphone, vocisque meæ secura Megæra,
Non agitis sævis Erebi per inane flagellis
Infelicem animam? jam vos ego nomine vero
Eliciam, Stygiasque canes in luce superna
Destituam: per busta sequar, per funera custos,
Expellam tumulis, abigam vos omnibus urnis:
Teque Deis, ad quos alio procedere vultu
Ficta soles, Hecate pallenti tabida forma,
Ostendam, faciemque Erebi mutare vetabo.
Eloquar immenso terræ sub pondere, quæ te
Contineant, Ennæa, dapes, quo fœdere mœstum
Regem noctis ames, [49] qua te contagia passam
Noluerit revocare Ceres. tibi pessime mundi
Arbiter immittam ruptis Titana cavernis,
Et subito feriere die. Paretis? an ille [50]

Com-

Compellandus eris, quo nunquam terra vocato
Non concussa tremit, qui Gorgona cernit apertam,
Verberibusque suis trepidam castigat Erinnym,
Indespecta tenet vobis qui Tartara; cujus
Vos estis superi; Stygias qui pejerat undas?
Protinus astrictus caluit cruor, atraque fovit
Vulnera, & in venas extremaque membra cucurrit.
Percussæ gelido trepidant sub pectore fibræ:
Et nova desuetis subrepens vita medullis,
Miscetur morti. tunc omnis palpitat artus:
Tenduntur nervi: nec se tellure cadaver
Paulatim per membra levat, terraque repulsum est,
Erectumque simul. distento lumina rictu
Nudantur. nondum facies viventis in illo,
Iam [51] morientis erat. remanet pallorque rigorque,
Et stupet illatus mundo. sed murmure nullo
Ora astricta sonant. vox illi, linguaque tantum
Responsura datur. dic, inquit Thessala, magna,
Quod jubeo, mercede mihi: nam vera locutum
Immunem toto mundi præstabimus ævo
Artibus Hæmoniis: tali tua membra sepulcro,
Talibus exuram Stygio cum carmine silvis,
Vt nullos cantata magos exaudiat umbra.
Sit tanti vixisse iterum: nec verba, nec herbæ
Audebunt longæ somnum tibi solvere Lethes,
A me morte data. tripodas, vatesque deorum
Sors obscura tenet: certus discedit, ab umbris,
Quisquis vera petit, duraque oracula mortis
Fortis adit. ne parce, precor. da nomina rebus,
Da loca, da vocem, qua mecum fata loquantur.
Addidit & carmen, quo, quicquid consulit, umbra
Scire dedit. Mœstum flet u. manante cadaver.
Tristia non equidem Parcarum stamina, dixit,
Respexi, tacitæ revocatus ab aggere ripæ:
Quod tamen è cunctis mihi noscere contigit umbris,
Effera Romanos agitat discordia manes,
Impiaque infernam ruperunt arma quietem.
Elysias alii sedes, ac Tartara mœsta
Diversi liquere duces: quid fata pararent,
Hi fecere palam. [52] tristis felicibus umbris

Vultus erat. vidi Decios, natumq; patremque,
Lustrales bellis animas, flentemq; Camillum,
Et Curios: [53] Syllam de te Fortuna querentem.
Deplorat Libycis perituram Scipio terris
Infaustam sobolem. major Carthaginis hostis,
Non servituri mœret Cato fata nepotis.
Solum te Consul depulsis prime tyrannis
Brute pias inter gaudentem vidimus umbras.
Abruptis Catilina minax, fractisq; catenis
Exultat, Mariique truces, nudiq; Cethegi.
Vidi ego lætantes popularia nomina Drusos;
Legibus immodicos, ausosq; ingentia Gracchos.
Æternis chalybum nodis, & carcere Ditis
Constrictæ plausere manus: camposque piorum
Poscit turba nocens. regni possessor inertis
Pallentes aperit sedes, abruptaq; saxa
Asperat, & durum vinclis adamanta, paratq;
Pœnam victori. refer hæc solatia tecum,
O juvenis, placido manes, patremque, domumq;,
Expectare sinu, regnique in parte serena
Pompejo servare locum. nec gloria parvæ
Sollicitet vitæ: veniet quæ misceat omneis
Hora duces. properate mori, magnoque superbi
Quamvis è parvis animo descendite bustis,
Et Romanorum manes calcate Deorum.
Quem tumulum Nili, quem Tybridis [54] abluat unda,
Quæritur, & ducibus tantum de funere pugna est.
Tu fatum ne quære tuum cognoscere: Parcæ,
Me reticente, dabunt: tibi certior omnia Vates
Ipse canet [55] Siculis genitor Pompejus in arvis:
Ille quoque incertus, quo te vocet, unde repellat,
Quas jubeat vitare plagas, quæ sidera mundi.
Europam [56] miseri, Lybiamque, Asiamq; timete:
Distribuit tumulos vestris fortuna triumphis.
O miseranda domus, toto nihil orbe videbis
Tutius Emathia. Sic postquam fata peregit;
Stat vultu mœstus tacito, mortemque reposcit.
Carminibus magicis opus est, herbisque, cadaver
Vt cadat, & nequeunt animam sibi reddere fata
Consumto jam jure semel. Tum robore multo

Extruit

Extruit illa rogum: venit defunctus ad ignes:
Accensa juvenem positum strue linquit Erichtho,
Tandem passa mori. Sextoq; ad castra parentis
It comes: & cælo lucis ducente colorem,
Dum ferrent tutos intra tentoria gressus,
Jussa tenere diem densas nox præstitit umbras.

NOTÆ AD LIB. VI.

1 *PArque suum videre Dei*] Sic Plinius ubi de Elephanto agit & Dracone, naturam ait spectaculum sibi ac paria composuisse. Metaphora ab arena. Spectatores & fautores dii: Arena Pharsalia: Par gladiatorum Cæsar & Pompejus. Sic alibi:

sed par quod semper habemus
Libertas & Cæsar erunt.

2 *Ephyreaque mœnia servat*]Dyrrachium conditum à Corcyræis. Corcyra à Corinthiis. Vide Strabonem & Thucydidem.

3 *Vndique præcipiti scopulisque vomentibus æquor)* MS.P.

nam clausa profundo
Vndique & illisum scopulis removentibus æquor.

Pro *removentibus*, rectius forte, *revomentibus* legas.

4 *Advectos cum plena ferant præsepia culmos)* sensus videtur esse, culmorum aridorum satis fuisse in præsepibus, sed ab equis desideratas herbas virides.

5 *Quam Minuti castella vocant)* Minutii cujusdam in hac historia meminit Appianus. Si id nomen rectum est, fecit & hic in secunda systolen Lucanus. Ita enim peccata poetarum solemus ὑποκορίζεσθαι. At MS. P. & T. *Numici* habent.

6 *jam mundi jura petebant)* MSS. omnes *patebant*, ut sensus sit: Iam aditus erat ad libertatem.

7 *An plus quam mortem virtus daret)* An posset virtus iniquo loco & certamine amplius ali-

quid dare quam mortem: hoc est, an etiam victoriam dare posset.

8 *Percussum Scæva frangit, non vulnerat hostem)* Vel sola vox *frangit* repetita satis ostendit horum duorum versuum alterum vacare. MS. T. ex prima manu versum duntaxat priorem habet: posteriorem ad marginem asscriptum, Contra in MS. P. annotatum est priorem versum abundare. Puto hunc locum unum esse ex iis quos in secunda editione, ut fieri solet, mutavit Lucanus: & priorem versum prius scriptum: postea ejus loco substitutum alterum, hunc in modum:

Iamque hebes & crassa non asper vulnere mucro
Perdidit ensis opus: frangit sine vulnere membra.

Est enim hoc acutius.

9 *Hunc aut tortilibus vibrata phalarica nervis)* Falarica scribe à falis id est turribus. Notat Servius apud Virgilium ostendi robus Turni qui talem hastam jaculatus sit. Sed ipsum vide. Locus autem hic Lucani ex illo Æneidos VIII. de Bitia expressus est.

10 *Par pelagi monstris)* Et hoc quoque libri nonnulli agnoscunt. At MS. P. sic habet:

in quem cadat, eligit hostem,
Sic Libycus densis Elephas oppressus ab armis.

Quod & ipsum puto esse ex secunda & meliore Lucani editione. Neque immerito repudiavit illud de pelagi monstris, ut alienum hoc loco.

11 *Non eget in gestis, sed vulsis corpore telis.)* Adducit hoc Servius ad illud Virgilianum XI. Æneid.

Eduxit corpore telum.

Quo facilius possit perire, inquit.

12 *Infelix quanta dominum virtute parasti!)* Ex Sallustio qui Histor. I dixerat: *Victor exercitus, cui per tot labores & vulnera nihil præter tyrannum quæsitum est.* Nec abit illud Dionis: πολλὴν σπουδὴν ὥσπερ ποτὲ ὑπὲρ τῆς σφετέρας ἐλευθερίας, οὕτω τότε κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων δουλείας ποιούμενοι.

13 *Mon-*

13 *Montis adest*] id est, adedit.

14 *Dant aditus pelago*] Imo *pelagi*, ut habet MS. P. & R. A. Maris aditus erant interclusi.

15 *veteres ubi fabula Thebas Monstrat Echionias*] Hoc vult. Thebas Phtioticas dictas à Thebis Bœoticis, ex eo quod Agave ibi exsilii sui sedem invenisset.

16 *AEas*] Variant MSS. Sed veram hanc esse lectionem docent Strabo & Plinius.

17 *Defendit Titaresius aquas*] Vitaresius Homero in Bœotia, unde hæc fluminis sumta descriptio: & ea quæ apud Plinium est in Thessalia.

18 *Pinguis Bæbicio*] Rescribe *Bebrycio* cum MSS.

19 *Mox Lelegum dextra pressum descendit aratrum*] Citat Servius ad VIII Æn.

20 *Primus Thessalicæ rector telluris Itonus*] Scholiastes Apollonii lib. I: Ἀρμενίδας ἐν τοῖς Θηβαϊκοῖς, Ἀμφικτύονος υἱὸν Ἴτωνον ἐν Θεσσαλίᾳ γεννηθῆναι ἀφ' οὗ Ἴτων πόλις καὶ Ἰτωνὶς Ἀθηνᾶ. Itonis urbis meminit Homerus Bœotio, Apollodorus lib. II. Montem Itonum vocant Strabonis libri MSS. Apud Plinium: *Auri metalla & conflaturam Cadmus Phœnix ad Panchæum montem, ut alii Thoas*. legam *Itonus*. Cassiodorus lib. III, epistola 31: *AEs enim Ionas (scribe Itonus) Thessaliæ rex, plumbum Midas regnator Phrygiæ repererunt*.

21 *ad Pythia*] Certamina scilicet, quorum præmium Laurus.

22 *Moverat*] ita rescripsi pro *Noverat*. Non enim vult Sexto cognitas artes magicas, sed implorasse eum τὴν νεκυομαντείαν, ut omnibus aliis divinationibus certiorem.

23 *licentia monstri*] Nihil tam licenter fingitur quod non illæ superent. Simile illud Claudiani:

Sed quamvis variis miracula monstris
Ingeminent teneras vincturi carmine mentes,
Nil veris æquale dabunt.

24 *Pocula perficiunt*] Neque hoc præstant venena,

nena, sed sola carmina.

25 *turbante noto*] In tempestate malaciam faciunt: in Sereno iratum mare.

26 *Prospectumque dedit*] Terra in medio obstans vetat uno in loco videri supera cœli, atque infera. quæ simul appareant, si illam è medio dimoveris.

27 *cantu deprensa*] Lectio non mala & è MS. Sic Catullus: *Velut minuta magno Deprensa navis in mare*. Sed cum manuscripti quos postea vidi omnes *depressa* habeant, quid ni sequamur, ut vi de cœlo deductam significet.

28 *ubi servantur saxis*] Quibus in locis corpora non cremantur, sed conduntur, ut apud Ægyptios & Iudæos. Vide Tacit. *hist.* v. sequentia saniem describunt conditis effluentem corporibus.

29 *Insertum manibus chalybem*] clavos ferreos quibus fixi qui in cruce pēdebant quod est προσηλῶσαι in Evangelio Iohannis xx, 25, atque inde τύπον ἥλων ibidem.

30 *quacunque jacet nudum tellure cadaver*) ita emendavimus pro *quodcunque*.

31 *Nec refugis cædes*) Hic versus cum sequente deest in MS. P. Forte & hoc ex emendatione Lucani aut Argentariæ Pollæ.

32 *quoties sævis opus est ac fortibus umbris*) Vbi opus est cruentis umbris, ibi ipsa dat morti, quos suscitet.

33 *Certos ferre metus*) Paratus sum ferre quævis mala, dum certa mihi prius explorataque sint.

34 *Mortem tibi coge fateri*) Mors hic Dea, ut notatum Servio ad illud xI Æn.

mactantes corpora Morti.

Papinius:

In scopulis Mors sæva sedet.

35 *si fata minora moveres*) τὰ ἐκ τῶν συναιτίων. Vide Plutarchum de Fato.

36 *At simul à prima descendit origine Mundi*)

In

τὰ ἐκ τῶν αἰτίων τὰ εἱμαρμένα προηγουμένως. Vide Plutarchum dicto libro.

37 *trajecto gutture*) Cujus ipsa guttur unco trajecerat.

38 *vultusque operitur crine soluto*) MSS. P. & T.

vulturque aperitur crine remoto.

Hactenus velaverat vultum crine, nunc eum nudat quo sit terribilior nam sequitur:

Et coma vipereis substringitur horrida nodis.

39 *Si me præsente videri*] *me præstante* rescriptum erat in MS. T. quod probo.

40 *non spuma canum*] Cum hoc apparatu instrumentoque magico confert Ovidium Metã. VII Senecam Medea Horatium Epodon v.

41 *Quæque sonant fæta tepefacta sub alite saxa*] Ætites

42 *custos pretiosæ vipera conchæ*] Chelonites.

43 *& planctus illisæ cautibus undæ*] Hanc lectionem nostram probant MSS. omnes. Sonum inter alios illum dicit, quem fluctus edunt impacti scopulis. Et proprie hic ponitur planctus: ut, *plangunt littora fluctus.*

44 *qui viscera sævo Spargis nostra cani*] Servius ad VI Æneidos: *Et quia de anima dicturus est, bene facit ante Cerberi commemorationem, consumtoris corporum. Lucanus: qui viscera sævo Spargis nostra cani. Tunc enim animæ locum suum accipiunt, cum fuerit corpus absumtum.* Nimirum κέρβερον Græci dictum putant, velut κρεῶν βορὰν

45 *Fractura*] Rectum est *Tractura*. iterum neturæ fila, quæ semel absolveratis: id dicit, quia revocatura est cadaver ad vitam.

46 *modo luce fugata Descendentem animam*) citat & explicat Servius ad VI Æneid.

47 *noti modo militis umbra*) MS. P. & Th. & R. A. *nostri modò militis umbra.* recte,

48 *cui mortis munus iniqua*) lege *iniquè*

49 *quæ te contagia passam.)* Contagia ciborum infernalium, malorum scilicet Punicorum acinos. Apollodorus lib. I. Ovid. Met. V. & Fast. IV. Serv. ad I. Georg. ubi hoc Lucani loco utitur.

50 *Compellandus erit)* Papinius:

Scimus enim & quicquid dici noscique timetis.

Et quæ sequuntur lib IV Thebaidos, ubi similis *νεκρομαντεία* describitur, ad quem locum videndus Scholiastes vetus.

51 *Iam morientis erat)* ita legendum ex MS. opposita sunt *nondum* & *jam*.

52 *tristis felicibus umbris Vultus erat)* Hinc illud Papinii in loco simili Thebaidos IV.

Mœrent Argolici dejecto lumine manes,

Et quæ sequuntur.

53 *Syllam de te Fortuna querentem)* Nunc primum post mortem, qui in vita fortunam adeo obsequentem habuit, ut Felix ideo diceretur. Queritur autem Sulla ob prostratas partes patricias, quas ipse foverat. Simile est illud Taciti: *Curam victor Sulla suscepit: neque tamen dedicavit.* (de Capitolio sermo est) *id solum felicitati ejus negatum.*

54 *abluat unda)* *alluat unda* MS. P. rectius.

55 *Siculis genitor Pompejus in arvis) oris* MS. P. quod rectum puto. *undis* habet MS. R. A.

56 *Europam miseri Libyamque Asiamq; timete Distribuit tumulos vestris Fortuna triumphis*] Martialis V:

Pompejos iuvenes Asia atq; Europa: sed ipsum
Terra tegit Libyæ, si tamen ulla tegit.
Quid mirum toto si spargitur orbe? jacere
Vno non poterat tanta ruina loco.

Petronius:

Et quasi non posset tot tellus ferre sepulchra,
Divisit cineres.

LI-

LIBER VII.

Io. Sulpicii Verulani Argumentum.

SEptimus ut Magni narravit somnia, plorat
Fata Ducis: mox turba omnis sibi prœlia poscit.
Censet idē cupidus facundo Tullius ore:
Dux dat id invitus. scribit tum dira poeta
Prodigia, instructas acies', factura Ducumque
Verba suis animos, & prœlia gesta, fugamque.
Invehitur post hæc in te, sævissime Cæsar,
Damnans Pharsalę completos sanguine campos

SEgnior Oceano, quam lex æterna vocabat,
Luctificus Titan nunquā magis æthera contra
Egit equos, currumque polo rapiente retorsit:
Defectusque pati voluit, raptæque labores
Lucis: & attraxit nubes, non pabula flammis,
Sed ne Thessalico purus luceret in orbe.
At nox felicis Magno pars ultima vitæ
Sollicitos vana decepit imagine somnos.
Nam Pompejani visus sibi sede theatri
Innumeram effigiem Romanæ cernere plebis,
Attollique suum lætis ad sidera nomen
Vocibus, & plausu cuneos certare sonanteis.
Qualis erat populi facies, clamorque faventis,
Olim cum juvenis, primique ætate triumphi,
Post domitas gentes, quas torrens ambit Iberus,
Et quæcunqe fugax Sertorius impulit arma,
Vespere pacato, pura venerabilis æque
Quam currus ornante toga plaudente Senatu,
Sedit adhuc Romanus eques? Seu fine bonorum
Anxia venturis ad tempora læta refugit:
Sive per ambages solitas contraria visis
Vaticinata quies, magni tulit omnina planctus:
Seu vetito patrias ultra tibi cernere sedes,
Sic Romam Fortuna dedit. Ne rumpite somnos
Castrorum vigiles, nullas tuba verberat aures.
Crastina dira quies, & imagine mœsta diurna

Vndique funestas acies feret, undique bellum.
Vnde [1] pares somnos populi, noctemque beatam?
O felix, si te vel sic tua Roma videret.
Donassent utinam Superi, patriæque, tibique
Vnum, Magne, diem, quo fati certus uterque
Extremum tanti fructum caperetis amoris.
Tu velut Ausonia vadis moriturus in urbe:
Illa rati semper de te sibi conscia voti
Hoc scelus haud unquam fatis hærere putavit,
Sic se dilecti tumulum quoque perdere Magni.
Te misto flesset luctu, juvenisque, senexque,
Injussusque [2] puer: lacerasset crine soluto
Pectora femineum, ceu Bruti funere, vulgus.
Nunc quoque tela licet paveant victoris iniqui,
Nuntiet ipse licet Cæsar tua funera, flebunt:
Sed dum thura ferent, dum laurea serta Tonanti.
O miseri, quorum gemitus edere dolorem,
Qui te non pleno pariter planxere theatro.
Vicerat astra jubar, cum misto murmure turba
Castrorum fremuit, fatisque trahentibus orbem,
Signa petit pugnæ miseri pars maxima vulgi
Non totum visura diem, tentoria circum
Ipse ducis quæritur, magnoque accensa tumultu
Mortis [3] vicinæ properanteis admovet horas.
Dira subit rabies: sua quisque, ac publica fata
Præcipitare cupit: segnis, pavidusque vocatur,
Ac nimium patiens soceri Pompejus, & orbis
Indulgens regno, qui tot simul undique gentes
Juris habere sui vellet, pacemque timeret.
Nec non & reges, populique queruntur Eoi
Bella trahi, patriaque procul tellure teneri.
Hoc [4] placet, ò Superi, cum vobis vertere cuncta
Propositum, nostris erroribus addere crimen.
Cladibus irruimus, nocituraque poscimus arma:
In Pompejanis votum est Pharsalia castris.
Cunctorum voces Romani maximus auctor
Tullius eloquii, cujus sub jure, togaque
Pacificas sævus tremuit Catilina secures,
Pertulit, iratus bellis, cum rostra forumque
Optaret, passus tam longa silentia miles.

Addi-

Addidit invalidæ robur facundia causæ.
Hoc pro tot meritis solum te, Magne, precatur,
Uti se Fortuna velis, proceresque tuorum
Castrorum, regesque tui cum supplice mundo
Affusi, vinci socerum patiare rogamus.
Humani generis tam longo tempore bellum
Cæsar erit? merito, Pompejum vincere lente,
Gentibus, indignum est, à transcurrente subactis.
Quo tibi fervor abit? aut quo fiducia fati?
De Superis ingrate times? causamque Senatus
Credere Dis dubitas? ipsæ sua signa revellent,
Prosilientque acies. pudeat vicisse coactum.
Si [5] duce te jusso, si nobis bella geruntur,
Sit [6] iuris quocunque velint concurrere campo.
Quid mundi gladios à sanguine Cæsaris arces?
Vibrant tela manus: vix signa morantia quisquam
Expectat: propera, ne te tua classica linquant.
Scire Senatus avet, miles te, Magne, sequatur,
An comes. Ingemuit Rector, sensitque Deorum
Esse dolos, & fata sua contraria menti.
Si placet hoc, inquit, cunctis, si milite Magno,
Non duce tempus eget, nil ultra fata morabor.
Involvat populos una Fortuna ruina,
Sitque hominum magnæ lux ista novissima parti.
Testor Roma tamen Magnum, quo cuncta perirent,
Accepisse diem. potuit tibi vulnere nullo
Stare labor belli: potuit sine cæde subactum,
Captivumque ducem violatæ tradere Paci.
Quis furor, ò cæci, scelerum? Civilia bella
Gesturi, metuunt, ne non cum sanguine vincant.
Abstulimus terras, exclusimus æquore toto,
Ad præmaturas segetum jejuna rapinas
Agmina compulimus, votumque effecimus hosti,
Ut mallet sterni gladiis, mortesque suorum
Permiscere meis. belli pars magna peracta est
His, quibus effectum est, ne pugnam tiro paveret:
Si modo virtutis stimulis, iræque calore
Signa petunt. multos in summa pericula misit
Venturi timor ipse mali. fortissimus ille est,
Qui promtus metuenda pati, si comminus instent,

*Et differre potest. placet hæc tam prospera rerum
Tradere Fortunæ? gladio permittere mundi
Discrimen? pugnare ducem, quam vincere malunt.
Res mihi Romanas dederas Fortuna regendas:
Accipe majores, & cæco in Marte tuere.
Pompeji nec crimen erit, nec gloria bellum.
Vincis apud Superos votis me Cæsar iniquis:
Pugnatur. quantum scelerum, quantumq; malorum
In populos lux ista feret! quot regna jacebunt!
Sanguine Romano quam turbidus ibit Enipeus!
Prima velim caput hoc funesti lancea belli,
Si sine momento rerum, partisque ruina
Casurum est, feriat: neque enim victoria Magne
Lætior. aut populis invisum, hac clade peracta,
Aut hodie Pompejus erit miserabile nomen.
Omne malum victi, quod sors feret ultima rerum;
Omne nefas victoris erit. Sic fatur, & arma
Permittit populis, frænosque furentibus ira
Laxat; & ut victus violento navita Coro
Dat regimen ventis, ignavumque arte relicta
Puppis onus trahitur. trepido confusa tumultu
Castra fremunt. animiq; truces sua pectora pulsant,
Ictibus incertis. multorum pallor in ore
Mortis venturæ est, faciesque simillima fato.
Advenisse diem, qui fatum rebus in ævum
Conderet humanis, & quæri Roma quid esset,
Illo Marte palam est. sua quisque pericula nescit,
Attonitus majore metu. quis littora ponto
Obruta, quis summis cernens in montibus æquor,
Ætheraq; in terras dejecto sole cadentem,
Tot rerum finem, timeat sibi? non vacat ullos
Pro se ferre metus: Vrbi, Magnoque timetur.
Nec gladiis habuere fidem, nisi cotibus asper
Exarsit mucro. tunc omnis lancea saxo
Erigitur: tendunt nervis melioribus arcus:
Cura fuit lectis pharetras implere sagittis.
Auget eques stimulos, frenorumq; aptat habenas.
Si liceat Superis hominum conferre labores,
Non aliter, Phlegra rabidos tollente Gigantes,
Martius incaluit Siculis incudibus ensis:*

Et

ιbuit flammis iterum Neptunia cuspis,
ulaq; extenso Paan Pythone recoxit,
as Gorgoneos diffudit in agida crines,
enaa Iovi mutavit fulmina Cyclops.
Ion tamen abstinuit venturos prodere casus
varias Fortuna notas. nam Thessala rura
n peterent, totus venientibus obstitit ather:
ue oculis hominum fregerunt fulmina nubes:
versasq; faces, immensoque igne columnas,
7 trabibus mistis avidos typhonas aquarum
tulit, atque oculos ingesto fulgure clausit.
cussit cristas galeis, capulosq; solutis
rfudit gladiis, ereptaque pila liquavit:
Ethereoq; nocens fumavit sulfure ferrum.
ec non innumero cooperta examine signa,
ixq; revulsa solo, majori pondere pressum
igniferi mersere caput, rorantia fletu,
sque 8 ad Thessaliam Romana, & publica signa.
Admotus 9 Superis discussa fugit ab ara
Taurus, & Emathios praeceps se jecit in agros;
Nullaque funestis inventa est victima sacris.
At tu, quos scelerum Superos? quas rite vocasti
Eumenidas Caesar? Stygii qua numina regni?
Infernumq; nefas? & mersos nocte furores?
Impia tam saeve gesturus bella litasti?
Iam dubium monstrisne Deum, nimione pavori
Crediderint: multis concurrere visus Olympo
Pindus, & abruptis mergi convallibus AEmus,
Edere nocturnas belli Pharsalia voces,
Ire 10 per Ossaam rapidus Boebeïda sanguis:
Inque vicem 11 vultus tenebris mirantur apertos,
Et pallere diem, galeisq; incumbere noctem,
Defunctosque patres, & cunctas sanguinis umbras
Ante oculos volitare suos. sed mentibus unum
Hoc solamen erat, quod voti turba nefandi
Conscia, quae patrum jugulos, quae pectora fratrum
Sperabat, gaudet monstris, mentisq; tumultu,
Atque omen scelerum subitos putat esse furores.
Quid mirum, populos, quos lux extrema manebat
Lymphato trepidasse metu? praesaga malorum

Si

Si data mens homini est. Tyriis qui Gadibus hospes
Adjacet, Armeniumque bibit Romanus Araxem:
Sub quocunque die, quocunque est sidere mundi,
Mæret, & ignorat causas, animumque dolentem
Corripit: Emathiis quid perdat, nescit in arvis.
Euganeo, si vera fides memorantibus, [12] *Augur*
Colle sedens, Aponus terris ubi fumifer exit,
Atque Antenorei dispergitur unda Timavi,
Venit summa dies, geritur res maxima, dixit:
Impia concurrunt Pompeij & Cæsaris arma.
Seu tonitrus, ac tela Iovis præsaga notavit:
Aëra seu totum discordi obsistere cælo,
Prospexitque [13] *polos: seu lumen in æthere mœstum,*
Solis in obscuro pugnam pallore notavit.
Dissimilem certe cunctis, quos explicat, egit
Thessalicum Natura diem: si cuncta perito
Augure mens hominum cæli nova signa notasset,
Spectari è toto potuit Pharsalia mundo.
O summos hominum, quorum Fortuna per orbem
Signa dedit, quorum fatis cælum omne vacavit.
Hæc & apud seras gentes, populosque nepotum,
Sive sua tantum venient in secula fama,
Sive aliquid magnis nostri quoque cura laboris
Nominibus prodesse potest: cum bella legentur,
Spesque metusque simul, perituraq; vota movebunt
Attonitique omnes veluti venientia fata,
Non transmissa legent, & adhuc tibi, Magne, favebũt.
Miles ut adverso Phœbi radiatus ab ictu
Descendens totos perfudit lumine colles,
Non temere immissus campis: stetit ordine certo
Infelix acies. [14] *cornus tibi cura sinistri*
Lentule, cum prima, quæ tum fuit optima bello.
Et quarta legione, datur: tibi numine pugnax
Adverso, Domiti, dextri frons tradita Martis.
At medii robur belli fortissima densant
Agmina, quæ Cilicum terris deducta tenebat
Scipio, miles in hoc, Libyco dux primus in orbe.
At juxta fluvios, & stagna undantis Enipei,
Cappadocum montana cohors, & largus habenis
Ponticus ibat eques. sicci sed plurima campi
Tetrar-

Tetrarchæ, regesque tenent, magnique tyranni,
Atque omnis Latio quæ servit purpura ferro.
Illuc, & Libye Numidas, & Creta Cydonas
Misit: Ituræis cursus fuit inde sagittis:
Inde truces Galli solitum prodistis in hostem:
Illic pugnaces commovit Iberia cetras.
Eripe victori gentes, & sanguine mundi
Fuso, Magne semel. totos consume triumphos.
Illo forte die Cæsar statione relicta
Ad segetum raptus moturus signa, repente
Conspicit in planos hostem descendere campos,
Oblatumque videt votis sibi mille petitum
Tempus, in extremos quo mitteret omnia casus.
Æger quippe moræ, flagransque cupidine regni
Cœperat exiguo tractu civilia bella
Ut lentum damnare nefas. discrimina postquam
Adventare ducum, supremaque prœlia vidit,
Casuram 15 *& fati sensit nutare ruinam.*
Illa quoque in ferrum rabies promtissima, paulum
Languit, & casus audax spondere secundos
Mens stetit in dubio, quam nec sua fata timere,
Nec Magni sperare sinunt: formidine mersa,
Prosilit 16 *hortando melior fiducia vulgo.*
O domitor mundi, rerum fortuna mearum,
Miles, adest toties optata copia pugnæ.
Nil opus est votis: jam fatum accersite ferro.
In manibus vestris, quantus sit Cæsar, habetis.
Hæc est illa dies, mihi quam Rubiconis ad undas
Promissam memini, cujus spe movimus arma,
In quam distulimus vetitos remeare triumphos.
Hæc eadem est hodie; quæ pignora, quæque penates
Reddat, 17 *& emerito faciat vos Marte colonos.*
Hæc, fato quæ teste probet, quis justius arma
Sumserit, hæc acies victum factura nocentem est.
Si pro me patriam ferro flammisque petistis,
Nunc pugnare truces, gladiosque exolvite culpa.
Nulla 18 *manus belli, mutato judice, pura est.*
Non mihi res agitur, sed vos, ut libera sitis
Turba precor, gentes ut jus habeatis in omneis.
Ipse ego privatæ cupidus me reddere vitæ,

Plebe-

Plebejaque toga modicum componere civem:
Omnia dum vobis liceant, nihil esse recuso.
Invidia regnate mea. nec sanguine multo
Spem mundi petitis: Grajis delecta juventus
Gymnasiis aderit, studioque ignava palæstræ,
Et vix arma ferens, & mistæ dissona turbæ
Barbaries; non illa tubas, non agmine moto
Clamorem latura suum. civilia pauca
Bella manus facient: pugnæ pars magna levabit
His orbem populis, Romanumque obteret hostem.
Ite per ignavas gentes, famosaque regna,
Et primo ferri motu prosternite mundum:
Sitque palam, quos tot dixit Pompejus in urbem
Curribus, unius gentes non esse triumphi.
Armeniosne [19] movet, Romana potentia cujus
Sit ducis? aut emtum minimo vult sanguine quisquã
Barbarus Hesperiis Magnum præponere rebus?
Romanos odere omnes, dominosque gravantur,
Quos novere, magis. sed me Fortuna meorum
Commisit manibus, quorum me Gallia testem
Tot fecit bellis. cujus non militis ensem
Agnoscam? cœlumque tremens cum lancea transit,
Dicere non fallar, quo sit vibrata lacerto.
Quod si signa ducem nunquam fallentia vestrum
Conspicio, faciesque truces, oculosque minaces:
Vicistis. videor fluvios spectare cruoris,
Calcatosque simul Reges, sparsumque Senatus
Corpus, & immensa populos in cæde natantes.
Sed mea fata moror, qui vos in tela ruentes
Vocibus his teneo. veniam date bella trahenti:
Spe trepido: haud unquam vidi tam magna daturos,
Tam prope me Superos: camporum limite parvo
Absumus à votis. ego sum, cui Marte peracto,
Quæ populi, Regesque tenent, donare licebit.
Quone [20] poli motu, quo cœli sidere verso,
Thessalicæ tantum, Superi, permittitis oræ?
Aut merces hodie bellorum, aut pœna paratur.
Cæsareas [21] spectate cruces, spectate catenas,
Et caput hoc positum rostris, effusaque membra,
Septorumque [22] nefas, & clausi prœlia campi.

Cum

Cum duce Syllano gerimus civilia bella.
Vestri cura movet: nam me secura manebit
Sors quæsita manu: fodientem viscera cernet
Me mea, qui nondum victo respexerit hoste.
Dii, quorum curas abduxit ab æthere tellus,
Romanusque labor, vincat, quicunque necesse
Non putat in victos sævuum distringere ferrum,
Quique suos cives, quod signa adversa tulerunt,
Non credit fecisse nefas. Pompejus in arcto
Agmina vestra loco vetita virtute moveri
Cum tenuit, quanto satiavit sanguine ferrum!
Vos tamen hoc oro juvenes, ne cædere quisquam
Hostis terga velit: civis, qui fugerit, esto.
Sed dum tela micant, non vos pietatis imago
Ulla, nec adversa conspecti fronte parentes
Commoveant: vultus gladio turbate verendos.
Sive quis infesto cognata in pectora ferro
Ibit, seu nullum violabit vulnere pignus
Ignoti [23] jugulum tanquam scelus imputet hostis.
Sternite jam vallum, fossasque implete ruina,
Exeat ut plenis acies non sparsa maniplis.
Parcite ne castris: vallo tendetis in illo,
Unde acies peritura venit. vix cuncta locuto
Cæsare, quemque suum munus trahit, armaq; raptim
Sumta viris: celeres capiunt præsagia belli;
Calcatisque ruunt castris: stant ordine nullo,
Arte ducis nulla: permittunt omnia fatis.
Si totidem Magni soceros, totidemque petentes
Urbis regna suæ [24] funesto in Marte locasses,
Non tam præcipiti ruerent in prœlia cursu.
Vidit ut hostiles in rectum exire catervas
Pompejus, nullasque moras permittere bello,
Sed Superis placuisse diem: stat corde gelato
Attonitus: tantoque duci sic arma timere
Omen erat. premit inde metus, totumq; per agmen
Sublimi provectus equo: Quem flagitat, inquit,
Vestra diem virtus, finis civilibus armis,
Quem quæsistis, adest. totas effundite vires;
Extremum ferri superest opus, unaque gentes
Hora trahit. quisquis patriam, carosque penates,

Qui

Qui sobolem, ac thalamos, desertaq; pignora quærit,
Ense petat: medio posuit Deus omnia campo.
Causa jubet melior Superos sperare secundos:
Ipsi tela regent per viscera Cæsaris, ipsi
Romanas sancire volent hoc sanguine leges.
Si socero dare regna meo, mundumque pararent,
Præcipitare meam fatis potuere senectam.
Non iratorum populis urbique Deorum est
Pompejum servare ducem. quæ vincere possent
Omnia contulimus. subiere pericula clari
Sponte viri, sacraque antiquus imagine miles.
Si Curios his fata darent, reducesque Camillos
Temporibus, Deciosque caput fatale voventes,
Hinc starent primo gentes oriente coactæ,
Innumeræque urbes, quantas in prælia nunquam
Excivere manus. toto simul utimur orbe.
Quicquid signiferi comprensum limite cœli
Sub Notō, & Borean hominū sumus, arma movemus.
Nonne superfusis collectum cornibus hostem
In medium dabimus? paucas victoria dextras
Exigit: at plures tantum clamore caterva
Bella gerent. Cæsar nostris non sufficit armis.
Credite pendentes è summis mœnibus urbis
Crinibus effusis hortari in prælia matres.
Credite grandævum, vetitumque ætate Senatum
Arma sequi, sacros pedibus prosternere canos;
Atque ipsam domini metuentem occurrere Romam.
Credite, qui nunc est, populum, populumq; futurum
Permistas afferre preces. hæc libera nasci,
Hæc vult turba mori. si quis post pignora tanta
Pompejo locus est, cum prole, & conjuge supplex,
Imperii salva si majestate liceret,
Volverer ante pedes. Magnus, nisi vincitis, exul,
Ludibrium soceri, vester pudor, ultima fata
Deprecor, ac turpes extremi cardinis annos,
Ne discam servire senex. Tam mœsta locuti
Voce ducis flagrant animi, Romanaque virtus
Erigitur, placuitque mori, si vera timeret.
Ergo utrinque pari concurrunt agmina motu
Irarum:[25] metus hos, regni spes excitat illos.

Hæ

Hæ facient dextræ, quicquid non expleat ætas
Vlla, nec humanum reparet genus omnibus annis,
Vt vacet à ferro. gentes Mars iste futuras
Obruet, & populos ævi venientis in orbem
Erepto natale feret. tunc omne Latinum
Fabula nomen erit: Gabios, Vejosque, Coramque
Pulvere vix tectæ poterunt monstrare ruinæ,
Albanosque lares, Laurentinosque penates
Rus vacuum, quod non habitet nisi nocte coacta
Invitus, questusque Numam jussisse, Senator.
Non ætas hæc carpsit edax,[26] *monumentaque rerum*
Putria destituit: crimen civile videmus,
Tot vacuas urbes. Generis quo turba redacta est
Humani? toto populi qui nascimur orbe,
Nec muros implere viris, nec possumus agros.
Vrbs nos una capit: vincto fossore coluntur
Hesperiæ segetes: stat tectis putris avitis
In nullos ruitura domus: nulloque frequentem
Cive suo Romam, sed mundi fæce repletam,
Cladis eo dedimus, ne tanto in tempore bellum
Iam posset civile geri: Pharsalia tanti
Causa mali. cedant feralia nomina Cannæ,
Et damnata diu Romanis Allia fastis.
Tempora signavit leviorum Roma malorum:
Hunc voluit nescire diem. proh tristia fata!
Aëra pestiferum tractu, morbosque fluentes,
Insanamque famem, permissasque ignibus urbes,
Mœniaque in præceps laturos plena tremores
Hi possent explere viri: quos undique traxit
In miseram Fortuna necem, dum munera longi
Explicat eripiens ævi, populosque, ducesque,
Constituit campis: per quos tibi Roma ruenti
Ostendat quam magna cadas. quo latius orbem
Possedit, citius per prospera fata cucurrit.
Omne tibi bellum gentes dedit omnibus annis:
Te geminum Titan procedere vidit in axem.
Haud multum terræ spatium restabat Eoæ,
Vt tibi nox, tibi tota dies, tibi curreret æther,
Omniaque errantes stellæ Romana viderent.
Sed retro tua fata tulit par omnibus annis

Emathiae funesta dies. hac luce cruenta
Effectum, ut Latios non horreat India fasces,
Nec vetitos errare Daas in mœnia ducat:
Sarmaticumque premat succinctus Consul aratrum:
Quod semper saevas debet tibi Parthia pœnas,
Quod fugiens civile nefas, redituraque nunquam
Libertas,[27] *ultra Tigrim, Rhenumque recessit,*
Ac, toties nobis jugulo quaesita, negatur,
Germanum, Scythicumq; bonum: nec respicit ultra
Ausoniam: vellem, populis incognita nostris:
Vulturis ut primum laevo fundata volatu
Romulus infami complevit mœnia luco,
Usque ad Thessalicas servisses Roma ruinas.
De Brutis, Fortuna, queror[28] *quid tempora legũ*
Egimus, aut annos à Consule nomen habentes?
Felices Arabes, Medique, Eoaque tellus,
Quam sub perpetuis tenuerunt fata Tyrannis.
Ex populis, qui regna ferunt, sors ultima nostra est,
Quos servire pudet. Sunt nobis nulla profecto
Numina: cum caeco rapiantur secula casu,
Mentimur regnare Iovem, spectabit ab alto
AEthere Thessalicas, teneat cum fulmina, caedes?
Scilicet ipse petet Pholoen? petet ignibus Oeten,
Immeritaque nemus Rhodopes, pinusq; minanteis?
Cassius hoc potius feriet caput? astra Thyestae
Abstulit, & subitis damnavit noctibus Argos:
Tot similes fratrum gladios, patrumque gerenti
Thessaliae dabit ille diem? mortalia nulli
Sunt curata Deo. cladis tamen hujus habemus
Vindictam, quantam terris dare numina fas est.
Bella pares Superis facient civilia divos:
Fulminibus manes, radiisque ornabit, & astris,
Inque Deum templis jurabit Roma per umbras.
Ut rapido cursu fati suprema morantem
Consumsere locum: parva tellure direnti,
Inde[29] *manum spectant, vultusq; agnoscere quarũt,*
Quo sua pila cadant, aut quae sibi fata minentur,
Facturi quae monstra forent. videre parentes
Frontibus adversis, fraternaque comminus arma,
Nec libuit mutare locum; tamen omnia torpor

Pecto-

Pectora constrinxit: gelidusque in viscera sanguis
Perculsa pietate coiit: totaque cohortes
Pila parata diu tensis tenuere lacertis.
Dii tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur,
Sed [30] sensum post fata tua dent, Crastine, morti,
Cujus torta manu commisit lancea bellum,
Primaque Thessaliam Romano sanguine tinxit.
O præceps rabies, cum Cæsar tela teneret,
Inventa est prior ulla manus! tunc stridulus aër
Elisus lituis, conceptaque classica cornu:
Tunc ausæ dare signa tubæ: tunc æthera tendit,
Extremique fragor convexa irrumpit Olympi:
Unde procul nubes, quo nulla tonitrua durant.
Excepit resonis clamorem vallibus Æmus,
Peliacisque dedit rursus geminare cavernis:
Pindus agit gemitus, Pangæaque saxa resultant,
Oetææque gemunt rupes. vocesque furoris
Expavere sui tota tellure relatas.
Spargitur innumerum diversis missile votis.
Vulnera pars optat, pars terræ figere tela,
Ac puras servare manus. rapit omnia casus;
Atque incerta facit, quos vult, Fortuna nocentes.
Sed quota pars cladis jaculis, ferroque volanti
Exacta est? odiis solus civilibus ensis
Sufficit, & dextras Romana in viscera ducit.
Pompeji densis acies stipata catervis,
Junxerat in seriem nexis umbonibus arma.
Vixque habitura locum dextras, ac tela movendi
Constiterat, gladiosque suos compressa tenebat.
Præcipiti cursu vesanum Cæsaris agmen
In densos agitur cuneos: perque arma, per hostem
Quærit iter, qua torta graves lorica catenas
Opponit, tutoque latet sub tegmine pectus.
Hac quoq; perventum est ad viscera: totq; per arma
Extremum est, quod quisque ferit. civilia bella
Una acies patitur, gerit altera: frigidus inde
Stat gladius; calet omne nocens à Cæsare ferrum.
Nec [31] fortuna diu rerum tot pondera vergens,
Abstulit ingenteis fato torrente ruinas.
Ut primum toto diduxit cornua campo

Pom-

Pompejanus eques, bellique per ultima fudit:
Sparsa per extremos levis armatura maniplos
Insequitur, sævasque manus immittit in hostem.
Illic quæque suo miscet gens prœlia telo:
Romanus cunctis petitur cruor: inde sagittæ,
Inde faces, & saxa volant, spatioque solutæ
Aëris, & calido liquefactæ pondere glandes.
Tunc & Ituræi, Medique, Arabesque, soluto
Arcu turba minax, nusquam rexere sagittas:
Sed petitur solus, qui campis imminet aër:
Inde cadunt mortes: sceleris sed crimine nullo
Externum maculant chalybem, stetit omne coactum
Circa pila nefas: ferro subtexitur æther,
Noxque super campos telis conserta pependit.
Tum Cæsar metuens, ne frons sibi prima labaret
Incursu, tenet obliquas post signa cohortes:
Inque latus belli, qua se vagus hostis agebat,
Immittit subitum non motis cornibus agmen.
Immemores pugnæ, nulloque pudore timendi
Præcipites fecere palam, civilia bella
Non bene barbaricis unquam commissa catervis.
Vt primum sonipes transfixus pectora ferro
In caput effusi calcavit membra regentis:
Omnis eques cessit campis, glomerataque pubes
In sua conversis præceps ruit agmina frænis.
Perdidit inde modum cædes, ac nulla secuta est
Pugna: sed hinc jugulis, hinc ferro bella geruntur.
Nec valet hæc acies tantum prosternere, quantum
Inde perire potest. Vtinam Pharsalia campis
Sufficiat cruor iste tuis, quem barbara fundunt
Pectora: non alio mutentur sanguine fontes.
Hic numerus totos tibi vestiat ossibus agros:
Aut si Romano compleri sanguine mavis,
Istis parce precor: vivant Galatæque, Syrique,
Cappadoces, Gallique, extremique orbis Iberi,
Armenii, Cilices: nam post civilia bella
Hic populus Romanus erit. Semel ortus in omneis
It timor, & fatis datus est pro Cæsare cursus.
Ventum erat ad robur Magni, mediasq́; catervas,
Quod totos errore vago perfuderat agros:

Con-

Constitit hic bellum, fortunaq́; Cæsaris hæsit.
Non illic regum auxiliis collecta juventus
Bella gerit, ferrumq́; manus movere togatæ:
Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.
Hic furor, hic rabies, hic sunt tua crimina Cæsar.
Hanc fuge mens partem belli, tenebrisq́; relinque,
Nullaq́; tantorum discat, me vate, malorum,
Quam multum bellis liceat civilibus, ætas.
Ah potius pereant lacrymæ, pereantq́; querelæ.
Quicquid in hac acie gessisti Roma, tacebo.
Hic Cæsar, rabies populi, [32] stimulusq́; furoris,
Ne qua parte sui pereat scelus, agmina circum
It vagus, atque ignes animis flagrantibus addit.
Inspicit & gladios, qui toti sanguine manent,
Qui niteant primo tantum mucrone cruenti,
Quæ presso tremat ense manus, quis languida tela,
Quis contenta ferat, quis præstat bella jubenti,
Quem pugnare juvet, quis vultum cive peremto
Mutet: obit latis projecta cadavera campis.
Vulnera multorum totum fusura cruorem
Opposita premit ipse manu. quacunque vagatur
Sanguineum. veluti quatiens Bellona flagellum,
Bistonas aut Mavors agitans, si verbere sævo
Palladia stimulet turbatos ægide currus,
Nox ingens scelerum, & cædes oriuntur, & instar
Immensæ vocis gemitus, & pondere lapsi
Pectoris arma sonant, confractiq́; ensibus enses.
Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat,
Adversosq́; jubet ferro confundere vultus.
Promovet ipse acies: impellit terga suorum:
Verbere conversæ cessantes excitat hastæ.
In plebem vetat ire manus, monstratq́; Senatum.
Scit cruor imperii qui sit, quæ viscera legum:
Vnde petat Romam, libertas ultima mundi
Quo steterit ferienda loco. permista secundo
Ordine nobilitas, venerandaq́; corpora ferro
Vrgentur: cædunt Lepidos, cæduntq; Metellos,
Corvinosq; simul, [34] Torquataq; nomina legum,
Sæpe duces, summosq́; homini te Magne, remoto.
Illic plebeja contectus casside vultus,

Ignotusque hosti, quod ferrum Brute tenebas?
O decus imperii, spes ô suprema Senatus,
Extremum tanti generis per secula nomen,
Ne rue per medios nimium temerarius hostes,
Nec tibi fatales admoveris ante Philippos,
Thessalia periture tua. nil proficis istic
Cæsaris intentus jugulo: nondum attigit arcem
Iuris, & humanum culmen, quo cuncta teguntur
Egressus, meruit fatis tam nobile letum:
Vivat, &, ut Bruti procumbat victima, regnet.
Hic patriæ perit omne decus: jacet aggere magno
Patritium campis commista plebe cadaver.
Mors tamen eminuit clarorum in strage virorum
Pugnacis Domiti; quem clades fata per omneis
Ducebant. nusquam Magni fortuna sine illo
Succubuit: victus toties à Cæsare, salva
Libertate perit: tunc mille in vulnera lætus
Labitur, ac venia gaudet caruisse secunda.
Viderat in crasso versantem sanguine membra
Cæsar, & increpitans; Iam Magni deseris arma,
Successor 35 Domiti: sine te jam bella geruntur.
Dixerat: ast illi suffecit pectora pulsans
Spiritus in vocem, morientique ora resolvit:
Non te funesta scelerum mercede potitum,
Sed dubium fati Cæsar, generoque minorem
Aspiciens, Stygias Magno duce liber ad umbras
Et securus eo: te sævo Marte subactum,
Pompejoque graveis pœnas, nobisque daturum,
Cum moriar, sperare licet. non plura locutum
Vita fugit, densæque oculos pressere tenebræ.
Impendisse pudet lacrymas in funere mundi
Mortibus innumeris, ac singula fata sequentem
Quærere, letiferum per cujus viscera vulnus
Exierit; quis fusa solo vitalia calcet;
Ore quis adverso, demisso faucibus ense,
Expulerit moriens animam; quis corruat ictu,
Quis steterit, dum membra cadūt: 36 qui pectora telis
Transmittant, aut quos campis affixerit hasta:
Quis cruor emissus perruperit aëra venis,
Inque hostis cadat arma sui: quis pectora fratris

Cadat, & ut notum possit spoliare cadaver,
Abscisum longe mittat caput: ora parentis
Quis laceret; nimiaque probet spectantibus ira
Quem jugulat, non esse patrem. mors nulla querela
Digna sua est, nullosque hominum lugere vacamus.
Non istas habuit pugna Pharsalia parteis,
Quas alia clades: illic per fata virorum,
Per populos hic Roma perit: quod militis illic,
Mors hic gentis erat: sanguis ibi fluxit Achaus,
Ponticus, Assyrius: cunctos hærere cruores
Romanus, campisque vetat consistere torrens.
Majus ab hac acie, quam quod sua secula ferrent,
Vulnus habent populi: plus est quam vita, salusque
Quod perit: in totum mundi prosternimur ævum.
Vincitur his gladiis omnis, quæ serviet, ætas.
Proxima quid soboles, aut quid meruere nepotes
In regnum nasci? pavide num gessimus arma?
Teximus aut jugulos? alieni pœna timoris
In nostra cervice sedet. post prælia natis
Si dominum Fortuna dabas, & bella dedisses.
Iam Magnus transisse Deos, Romanaque fata
Senserat infelix: tota vix clade coactus
Fortunam damnare suam stetit aggere campi
Eminus unde omneis sparsas per Thessala rura
Aspiceret clades, quæ bello obstante latebant.
Tot telis sua fata peti, tot corpora fusa,
Ac se tam multo pereuntem sanguine vidit.
Nec, sicut mos est miseris, trahere omnia secum
Mersa juvat, gentesque suæ miscere ruinæ:
Vt Latiæ post se vivat pars maxima turbæ.
Sustinuit dignos etiam nunc credere votis
Cælicolas, volvitque sui solatia casus:
Parcite, ait, Superi cunctas prosternere gentes:
Stante potest mundo, Romaque superstite, Magnus
Esse miser. si plura juvant mea vulnera, conjux
Est mihi, sunt nati; dedimus tot pignora fatis.
Civiline parum est bello, si meque, meosque
Obruat? exigua clades sumus, orbe remoto?
Omnia quid laceras? quid perdere cuncta laboras?
Iam nihil est Fortuna meum. sic fatur: & arma,

Signaque, & afflictas omni jam parte catervas
Circuit, & revocat matura in fata ruentes,
Seque negat tanti. nec deerat robur in enses
Ire duci, juguloque pati, vel pectore letum:
Sed timuit strato miles ne corpore Magni
Non fugeret, supraque ducem procumberet orbis:
Cæsaris aut oculis voluit subducere mortem.
Nequicquam. infelix, socero spectare volenti
Præstandum est ubicunq; caput. sed tu quoq; conjux
Causa fugæ, vultusque tui: 37 *fatisque probatum*
Te præsente mori. Tunc Magnum concitus aufert
A bello sonipes, non tergo tela paventem,
Ingenteisque animos extrema in fata ferentem.
Non gemitus, non fletus erat, salvaque verendus
Majestate dolor, qualem te, Magne, decebat
Romanis præstare malis. non impare vultu
Aspicis Emathiam: nec te videre superbum
Prospera bellorum, nec fractum adversa videbunt.
Quamque fuit læto per treis infida triumphos,
Tam misero Fortuna minor. jam pondere fati
Deposito securus abis: nunc tempora læta
Respexisse vacat: spes nunquam implenda recessit:
Quid fueris nunc scire licet. fuge prælia dira,
Ac testare Deos, nullum qui perstet in armis,
Iam tibi Magne mori: ceu flebilis Africa damnis,
Et ceu Munda nocens, Pharioque à gurgite clades,
Sic 38 *& Thessalicæ post te pars maxima pugnæ.*
Non jam Pompeij nomen populare per orbem,
Nec studium belli: sed par, quod semper habemus,
Libertas, & Cæsar erunt: teque inde fugato
Ostendet moriens, sibi se pugnasse, Senatus.
Nonne juvat pulsum bellis cessisse, nec istud
Prospectare nefas, spumanteis cæde catervas?
Respice turbatos incursu sanguinis amnes,
Et socer miserere tui. quo pectore Romam
Intrabit factus campis felicior istis?
Quicquid in ignotis solus regionibus exul,
Quicquid sub Phario positus patiere tyranno,
Crede 39 *Deis, longo fatorum crede favori.*
Vincere pejus erat. prohibe lamenta sonare,

Fle-

Flere veta populos: lacrymas, luctusque remitte.
Tam mala Pompeij, quam prospera mundus adoret.
Aspice securus vultu non supplice reges:
Aspice possessas urbes, donataque regna,
AEgyptum, Libyamque, & terras elige morti.
Vidit prima tuæ testis Larißa ruinæ
Nobile, nec victum fatis caput: omnibus illa
Civibus effudit totas per mœnia vires
Obvia ceu læto: præmittunt numera flentes:
Pandunt templa, domos: socios se cladibus optant.
Scilicet immenso superest ex nomine multum,
Teque minor solo: cunctas impellere gentes
Rursus in arma potes, rursusque in fata redire.
Sed quid opus victo populis aut urbibus, inquit?
Victori præstate fidem Tu Cæsar in alto
Cædis adhuc cumulo patriæ per viscera vadis:
At tibi jam populos donat gener, avehit inde
Pompejum sonipes: gemitus, lacrymæq; sequuntur.
Plurimaque in sævos populi convicia divos.
Nunc tibi vera fides quæsiti Magne favoris
Contigit, ac fructus felix se nescit amari.
Cæsar ut Hesperio vidit satis arva natare
Sanguine, parcendum ferro, manibusque suorum
Iam ratus, ut viles animas, perituraque frustra
Agmina permisit vitæ. sed castra fugatos
Ne revocent, pellatque quies nocturna pavorem;
Protinus hostili statuit succedere vallo,
Dum fortuna calet, dum conficit omnia terror,
Non veritus grave ne fessis, ac [40] Marte subactis
Hoc foret imperium. non magno hortamine miles
In prædam ducendus erat: victoria nobis
Plena viri, dixit: superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est: nec enim donare vocabo
Quod sibi quisque dabit. cunctis en plena metallis
Castra patent: raptum Hesperiis è gentibus aurum
Hic jacet: Eoásque premunt tentoria gazas.
Tot regum fortuna simul, Magnique coacta
Expectat dominos: propera præcedere miles
Quos sequeris: quascunque tuas Pharsalia fecit,
A [41] victis rapiantur opes. nec plura locutus

Cadis odorati Pholoen liquere leones.
Tunc ursi latebras, obscœni tecta, domosque
Deseruere canes, & quicquid nare sagaci
Aëra non sanum, motumque cadavere sentit.
Iamque diu volucres civilia castra secutæ
Conveniunt. vos, quæ Nilo mutare soletis
Threicias hyemes, ad mollem serius Austrum
Istis aves. nunquam se tanto vulture cœlum
Induit, aut plures presserunt aëra pennæ:
Omne nemus misit volucres, omnisque cruenta
Alite sanguineis stillavit roribus arbor.
Sæpe super vultus victoris, & impia signa
Aut cruor, aut alto defluxit ab æthere tabes,
Membraque dejecit jam lassis unguibus ales.
Sic quoque non omnis populus pervenit ad ossa,
Inque feras discerptus abit: non intima curant
Viscera, nec totas avide sorbere medullas:
Degustant artus. Latiæ pars maxima turbæ
Fastidita jacet; quam sol, nimbique, diesque
Longior Emathiis resolutam miscuit arvis.
Thessalica infelix, quo tanto crimine tellus
Læsisti Superos, ut ne tot mortibus unam,
Tot scelerum fatis premerent? quod sufficit ævum,
Immemor ut donet belli tibi damna vetustas?
Quæ seges infecta surget non decolor herba?
Quo non Romanos violabis vomere manes?
Ante novæ venient acies, scelerique secundo
Præstabis nondum siccos hoc sanguine campos.
Omnia majorum vertamus busta licebit,
Et [47] stantes tumulos, & qui radice vetusta
Effudere suas, victis compagibus, urnas:
Plus cinerum Hæmoniæ sulcis telluris aratur,
Pluraque ruricolis feriuntur dentibus ossa.
Nullus ab AEmathio religasset littore funem
Navita, nec terram quisquam movisset arator,
Romani bustum populi: fugerentque coloni
Vmbrarum campos, gregibus dumeta carerent:
Nullusque auderet pecori permittere pastor
Vellere surgentem de nostris ossibus herbam,
Ac, velut impatiens hominum, vel solis iniqui
Limite,

Limite, vel glacie nuda, atque ignota jaceres,
Si non prima nefas belli, sed sola tulisses.
O Superi, liceat terras odisse nocenteis.
Quid totum premitis, quid totum absolvitis orbem?
Hesperiæ clades, & flebilis unda Pachyni,
Et Mutina, & Leucas puros fecere Philippos.

NOTÆ AD LIB. VII.

1 V*Nde pares somnos populi*] Est optantis, ut illud Syrorum, *Quis dabit?* in epistola Medeæ:

Sed mihi tam faciles unde, meosque deos?

Seneca pater controv. XI: *Vnde talem patrem?* sensus est: Vtinam populo Romano similis somnus contingeret, &, sicut tu illum, ita ille te vicissim, vel hoc saltem modo aspiceret.

2 *Injussusque puer*] sponte sua, non imperio parentum, aut aliorum. Scaliger malebat, *Investisque puer.*

3 *Mortis vicina properantes admovet horas*] MS. T. sic habet, quomodo hunc locum emendatum video ab eodem, cujus ante & honoris & amicitiæ causa memini, Rutgersio:

Morti vicina properantes admovet horas.

4 *Hoc placet ò Superi*] sic Martialis: *Hoc Fortuna placet?* Et Statius; *placet hoc tibi fulminis auctor?*

5 *Si duce te jusso*] Non jubente. Si tibi Senatus, non tu Senatui imperas. Posses & *justo* scribere, id est, legitimo.

6 *Si iuris quocunque velint concurrere campo*] Imo *velim*, ut habent MSS loquitur autem Cicero non ex sua tãtum, sed & ex Senatus persona.

7 *Et trabibus mixtis avidos typhonas aquarum*] lege *Siphonas.* Olympiodorus in meteoris: ναῦται δὲ σίφωνα (vocant) διὰ τὸ δίκην τοῦ σίφωνος ἀνασπᾶν τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης. Plin. 11, 49: *Ex eodem genere & in longam veluti fistulam nubes aquam trahit.*

Emathiæ funesta dies. hac luce cruenta
Effectum, vt Latios non horreat India fasces,
Nec vetitos errare Daas in mœnia ducat:
Sarmaticumque premat succinctus Consul aratrum:
Quod semper sævas debet tibi Parthia pœnas,
Quod fugiens civile nefas, rediturаque nunquam
Libertas,[27] ultra Tigrim, Rhenumque recessit,
Ac, toties nobis jugulo quæsita, negatur,
Germanum, Scythicumq; bonum: nec respicit ultra
Ausoniam: vellem, populis incognita nostris:
Vulturis ut primum lævo fundata volatu
Romulus infami complevit mœnia luco,
Vsque ad Thessalicas seruisses Roma ruinas.
De Brutis, Fortuna, queror[38] quid tempora legũ
Egimus, aut annos à Consule nomen habentes?
Felices Arabes, Medique, Eoaque tellus,
Quam sub perpetuis tenuerunt fata Tyrannis.
Ex populis, qui regna ferunt, sors vltima nostra est,
Quos servire pudet. Sunt nobis nulla profecto
Numina: cum cæco rapiantur secula casu,
Mentimur regnare Iovem. spectabit ab alto
Æthere Thessalicas, teneat cum fulmina, cædes?
Scilicet ipse petet Pholoen? petet ignibus Oeten,
Immeritaque nemus Rhodopes, pinusq; minanteis?
Cassius hoc potius feriet caput? astra Thyestæ
Abstulit, & subitis damnavit noctibus Argos:
Tot similes fratrum gladios, patrumque gerenti
Thessaliæ dabit ille diem? mortalia nulli
Sunt curata Deo. cladis tamen hujus habemus
Vindictam, quantam terris dare numina fas est.
Bella pares Superis facient civilia divos:
Fulminibus manes, radiisque ornabit, & astris,
Inque Deum templis jurabit Roma per umbras.
Vt rapido cursũ fati suprema morantem
Consũmsere locum: parva tellure direnti,
Inde[29] manum spectant, vultusq; agnoscere quarũt,
Quo sua pila cadant, aut quæ sibi fata minentur,
Facturi quæ monstra forent. videre parentes
Frontibus adversis, fraternaque comminus arma,
Nec libuit mutare locum: tamen omnia torpor
Pecto-

Pectora constrinxit: gelidusque in viscera sanguis
Perculsa pietate coit: totaque cohortes
Pila parata diu tensis tenuere lacertis.
Dii tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur,
Sed 30 sensum post fata tua dent, Crastine, morti,
Cujus torta manu commisit lancea bellum,
Primaque Thessaliam Romano sanguine tinxit.
O præceps rabies, cum Cæsar tela teneret,
Inventa est prior ulla manus! tunc stridulus aër
Elisus lituis, conceptaque classica cornu:
Tunc ausæ dare signa tubæ: tunc æthera tendit,
Extremique fragor convexa irrumpit Olympi:
Vnde procul nubes, quo nulla tonitrua durant.
Excepit resonis clamorem vallibus AEmus,
Peliacisque dedit rursus geminare cavernis:
Pindus agit gemitus, Pangæaque saxa resultant,
Oetææque gemunt rupes. vocesque furoris
Expavere sui tota tellure relatas.
Spargitur innumerum diversis missile votis.
Vulnera pars optat, pars terra figere tela,
Ac puras servare manus. rapit omnia casus;
Atque incerta facit, quos vult, Fortuna nocentes.
Sed quota pars cladis jaculis, ferroque volanti
Exacta est? odiis solus civilibus ensis
Sufficit, & dextras Romana in viscera ducit.
Pompeji densis acies stipata catervis,
Iunxerat in seriem nexis umbonibus arma.
Vixque habitura locum dextras, ac tela movendi
Constiterat, gladiosque suos compressa tenebat.
Præcipiti cursu vesanum Cæsaris agmen
In densos agitur cuneos: perque arma, per hostem
Quærit iter, qua torta graves lorica catenas
Opponit, tutoque latet sub tegmine pectus.
Hac quoq; perventum est ad viscera: totq; per arma
Extremum est, quod quisque ferit. civilia bella
Vna acies patitur, gerit altera: frigidus inde
Stat gladius; calet omne nocens à Cæsare ferrum.
Nec 31 fortuna diu rerum tot pondera vergens,
Abstulit ingenteis fato torrente ruinas.
Vt primum toto diduxit cornua campo

Pom-

Pompejanus eques,bellique per vltima fudit:
Sparsa per extremos levis armatura maniplos
Insequitur,sævasque manus immittit in hostem.
Illic quaque suo miscet gens prœlia telo:
Romanus cunctis petitur cruor:inde sagittæ,
Inde faces,& saxa volant, spatioque soluta
Aëris,& calido liquefacta pondere glandes.
Tunc & Ituræi,Medique, Arabesque, soluto
Arcu turba minax, nusquam rexere sagittas:
Sed petitur solus,qui campis imminet aër:
Inde cadunt mortes:sceleris sed crimine nullo
Externum maculant chalybem, stetit omne coactum
Circa pila nefas:ferro subtexitur æther,
Noxque super campos telis conserta pependit.
Tum Cæsar metuens,ne frons sibi prima labaret
Incursu,tenet obliquas post signa cohortes:
Inque latus belli,qua se vagus hostis agebat,
Immittit subitum non motis cornibus agmen.
Immemores pugnæ,nulloque pudore timendi
Præcipites fecere palam,civilia bella
Non bene barbaricis unquam commissa catervis.
Vt primum sonipes transfixus pectora ferro
In caput effusi calcavit membra regentis:
Omnis eques cessit campis, glomerataque pubes
In sua conversis præceps ruit agmina frænis.
Perdidit inde modum cædes,ac nulla secuta est
Pugna:sed hinc jugulis, hinc ferro bella geruntur.
Nec valet hæc acies tantum prosternere, quantum
Inde perire potest. Vtinam Pharsalia campis
Sufficiat cruor iste tuis, quem barbara fundunt
Pectora:non alio mutentur sanguine fontes.
Hic numerus totos tibi vestiat ossibus agros:
Aut si Romano compleri sanguine mavis,
Istis parce precor:vivant Galatæque, Syrique,
Cappadoces,Gallique,extremique orbis Iberi,
Armenii,Cilices: nam post civilia bella
Hic populus Romanus erit. Semel ortus in omneis
It timor,& fatis datus est pro Cæsare cursus.
Ventum erat ad robur Magni,mediasq; catervas,
Quod totos errore vago perfuderat agros:

Con-

Constitit hic bellum, fortunaq; Cæsaris hæsit.
Non illic regum auxiliis collecta juventus
Bella gerit, ferrumq; manus movere togatæ:
Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.
Hic furor, hic rabies, hic sunt tua crimina Cæsar.
Hanc fuge mens partem belli, tenebrisq; relinque,
Nullaq; tantorum discat, me vate, malorum,
Quam multum bellis liceat civilibus, ætas.
Ah potius pereant lacrymæ, pereantq; querelæ.
Quicquid in hac acie gessisti Roma, tacebo.
Hic Cæsar, rabies populi,[32] stimulusq; furoris,
Ne qua parte sui pereat scelus, agmina circum
It vagus, atque ignes animis flagrantibus addit.
Inspicit & gladios, qui toti sanguine manent,
Qui niteant primo tantum mucrone cruenti,
Quæ presso tremat ense manus, quis languida tela,
Quis contenta ferat, quis præstat bella jubenti,
Quem pugnare juvet, quis vultum cive peremto
Mutet: obit latis projecta cadavera campis.
Vulnera multorum totum fusura cruorem
Opposita premit ipse manu. quacunque vagatur
Sanguineum. veluti quatiens Bellona flagellum,
Bistonas aut Mavors agitans, si verbere sævo
Palladia stimulet turbatos ægide currus,
Nox ingens scelerum, & cædes oriuntur, & instar
Immensæ vocis gemitus, & pondere lapsi
Pectoris arma sonant, confractiq; ensibus enses.
Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat,
Adversosq; jubet ferro confundere vultus.
Promovet ipse acies: impellit terga suorum:
Verbere conversæ cessantes excitat hastæ.
In plebem vetat ire manus, monstratq; Senatum.
Scit cruor imperii qui sit, quæ viscera legum:
Vnde petat Romam, libertas ultima mundi
Quo steterit ferienda loco. permista secundo
Ordine nobilitas, venerandaq; corpora ferro
Vrgentur: cædunt Lepidos, cæduntq; Metellos,
Corvinosq; simul,[34] Torquataq; nomina legum,
Sæpe duces, summosq; homini te, Magne, remote.
Illic plebeja contectus casside vultus,

Ignotusque hosti, quod ferrum Brute tenebas?
O decus imperii, spes ò suprema Senatus,
Extremum tanti generis per secula nomen,
Ne rue per medios nimium temerarius hostes,
Nec tibi fatales admoveris ante Philippos,
Thessalia periture tua. nil proficis istic
Cæsaris intentus jugulo: nondum attigit arcem
Iuris, & humanum culmen, quo cuncta teguntur
Egressus, meruit fatis tam nobile letum:
Vivat, &, ut Bruti procumbat victima, regnet.
Hic patriæ perit omne decus: jacet aggere magno
Patritium campis commista plebe cadaver.
Mors tamen eminuit clarorum in strage virorum
Pugnacis Domiti, quem clades fata per omneis
Ducebant. nusquam Magni fortuna sine illo
Succubuit: victus toties à Cæsare, salva
Libertate perit: tunc mille in vulnera lætus
Labitur, ac venia gaudet caruisse secunda.
Viderat in crasso versantem sanguine membra
Cæsar, & increpitans; Iam Magni deseris arma,
Successor 35 Domiti: sine te jam bella geruntur.
Dixerat: ast illi suffecit pectora pulsans
Spiritus in vocem, morientiaque ora resolvit.
Non te funesta scelerum mercede potitum,
Sed dubium fati Cæsar, genereque minorem
Aspiciens, Stygias Magno duce liber ad umbras
Et securus eo: te sævo Marte subactum,
Pompejoque graveis pœnas, nobisque daturum.
Cum moriar, sperare licet. non plura locutum
Vita fugit, densæque oculos pressere tenebræ.
Impendisse pudet lacrymas in funere mundi
Mortibus innumeris, ac singula fata sequentem
Quærere, letiferum per cujus viscera vulnus
Exierit; quis fusa solo vitalia calcet;
Ore quis adverso, demisso faucibus ense,
Expulerit moriens animam; quis corruat ictu,
Quis steterit, dum membra cadūt: 36 qui pectora telis
Transmittant, aut quos campis affixerit hasta:
Quis cruor emissus perruperit aëra venis,
Inque hostis cadat arma sui: quis pectora fratris

Ca-

Cadat,&,ut notum poſſit ſpoliare cadaver,
Abſciſum longe mittat caput: ora parentis
Quis laceret; nimiaque probet ſpectantibus ira
Quem jugulat,non eſſe patrem. mors nulla querela
Digna ſua eſt,nullosque hominum lugere vacamus.
Non iſtas habuit pugna Pharſalia parteis,
Quas aliæ clades: illic per fata virorum,
Per populos hic Roma perit: quod militis illic,
Mors hic gentis erat: ſanguis ibi fluxit Achæus,
Ponticus, Aſſyrius: cunctos hærere cruores
Romanus, campisque vetat conſiſtere torrens.
Majus ab hac acie, quam quod ſua ſecula ferrent,
Vulnus habent populi: plus eſt quam vita,ſalusque
Quod perit: in totum mundi proſternimur ævum.
Vincitur his gladiis omnis, quæ ſerviet, ætas.
Proxima quid ſoboles, aut quid meruere nepotes
In regnum naſci? pavide num geſſimus arma?
Teximus aut jugulos? alieni pœna timoris
In noſtra cervice ſedet. poſt prœlia natis
Si dominum Fortuna dabas, & bella dediſſes.
Iam Magnus tranſiſſe Deos, Romanaque fata
Senſerat infelix: tota vix clade coactus
Fortunam damnare ſuam ſtetit aggere campi
Eminus unde omneis ſparſas per Theſſala rura
Aſpiceret clades, quæ bello obſtante latebant.
Tot telis ſua fata peti, tot corpora fuſa,
Ac ſe tam multo pereuntem ſanguine vidit.
Nec, ſicut mos eſt miſeris, trahere omnia ſecum
Merſa juvat, genteſque ſuæ miſcere ruinæ:
Ut Latiæ poſt ſe vivat pars maxima turbæ.
Suſtinuit dignos etiam nunc credere votis
Cœlicolas, volvitque ſui ſolatia caſus.
Parcite, ait, Superi cunctas proſternere gentes:
Stante poteſt mundo, Romaque ſuperſtite Magnus
Eſſe miſer. ſi plura juvant mea vulnera, conjux
Eſt mihi, ſunt nati; dedimus tot pignora fatis.
Civiline parum eſt bello, ſi meque, meosque
Obruat? exigua clades ſumus, orbe remoto?
Omnia quid laceras? quid perdere cuncta laboras?
Iam nihil eſt Fortuna meum. ſic fatur: & arma,

Signaque, & afflictas omni jam parte catervas
Circuit, & revocat matura in fata ruentes,
Seque negat tanti. nec deerat robur in enses
Ire duci, juguloque pati, vel pectore letum:
Sed timuit strato miles ne corpore Magni
Non fugeret, supraque ducem procumberet orbis:
Caesaris aut oculis voluit subducere mortem.
Nequicquam. infelix, socero spectare volenti
Praestandum est ubicunque caput. sed tu quoque; conjux
Causa fugae, vultusque tui: 37 fatisque probatum
Te praesente mori. Tunc Magnum concitus aufert
A bello sonipes, non tergo tela paventem,
Ingenteisque animos extrema in fata ferentem.
Non gemitus, non fletus erat, salvaque verendus
Majestate dolor, qualem te, Magne, decebat
Romanis praestare malis. non impare vultu
Aspicis Emathiam: nec te videre superbum
Prospera bellorum, nec fractum adversa videbunt.
Quamque fuit laeto per treis infida triumphos,
Tam misero Fortuna minor. jam pondere fati
Deposito securus abis: nunc tempora laeta
Respexisse vacat: spes nunquam implenda recessit:
Quid fueris nunc scire licet. fuge praelia dira,
Ac testare Deos, nullum qui perstet in armis,
Iam tibi Magne mori: ceu flebilis Africa damnis,
Et ceu Munda nocens, Phariaque à gurgite clades,
Sic 38 & Thessalicae post te pars maxima pugnae.
Non jam Pompeij nomen populare per orbem,
Nec studium belli: sed par, quod semper habemus,
Libertas, & Caesar erunt: teque inde fugato
Ostendet moriens, sibi se pugnasse, Senatus.
Nonne juvat pulsum bellis cessisse, nec istud
Prospectare nefas, spumanteis caede catervas?
Respice turbatos incursu sanguinis amnes,
Et socer miserere tui quo pectore Romam
Intrabit factus campis felicior istis?
Quicquid in ignotis solus regionibus exul,
Quicquid sub Phario positus patiere tyranno,
Crede 39 Deis, longo fatorum crede favori.
Vincere pejus erat. prohibe lamenta sonare,

Flere veta populos: lacrymas, luctusque remitte.
Tam mala Pompeii, quam prospera mundus adoret.
Aspice securus vultu non supplice reges:
Aspice possessas urbes, donataque regna,
AEgyptum, Libyamque, & terras elige morti.
Vidit prima tuæ testis Larissa ruinæ
Nobile, nec victum fatis caput: omnibus illa
Civibus effudit totas per mœnia vires
Obvia ceu læto: præmittunt munera flentes:
Pandunt templa, domos: socios se cladibus optant.
Scilicet immenso superest ex nomine multum,
Teque minor solo: cunctas impellere gentes
Rursus in arma potes, rursusque in fata redire.
Sed quid opus victo populis aut urbibus, inquit?
Victori præstate fidem Tu Cæsar in alto
Cædis adhuc cumulo patriæ per viscera vadis:
At tibi jam populos donat gener, avehit inde
Pompejum sonipes: gemitus, lacrymæq; sequuntur.
Plurimaque in sævos populi convicia divos.
Nunc tibi vera fides quæsiti Magne favoris
Contigit: ac fructus felix se nescit amari.
Cæsar ut Hesperio vidit satis arva natare
Sanguine, parcendum ferro, manibusque suorum
Iam ratus, ut viles animas, perituraque frustra
Agmina permisit vitæ. sed castra fugatos
Ne revocent, pellatque quies nocturna pavorem;
Protinus hostili statuit succedere vallo,
Dum fortuna calet, dum conficit omnia terror,
Non veritus grave ne fessis, ac [40] Marte subactis
Hoc foret imperium. non magno hortamine miles
In prædam ducendus erat: victoria nobis
Plena viri, dixit: superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est: nec enim donare vocabo
Quod sibi quisque dabit. cunctis en plena metallis
Castra patent: raptum Hesperiis è gentibus aurum
Hic jacet: Eoásque premunt tentoria gazas.
Tot regum fortuna simul, Magnique coacta
Expectat dominos: propera præcedere miles
Quos sequeris: quascunque tuas Pharsalia fecit,
A [41] victis rapiantur opes. nec plura locutus

Impulit amentes, aurique cupidine cæcos
Ire super gladios, supraque cadavera patrum,
Et cæsos calcare duces. quæ fossa, quis agger,
Sustineat pretium belli; scelerumque petentes?
Scire volunt, quanta fuerint mercede nocentes.
Invenere quidem spoliato plurima mundo,
Bellorum in sumtus congestæ pondera massæ:
Sed non [42] *impleruni cupientes omnia mentes.*
Quicquid fodit Iber, quicquid Tagus expulit auri,
Quodque legit dives summis Arimaspus arenis,
Vt [43] *rapiant, parvi scelus hoc venisse putabunt,*
Cum sibi Tarpejas victor desponderit arces:
Cum spe Romana promiserit omnia præda:
Decipitur, [44] *quod castra rapit. capit impia plebes*
Cespite patricio somnos: vacuumque cubile
Regibus infandus miles premit: inque parentum,
Inque toris fratrum posuerunt membra nocentes:
Quos agitat vesana quies, somnique furentes:
Thessalicam miseri versant in pectore pugnam.
Invigilat cunctis sævum scelus, armaque tota
Mente agitant, capuloque manus absente moventur.
Ingemuisse putes campos, terramque nocentem
Inspirasse animas, infectumque aëra totum
Manibus, & superam Stygia formidine noctem.
Exigit à meritis tristeis victoria pœnas,
Sibilaque & flammas infert sopor: umbra peremti
Civis adest: sua quenque premit terroris imago.
Ille senum vultus, juvenum videt ille figuras:
Hunc agitant totis fraterna cadavera somnis:
Pectore in hoc pater est; omnes in Cæsare manes.
Haud alios nondum Scythica purgatus in ara
Eumenidum vidit vultus Pelopeus Orestes:
Nec magis attonitos animi sensere tumultus,
Cum fureret, Pentheus; aut cum [45] *desisset, Agave.*
Hunc omnes gladii, quos aut Pharsalia vidit,
Aut ultrix visura dies, stringente Senatu,
Illa nocte premunt: hunc infera monstra flagellant.
Et quantum pœnæ misero mens conscia donat,
Quod Styga, quod manes, infestaque Tartara somnis
Pompejo vivente videt! Tamen omnia passo

Post-

Postquam clara dies Pharsalica damna retexit,
Nulla loci facies revocat feralibus arvis
Hærentes oculos. cernit propulsa cruore
Flumina, & excelsos cumulis æquantia colles
Corpora, sidentes in tabem spectat acervos,
Et Magni numerat populos: epulisque paratur
Ille locus, vultus ex quo, faciesque jacentum
Agnoscat. juvat Emathiam non cernere terram,
Et lustrare oculis campos sub clade latenteis:
Fortunam, Superosque suos in sanguine cernit.
Ac ne læta furens scelerum spectacula perdat,
Invidet igne rogi miseris, cæloque nocenti
Ingerit Emathiam. non illum Pœnus humator
Consulis, & Libyca succensæ lampade Cannæ
Compellunt hominum ritus ut servet in hostes:
Sed meminit nondum satiata cædibus ira,
Cives esse suos. Petimus non singula busta,
Discretosque rogos: unum da gentibus ignem:
Non interpositis urantur corpora flammis.
Aut generi si pœna juvat, nemus extrue Pindi:
Erige congestas Oetæo robore sylvas,
Thessalicam videat Pompejus ab æquore flammam.
Nil agis hac ira: tabesne cadavera solvat,
An rogus, haud refert: placido Natura receptat
Cuncta sinu, finemque sui sibi corpora debent.
Hos, Cæsar, populos si nunc non usserit ignis,
Vret cum terris, uret cum gurgite ponti.
Communis mundo superest rogus, ossibus astra
Misturus. quocunque tuam Fortuna vocabit,
Hæ quoque eunt animæ. non altius ibis in auras,
Non meliore loco Stygia sub nocte jacebis.
Libera Fortunæ mors est: capit omnia tellus
Quæ genuit:[46] *cælo tegitur, qui non habet urnam.*
Tu, cui dant pœnas inhumato funere gentes,
Quid fugis hanc cladem? quid olentes deseris agros?
Has trahe Cæsar aquas: hoc, si potes, utere cælo.
Sed tibi tabentes populi Pharsalica rura
Eripiunt, camposque tenent victore fugato.
Non solum Hæmonii funesta ad pabula belli
Bistoni venere lupi, tabemque cruenta

Cadis odorati Pholoen liquere leones.
Tunc ursi latebras, obscœni tecta, domosque
Deseruere canes, & quicquid nare sagaci
Aëra non sanum, motumque cadavere sentit.
Iamque diu volucres civilia castra secutæ
Conveniunt. vos, quæ Nilo mutare soletis
Threicias hyemes, ad mollem serius Austrum
Istis aves. nunquam se tanto vulture cœlum
Induit, aut plures presserunt aëra pennæ:
Omne nemus misit volucres, omnisque cruenta
Alite sanguineis stillavit roribus arbor.
Sæpe super vultus victoris, & impia signa
Aut cruor, aut alto defluxit ab æthere tabes,
Membraque dejecit jam lassis unguibus ales.
Sic quoque non omnis populus pervenit ad ossa,
Inque feras discerptus abit: non intima curant
Viscera, nec totas avide sorbere medullas:
Degustant artus. Latiæ pars maxima turbæ
Fastidita jacet; quam sol, nimbique, diesque
Longior Emathiis resolutam miscuit arvis.
Thessalica infelix, quo tanto crimine tellus
Læsisti Superos, ut ne tot mortibus unam,
Tot scelerum fatis premerent? quod sufficit ævum,
Immemor ut donet belli tibi damna vetustas?
Quæ seges infecta surget non decolor herba?
Quo non Romanos violabis vomere manes?
Ante novæ venient acies, scelerique secundo
Præstabis nondum siccos hoc sanguine campos.
Omnia majorum vertamus busta licebit,
Et [47] stantes tumulos, & qui radice vetusta
Effudere suas, victis compagibus, urnas:
Plus cinerum Hæmoniæ sulcis telluris aratur,
Pluraque ruricolis feriuntur dentibus ossa.
Nullus ab AEmathio religasset littore funem
Navita, nec terram quisquam movisset arator,
Romani bustum populi: fugerentque coloni
Vmbrarum campos, gregibus dumeta carerent:
Nullusque auderet pecori permittere pastor
Vellere surgentem de nostris ossibus herbam,
Ac, velut impatiens hominum, vel solis iniqui

Limite,

Limite, vel glacie nuda, atque ignota jaceres,
Si non prima nefas belli, sed sola tulisses.
O Superi, liceat terras odisse nocenteis.
Quid totum premitis, quid totum absolvitis orbem?
Hesperiæ clades, & flebilis unda Pachyni,
Et Mutina, & Leucas puros fecere Philippos.

NOTÆ AD LIB. VII.

1 VNde *pares somnos populi*] Est optantis, ut illud Syrorum, *Quis dabit?* in epistola Medeæ:

Sed mihi tam faciles unde, meosque deos?

Seneca pater controv. xi: *Vnde talem patrem?* sensus est: Vtinam populo Romano similis somnus contingeret, &, sicut tu illum, ita ille te vicissim, vel hoc saltem modo aspiceret.

2 *Injussusque puer*] sponte sua, non imperio parentum, aut aliorum. Scaliger malebat, *Investisque puer*.

3 *Mortis vicina properantes admovet horas*] MS. T. sic habet, quomodo hunc locum emendatum video ab eodem, cujus ante & honoris & amicitiæ causa memini, Rutgersio:

Morti vicina properantes admovet horas.

4 *Hoc placet ô Superi*] sic Martialis: *Hoc Fortuna placet?* Et Statius; *placet hoc tibi fulminis auctor?*

5 *Si duce te jusso*] Non jubente. Si tibi Senatus, non tu Senatui imperas. Posses & *justo* scribere, id est, legitimo.

6 *Si iuris quocunque velint concurrere campo*] Imo *velim*, ut habent MSS. loquitur autem Cicero non ex sua tãtum, sed & ex Senatus persona.

7 *Et trabibus mixtis avidos typhonas aquarum*] lege *Siphonas*. Olympiodorus in meteoris: ταῦτας δὲ σίφωνας (vocant) διὰ τὸ δίκην τοῦ σίφωνος ἀνασπᾶν τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης. Plin. 11, 49: *Ex eodem genere & in longam veluti fistulam nubes aquam trahit.*

8 *Vsque ad Thessaliam Romana & publica signa*] Ἀναφορὰ est nam vox *signa* præcessit versu ante quarto. Dicit autem illa signa fuisse publica populi Romani, usque ad pugnam Pharsalicam. Postea enim nulla in Cæsarem, nisi privata arma. Similis locus Taciti: *Postquam Bruto & Cassio cæsis nulla jam publica arma.*

9 *Admotus superis discussa fugit ab ara Taurus*] citat Servius ad IX Æn. additque, *Quoties victima reluctabatur, ostendebat se improbari.*

10 *Ire per Ossæam rapidus Bœbeïda sanguis*] Variant in penultima voce MSS sed veram esse hanc lectionem ostendit Homerus Bœotia. Propertius l. II. eleg. II. Strabo l. IX.

11 *Vultus tenebris mirantur apertos*] Imo *opertos*, ut habet MSS. consensus. vident alter alterius ora, subitis tenebris obducta.

12 *Augur*] Cornelius Sacerdos Gellio XV. 18, Historiarum ex Livio, cui familiaris Cornelius, narrat Plutarch.

13 *Prospexitque polos*] *Perspexitque* habent omnes MSS.

14 *cornus tibi cura sinistri*] Antiquus genitivus erat *cornuis*, inde contractum *cornus*. Et ita hunc locum, ne quis errorem suspicetur, producit ad II Æneida Servius. Sic & in Arateis Ciceroni genitivus à *genu* est *genus*. sic & *cervini cornus* dixere Plinius & Celsus.

15 *Casuram & fati sensit nutare ruinam*] ita reposuimus pro *fatis*, sensu manifesto.

16 *Prosilit hortando melior fiducia vulgo*] *Dubius erat spei metusque: sed metu suppresso spem aperuit, ut quæ utilior incitandis militum animis.* Dux secum metuere omnia debet: coram milite nihil.

17 *& emerito faciat vos Marte colonos*] ita melius quam *emeritos*. Hæc dies bello debellato colonos vos faciet.

18 *Nulla manus belli mutato judice pura est*] Ἀντίπατρος καλλίστας φιλονικίας τὸν στρατηγὸν, ἢ ἄρχοντα

περὶ αὐτὸν, εἶτα τιμᾶται δίκην ἑαυτῷ τοιαύτην
παρ᾽ ἐλλείνων συμβεβουλευκὼς τοῖς πολίταις. ὁ δὲ
οὐδὲν τι πρὸς τὴν συμφορὰν ... ἐκέλευσε μὴ κα-
τηγορεῖν, ὧν οὐδεὶς ἐδικάσατο, ἀλλὰ ὑπὲρ τὰ
πράττειν, ὥσπερ ἂν νικηθεὶς ἔπαχεν. Plutarchus
hæc. At Tacitus tribuit Civili Batavo hoc di-
ctum: *Victoria rationem non reddi.*

19 *Armeniosne movet, Romana potentia cujus*
Sit ducis, aut emtum minimo vult sanguine quis-
quam
Barbarus Hesperiis Magnum præponere rebus?] *Mi-*
nimo posuimus ex MS. non *nimio*. An externi vel minimum sanguinis impendere velint rei ad se non pertinenti? Sapiens sententia & multis experimentis probata, quæ & ad subditos pro regum potentia, non pro sua salute aut commodis pugnantes, pari ratione extenditur. Demosthenes Olynthiaca II: μὴ γὰρ οἴεσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς αὐτοῖς Φιλίππῳ τε χαίρειν καὶ τοὺς ἀρχομένους. ἀλλ᾽ ὁ μὲν δόξης ἐπιθυμεῖ καὶ τοῦτο ἐζήλωκε καὶ προῄρηται πράττων καὶ κινδυνεύων, ἂν συμβῇ τι, παθεῖν, τὴν τοῦ διαπράξασθαι ταῦτα, ἃ μηδεὶς πώποτε ἄλλος Μακεδόνων βασιλεὺς, δόξαν ἀντὶ τοῦ ζῆν ἀσφαλῶς ᾑρημένος· τοῖς δὲ τῆς μὲν φιλοτιμίας τῆς ἀπὸ τούτων οὐ μέτεστι, κοπτόμενοι δ᾽ ἀεὶ ταῖς στρατείαις ταύταις ταῖς ἄνω κάτω λυποῦνται καὶ συνεχῶς ταλαιπωροῦσι, & quæ sequuntur. Idē in responso ad epistolam Philippi: μὴ γὰρ οἴεσθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς αὐτοῖς χαίρειν Φίλιππόν τε καὶ τοὺς ἀρχομένους, ἀλλ᾽ ἐννοεῖσθε, ὡς ὁ μὲν ἐπιθυμεῖ δόξης, οἱ δὲ ἀσφαλείας, καὶ αὐτῷ μὲν οὐκ ἔστι τυχεῖν ταύτης ἀκινδύνως, οἱ δ᾽ οὐδὲν δέονται καταλιπόντες οἴκοι τέκνα, γονεῖς, γυναῖκας φθείρεσθαι καὶ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν κινδυνεύειν ὑπὲρ αὐτοῦ. Tacitus in oratione Galgaci: *Nisi si Gallos & Britannos, & (pudet dictu) Britannorum plerosque dominationi alienæ sanguinem commodantes, diutius tamen hostes quam servos, fide & affectu teneri putatis.* Frontinus de Hispanis qui Pœno militabant: *Robustus quidem miles sed qui alienum negotium ageret,*

Sic Lazi apud Procopium Gotthicorum IV: ὅτι δὴ Ῥωμαῖοι μὲν οὔτε πατρίδος, οὔτε τῶν ἀναγκαίων προκινδυνεύοντες εἰς τὸν ἀγῶνα καθίστανται. & quæ ibi sequuntur.

20 *Quone poli motis*) Hic *ne* breve est, adjectio supervacua ad vocabulum interrogativum. Sic libro X.

quantosne tumores
Mente gerit famulus?

Neque vero sine veterum exemplo. Nam & Horatius in Satyris dixerit:

Quo-ne malo mentem percussa?
timore deorum.

Et mox: *illa rogare*
Quanta ne.

Sic & apud Virgil. lib. XI Æn. Asper legebat: *Quoisne nefas.*

21 *Cæsareas spectate cruces*] Plutarchus Cæsari hæc verba tribuit: τοῦτο ἐβουλήθησαν, εἰς τοῦτο με κατανάγκης ὑπήγαγον, ἵνα Γάϊος καῖσαρ ὁ μέγιστους πολέμους κατορθώσας, εἰ προηκάμην τὰ στρατεύματα κἂν κατεδικάσθην Quæ Suetonius sic Cæsaris verbis extulit auctore Asinio Pollione: *Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petissem.*

22 *Septorumque nefas*) Hoc dicit ob quatuor legiones in Campo Martio trucidatas imperio Sullæ, cujus imitator erat Pompejus. vide quæ supra libro II.

23 *Ignoti jugulum tanquam scelus imputet hostis*) lectio ex MS. sensus: Etiam si quis in adversa acie propinquum nullum invenerit quem occidat, cædem ignoti cujusvis tanto in beneficio accipiam, quasi mea causa patricidium fecisset. Narrat Tacitus bello civili quod inter Vitellium & Vespasianum fuit, militem occisi à se fratris præmium petiisse.

24 *funesto in Marte locasses*) Erat in editis, *locasset*. Reposuimus *locasses*, id est, si quis locasset, quale: *In cælum, jusseris, ibit*. Si quis vulgatam

tam

tam præfert, subaudiendum erit, Cæsar.

25 *metus hos regni, spes excitat illos*) ita distinximus. Non enim quovis metu vult pugnasse Pompejanos, sed metu tyrannidis: at Cæsarianos contra tirannidem sperasse.

26 *monumentaque rerum*
Putria destituit) vera hæc distinctio: Italiæ ædificia non ætas destituit, sed jacent culpa belli civilis. Vide procemium Pharsaliæ.

27 *Libertas ultra Tigrim Rhenumque recessit*) Quasi dicat, ultra terminos Imperii Romani. Sed cum infra dicat Germanis & Scythis, concessam libertatem, [vereor ne *Tanaim* sit legendum, quem ultra Scythæ, ut trans Rhenum Germani. Vltra Tigrim certe Parthi regnabantur, non autem liberi erant. Itaque opponit Tacitus; *acrior Arsacis regno Germanorum libertas.*

28 *quid tempora legum*
Egimus an annos à consule nomen habentes) Liv. initio lib. II: *Liberi jam hinc populi Romani res pace belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum potentiora quam hominum peragam.*

29 *Inde manum spectant*] Multis è diversis lectionibus hanc concinnavimus. ubi proprius hostem ventum est, aspiciunt quos petant vultus, quæ ipsis minentur manus, quæ denique facturi essent scelera.

30 *Sed sensum post fata tua dent, Crastine, morti*) Emendandus hinc Plutarch. apud quem hic prœlii Pharsalici inchoator mendose scribitur κρασσιανὸς

31 *Nec Fortuna diu rerum tot pondera vergens*) Ex MS. est hæc lectio. *Vergens*, id est, librans velut dubio eventu.

32 *stimulusque furoris*] Oestrum Bellonæ.

33 *quæ viscera legum*) Emendatio est nostra, eleganti, ni fallor, metaphora. Ante *regum*. Atqui regibus nihil cum Senatu de quo hic sermo. illi enim

Sic Lazi apud Procopium Gotthicorum IV: ὅτι δὴ Ῥωμαῖοι μὲν οὔτε πατρίδος, οὔτε τῶν ἀναγκαίων προκινδυνεύοντες εἰς τὸν ἀγῶνα καθίστανται. & quæ ibi sequuntur.

20 *Quone poli motis*) Hic *ne* breve est, adjectio supervacua ad vocabulum interrogativum. Sic libro X.

quantosne tumores
Mente gerit famulus?

Neque vero sine veterum exemplo. Nam & Horatius in Satyris dixerit:

Quo--ne malo mentem percussa?
timore deorum.

Et mox: *illa rogare*
Quanta ne.

Sic & apud Virgil. lib. XI Æn. Asper legebat: *Quoine nefas.*

21 *Cæsareas spectate cruces*] Plutarchus Cæsari hæc verba tribuit: τοῦτο ἐβουλήθησαν, εἰς τοῦτό με ἀνάγκης ὑπήγαγον, ἵνα Γάϊος Καῖσαρ ὁ μεγίστους πολέμους κατορθώσας, εἰ προηκάμην τὰ στρατεύματα κἂν κατεδικάσθην Quæ Suetonius sic Cæsaris verbis extulit auctore Asinio Pollione: *Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petissem.*

22 *Septorumque nefas*) Hoc dicit ob quatuor legiones in Campo Martio trucidatas imperio Sullæ, cujus imitator erat Pompejus. vide quæ supra libro II.

23 *Ignoti jugulum tanquam scelus imputet hostis*) lectio ex MS. sensus: Etiam si quis in adversa acie propinquum nullum invenerit quem occidat, cædem ignoti cujusvis tanto in beneficio accipiam, quasi mea causa patricidium fecisset. Narrat Tacitus bello civili quod inter Vitellium & Vespasianum fuit, militem occisi à se fratris præmium petiisse.

24 *funesto in Marte locasses*) Erat in editis, *locasset*. Reposuimus *locasses*, id est, si quis locasset, quale: *In cælum, jusseris, ibit.* Si quis vulgatam

tam præfert, subaudiendum erit, Cæsar.

25 *metus hos regni, spes excitat illos*) ita distinximus. Non enim quovis metu vult pugnasse Pompejanos, sed metu tyrannidis: at Cæsarianos contra tirannidem sperasse.

26 *monumentaque rerum*
Putria destituit) vera hæc distinctio: Italiæ ædificia non ætas destituit, sed jacent culpa belli civilis. Vide procemium Pharsaliæ.

27 *Libertas ultra Tigrim Rhenumque recessit*) Quasi dicat, ultra terminos Imperii Romani. Sed cum infra dicat Germanis & Scythis, concessam libertatem, [vereor ne *Tanaim* sit legendum, quem ultra Scythæ, ut trans Rhenum Germani. Vltra Tigrim certe Parthi regnabantur, non autem liberi erant. Itaque opponit Tacitus; *acrior Arsacis regno Germanorum libertas*.

28 *quid tempora legum*
Egimus an annos à consule nomen habentes) Liv. initio lib. II: *Liberi jam hinc populi Romani res pace belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum potentiora quam hominum peragam*.

29 *Inde manum spectant*] Multis è diversis lectionibus hanc concinnavimus. ubi proprius hostem ventum est, aspiciunt quos petant vultus, quæ ipsis minentur manus, quæ denique facturi essent scelera.

30 *Sed sensum post fata tuæ dent, Crastine, morti*) Emendandus hinc Plutarch. apud quem hic prœlii Pharsalici inchoator mendose scribitur κρασσιανὸς

31 *Nec Fortuna diu rerum tot pondera vergens*) Ex MS. est hæc lectio. *Vergens*, id est, librans velut dubio eventu.

32 *stimulusque furoris*] Oestrum Bellonæ.

33 *quæ viscera legum*) Emendatio est nostra, eleganti, ni fallor, metaphora. Ante *regum*. Atqui regibus nihil cum Senatu de quo hic sermo. illi enim

enim seorsim apud sua quisque auxilia.

34 *Torquataq́, nomina legum Sæpe duces summosq́, hominum)* sensum feceramus commodum. Sed quid opus? cum sola interpunctione mutata nihilo pejorem faciat Rutgersius:

Torquataque nomina, regum
Sæpe duces

Nempe ut olim Agamemnon, ὕπατος κρειόντων.

35 *Successor Domiti)* Quia successurum se Cæsari in bellum Gallicum speraverat.

36 *qui pectora telis Transmittant)* MSS.

quis pectore tela
Transmitta

37 *fatisq́, probatum)* Miror MSS. omnes habere, *fatisq́, negatum*, quod rei contrarium. Forte scripserit Lucanus *rogatum*, ut allusio sit ad legum rogationes.

38 *Sic & Thessalicæ post te pars maxima pugnæ)* Major pars cladis Thessalicæ evenit absente jã Pompejo: ideoque illi non magis imputari potest, quam quæ post mortem ipsius acciderunt.

39 *crede deis)* Perpetuus in te deorum favor fidem tibi faciat, è duobus malis id tibi evenisse, quod erat minus. Minus malum est bello civili vinci quam vincere. Ni ita esset, victorem te fecissent Dii, quos tibi bene velle dubitare non debes.

40 *Marte subactis)* defatigatis.

41 *A victis rapiantur opes)* scribendum ex fide MSS. *rapiuntur*. Nisi præcedis Pompejanos, jam illi rapient supellectilem quæ in castris est, quæque nobis victoriæ jure debetur. Pro tribus postremis hujus versus vocibus prior Lucani editio habuit: *Sic milite jusso*. quod MSS. testantur.

42 *Implerunt)* ita rectius quam *implevit*. Est enim in hoc versu expletus sensus,

43 *Vt rapiant)* Quamvis rapiant hæc omnia, non

non tamen putabunt præmia meritis respondere.

44 *quod castra rapit)* castra, non Romam.

45 *aut cum desisset Agave)* ita rescripsimus pro *descisset*. Non magis externati erant, aut Pētheus cum Agave fureret, aut ipsa Agave cum furere desiisset & scelus suum agnosceret. Probat hanc nostram emendationem MS. P. Probat & secutus ut sæpe Lucani *sive* *qua* Papinius;

cum lassa furorem

Vicit & ad comitum lachrymas expavit Agave.

Et alibi:

Penthea jam fractis genitrix Cadmeia thyrsis.

Iam dimissa deo, pectusq; adoperta cruentum

Insequitur planctu.

Quare & quod præcessit *cum fureret*, est ὑπόζευγμα & ex posteriori supplendum *Agave*.

46 *cælo tegitur, qui non habet urnam)* Mecœnas, mollis ille, satis fortiter dixerat:

Nec tumulum curo: sepelit natura relictos.

47 *Et stantes tumulos)* Tam integros adhuc tumulos, quam vetustate collapsos.



LIBER VIII.

Io. Sulpicii Verulani Argumentum.

Octavo in Lesbon fugiẽs per devia Magnus
Navigat,& conjux lacrymando abducta relinquit
Deflentẽ populũ:properans tum nauta monetur
Tendat ut ad Cilices,ubi Sextus,turba Ducũque
Decernunt quo sit Dux confugiturus, atroxque
Ægyptus legitur. venientem regia prodit,
Conjugeque,& gnato coram confodit Achillas.
Ambustum Codrus truncus clam texit arena.

Iam super Herculeas fauces, nemorosaque Tempe,
Hæmoniæ deserta petens dispendia sylvæ,
Cornipedem exhaustum cursu, [1] stimulisque negantem
Magnus agens, incerta fugæ vestigia turbat,
Implicitasque errore vias. pavet ille fragorem
Motorum ventis nemorum, comitumque suorum:
Qui post terga venit,trepidum,laterique timentem
Exanimat. quanvis summo de culmine lapsus,
Nondum vile sui pretium scit sanguinis esse,
Seque memor fati tantæ mercedis habere
Credit adhuc jugulum, quantum pro Cæsaris ipse
Avulsa cervice daret. deserta sequentem
Non patitur tutis fatum celare latebris
Clara viri facies. multi Pharsalica castra
Cum peterent, nondum fama prodente ruinas,
Occursu stupuere ducis, vertigine rerum
Attoniti: cladisque suæ vix ipse fidelis
Auctor erat. gravis est Magno,quicunque malorum
Testis adest. cunctis ignotus gentibus esse
Mallet, & obscuro tutus transire per orbem
Nomine: sed longi pœnas Fortuna favoris
Exigit à misero, quæ tanto pondere famæ
Res premit adversas, fatisque prioribus urget.

Nunc

Nunc festinatos nimium sibi sentit honores,
Actaque laurifera damnat Syllana juventa.
Nunc & Corycia classes, & Pontica signa
Dejectum meminisse piget. sic longius avum
Destruit ingenteis animos, & vita superstes
Imperio. [2] *nisi summa dies cum fine bonorum*
Affuit, & celeri pravertit tristia leto,
Dedecori est fortuna prior. quisquamne secundis
Tradere se fatis audet, nisi morte parata?
Littora contigerat, per qua Peneïus amnis
Emathia jam clade rubens exibat in aquor.
Inde ratis trepidum, ventis, & fluctibus impar
Flumineis [3] *vix tuta vadis evexit in altum:*
Cujus adhuc remis quatitur Corcyra, sinusque
Leucadii, Cilicum dominus, terraque Liburna,
Exiguam vector pavidus correpsit in alvum.
Conscia curarum secreta in littora Lesbi
Flectere vela jubes, qua tum tellure latebas
Mæstior, in mediis quam si, Cornelia, campis
Emathia stares. tristeis prasagia curas
Exagitant: trepida quatitur formidine somnus:
Thessaliam nox omnis habet: tenebrisque remotis
Rupis in abrupta scopulos extremaque currens
Littora, prospiciens fluctus, nutantia longe
Semper prima vides venientis vela carina,
Quarere nec quicquam de fato conjugis audes.
En ratis, ad vestros qua tendit carbasa portus
Quid ferat ignoras: sed nunc tibi summa pavoris
Nuntius armorum tristis, rumorque sinister
Victus adest conjux. [4] *quid perdis tempora luctus?*
Cum posis jam flere, times. tunc puppe propinqua
Prosiluit, crimenque Deum crudele notavit,
Deformem pallore ducem, vultusque prementem
Canitie, atque atro squalentes pulvere vestes.
Obvia nox misera cælum, lucemque tenebris
Abstulit, atque animam clausit dolor: omnia nervis
Membra relicta labant: riguerunt corda, diuque
Spe mortis decepta jacet. jam fune ligato
Littoribus, lustrat vacuas Pompejus arenas.
Quem postquam propius famula videre fideles,

Non

Non ſ ultra gemitus tacitos inceſſere fata
Permiſere ſibi, fruſtraque attollere terra
Semianimem conantur heram: quã pectore Magnus
Ambit, & aſtrictos refovet complexibus artus.
Cœperat in ſummum revocato ſanguine corpus
Pompeji ſentire manus, mœſtamque mariti
Poſſe pati faciem: prohibet ſuccumbere fatis
Magnus, & immodicos caſtigat voce dolores.
Nobile cur robur Fortuna vulnere primo,
Femina, tantorum titulis inſignis avorum,
Frangis? Habes aditum manſura in ſecula famæ.
Laudis in hoc ſexu, non legum jura, nec arma,
Unica materia eſt conjux miſer. erige mentem,
Et tua cum fatis pietas decertet, & ipſum,
Quod ſum victus, ama: nunc ſum tibi gloria major.
A me quod faſces, & quod pia turba Senatus,
Tantaque diſceſſit regum manus: incipe Magnum
Sola ſequi deformis, adhuc vivente marito
Summus, & augeri vetitus dolor: ultima debet
Eſſe fides, lugere virum, tu nulla tuliſti
Bello damna meo. vivit poſt prælia Magnus.
Sed Fortuna perit: quod defles, illud amaſti.
Vocibus his correpta viri, vix ægra levavit
Membra ſolo, taleis gemitu rumpente querelas:
Oh utinam in thalamos inviſi Cæſaris iſſem
Infelix conjux, & nulli læta marito!
Bis nocui mundo: me pronuba duxit Erinnys,
Craſſorumque umbræ, devotaque manibus illis
Aſſyrios in caſtra tuli civilia caſus:
Præcipitesque dedi populos, cunctoſque fugavi
A cauſa meliore Deos. ô maxime conjux,
O thalamis indigne meis, hoc juris habebat
In tantum Fortuna caput! cur impia nupſi,
Si miſerum factura fui? nunc accipe pœnas,
Sed quas ſponte luam. quo ſit tibi mollius æquor,
Certa fides regum, totuſque paratior orbis,
Sparge mari comitem. mallem felicibus armis
Dependiſſe caput: nunc clades denique luſtra
Magne tuas. ubicunque jaces civilibus armis
Noſtros ulta toros, ades huc, atque exige pœnas,

Iulia crudelis, placataque pellice cæsa;
Magno parce tuo. sic fata, iterumque refusa
Conjugis in gremium, cunctorum lumina solvit
In lacrymas: duri flectuntur pectora Magni,
Siccaque Thessaliæ confundit lumina Lesbos.
Tunc Mitylenæum pleno jam littore vulgus
Affatur Magnum: Si maxima gloria nobis
Semper erit tanti pignus servaße mariti,
Tu quoque devotos sacro tibi fœdere muros
Oramus, sociosque lares dignare vel una
Nocte tua: fac Magne locum, quem cuncta revisant
Secula; quem veniens hospes Romanus adoret.
Nulla tibi subeunda magis sunt mœnia victo.
Omnia victoris possunt sperare favorem: (ponto,
Hæc jam crimen habent. quid, quod jacet insula
Cæsar eget ratibus? Procerum pars magna c ibit
Certa loci: noto reparandum est littore fatum.
Accipe templorum cultus, aurumque Deorum
Accipe: si terris, si puppibus ista juventus
Aptior est, tota, quantum valet, utere Lesbo.
(Accipe: ne Cæsar rapiat, tu victus habeto.)
Hoc solum crimen meritæ bene detrahe terræ.
Ne nostram videare fidem felixque secutus,
Et damnasse miser. tali pietate virorum
Lætus, in adversis, & mundi nomine gaudens
Esse fidem, Nullum toto mihi, dixit, in orbe
Gratius esse solum, non parvo pignore vobis
Ostendi. tenuit nostros hac obside Lesbos
Adfectus: hic sacra domus, carique penates,
Hic mihi Roma fuit. non ulla in littora puppim
Ante dedi fugiens, sævi cum Cæsaris iram
Iam scirem meritam, servata conjuge, Lesbon,
Non veritus tantam veniæ committere vobis
Materiam. sed jam satis est fecisse nocentes:
Fata mihi totum mea sunt agitanda per orbem.
Heu nimium felix æterno nomine Lesbos,
Sive doces populos, Regesque admittere Magnum,
Seu præstas mihi sola fidem: nam quærere certum est
Fas quibus in terris, ubi sit scelus. accipe numen,
Si quod adhuc mecum es, votorum extrema meorum:

Da similes Lesbo populos, qui Marte subactum
Non intrare suos infesto Cæsare portus,
Non exire vetent dixit, mœstamque carinæ
Imposuit comitem. cunctos mutare putares
Tellurem, patriæque solum. sic littore toto
Plangitur, infesta tenduntur in æthera dextræ:
Pompejumque minus, cujus Fortuna dolorem
Moverat; ast illam, quam toto tempore belli
Vt civem videre suam, discedere cernens
Ingemuit populus: quam vix si castra mariti
Victoris peteret, siccis dimittere matres
Iam poterant oculis: tanto devinxit amore
Hos pudor, hos probitas, castique modestia vultus,
Quod submissa nimis, nulli gravis hospita turbæ,
Stantis 8 *adhuc fati vixit quasi conjuge victo.*
Iam pelago medios Titan demissus ad ignes,
Nec quibus abscondit, nec si quibus exerit orbem.
Totus erat: vigiles Pompeji in pectore curæ
Nunc socias adeunt Romani fœderis urbes,
Et varias regum mentes, nunc invia mundi
Arva 9 *super nimios soles, Austrumque jacentis.*
Sæpe labor mœstus curarum, odiumque futuri
Projecit fessos incerti pectoris æstus,
Rectoremque ratis de cunctis consulit astris;
Vnde notet terras; quæ sit mensura secandi
Æquoris in cœlo; Syriam quo sidere servet:
Aut quotus in plaustro Libyam bene dirigat ignis.
Doctus ad hæc fatur taciti servator Olympi:
Signifero quæcunque fluunt labentia cœlo:
Nunquam stante polo, miseros fallentia nautas
Sidera non sequimur: sed qui non mergitur undis.
Axis inocciduus, gemina clarissimus Arcto.
Ille regit puppes. hic cum mihi semper in altum
Surget, & instabit summis minor Vrsa ceruchis;
Bosporon, & Scythiæ curvantem littora pontum
Spectamus. 10 *quicquid descendet ab arbore summa*
Arctophylax, propiorque mari Cynosura feretur,
In Syriæ portus tendet ratis. inde Canopos
Excipit Australi cœlo contenta vagari,
Stella timens Borean, illa quoque perge sinistra,

Trans

Trans Pharon: in medio tanget ratis æquore Syrtim.
Sed quo vela dari, quo nunc pede carbasa tendi
Nostra jubes? dubio contra cui pectore Magnus;
Hoc solum toto, respondit, in æquore serva,
Et sit ab Emathiis semper tua longius oris
Puppis, & Hesperiam pelago cœloque relinquas:
Cetera da ventis. comitem, pignusque recepi
Depositum: tunc certus eram, quæ littora vellem;
Nunc portum Fortuna dabit. Sic fatur: at ille
Justo vela modo pendentia cornibus æquis
Torsit, & in lævum puppim dedit, utque secaret,
Quas Asiæ cautes, & quas Chios asperat, undas,
Hos dedit in proram, tenet hos in puppe rudentes.
Æquora senserunt motus, aliterque secante
Iam pelagus rostro, nec idem spectante carina,
Mutavere sonum. non si moderator equorum,
Dexteriore rota lævum cum circuit orbem,
Cogit inoffensæ currus accedere metæ.
Ostendit terras Titan, & sidera texit.
Sparsus ab Emathia fugit quicunque procella,
Assequitur Magnum: primusque à littore Lesbi
Occurrit natus, procerum mox turba fidelis.
Nam neque dejecto fatis, acieque fugato
Abstulerat Magno reges Fortuna ministros:
Terrarum dominos, & sceptra Eoa tenentes
Exul habet comites. jubet ire in devia mundi
Dejotarum, qui sparsa ducis vestigia legit.
Quando, ait, Emathiis amissus cladibus orbis
Qua Romanus erat, superest fidissime regum
Eoam tentare fidem, populosque bibentes
Euphraten, & adhuc securum à Cæsare Tigrim:
Nec pigeat Magno quærentem fata, remotas
Medorum penetrare domos, Scythicosque recessus,
Et[11] totum mutare diem, vocesque superbo
Arsacidæ perferre meas: Si fœdera nobis
Prisca manent, mihi per Latium jurata Tonantem,
Per vestros astricta magos, implete pharetras,
Armeniosque arcus Geticis intendite nervis:
Si vos o Parthi, peterem cum Caspia claustra,
Et sequerer duros æterni Martis Alanos,

Passus

Passus Achamenijs lata decurrere campis,
In tutam trepidos nunquam Babylona coegi?
Arva super Cyri, Chaldaique ultima regni,
Qua rapidus Ganges, & qua Nysaeus Hydaspes
Accedunt pelago, [12] Phœbi surgentis ab igne
Iam propior, quam Persis, eram: tamen omnia vincens
Sustinui nostris vos tantum deesse triumphis.
Solusque è numero regum telluris Eoæ,
Ex [13] æquo me Parthus adit: nec munere Magni
Stant semel Arsacidæ. quis enim post vulnera cladis
Assyriæ, justas Latii compescuit iras?
Tot meritis obstricta meis, nunc Parthia ruptis
Excedat claustris vetitam per secula ripam,
Zeugmaque Pellaum. Pompejo vincite Parthi;
Vinci Roma volet. regem parere jubenti
Ardua non piguit, positisque insignibus aulæ
Egreditur famuli raptos indutus amictus.
In dubiis tutum est inopem simulare tyranno.
Quanto igitur mundi dominis securius ævum
Verus pauper agit! dimisso in littore rege,
Ipse per Icariæ scopulos, Ephesumque relinquens,
Et placidi Colophona maris, spumantia parvæ
Radit saxa Sami: spirat de littore Coo
Aura fluens: Gnidon inde fugit, claramque relinquit
Sole Rhodon, magnosque sinus [14] Telmessidos undæ
Compensat [15] medio pelagi. Pamphylia puppi
Occurrit tellus: nec se committere muris
Ausus adhuc ulis, [16] te primum parva Phaselis
Magnus adit. nam te metui vetat incola rarus,
Exhaustæque domus populis; majorque carinæ
Quam tua turba fuit. tendens hinc carbasa rursus
Iam Taurum, Tauroque videt Dipsanta cadentem.
Crederet hoc Magnus, pacem cum præstitit undis,
Et sibi consultum? Cilicum per littora tutus
Parva puppe fugit: sequitur pars magna Senatus
Ad profugum collecta ducem: [17] parvisque Synedris,
Quo portu mittitque rates recipitque [18] Selinus,
In Procerum cœtu tandem mœsta ora resolvit
Vocibus his Magnus: Comites bellique, fugæque

Atque instar patriæ, quamvis in littore nudo,
In Cilicum terra, nullis circumdatus armis
Consultem, rebusque novis exordia quæram,
Ingenteis præstate animos: non omnis in arvis
Emathiis cecidi, nec sic mea fata premuntur.
Vt nequeam relevare caput, cladesque receptas
Excutere. an Libycæ Marium potuere ruinæ
Erigere in fasces, plenis & reddere fastis:
Me pulsum leviore manu Fortuna tenebit?
Mille meæ Grajo volvuntur in æquore puppes,
Mille duces: sparsit potius Pharsalia nostras,
Quam subvertit opes. sed me vel sola tueri
Fama potest rerum, toto quas gessimus orbe,
Et nomen, quod mundus amat. vos pendite regna
Viribus, atque fide, Libyen, Parthosque, Pharonque,
Quænam Romanis deceat succurrere rebus.
Ast ego curarum, proceres, arcana mearum
Expromam, mentisque meæ quo pondera vergant.
Ætas Niliaci nobis suspecta tyranni est:
Ardua quippe fides robustos exigit annos.
Hinc anceps dubii terret solertia Mauri:
Namque memor generis Carthaginis impia proles
Imminet Hesperiæ, multusque in pectore vano est
Annibal,[19] *obliquo maculat qui sanguine regnum,*
Et[20] *Numidas contingit avos: jam supplice Varo*
Intumuit, viditque loco Romana secundo:
Quare, agite, Eoum comites properemus in orbem.
Dividit Euphrates ingenti gurgite mundum,
Caspiaque immensos seducunt claustra recessus,
Et polus Assyrias alter noctesque, diesque
Vertit, & abruptum est nostro mare discolor unda,
Oceanusque suus. regnandi sola voluptas.
Celsior in campis sonipes, & fortior arcus;
Nec puer, aut senior letales tendere nervos
Segnis, & a nulla mors est incerta sagitta:
Primi Pellæas arcu fregere sarissas,
Bactraque Medorum sedem, murisque superbam
Assyrias[21] *Babylona domos. nec pila timentur*
Nostra nimis Parthis, audentque in bella venire,
Experti Scythicas, Crasso pereunte, pharetras.

Spicula

Spicula nec solo spargunt fidentia ferro;
Stridula sed multo saturantur tela veneno. (est.
Vulnera parva nocent, fatumque in sanguine summo
O utinam non tanta mihi fiducia sævis
Esset in Arsacidis! fatis nimis æmula nostris
Fata movent Medos, multumque in gente Deorū est;
Effundam populos alia tellure revulsos,
Excitosque [22] suis immittam sedibus ortus.
Quod si nos Eoa fides, & Barbara fallunt
Fœdera; vulgati supra commercia mundi
Naufragium Fortuna ferat. non regna precabor,
Quæ feci; sed magna ferā̀m solatia mortis
Orbe jacens alio, nil hæc in membra cruente,
Nil socerum fecisse pie. sed cuncta revolvens
Vitæ fata meæ, semper venerabilis illa
Orbis parte fui: quantus Mæotida supra!
Quantus apud Tanaim toto conspectus in ortu!
Quas magis in terras nostrum felicibus actis
Nomen abit, aut unde redit majore triumpho?
Roma fave cœptis: quid enim tibi lætius unquam
Præstiterint Superi, quam, si civilia Partho
Milite bella geras, tantam consumere gentem,
Et nostris miscere malis? Cum Cæsaris arma
Concurrent Medi, aut me Fortuna necesse est
Vindicet, aut Crassum. sic fatus, murmure sentit
Consilium damnasse viros: quos Lentulus omneis
Virtutis stimulis, & nobilitate dolendi
Præcessit, dignasque tulit modo consule voces:
Siccine Thessalicæ mentem fregere ruinæ?
Vna dies mundi damnavit fata? secundum
Emathiam lis tanta datur? jacet omne cruenti
Vulneris auxilium? solos tibi, Magne, reliquit
Parthorum Fortuna pedes? quid transfuga mundi,
Terrarum totos tractus, cœlumque perosus,
Adversosque polos, alienaque sidera quæris,
Chaldæos [23] culture focos & barbara sacra
Parthorum famulus? [24] quid causa obtenditur armis
Libertatis amor? miserum quid decipis orbem,
Si servire potes? te, quem Romana regentem
Horruit auditum, quem captos ducere Reges

Vidit

Vidit ab Hyrcanis, Indoque à littore, silvis,
Dejectum fatis, humilem fractumque videbit,
Extolletque animos Latium vesanus in orbem,
Se simul, & Romam Pompejo supplice mensus?
Nil animis, fatisque tuis effabere dignum:
Exiget ignorans Latiæ commercia linguæ,
Vt lacrymis se, Magne, reges. patimurne pudoris
Hoc vulnus, clades ut Parthia vindicet ante
Hesperias, quam Roma suas? civilibus armis
Elegit te nempe ducem. quid vulnera nostra
In Scythicos spargis populos, cladesque latenteis?
Quid Parthos transire doces? solatia tanti
Perdit Roma mali, nullos admittere Reges,
Sed civi servire suo. juvat ire per orbem
Ducentem sævas Romana in mœnia gentes,
Signaq; ab Euphrate cum Crassis capta sequentem?
Qui solus regum, fato celante favorem,
Defuit Emathiæ, nunc tantas ille lacesset
Auditi victoris opes, aut jungere fata
Tecum, Magne, volet? non hac fiducia genti est.
Omnis in Arctois populus quicunque pruinis
Nascitur, indomitus bellis, & Martis amator.
Quicquid ad Eoos tractus, mundique teporem
Labitur, emollit gentes clementia cœli.
Illic & laxas vestes, & fluxa virorum
Velamenta vides. Parthus per Medica rura,
Sarmaticos inter campos, effusaque plano
Tigridis arva solo, nulli superabilis hosti est
Libertate fugæ: sed non, ubi terra tumebit,
Aspera conscendet montis juga; nec per opacas
Bella geret tenebras incerto debilis arcu,
Nec franget nando violenti verticis amnem,
Nec tota in pugna perfusus sanguine membra
Exiget æstivum calido sub pulvere solem.
Non aries illis, non ulla est machina belli:
Haud fossas implere valent: Parthoque sequente
Murus erit, quodcunque potest obstare sagittæ.
Pugna levis, bellumque fugax, turmæque vagantes,
Et melior cessisse loco, quam pellere, miles.
Illita tela dolis, nec Martem comminus unquam

Ausa pati virtus, sed longe tendere nervos,
Et quo ferre velint, permittere vulnera ventis.
Ensis habet vires, [26] & gens quæcunque virorum est,
Bella gerit gladiis. nam Medos prœlia prima
Exarmant, vacuaque jubent remeare pharetra.
Nulla manus illis; fiducia tota veneni est.
Credis, Magne, viros, quos in discrimina belli
Cum ferro venisse parum est? tentare pudendum
Auxilium tanti est, toto divisus ut orbe
A terra moriare tua? tibi barbara tellus
Incumbat? te parva tegant, ac vilia busta,
Invidiosa tamen, Crasso quærente sepulcrum.
Sed tua sors levior, quoniam mors ultima pœna est,
Nec metuenda viris. at non Cornelia letum
Infando sub rege timet. num barbara nobis
Est ignota Venus, quæ ritu cæca ferarum
Polluit innumeris leges, & fœdera tedæ
Conjugibus, thalamique patent secreta nefandi:
Inter mille nurus? epulis vesana, meroque
Regia, [27] non ullos exceptos legibus horret
Concubitus: tot femineis complexibus unum
Non lassat nox tota marem. jacuere sorores
In regum thalamis, sacrataque pignora matres.
Damnat apud gentes sceleris non sponte peracti
Oedipodionias infelix fabula Thebas:
Parthorum dominus quoties sic sanguine misto
Nascitur Arsacides? cui fas implere parentem,
Quid rear esse nefas? proles tam clara Metelli
Stabit barbarico conjux millesima lecto.
Quanquam non ulli plus regia, Magne, vacabit
Sævitia stimulata Venus, titulisque virorum.
Nam quo plura juvent Parthum portenta, fuisse
Hanc sciet & Crassi: ceu pridem debita fatis
Assyriis, trahitur cladis captiva vetustæ.
Hæreat Eoæ vulnus miserabile sortis;
Non solum auxilium funesto à rege petisse,
Sed gessisse prius bellum civile pudebit.
Nam quod apud populos crimen socerique, tuumq;
Majus erit, quam quod vobis miscentibus arma,
Crassorum vindicta perit? incurrere cuncti

De-

Debuerant in Bactra duces, & ne qua vacarent
Arma, vel Arctoum Dacis, Rhenique catervis
Imperii nudare latus, dum perfida Susa
In tumulos prolapsa ducum, Babylonque jacerent.
Aßyriæ paci finem, Fortuna, precamur?
Et, si [28] *Thessalia bellum civile peractum est,*
Ad Parthos, qui vicit eat. gens unica mundi est,
De qua Cæsareis possim gaudere triumphis:
Non tibi, quam primum gelidum transibis Araxem,
Vmbra senis mœsti Scythicis confixa sagittis
Ingeret has voces? Tu, quem post funera nostra
Vltorem cinerum nudæ speravimus umbræ.
Ad fœdus, pacemque venis? tum plurima cladis
Occurrent monimenta tibi: quæ mœnia trunci
Lustrarunt cervice duces, ubi nomina tanta
Obruit Euphrates, & nostra cadavera Tigris
Detulit in terras, ac reddidit: ire per ista
Si potes, in media socerum quoque, Magne, sedentem
Theßalia placare potes. quin respicis orbem
Romanum? si regna times projecta sub Austro,
Infidumque Iubam, petimus Pharon, arvaque Lagi.
Syrtibus hinc Libycis tuta est AEgyptus: at inde
Gurgite septeno rapidus mare summovet amnis:
Terra suis contenta bonis, non indiga mercis,
Aut Iovis: in solo tanta est fiducia Nilo.
Sceptra puer Ptolemæus habet tibi debita, Magne,
Tutelæ commissa tuæ. quis nominis umbram
Horreat? innocua est ætas: [29] *ne jura, fidemque,*
Respectumque Deum veteris speraveris aulæ.
Nil pudet assuetos sceptris: mitißima sors est
Regnorum sub rege novo. Non plura locutus
Impulit huc animos. quantum spes ultima rerum
Libertatis habet! victa est sententia Magni.

Tunc Cilicum liquere solum, Cyproque citatas
Immisere rates, nullas cui prætulit aras
Vnda diva memor Paphiæ, si numina nasci
Credimus, aut quemquam fas est cœpiße deorum.
Hæc ubi deseruit Pompejus littora, totos
Emensus Cypri scopulos, quibus exit in Austrum,
Inde maris vasti transfuso vertitur æstu:

Nec [31] tenuit Casium nocturno lumine montem,
Infimaque AEgypti pugnaci littora velo
Vix tetigit, qua dividui pars maxima Nili
In vada decurrit Pelusia septimus amnis:
Tempus erat, quo Libra pares examinat horas
Non uno plus aqua die, noctique rependit
Lux minor hyberna verni solatia damni.
Comperit ut regem Casio se monte tenere,
Flectit iter: nec Phœbus adhuc, nec carbasa languent.
Iam rapido speculator eques per littora cursu
Hospitis adventu pavidam compleverat aulam.
Consilii vix tempus erat: tamen omnia monstra
Pellaæ coïere domus: quos inter Achoreus
Jam placidus senio, fractisque modestior annis,
(Hunc genuit custos Nili crescentis in arva
Memphis vana sacris: illo cultore Deorum
Lustra suæ Phœbes non unus vixerat Apis;)
Consilii vox prima fuit, meritumque, fidemque,
Sacraque defuncti jactavit pignora patris.
Sed melior suadere malis, & nosse tyrannos,
Ausus Pompejum leto damnare [32] Pothinus;
Jus, [33] & fas multos faciunt Ptolemæe nocenteis.
Dat pœnas laudata fides, cum sustinet, inquit,
Quos Fortuna premit. fatis accede, Deisque,
Et cole felices, miseros fuge. sidera terra
Vt distant, & flamma mari, sic utile recto.
Sceptrorum vis tota perit, si pendere justa
Incipit: evertitque arces respectus honesti.
Libertas scelerum est, quæ regna invisa tuetur,
Sublatusque modus gladiis. facere omnia sæve
Non [34] impune licet, nisi dum facis. exeat aula
Qui volet esse pius. virtus, & summa potestas
Non coëunt: semper metuet, quem sæva pudebunt.
Non impune tuos Magnus contempserit annos;
Qui te nec victos arcere à littore nostro
Posse putat. neu te sceptris privaverit hospes,
Pignora sunt propiora tibi: Nilonque, Pharonque,
Si regnare piget, damnata redde sorori.
AEgyptum certe Latiis tueamur ab armis.
Quicquid non fuerit Magni, dum bella geruntur,

Nec victoris erit. toto jam pulſus ab orbe,
Poſtquam nulla manet rerum fiducia, quærit
Cum qua gente cadat. rapitur civilibus umbris.
Nec ſoceri tantum arma fugit: fugit ora Senatus,
Cujus Theſſalicas ſaturat pars magna volucres.
Et metuit gentes, quas uno in ſanguine miſtas
Deſeruit: regeſque timet, quorum omnia merſit:
Theſſaliæque [35] reus, nulla tellure receptus,
Sollicitat noſtrum, quem nondum perdidit, orbem.
Juſtior in Magnum nobis, Ptolemæe, querelæ
Cauſa data eſt. quid ſepoſitam, ſemperque quietam
Crimine bellorum maculas Pharon, arvaque noſtra
Victori ſuſpecta facis? cur ſola cadenti
Hæc placuit tellus, in quam Pharſalica fata
Conferres, pœnaſque tuas? jam crimen habemus
Purgandum gladio, quod nobis ſceptra Senatus
Te ſuadente dedit, votis tua fovimus arma.
Hoc ferrum, quod fata jubent proferre, paravi
Non tibi, ſed victo. feriam tua viſcera, Magne:
Malueram ſoceri: rapimur, quo cuncta feruntur.
Tene [36] mihi dubitas an ſit violare neceſſe,
Cum liceat? quæ te noſtri fiducia regni
Huc agit infelix? populum non cernis inermem,
Arvaque vix refugo fodientem mollia Nilo?
Metiri ſua regna decet, vireſque fateri.
Tu [37] Ptolemæe potes Magni fulcire ruinam,
Sub qua Roma jacet; buſtum, cineresque movere
Theſſalicos audes, bellumque in regna vocare?
Ante aciem Emathiam nullis acceſſimus armis:
Pompeji nunc caſtra placent, quæ deſerit orbis?
Nunc victoris opes, & cognita fata laceſſis?
Adverſis non deeſſe decet, ſed læta ſecutos.
Nulla fides unquam miſeros elegit amicos.
Aſſenſere omnes ſceleri. lætatur honore
Rex puer inſueto, quod jam ſibi tanta jubere
Permittunt famuli. ſceleri delectus Achillas.
Perfida qua tellus Caſiis excurrit arenis,
Et vada teſtantur junctas Ægyptia Syrtes,
Exiguam ſociis monſtri, gladiiſque carinam
Inſtruit. ò ſuperi, Niluſne, & barbara Memphis,

Nec [31] tenuit Casium nocturno lumine montem,
Infimaque Ægypti pugnaci littora velo
Vix tetigit, qua dividui pars maxima Nili
In vada decurrit Pelusia septimus amnis:
Tempus erat, quo Libra pares examinat horas
Non uno plus æqua die, noctique rependit
Lux minor hybernæ verni solatia damni.
Comperit ut regem Casio se monte tenere,
Flectit iter: nec Phœbus adhuc, nec carbasa languent.
Iam rapido speculator eques per littora cursu
Hospitis adventu pavidam compleverat aulam.
Consilii vix tempus erat: tamen omnia monstra
Pellææ coïere domus: quos inter Achoreus
Iam placidus senio, fractisque modestior annis,
(Hunc genuit custos Nili crescentis in arva
Memphis vana sacris: illo cultore Deorum
Lustra suæ Phœbes non unus vixerat Apis;)
Consilii vox prima fuit, meritumque, fidemque,
Sacraque defuncti jactavit pignora patris.
Sed melior suadere malis, & nosse tyrannos,
Ausus Pompejum leto damnare [32] Pothinus;
Ius, [33] & fas multos faciunt Ptolemæe nocenteis.
Dat pœnas laudata fides, cum sustinet, inquit,
Quos Fortuna premit. fatis accede, Deisque,
Et cole felices, miseros fuge. sidera terra
Vt distant, & flamma mari, sic utile recto.
Sceptrorum vis tota perit, si pendere justa
Incipit: evertitque arces respectus honesti.
Libertas scelerum est, quæ regna invisa tuetur,
Sublatusque modus gladiis. facere omnia sæve
Non [34] impune licet, nisi dum facis. exeat aula
Qui volet esse pius. virtus, & summa potestas
Non coëunt: semper metuet, quem sæva pudebunt.
Non impune tuos Magnus contempserit annos;
Qui te nec victos arcere à littore nostro
Posse putat. neu te sceptris privaverit hospes,
Pignora sunt propiora tibi: Nilonque, Pharonque,
Si regnare piget, damnata redde sorori.
Ægyptum certe Latiis tueamur ab armis.
Quicquid non fuerit Magni, dum bella geruntur,

Nec

Nec victoris erit. toto jam pulsus ab orbe,
Postquam nulla manet rerum fiducia, quærit
Cum qua gente cadat. rapitur civilibus umbris.
Nec soceri tantum arma fugit: fugit ora Senatus,
Cujus Thessalicas saturat pars magna volucres.
Et metuit gentes, quas uno in sanguine mistas
Deseruit: regesque timet, quorum omnia mersit:
Thessaliæque 35 reus, nulla tellure receptus,
Sollicitat nostrum, quem nondum perdidit, orbem.
Justior in Magnum nobis, Ptolemæe, querelæ
Causa data est. quid sepositam, semperque quietam
Crimine bellorum maculas Pharon, arvaque nostra
Victori suspecta facis? cur sola cadenti
Hæc placuit tellus, in quam Pharsalica fata
Conferres, pœnasque tuas? jam crimen habemus
Purgandum gladio, quod nobis sceptra Senatus
Te suadente dedit, votis tua fovimus arma.
Hoc ferrum, quod fata jubent proferre, paravi
Non tibi, sed victo. feriam tua viscera, Magne:
Malueram soceri: rapimur, quo cuncta feruntur.
Tene 36 mihi dubitas an sit violare necesse,
Cum liceat? quæ te nostri fiducia regni
Huc agit infelix? populum non cernis inermem,
Arvaque vix refugo fodientem mollia Nilo?
Metiri sua regna decet, viresque fateri.
Tu 37 Ptolemæe potes Magni fulcire ruinam,
Sub qua Roma jacet; bustum, cineresque movere
Thessalicos audes, bellumque in regna vocare?
Ante aciem Emathiam nullis accessimus armis:
Pompeji nunc castra placent, quæ deserit orbis?
Nunc victoris opes, & cognita fata lacessis?
Adversis non deesse decet, sed læta secutos.
Nulla fides unquam miseros elegit amicos.
Assensere omnes sceleri. lætatur honore
Rex puer insueto, quod jam sibi tanta jubere
Permittunt famuli. sceleri delectus Achillas.
Perfida qua tellus Casiis excurrit arenis,
Et vada testantur junctas Ægyptia Syrtes,
Exiguam sociis monstri, gladiisque carinam
Instruit. ô superi, Nilusne, & barbara Memphis,

Et Pelusiaci tam mollis turba Canopi
Hos animos! sic fata premunt civilia mundum!
Sic Romana jacent! ullusne in cladibus istis
Est locus AEgypto? Phariusque admittitur ensis?
Hanc certe servate fidem civilia bella:
Cognatas præstate manus, externaque monstra
Pellite,[38] *si meruit tam claro nomine Magnus*
Cæsaris esse nefas. tanti Ptolomæe ruinam
Nominis haud metuis? cœloque tonante profanas
Inseruisse manus impure, ac semivir audes?
Non domitor mundi, nec ter Capitolia curru
Invectus, regumque potens, vindexque Senatus,
Victorisque gener; Phario satis esse tyranno
Quod poterat, Romanus erat. quid viscera nostra
Scrutaris gladio? nescis puer improbe, nescis
Quo tua sit fortuna loco: jam jure sine ullo
Nili sceptra tenes: cecidit civilibus armis
Qui tibi regna dedit. Iam vento vela negarat
Magnus, & auxilio remorum infanda petebat
Littora: quem contra non longa vecta biremi
Appulerat scelerata manus: Magnoque patere
Fingens regna Phari, celsæ de puppe carinæ
In parvam jubet ire ratem, littusque malignum
Incusat, bimaremque vadis frangentibus æstum,
Qui vetet externas terris advertere classes.
Quod nisi fatorum leges, intentaque jussu
Ordinis æterni miseræ vicinia mortis
Damnatum leto traherent ad littora Magnum;
Non ulli comitum sceleris præsagia deerant.
Quippe fides si pura foret, si regia Magno
Sceptrorum auctori vera pietate pateret;
Venturum tota Pharium cum classe tyrannum.
Sed cedit fatis, classemque relinquere jussus
Obsequitur, letumque juvat præferre timori.
Ibat in hostilem præceps Cornelia puppim,
Hoc magis impatiens egresso deesse marito,
Quod metuit clades. remane temeraria Conjux,
Et tu nate precor, longeque è littore casus
Expectate meos: & in hac cervice tyranni
Explorate fidem, dixit: sed surda vetanti

Tendebat geminas amens Cornelia palmas:
Quo sine me crudelis abis? iterumne relinquor
Thessalicis summota malis? nunquam omine læto
Distrahimur miseri, poteras non flectere puppim,
Cum fugeres alio, latebrisque relinquere Lesbi,
Omnibus à terris si nos arcere parabas?
An tantum in fluctus placeo comes? Hæc ubi frustrà
Effudit, prima pendet tamen anxia puppe:
Attonitoque metu nec quoquam avertere visus,
Nec Magnum spectare potest. Stetit anxia classis
Ad ducis eventum, metuens non arma, nefasque;
Sed ne submissis precibus Pompejus adoret
Sceptra sua donata manu. transire parantem
Romanus Pharia miles de puppe salutat
Septimius: qui, proh superum pudor, arma satelles
Regia gestabat posito deformia pilo,
Immanis, violentus, atrox, nullaque ferarum
Mitior in cædes: quis non, Fortuna, putasset
Parcere te populis, quod bello hæc dextra vacasset,
Thessaliaque procul tam noxia tela fugasses?
Disponis gladios, ne quo non fiat in orbe,
Heu, facinus civile tibi victoribus ipsis
Dedecus, & nunquam Superum caritura pudore
Fabula; Romanus Regi sic paruit ensis,
Pellæusque puer gladio tibi colla recidit
Magne tuo. qua posteritas in secula mittet
Septimium fama? scelus hoc quo nomine dicent,
Qui Bruti dixere nefas? jam venerat horæ
Terminus extremæ, Phariamque ablatus in alnum
Perdiderat jam jura sui. tum stringere ferrum
Regia monstra parant: ut vidit comminus enses,
Involvit vultus: atque indignatus apertum
Fortunæ præbere caput, tunc lumina pressit,
Continuitque animam, ne quas effundere voces
Posset, & æternam fletu corrumpere famam.
At postquam mucrone latus funestus Achillas
Perfodit, nullo gemitu consensit ad ictum:
Despexitque nefas, servatque immobile corpus,
Seque probat moriens, atque hæc in pectore volvit:
Secula Romanos nunquam tacitura labores

Attendunt, ævumque sequens speculatur ab omni
Orbe ratem, Phariamque fidem. nunc consule famæ
Fata tibi longæ fluxerunt prospera vitæ.
Ignorant populi, si non in morte probaris,
An scieris adversa pati. 39 ne cede pudori,
Auctoremque dole fati. quacunque feriris,
Crede manum soceri. spargant, lacerentque licebit,
Sum tamen, ò superi, felix, nullique potestas
Hoc auferre Deo. mutantur prospera vitæ:
Non sum morte miser. videt hanc Cornelia cædem,
Pompejusque meus. tanto patientius oro
Claude dolor gemitus: natus, conjuxq; peremtum
Si mirantur, amant. talis custodia Magno
Mentis erat: jus hoc animi morientis habebat.
At non tam patiens Cornelia cernere sævum
Quam perferre nefas, miserandis æthera complet
Vocibus: ò conjux, ego te scelerata peremi:
Letiferæ tibi causa moræ fuit avia Lesbos,
Et prior in Nili pervenit littora Cæsar.
Nam cui jus alii sceleris? sed quisquis in istud
A superis immisse caput, vel Cæsaris iræ,
Vel tibi prospiciens, nescis crudelis, ubi ipsa
Viscera sint Magni: properas, atque ingeris ictus,
Qua votum est victo. pœnas non morte minores
Pendat, & ante meum videat caput. haud ego culpa
Libera bellorum, quæ matrum sola per undas,
Et per castra comes, nullis absterrita fatis,
Victum, quod reges, etiam timuere, recepi.
Hoc merui conjux in tuta puppe relinqui?
Perfide parcebas? te fata extrema petente
Vita digna fui? moriar, nec munere regis.
Aut mihi præcipitem nautæ permittite saltum:
Aut laqueum collo tortosque aptate rudentes:
Aut aliquis Magno dignus comes exigat ensem.
Pompejo præstare potest, quod Cæsaris armis
Imputet. ò sævi, properantem in fata tenetis?
Vivis adhuc conjux, & jam Cornelia non est
Iuris, Magne, sui. prohibent accersere mortem:
Servor victori. Sic fata, interque suorum
Lapsa manus, rapitur, trepida fugiente carina.
At

At Magni cum terga sonent, & pectora ferro,
Permansisse decus sacræ venerabile formæ,
Iratamque Deis faciem, nihil ultima mortis
Ex habitu, vultuque viri mutasse, fatentur
Qui lacerum videre caput. nam sævus in ipso
Septimius sceleris majus scelus invenit actu:
Ac retegit sacros, scisso velamine, vultus
Semianimis Magni spirantiaque occupat ora,
Collaque in obliquo ponit languentia transtro,
Tunc nervos, venasque secat, nodosaque frangit
Ossa diu: nondum artis erat caput ense rotare.
At postquam trunco cervix abscissa recessit,
Vendicat hoc Pharius dextra gestare satelles.
Degener, atque 4° operæ miles Romane secundæ,
Pompeji diro sacrum caput ense recidis,
Vt non ipse feras? ò summi fata pudoris!
Impius ut Magnum nosset puer, illa verenda
Regibus hirta coma, & generosa fronte decora
Cæsaries compressa manu est; Pharioque veruto,
Dum vivunt vultus, atque os in murmura pulsant
Singultus animæ, dum lumina nuda rigescunt,
Suffixum caput est; quo numquam bella jubente
Pax fuit; hoc leges, campumque, & Rostra movebat;
Hac facie Fortuna tibi Romana placebas.
Nec satis infando fuit hoc vidisse tyranno:
Vult sceleri superesse fidem. tunc arte nefanda
Submota est capiti tabes, raptoque cerebro
Adsiccata cutis, putrisque effluxit ab alto
Humor, & infuso facies solidata veneno est.
Vltima Lageæ stirpis, perituraque proles,
Degener, incestæ sceptris cessure sororis,
Cum tibi sacrato Macedon servetur in antro,
Et regum cineres extructo monte quiescant,
Cum Ptolemæorum manes seriemque pudendam
Pyramides claudant, indignaque Mausolea:
Littora Pompejum feriunt, truncusque vadosis
Huc illuc jactatur aquis. adeone molesta
Totum cura fuit socero servare cadaver?
Hac Fortuna fide Magni tam prospera fata
Pertulit: hac illum summo de culmine rerum

Morte petit: [41] cladesq; omneis exegit in uno
Sæva die, quibus immunes tot præstitit annos:
Pompejusq; fuit. qui nunquam mista videret
Læta malis: felix nullo turbante Deorum,
Et nullo parcente miser. semel impulit illum
Dilata Fortuna manu. pulsatur arenis,
Carpitur in scopulis, hausto per vulnera fluctu
Ludibrium pelagi: nullaq; manente figura,
Vna nota est Magno capitis jactura revulsi.
Ante tamen Pharias victor quam tangat arenas,
Pompejo raptim tumulum Fortuna paravit,
Ne jaceat nullo, vel ne meliore sepulcro.
E latebris pavidus decurrit ad æquora Cordus,
Quæstor ab Idalio Cinyrææ littore Cypri
Infaustus [42] Magni fuerat comes. ille per umbras
Ausus ferre gradum, victum pietate timorem
Compulit, ut mediis quæsitum corpus in undis
Duceret ad terram, traheretq; ad littora Magnum.
Lucis mœsta parum per densas Cynthia nubes
Præbebat; cano sed discolor æquore truncus
Conspicitur. tenet ille ducem complexibus arctis
Eripiente mari: nunc victus pondere tanto
Expectat fluctus, pelagoq; juvante cadaver
Impellit. postquam sicco jam littore sedit,
Incubuit Magno, lacrymasq; effudit in omne
Vulnus, & ad Superos, obscuraq; sidera fatur:
Non pretiosa petit cumulato thure sepulcra
Pompejus, Fortuna, tuus: non pinguis ad astra
Vt ferat è membris Eoos fumus odores,
Vt Romana suum gestent pia colla parentem,
Præferat ut veteres feralis pompa triumphos,
Vt resonent cantu tristi fora, totus ut ignem
Projectis mœrens exercitus ambiat armis.
Da vilem Magno plebeii funeris arcam,
Quæ lacerum corpus siccos effundat in ignes.
Robora non desint misero, nec sordidus ustor.
Sit satis, ò superi, quod non Cornelia fuso
Crine jacet, subiciq; facem complexa maritum
Imperat, extremo sed abest à [43] munere busti
Infelix conjux, nec adhuc à littore longe est.

Sic

Sic fatus parvos juvenis procul aspicit ignes,
Corpus vile suis, nullo custode cremantes.
Inde rapit flammas, semustaq; robora membris
Subducens, Quæcunq; es (ait) neglecta, nec ulli
Cara tuo, sed Pompejo felicior umbra,
Quod jam compositum violat manus hospita bustum.
Da veniam: si quid sensus post fata relictum est:
Cedis & ipsa rogo, paterisq; hac damna sepulcri,
Teque pudet, sparsis Pompeii manibus, uri.
Sic fatur: plenusq; sinus ardente favilla
Pervolat ad truncum; qui fluctu pene relatus
Littore pendebat. summas dimovit arenas,
Et collecta procul laceræ fragmenta carinæ
Exigua trepidus posuit scrobe nobile corpus
Robora nulla premunt, nulla strue membra recumbunt:
Admotus Magnum, non subditus, accipit ignis.
Ille sedens juxta flammas. O maxime, dixit,
Ductor, & Hesperii majestas nominis una,
Si tibi jactatu pelagi, si funere nullo
Tristior iste rogus; manes, animamq; potentem
Officiis averte meis: injuria fati
Hoc fas esse jubet; ne ponti bellua quicquam,
Ne fera, ne volucres, ne sævi Cæsaris ira
Audeat: exiguam, quantum potes, accipe flammam
Romana succense manu. Fortuna recursus
Si det in Hesperiam, non hac in sede quiescent
Tam sacri cineres: sed te Cornelia, Magne,
Accipiet, nostraq; manu transfundet in urnam.
Interea parvo signemus littora saxo,
Vt nota sit busti; si quis placare peremtum
Forte volet, plenos & reddere mortis honores;
Inveniat trunci cineres, & norit arenas,
Ad quas, Magne, tuum referat caput. hæc ubi fatus.
Excitat invalidas admoto fomite flammas,
Carpitur, & lentum Magnus distillat in ignem.
Tabe fovens bustum. sed jam percusserat astra
Auroræ promissa dies: ille, ordine rupto
Funeris, attonitus latebras in littore quærit.
Quam metuis demens isto pro crimine pœnam.

Quo te fama loquax omneis accepit in annos?
Condita laudabit Magni socer impius ossa.
I modo securus veniæ, fassusque sepulcrum
Posce caput. cogit pietas imponere finem
Officio. semusta rapit, resolutaque nondum
Ossa satis, nervis, & inustis plena medullis
Æquorea restinguit aqua, congestaque in unum
Parva clausit humo. tum ne levis aura retectos
Auferret cineres, saxo compressit arenam:
Nautaque ne bustum religato fune moveret,
Inscripsit sacrum semusto stipite nomen:
Hic situs est Magnus. placet hoc, Fortuna, sepulcrum
Dicere Pompeji: quo condi maluit illum,
Quam terra caruisse socer? temeraria dextra
Cur obicis Magno tumulum, manesque vagantes
Includis? situs est, qua terra extrema refuso
Pendet in Oceano. Romanum nomen, & omne
Imperium Magno est tumuli modus. obrue saxa
Crimine plena Deum. si tota est Herculis Oete,
Et juga tota vacant Bromio Nyseïa; quare
Vnus in Ægypto Magno lapis? omnia Lagi
Rura tenere potest, si nullo cespite nomen
Hæserit. erremus populi, cinerumque tuorum,
Magne, metu nullas Nili calcemus arenas.
Quod si tam sacro dignaris nomine saxum;
Adde actus tantos, monimentaque maxima rerum:
Adde truces Lepidi motus, Alpinaque bella,
Armaque Sertori revocato Consule victa,
Et currus, quos egit eques: commercia tuta
Gentibus, & pavidos Cilicas maris. adde subactam
Barbariem, gentesque vagas, & quicquid in Euro
Regnorum, Boreaque jacet. dic semper ab armis
Civilem repetisse togam: ter curribus actis
Contentum patriæ multos donasse triumphos.
Quis capit hæc tumulus? surgit miserabile bustum
Non ullis plenum titulis, non ordine tanto
Fastorum: solitumque legi super alta Deorum
Culmina, & extructos spoliis hostilibus arcus,
Haud procul est ima Pompeji nomen arena,
Depressum tumulo, quod non legat advena rectus,

Quod

Quod nisi monstratum Romanus transeat hospes.
Noxia 45 civili tellus Ægyptia fato,
Haud 46 equidem immerito Cumanæ carmine Vatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles, ripasq; æstate tumentes.
Quid tibi sæva precer pro tanto crimine tellus?
Vertat aquas Nilus, quo nascitur orbe, retentus,
Et steriles egeant hybernis imbribus agri,
Totaque in Æthiopum putres solvaris arenas.
Nos in templa tuam Romana accepimus Isin,
Semideosque canes, & sistra jubentia luctus,
Et 47 quem tu plangens hominem testaris Osirim.
Tu nostros Ægypte tenes in pulvere Manes.
Tu quoque cum sævo dederis jam templa tyranno,
Nondum Pompeji cineres ò Roma petisti:
Exul adhuc jacet umbra ducis. si secula primæ
Victoris timuere minas; nunc excipe saltem
Ossa tui Magni, si nondum subruta fluctu
Invisa tellure sedent, quis busta timebit?
Quis sacris dignam movisse verebitur urnam?
Imperet hoc nobis utinam scelus, & velit uti
Nostro Roma sinu: satis ò nimiumq; beatus,
Si mihi contingat manes transferre revulsos
Ausoniam, si tale ducis violare sepulcrum.
Forsitan aut sulco sterili cum poscere finem
A superis, aut Roma volet feralibus Austris,
Ignibus aut nimiis, aut terræ tecta moventi:
Consilio, jussuque Deum transibis in urbem,
Magne, tuam, summusque feret tua busta sacerdos.
Nam quis ad exustam Cancro torrente Syenen
Ibit, & imbrifera siccas sub Plejade Thebas
Spectator Nili: quis rubri stagna profundi,
Aut Arabum portus mercis mutator Eoæ,
Magne, petet, quem non tumuli venerabile saxum,
Et cinis in summis forsan turbatus arenis
Advertet 48? manesque tuos placare jubebit,
Et Casio præferre Iovi? nil ista nocebunt
Famæ busta tuæ. templis, auroque sepultus
Vilior umbra fores; nunc est pro numine summo,
Hoc 49 tumulo Fortuna jacens. augustius aris

Victo-

Victoris Libyco pulsatur ab æquore saxum.
Tarpeiis qui sæpe Dejs sua thura negarunt,
Inclusum 5° fusco venerantur cespite fulmen.
Proderit hoc olim, quod non mansura sepulcri
Ardua marmoreo surrexit pondere moles.
Pulveris exigui sparget non longa vetustas
Congeriem, bustumq́ue cadet, mortisque peribunt
Argumenta tua. veniet felicior ætas,
Qua sit nulla fides saxum monstrantibus istud:
Atq́ue erit AEgyptus populis fortasse nepotum
Tam mendax Magni tumulo, quam Creta Tonantis.

NOTÆ AD LIB. VIII.

1 S*Timulisq́ue negantem*) sic Statius Hercule Sarrentino:

& saxa negantia ferro.

Et 11 Thebaidos; *attamen illi Membra negant.*

2 *nisi summa dies cum fine bonorum*
Affuit, & celeri prævertit tristia leto,
Dedecori est fortuna prior) ita postremum comma cum præcedentibus cohærere fecimus. Sententia est, felicitatem, ni adsit matura mors, ludibrio fere homines exponere.

3 *Flumineis vix tuta vadis*) Navis non bellica, ac ne oneraria quidem, sed fluvialis.

4 *quid perdis tempora luctus?*) Non debes lugendi tempora metu consumere. Times, cum jam sit quod lugeas. Victus maritus scilicet.

5 *Non ultra gemitus*) Non ausæ pallam lamentari, aut ipsum Pomp. veritæ, aut ne Corneliæ dolorem accenderent,

6 *O utinam in thalamos invisi Cæsaris issem*] Habet hanc Corneliæ orationem etiam Plut. in Pompejo, ut appareat ex historia desumtam. Et digna est tenerrimo ejus in maritum amore.

7 *& mundi nomine gaudens*
Esse fidem] Non sui causa gaudet, sed generis humani nomine, quod tam profligato sæculo fides aliqua superesset, ipse alioqui beneficio non usurus.

8 *stan-*

8 *stantis adhuc fati*) Cornelia *stantis fati*, ut *aeterni Martis Alanos*,

9 *Arva super nimios Soles, Austrumq́ jacentis*) Male erat *jacentes*.

10 *quicquid descendet ab arbore summa*] Non *descendit*: nam sequitur, *feretur*. Quare & mox, *tendit* in *tendet* mutavimus.

11 *Et totum mutare diem*) Aliud subire cœlum, cujus dies aliter se habent.

12 *Phœbi surgentis ab igne Iam propior, quam Persis, eram*) Distinctionem mutavimus, ut sensus sit. Propior Orienti eram quam Persæ ipsi.

13 *Ex aequo me Parthus adit*) sic Plinius de Parthis: *Ad Scythas pertinent, cum quibus ex aquo degunt*. Et ante de Scythis: *Multitudo populorum innumera, & qua cum Parthis ex aquo degat*.

14 *Telmessidos unda*] Variant nonnihil MSS Sed vera hæc lectio. Telmessus urbs apud Plinium: apud Strabonem & Stephanum τελμισσὸς Est in confinio Lyciæ & Cariæ.

15 *Compensat medio pelagi*] Duas has voce sequentibus ablatas addidimus prioribus. Sun enim opposita, *medium pelagi*, &, *magni sinus*.

16 *te primum parva Phaselis*] *Phaseli* vocant casu MS.P. rectius. Hanc alii Lyciæ, alii Pamphyliæ assigant.

17 *parvisq́ Synedris*) legi debere Syedris monuit ad Florum pridem Salmasius, pariterque corrigendum Strabonem, ubi Συδρή. Σύεδρα sunt apud Stephanum, Ptolemæum, Acta Synodica sub Mena.

18 *Selinus*] Variant & hic MSS. sed rectum hoc esse monstrat Strabo. Fluuius est Ciliciæ.

19 *Obliquo maculat qui sanguine regnum*) Sic Papinius v. Thebaidos: *obliquumq́ à patre genus*.

20 *Et Numidas contingit avos*] *contingit* hic valet contagione polluit.

21 *Assyrias Babylona domos*] *Assyriam* pro Syria veteres dixisse, tum alii monuere, tum Strabo

bo lib. xvi. Sic Seneca Hippolyto:

quicquid Assyria tenus
Tellure Nerei pervium rostris jacet.

Vt nos ibi legendum conjecimus:

22 *Excitosq; ortus*) Parthos, aliosque Orientis populos.

23 *Chaldaos culture focos*) Ignem deum Chaldæorum.

24 *quid causa obtenditur armis Libertatis amor?*) cur libertatis tutelam belli causam dicimus, si externa imperia pati possumus?

25 *clades ut Parthia vindicet ante Hesperias, quam Roma suas?*) clades acceptas Pharsalico aliisque præliis prius Parthi vindicent, quam nos cladem ad Carras?

26 *& gens quacunque virorum est Bella gerit gladiis*) Parthos notat ut effeminatos, imbelles. Sic rex Epiri Alexander se in viros incidisse dicebat, Alexandrum Philippi Macedonis filium in feminas.

27 *non ullos exceptos legibus horret Concubitus*) ita rescripsimus pro *ullis*. Nullos horret concubitus eorum quos leges interdicunt, ne matrum quidem.

28 *Theßalia*) Non *Thessaliæ*. Deest *in* præpositio.

29 *ne jura fidemque Respectumque deum veteris speraveris aula*) ita maluimus quam *nec*. Sensus est: regnandi veteribus haud tuto credi: meliores esse reges juvenes.

30 *Inde maris vasti transfuso vertitur æstu*) Eo mari quod Cyprum & Ægyptũ interfunditur.

31 *Nec tenuit Casium nocturno lumine montem*] Nullus hic locus Casio monti, qui post aliquanto memoratur. MSS. habent:

Nec tenuit gratum nocturno lumine montem.

Chimæram intelligit, montem noctibus flagrãtem, ut loquitur Plinius.

32 *Pothinus*] ita ubique scribendum hoc nomen, non, ut ante fuit, *Photinus*. Est enim

Græ-

Græcum ποθεινὸς apud Plutarchum, Appianum, alios, non φωτεινὸς, quod & lex verſuum repudiat.

33 *Ius & fas multos faciunt Ptolomae nocentes*] id eſt, *pœnæ multos ſubdunt.*

34 *Non impune licet, niſi dum facis*] Noſtra eſt emendatio, pro *cum facis.* continuanda enim ſcelera docet, juxta illud:

Per ſcelera ſemper ſceleribus tutum eſt iter.

35 *Theſſaliaq́ reus*) In accuſationes & querelas omnium illapſus per cladem Pharſalicam.

36 *Tene mihi dubitas an ſit violare neceſſe, Cum liceat?*] oſtendo neceſſe eſſe, quia licet, quia poſſum. Neque enim poſſem te lædere ſi Romanarum rerum potireris. nunc, quia non potiris, ob hoc ipſum neceſſe quoque eſt id faciam, ne videar tui tutelam ſuſcipere. Simplicior tamen ſenſus eſſet vocibus tranſpoſitis:

Tene mihi dubitas cum ſit violare neceſſe,
An liceat?

Seneca pater: *Neceſſitas, magnum humanæ imbecillitatis patrocinium, quicquid cogit, defendit.*

37 *Tu, Ptolemae potes Mundi fulcire ruinam, Sub qua Roma jacet?*] Sic Curtius lib. VI: *ruinæ rerum eos ſubdere capita.*

38 *ſi meruit tam claro nomine Magnus Cæſaris eſſe nefas)* Ab ipſo Cæſare occidi.

39 *ne cede pudori*] Ne te pudeat, quod juſſu pueri decreto ſpadonum, manu deſertoris occideris. Non illis aſcribēda mors tua, ſed Cæſari.

40 *operæ miles Romane ſecundæ*) τῶν δευτερείων, partium ſecundarum. A fabulis ductum. Major enim Achillæ dignitas qui caput Pompeii geſtavit, quam Septimii qui à ſe abſciſſum geſtare ipſe non potuit.

41 *cladesq́ omnes exegit in uno Sæva die, quibus immunes tot præſtitit annos)* Recta lectio, ut patet ex oppoſitione. Opponitur enim unus dies infelix tot annis felicibus.

42 *Infauſtus Magni fuerat comes)* MS-P. *Infauſtus.*

stus fuga. unde scribere liceat: *Infaustusque fugæ fuerat comes.*

43 *munere busti*] ita MS. non, *funere*. Dolet enim Corneliam ultimum marito officium subjiciendi facem non præstitisse.

44 *temeraria dextra*] Poetæ est increpatio.

45 *Noxia civili tellus Ægyptia fato*) Propertius:

Noxia Alexandrea dolis aptissima tellus.

46 *Haud equidem immerito Cumanæ carmine vatis*
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles) Appianus de Gabinio: ὑπὸ τῆς τῶν ῥωμαίων βουλῆς ἔφυγεν, ἐπὶ τῷ ἄνευ ψηφίσματος εἰς Αἴγυπτον ἐμβαλεῖν ἐπὶ πολέμῳ, ῥωμαίοις ἀπαισίῳ νομιζομένῳ. ἦν γάρ τι Σιβύλλειον αὐτοῖς ἀπαγορεῦον.

47 *Et quem tu plangens hominum testaris Osirim*) Ex Xenocratis dicto ad Ægyptios οὐκοῦν εἰ μὲν θεοί εἰσι μὴ θρηνεῖτε αὐτούς, εἰ δὲ ἄνθρωποι, μὴ θύετε αὐτοῖς. Pari modo Xenophanes Eleates Græcis de Leucothea: εἰ μὲν θεὸν ὑπολαμβάνουσι μὴ θρηνεῖν, εἰ δ' ἄνθρωπον μὴ θύειν.

48 *Advertet*) ita recte MS.

49 *Hoc tumulo Fortuna jacens*) Fortuna quodammodo cum ipso Pompejo sepulta, cui semper ad fuerat.

50 *Inclusum fusco venerantur cespite fulmen*) Thusco MSS. *Thusco cespite*, id est aggestione facta ex Ethrusca disciplina. Scholiastes ad Persium: *in usu fuit ut aruspices adducti ex Ethruria fulmina transfigurata in lapides infra terram absconderent*. *Venerantur*, cæsis bidentibus, unde bidental dictus locus. vide interpretem ad artẽ Horatii & quæ nos supra circa finem libri primi. Vide & Festum in voce Scribonianum puteal: ubi integi dicit quod hic est includi. Sopiri dixit Varro, ubi de Curtio lacu agit.

LIBER IX.

Io. Sulpicii Verulani Argumentum.

SPiritus in Nono Magni petit æthera, pugnā
Relliquiasq; Cato Libyætrāsportat in oras.
Et cum Pompejis Magnū Cornelia luget.
Quem Cato commendās Cilices castigat; & inde
Per Syrteis agitur, Libycas quoq; calcat arenas.
Hammonemq; tuens serpentum senta peragrat.
Dux & ab Emathia Trojanā vectus in urbem,
Et Pharon, & generi lacrymans pia cōspicit ora.

AT non in Pharia manes jacuere favilla,
Nec cinis exiguus tantam compescuit umbrā:
Prosiluit busto, semustaque membra relinquens,
Degeneremque rogum, sequitur convexa Tonantis.
Qua niger astriferis connectitur axibus aër:
Quodque patet terras inter, Lunæque meatus
Semidei Manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vita patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in orbes.
Non illuc auro positi, nec thure sepulti
Perveniunt. illic postquam se lumine vero
Implevit, stellasque vagas miratur, & astra
Fixa polis, vidit quanta sub nocte jaceret
Nostra dies, risitque sui ludibria trunci.
Hinc super Emathiæ campos, & signa cruenti
Cæsaris, ac sparsas volitavit in æquore classes;
Et scelerum vindex in sancto pectore Bruti
Sedit, & invicti posuit se mente Catonis.
Ille ubi pendebant casus, dubiumque manebat,
Quem mundi dominum facerent civilia bella,
Oderat & Magnum, quamvis comes isset in arma
Auspiciis raptus patriæ, ductuque Senatu.
At post Thessalicas clades jam pectore toto
Pompejanus erat: patriam tutore carentem
Excepit, populi trepidantia membra refovit,
Ignavis manibus projectos reddidit enses:

Nec

Nec regnum cupiens geſſit civilia bella,
Nec [1] *ſervire timens. nil cauſa fecit in armis*
Ipſe ſua: tota poſt Magni funera partes
Libertatis erant: quas ne per littora fuſas
Colligeret rapido victoria Cæſaris actu,
Corcyræ ſecreta petit, ac mille carinis
Abſtulit Emathiæ ſecum fragmenta ruinæ.
Quis ratibus tantis fugentia crederet ire
Agmina? quis pelagus victas arctaſſe carinas?
Dorida tunc Malean, & apertam Tænaron umbris,
Inde Cythera petit: Boreaq; urgente carinas
Creta fugit: Dictæa legit, cedentibus undis,
Littora. tunc auſum claſſi præcludere portus
Impulit, [2] *ac ſævas meritum Phycunta rapinas*
Sparſit: & hinc placidis alto delabitur auris
In [3] *littus Palinure tuum; (neq; enim æquore tantùm*
Auſonio monimenta tenes: portusq; quietos
Teſtatur [4] *Libye Phrygio placuiſſe magiſtro.)*
Cum procul ex alto tendentes vela carinæ
Ancipites tenuere animos. ſociosne malorum,
An veherent hoſtes: præceps facit omne timendum
Victor, & in nulla non creditur eſſe carina.
Aſt illæ puppes luctus, planctusq; ferebant,
Et mala vel duri lacrymas motura Catonis.
Nam poſtquam fruſtra precibus Cornelia nautas
Privignique fugam tenuit, ne forte repulſus
Littoribus Phariis remearet in æquora truncus,
Oſtenditq; rogum non juſti flamma ſepulcri:
Ergo indigna fui, dixit, Fortuna, marito
Accendiſſe rogum, gelidos effuſa per artus
Incubuiſſe viro, laceros exurere crines,
Membraq; diſperſi pelago componere Magni?
Vulneribus cunctis largos infundere fletus?
Oſſibus, & tepida veſtes implere favilla?
Quicquid ab extincto licuiſſet tollere buſto,
In templis ſparſura Deum, ſine funeris ullo
Ardet honore rogus: manus hoc Ægyptia forſan
Obtulit officium grave manibus. ò bene nudi
Craſſorum cineres! Pompejo contigit ignis
Invidia majore Deum. ſimiliſne malorum

Sors

Sors mihi semper erit? nunquam dare busta licebit
Conjugibus: nunquam plenas plangemus ad urnas?
Quid porro tumulis opus est, aut ulla requiris
Instrumenta dolor? non toto pectore portas
Impia Pompejum? non imis hæret imago
Visceribus? quærat cineres victura superstes.
Nunc tamen hic, longe qui fulget luce maligna,
Ignis, adhuc aliquid, Phario de littore surgens
Ostendit mihi, Magne, tui: jam flamma resedit,
Pompejumq́ ferens vanescit Solis ad ortus
Fumus, & invisi tendunt mihi carbasa venti.
Non mihi nunc tellus Pompejo si qua triumphos
Victa dedit, non alta terens Capitolia currus
Gratior: elapsus felix de pectore Magnus:
Hunc volumus, quem Nilus habet, terraq́ nocenti
Non hærere queror: crimen commendat arenas.
Linquere, si qua fides, Pelusia littora nolo.
Tu pete bellorum casus, & signa per orbem,
Sexte, paterna move: namque hæc mandata reliquit
Pompejus vobis in nostra condita cura,
Me cum fatalis leto damnaverit hora,
Excipite ô nati bellum civile, nec unquam,
Dum terris aliquis nostra de stirpe manebit,
Cæsaribus regnare vacet. vel sceptra, vel urbes
Libertate sua validas impellite fama
Nominis: has vobis parteis, hæc arma relinquo.
Inveniet classes quisquis Pompejus in undas
Venerit, & noster nullis non gentibus hæres
Bella dabit: tantum indomitos, memoresq́ paterni
Iuris habete animos, uni parere decebit,
Si faciet partes pro libertate, Catoni.
Exolvi tibi, Magne, fidem, mandata peregi.
Insidiæ valuere tuæ, deceptaq́ vixi,
Ne mihi commissas auferrem perfida voces.
Iam nunc te per inane Chaos, per Tartara, conjux,
Si sunt ulla, sequar: quam longo tradita leto
Incertum est: pœnas animæ vivacis ab ipsa
Ante feram. potuit cernens tua vulnera, Magne,
Non fugere in mortem: planctu contusa peribit:
Effluet in lacrymas; nunquam veniemus ad enses,

Aut

Aut laqueos, aut præcipites per inania jactus:
Turpe mori post te solo non posse dolore.
Sic ubi fata, caput ferali obducit amictu,
Decrevitq; pati tenebras, puppisque cavernis
Delituit: sævumque arcte complexa dolorem
Perfruitur lacrymis, & amat pro conjuge luctum:
Illam non fluctus, stridensque rudentibus Eurus
Movit, & exurgens ad summa pericula clamor:
Votaque sollicitis faciens contraria nautis,
Composita in mortem jacuit, favitque procellis.
Prima ratem Cypros spumantibus accipit undis:
Inde tenens pelagus, sed jam moderatior, Eurus
In Lybycas egit sedes, & castra Catonis.
Tristis, ut in multo mens est præsaga timore,
Aspexit patrios comites à littore Magnus,
Et fratrem: medias præceps tunc fertur in undas.
Dic ubi sit, germane, parens: stat summa, caputque
Orbis, an occidimus? Romanaq; Magnus ad umbras
Abstulit? hæc fatur: quem contra talia frater:
O felix, quem sors alias dispersit in oras,
Quique nefas audis: oculos, germane, nocenteis
Spectato genitore fero. non Cæsaris armis
Occubuit, dignoque perit auctore ruinæ.
Rege sub impuro Nilotica rura tenente,
Hospitii fretus Superis, & munere tanto
In proavos, cecidit donati victima regni.
Vidi ego magnanimi lacerantes pectora patris:
Nec credens Pharium tantum potuisse tyrannum,
Littore Niliaco socerum jam stare putavi.
Sed me nec sanguis, nec tantum vulnera nostri
Affecere senis, quantum [6] gestata per urbes
Ora ducis, quæ transfixo sublimia pilo
Vidimus: hæc fama est, oculis victoris iniqui
Servari, scelerisque fidem quæsisse tyrannum.
Nam corpus Phariæne canes, avidæque volucres
Distulerint, an furtivus, quem vidimus, ignis
Solverit, ignoro. quæcunque injuria fati
Abstulit hos artus, Superis hæc crimina dono:
Servata de parte queror. Cum talia Magnus
Audisset: non in gemitus, lacrymasque dolorem

Effu-

Effudit; justaque furens pietate profatur:
Præcipitate rates è sicco littore nautæ;
Classis in adversos erumpat remige ventos:
Ite duces mecum: nunquam civilibus armis
Tanta fuit merces, inhumatos condere manes,
Sanguine semiviri Magnum satiare tyranni.
Non ego Pellæas arces adytisque retectum
Corpus Alexandri pigra Mareotide mergam?
Non mihi pyramidum tumulis evulsus Amasis,
Atque alii reges Nilo torrente natabunt?
Omnia dent pœnas nudo tibi, Magne, sepulcra:
Evolvam [7] busto jam numen gentibus Isin,
Et tectum lino spargam per vulgus Osirim,
Et sacer in Magni cineres mactabitur Apis,
Suppositisque Deis uram caput: has mihi pœnas
Terra dabit: linquam vacuos cultoribus agros;
Nec, Nilus cui crescat, erit: solusque tenebis
Ægyptum genitor, populis superisque fugatis.
Dixerat, & classem sævas rapiebat in undas.
Sed Cato laudatam juvenis compescuit iram.
Interea totis audito funere Magni
Littoribus sonuit percussus planctibus æther:
Exemploque carens, & nulli cognitus ævo
Luctus erat, mortem populos deflere potentis.
Sed magis, ut visa est lacrymis exhausta, solutas
In vultus effusa comas, Cornelia puppe
Egrediens, rursus geminato verbere plangunt.
Vt primum in sociæ pervenit littora terræ,
Collegit vestes, miserique insignia Magni,
Armaque, & impressas auro, quas gesserat olim,
Exuvias, pictasque togas, velamina summo
Ter conspecta Iovi, funestoque intulit igni.
Ille fuit miseræ Magni cinis. accipit omnis
Exemplum pietas, & toto littore busta
Surgunt Thessalicis reddentia manibus ignem.
Sic, ubi de pastis submittere gramina campis,
Et renovare parans hybernas Appulus herbas,
Igne fovet terras, simul & Garganus, & arva
Vulturis, & calidi lucent [8] buxeta Matini,
Non tamen ad Magni pervenit gratius umbram

Omne-

Omne quod in Superos audet convicia vulgus,
Pompejumque Deis obicit, quam pauca Catonis
Verba, sed à pleno venientia pectore veri.
Civis obit (inquit) multo majoribus impar
Nosse modum juris, sed in hoc tamen utilis ave,
Cui non ulla fuit justi reverentia, salva
Libertate potens, & solus plebe parata
Privatus servire sibi. rectorque Senatus,
Sed regnantis, erat. nil belli jura poposcit:
Quaque [9] dari voluit, voluit sibi posse negari.
Immodicas possedit opes: [10] sed plura retentis
Intulit: [11] invasit ferrum, sed ponere norat.
Prætulit arma togæ: sed pacem armatus amavit.
Iuvit sumpta ducem, juvit dimissa porestas.
Casta domus, luxuque carens, corruptaq; nunquam
Fortuna domini. clarum, & venerabile nomen
Gentibus, & multum nostra quod proderat urbi.
Olim vera fides Sylla Marioque receptis
Libertatis obit. Pompejo rebus ademto
Nunc & ficta perit. non jam regnare pudebit:
Nec [12] color imperii, nec frons erit ulla Senatus.
O felix, cui summa dies fuit obvia victo,
Et cui quærendos Pharium scelus obtulit enses:
Forsitan in soceri potuisses vivere regno.
Scire mori, sors prima viris, sed proxima cogi.
Et mihi, si fatis aliena in jura venimus,
Da talem Fortuna Iubam: non deprecor hosti
Servari, dum me servet cervice recisa.
Vocibus his major, quam si Romana sonarent
Rostra ducis laudes, generosam venit ad umbram
Mortis honos. fremit interea discordia vulgi
Castrorum, bellique piget post funera Magni:
Cum [13] Tarcho in motu linquendi signa Catonis
Sustulit; hunc rapta fugientem classe secutus
Littus in extremum, tali Cato voce notavit:
O nunquam pacate Cilix! it erumne rapinas
Vadis in æquoreas? Magnum Fortuna removit:
Iam pelago pirata redis. tunc respicit omneis
In cœtu, motuque viros: quorum unus aperta
Mente fuga, tali compellat voce regentem:

Nec

Nos Cato, da veniam, Pompeji duxit in arma,
Non belli civilis amor, partesque favore
Fecimus. ille jacet, quem paci prætulit orbis,
Causaque nostra perit: patrios permitte penates,
Desertamque domum, dulcesque revisere natos.
Nam quis erit finis, si nec Pharsalia, pugna,
Nec Pompejus erit? perierunt tempora vita,
Mors eat in tutum: justas sibi nostra senectus
Prospiciat flammas. bellum civile sepulcra
Vix ducibus præstare potest. non barbara victos
Regna manent: non Armenium mihi sæva minatur,
Aut Scythicum Fortuna jugum: sub jura togati
Civis eo. quisquis Magno vivente secundus,
Hic mihi primus erit: sacris præstabitur umbris
Summus honor: dominum, quem clades cogit, habebo,
Nullum Magne, ducem. te solum in bella secutus,
Post te, fata sequar: neque enim sperare secunda
Fas mihi, nec liceat. Fortuna cuncta tenentur
Cæsaris: Emathium sparsit victoria ferrum.
Clausa fides miseris, & toto solus in orbe est,
Qui velit, ac possit victis præstare salutem.
Pompejo, scelus est bellum civile perempto,
Quo fuerat vivente, fides. si publica jura,
Si semper patriam sequeris Cato, signa petamus
Romanus quæ Consul habet. sic ille profatus
Insiluit puppi, juvenum comitante tumultu.
Actum Romanis fuerat de rebus, & omnis
Indiga servitii fervebat littore plebes:
Erupere ducis sacro de pectore voces:
14 *Ergo pari voto gessisti bella juventus*
Tu quoque pro dominis, & Pompejana fuisti,
Non Romana manus? quod non in regna laboras,
Quod tibi, non ducibus, vivis, moriensq; quod orbem
Acquiris nulli, quod jam tibi vincere tutum est,
Bella fugis, quærisque jugum cervice vacante,
Et nescis sine rege pati. nunc causa pericli
Digna viris. vestro potuit Pompejus abuti
Sanguine: nunc patriæ jugulos ensesque negatis,
Cum prope libertas. unum Fortuna reliquit
Iam tribus è dominis, pudeat: plus regia Nili

bo lib. XVI. Sic Seneca Hippolyto:

quicquid Assyria tenus
Tellure Nerei pervium rostris jacet.

Vt nos ibi legendum conjecimus:

22 *Excitosq; ortus*) Parthos, aliosque Orientis populos.

23 *Chaldaeos culture focos*) Ignem deum Chaldaeorum.

24 *quid causa obtenditur armis Libertatis amor?*) cur libertatis tutelam belli causam dicimus, si externa imperia pati possumus?

25 *clades ut Parthia vindicet ante Hesperias, quam Roma suas?*) clades acceptas Pharsalico aliisque praeliis prius Parthi vindicent, quam nos cladem ad Carras?

26 *& gens quaecunque virorum est Bella gerit gladiis*) Parthos notat ut effeminatos, imbelles. Sic rex Epiri Alexander se in viros incidisse dicebat, Alexandrum Philippi Macedonis filium in feminas.

27 *non ullos exceptos legibus horret Concubitus*) ita rescripsimus pro *ullis*. Nullos horret concubitus eorum quos leges interdicunt, ne matrum quidem.

28 *Thessalia*) Non *Thessaliae*. Deest *in* praepositio.

29 *ne jura fidemque Respectumque deum veteru speraveris aula*) ita maluimus quam *nec*. Sensus est: regnandi veteribus haud tuto credi: meliores esse reges juvenes.

30 *Inde maris vasti transfuso vertitur aestu*) Eo mari quod Cyprum & Ægyptũ interfunditur.

31 *Nec tenuit Casium nocturno lumine montem*] Nullus hic locus Casio monti, qui post aliquanto memoratur. MSS. habent:

Nec tenuit gratum nocturno lumine montem.

Chimaeram intelligit, montem noctibus flagrãtem, ut loquitur Plinius.

32 *Pothinus*] ita ubique scribendum hoc nomen, non, ut ante fuit, *Photinus*. Est enim Grae-

Græcum ποθεινὸς apud Plutarchum, Appianum, alios, non φατεινὸς, quod & lex versuum repudiat.

33 *Ius & fas multos faciunt Ptolomæe nocentes*] id est, *pœna multos subdunt*.

34 *Non impune licet, nisi dum facis*] Nostra est emendatio, pro *cum facis*. continuanda enim scelera docet, juxta illud:

Per scelera semper sceleribus tutum est iter.

35 *Thessaliaq; reus*) In accusationes & querelas omnium illapsus per cladem Pharsalicam.

36 *Tene mihi dubitas an sit violare necesse, Cum liceat?*] ostendo necesse esse, quia licet, quia possum. Neque enim possem te lædere si Romanarum rerum potireris. nunc, quia non potiris, ob hoc ipsum necesse quoque est id faciam, ne videar tui tutelam suscipere. Simplicior tamen sensus esset vocibus transpositis:

Tene mihi dubitas cum sit violare necesse,
An liceat?

Seneca pater: *Necessitas, magnum humanæ imbecillitatis patrocinium, quicquid cogit, defendit.*

37 *Tu, Ptolemæe potes Mundi fulcire ruinam, Sub qua Roma jacet?*] Sic Curtius lib. VI: *ruinæ rerum eos subdere capita*.

38 *si meruit tam claro nomine Magnus Cæsaris esse nefas*) Ab ipso Cæsare occidi.

39 *ne cede pudori*] Ne te pudeat, quod jussu pueri decreto spadonum, manu desertoris occideris. Non illis ascribēda mors tua, sed Cæsari.

40 *operæ miles Romane secundæ*) τῶν δευτερείων, partium secundarum. A fabulis ductum. Major enim Achillæ dignitas qui caput Pompeii gestavit, quam Septimii qui à se abscisum gestare ipse non potuit.

41 *cladesq; omnes exegit in uno Sæva die, quibus immunes tot præstitit annos*) Recta lectio, ut patet ex oppositione. Opponitur enim unus dies infelix tot annis felicibus.

42 *Infaustus Magni fuerat comes*) MS-P. *Infau-*

stus.

stus fuga. unde scribere liceat: *Infaustusque fugæ fuerat comes*.

43 *munere busti*] ita MS. non, *funere*. Dolet enim Corneliam ultimum marito officium subjiciendi facem non præstitisse.

44 *temeraria dextra*] Poetæ est increpatio.

45 *Noxia civili tellus Ægyptia fato*) Propertius:

Noxia Alexandrea dolis aptissima tellus.

46 *Haud equidem immerito Cumanæ carmine vatis*
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles) Appianus de Gabinio: ὑπὸ τῆς τῶν Ῥωμαίων βουλῆς ἔφυγεν, ἐπὶ τῷ ἄνευ ψηφίσματος εἰς Αἴγυπτον ἐμβαλεῖν ἐπὶ πολέμῳ, Ῥωμαίοις ἀπαισίῳ νομιζομένῳ. ἦν γάρ τι Σιβύλλειον αὐτοῖς ἀπαγορεῦον.

47 *Et quem tu plangens hominum testaris Osirim*) Ex Xenocratis dicto ad Ægyptios οὔτοι εἰ μὲν θεοί εἰσι μὴ θρηνεῖτε αὐτούς· εἰ δ' ἄνθρωποι, μὴ θύετε αὐτοῖς. Pari modo Xenophanes Eleates Græcis de Leucothea: εἰ μὲν θεὸν ὑπολαμβάνουσι μὴ θρηνεῖν, εἰ δ' ἄνθρωπον μὴ θύειν.

48 *Advertet*) ita recte MS.

49 *Hoc tumulo Fortuna jacens*) Fortuna quodammodo cum ipso Pompejo sepulta, cui semper ad fuerat.

50 *Inclusum fusco venerantur cespite fulmen*) Thusco MSS *Thusco cespite*, id est aggestione facta ex Ethrusca disciplina. Scholiastes ad Persium: *in usu fuit ut aruspices adducti ex Ethruria fulmina transfigurata in lapides infra terram absconderent*. *Venerantur*, cæsis bidentibus, unde bidental dictus locus. vide interpretem ad artē Horatii & quæ nos supra circa finem libri primi. Vide & Festum in voce Scribonianum puteal: ubi integi dicit quod hic est includi. Sopiri dixit Varro, ubi de Curtio lacu agit.

LIBER IX.

Io. Sulpicii Verulani Argumentum.

SPiritus in Nono Magni petit æthera, pugnã
Relliquiasq; Cato Libyæ trãsportat in oras,
Et cum Pompejis Magnũ Cornelia luget.
Quem Cato commendãs Cilices castigat, & inde
Per Syrteis agitur, Libycas quoq; calcat arenas,
Hammonemq; tuens serpentum senta peragrat.
Dux & ab Emathia Trojanã vectus in urbem,
Et Pharon, & generi lacrymans pia cõspicit ora.

AT non in Pharia manes jacuere favilla,
Nec cinis exiguus tantam compescuit umbrã:
Prosiluit busto, semustaque membra relinquens,
Degeneremque rogum, sequitur convexa Tonantis.
Qua niger astriferis connectitur axibus aër:
Quodque patet terras inter, Lunæque meatus
Semidei Manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vita patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in orbes.
Non illuc auro positi, nec thure sepulti
Perveniunt. illic postquam se lumine vero
Implevit, stellasque vagas miratur, & astra
Fixa polis, vidit quanta sub nocte jaceret
Nostra dies, risitque sui ludibria trunci.
Hinc super Emathiæ campos, & signa cruenti
Cæsaris, ac sparsas volitavit in æquore classes;
Et scelerum vindex in sancto pectore Bruti
Sedit, & invicti posuit se mente Catonis.
Ille ubi pendebant casus, dubiumque manebat,
Quem mundi dominum facerent civilia bella,
Oderat & Magnum, quamvis comes isset in arma
Auspiciis raptus patriæ, ductuque Senatus.
At post Thessalicas clades jam pectore toto
Pompejanus erat: patriam tutore carentem
Excepit, populi trepidantia membra refovit,
Ignavis manibus projectos reddidit enses:

Nec regnum cupiens gessit civilia bella,
Nec [1] servire timens. nil causa fecit in armis
Ipse sua: totæ post Magni funera partes
Libertatis erant: quas ne per littora fusas
Colligeret rapido victoria Cæsaris actu,
Corcyræ secreta petit, ac mille carinis
Abstulit Emathiæ secum fragmenta ruinæ.
Quis ratibus tantis fugentia crederet ire
Agmina? quis pelagus victas arctasse carinas?
Dorida tunc Malean, & apertam Tænaron umbris,
Inde Cythera petit: Boreaq; urgente carinas
Creta fugit: Dictæa legit, cedentibus undis,
Littora. tunc ausum classi præcludere portus
Impulit, [2] ac sævas meritum Phycunta rapinas
Sparsit: & hinc placidis alto delabitur auris
In [3] littus Palinure tuum; (neq; enim æquore tantũ
Ausonio monimenta tenes: portusq; quietos
Testatur [4] Libye Phrygio placuisse magistro.)
Cum procul ex alto tendentes vela carinæ
Ancipites tenuere animos. sociosne malorum,
An veherent hostes: præceps facit omne timendum
Victor, & in nulla non creditur esse carina.
Ast illæ puppes luctus, planctusq; ferebant,
Et mala vel duri lacrymas motura Catonis.
Nam postquam frustra precibus Cornelia nautas
Privignique fugam tenuit, ne forte repulsus
Littoribus Phariis remearet in æquora truncus,
Ostenditq; rogum non justi flamma sepulcri:
Ergo indigna fui, dixit, Fortuna, marito
Accendisse rogum, gelidos effusa per artus
Incubuisse viro, laceros exurere crines,
Membraq; dispersi pelago componere Magni?
Vulneribus cunctis largos infundere fletus?
Ossibus, & tepida vestes implere favilla?
Quicquid ab extincto licuisset tollere busto,
In templis sparsura Deum, sine funeris ullo
Ardet honore rogus: manus hoc Ægyptia forsan
Obtulit officium grave manibus. ò bene nudi
Crassorum cineres! Pompejo contigit ignis
Invidia majore Deum. similisne malorum

Sors

Sors mihi semper erit? nunquam dare busta licebit
Conjugibus: nunquam plenas plangemus ad urnas?
Quid porro tumulis opus est, aut ulla requiris
Instrumenta dolor? non toto pectore portas
Impia Pompejum? non imis hæret imago
Visceribus? quærat cineres victura superstes.
Nunc tamen hic, longe qui fulget luce maligna,
Ignis, adhuc aliquid, Phario de littore surgens
Ostendit mihi, Magne, tui:[5] *jam flamma resedit,*
Pompejumq; ferens vanescit Solis ad ortus
Fumus, & invisi tendunt mihi carbasa venti.
Non mihi nunc tellus Pompejo si qua triumphos
Victa dedit, non alta terens Capitolia currus
Gratior: elapsus felix de pectore Magnus:
Hunc volumus, quem Nilus habet, terræq; nocenti
Non hærere queror: crimen commendat arenas.
Linquere, si qua fides, Pelusia littora nolo.
Tu pete bellorum casus, & signa per orbem,
Sexte, paterna move: namque hæc mandata reliquit
Pompejus vobis in nostra condita cura,
Me cum fatalis leto damnaverit hora,
Excipite ò nati bellum civile, nec unquam,
Dum terris aliquis nostra de stirpe manebit,
Cæsaribus regnare vacet. vel sceptra, vel urbes
Libertate sua validas impellite fama
Nominis: has vobis parteis, hæc arma relinquo.
Inveniet classes quisquis Pompejus in undas
Venerit, & noster nullis non gentibus hæres
Bella dabit: tantum indomitos, memoresq; paterni
Iuris habete animos, uni parere decebit,
Si faciet partes pro libertate, Catoni.
Exolvi tibi, Magne, fidem, mandata peregi.
Insidiæ valuere tuæ, deceptaq; vixi,
Ne mihi commissas auferrem perfida voces.
Iam nunc te per inane Chaos, per Tartara, conjux,
Si sunt ulla, sequar: quam longo tradita leto
Incertum est: pœnas animæ vivacis ab ipsa
Ante feram. potuit cernens tua vulnera, Magne,
Non fugere in mortem: planctu contusa peribit:
Effluet in lacrymas; nunquam veniemus ad enses,

Aut

Aut laqueos, aut præcipites per inania jactus,
Turpe mori post te solo non posse dolore.
Sic ubi fata, caput ferali obducit amictu,
Decrevitq; pati tenebras, puppisque cavernis
Delituit: sævumque arcte complexa dolorem
Perfruitur lacrymis, & amat pro conjuge luctum.
Illam non fluctus, stridensque rudentibus Eurus
Movit, & exurgens ad summa pericula clamor:
Votaque sollicitis faciens contraria nautis,
Composita in mortem jacuit, favitque procellis.
Prima ratem Cypros spumantibus accipit undis:
Inde tenens pelagus, sed jam moderatior, Eurus
In Lybycas egit sedes, & castra Catonis.
Tristis, ut in multo mens est præsaga timore,
Aspexit patrios comites à littore Magnus,
Et fratrem: medias præceps tunc fertur in undas.
Dic ubi sit, germane, parens: stat summa, caputque
Orbis, an occidimus? Romanaq; Magnus ad umbras
Abstulit? hæc fatur: quem contra talia frater:
O felix, quem sors alias dispersit in oras,
Quique nefas audis: oculos, germane, nocenteis
Spectato genitore fero. non Cæsaris armis
Occubuit, dignoque perit auctore ruinæ.
Rege sub impuro Nilotica rura tenente,
Hospitii fretus Superis, & munere tanto
In proavos, cecidit donati victima regni.
Vidi ego magnanimi lacerantes pectora patris:
Nec credens Pharium tantum potuisse tyrannum,
Littore Niliaco socerum jam stare putavi.
Sed me nec sanguis, nec tantum vulnera nostri
Affecere senis, quantum [6] gestata per urbes
Ora ducis, quæ transfixo sublimia pilo
Vidimus: hæc fama est, oculis victoris iniqui
Servari, scelerisque fidem quæsisse tyrannum.
Nam corpus Phariæne canes, avidæque volucres
Distulerint, an furtivus, quem vidimus, ignis
Solverit, ignoro. quæcunque injuria fati
Abstulit hos artus, Superis hæc crimina dono:
Servata de parte queror. Cum talia Magnus
Audisset: non in gemitus, lacrymasque dolorem

Effu-

Effudit; justaque furens pietate profatur:
Præcipitate rates è sicco littore nautæ;
Classis in adversos erumpat remige ventos:
Ite duces mecum: nunquam civilibus armis
Tanta fuit merces, inhumatos condere manes,
Sanguine semiviri Magnum satiare tyranni.
Non ego Pellæas arces adytisque retectum
Corpus Alexandri pigra Mareotide mergam?
Non mihi pyramidum tumulis evulsus Amasis,
Atque alii reges Nilo torrente natabunt?
Omnia dent pœnas nudo tibi, Magne, sepulcra:
Evolvam 7 busto jam numen gentibus Isin,
Et tectum lino spargam per vulgus Osirim,
Et sacer in Magni cineres mactabitur Apis,
Suppositisque Deis uram caput: has mihi pœnas
Terra dabit: linquam vacuos cultoribus agros;
Nec, Nilus cui crescat, erit: solusque tenebis
Ægyptum genitor, populis superisque fugatis.
Dixerat, & classem sævas rapiebat in undas.
Sed Cato laudatam juvenis compescuit iram.
Interea totis audito funere Magni
Littoribus sonuit percussus planctibus æther;
Exemploque carens, & nulli cognitus ævo
Luctus erat, mortem populos deflere potentis.
Sed magis, ut visa est lacrymis exhausta, solutas
In vultus effusa comas, Cornelia puppe
Egrediens, rursus geminato verbere plangunt.
Ut primum in sociæ pervenit littora terræ,
Collegit vestes, miserique insignia Magni,
Armaque, & impressas auro, quas gesserat olim,
Exuvias, pictasque togas, velamina summo
Ter conspecta Iovi, funestoque intulit igni.
Ille fuit misera Magni cinis. accipit omnis
Exemplum pietas, & toto littore busta
Surgunt Thessalicis reddentia manibus ignem.
Sic, ubi de pastis submittere gramina campis,
Et renovare parans hybernas Appulus herbas,
Igne fovet terras, simul & Garganus, & arva
Vulturis, & calidi lucent 8 buxeta Matini.
Non tamen ad Magni pervenit gratius umbram

Omne-

Omne quod in Superos audet convicia vulgus,
Pompejumque Deis obicit, quam pauca Catonis
Verba, sed à pleno venientia pectore veri.
Civis obit (inquit) multo majoribus impar
Nosse modum juris, sed in hoc tamen utilis avo,
Cui non ulla fuit justi reverentia, salva
Libertate potens, & solus plebe parata
Privatus servire sibi. rectorque Senatus,
Sed regnantis, erat. nil belli jura poposcit:
Quæque [9] dari voluit, voluit sibi posse negari.
Immodicas possedit opes: [10] sed plura retentis
Intulit: [11] invasit ferrum, sed ponere norat.
Prætulit arma togæ: sed pacem armatus amavit.
Iuvit sumpta ducem, juvit dimissa porestas.
Casta domus, luxuque carens, corruptaq; nunquam
Fortuna domini. clarum, & venerabile nomen
Gentibus, & multum nostræ quod proderat urbi.
Olim vera fides Sylla Marioque receptis
Libertatis obit. Pompejo rebus ademto
Nunc & ficta perit. non jam regnare pudebit:
Nec [12] color imperii, nec frons erit ulla Senatus.
O felix, cui summa dies fuit obvia victo,
Et cui quærendos Pharium scelus obtulit enses:
Forsitan in soceri potuisses vivere regno.
Scire mori, sors prima viris, sed proxima cogi.
Et mihi, si fatis aliena in jura venimus,
Da talem Fortuna Iubam: non deprecor hosti
Servari, dum me servet cervice recisa.
Vocibus his major, quam si Romana sonarent
Rostra ducis laudes, generosam venit ad umbram
Mortis honos. fremit interea discordia vulgi
Castrorum, bellique piget post funera Magni:
Cum [13] Tarcho in motu linquendi signa Catonis
Sustulit; hunc rapta fugientem classe secutus
Littus in extremum, tali Cato voce notavit:
O nunquam pacate Cilix! it erumne rapinas
Vadis in æquoreas? Magnum Fortuna removit:
Iam pelago pirata redis. tunc respicit omneis
In cœtu, motuque viros: quorum unus aperta
Mente fugæ, tali compellat voce regentem:

Nes

Nos Cato, da veniam, Pompeji duxit in arma,
Non belli civilis amor, partesque favore
Fecimus. ille jacet, quem paci prætulit orbis,
Causaque nostra perit: patrios permitte penates,
Desertamque domum, dulcesque revisere natos.
Nam quis erit finis, si nec Pharsalia, pugnæ,
Nec Pompejus erit? perierunt tempora vitæ,
Mors eat in tutum: justas sibi nostra senectus
Prospiciat flammas. bellum civile sepulcra
Vix ducibus præstare potest. non barbara victos
Regna manent: non Armenium mihi sæva minatur,
Aut Scythicum Fortuna jugum: sub jura togati
Civis eo. quisquis Magno vivente secundus,
Hic mihi primus erit: sacris præstabitur umbris
Summus honor: dominum, quem clades cogit, habebo,
Nullum Magne, ducem. te solum in bella secutus,
Post te, fata sequar: neque enim sperare secunda
Fas mihi, nec liceat. Fortuna cuncta tenentur
Cæsaris: Emathium sparsit victoria ferrum.
Clausa fides miseris, & toto solus in orbe est,
Qui velit, ac possit victis præstare salutem.
Pompejo, scelus est bellum civile perempto,
Quo fuerat vivente, fides. si publica jura,
Si semper patriam sequeris Cato, signa petamus
Romanus quæ Consul habet. sic ille profatus
Insiluit puppi, juvenum comitante tumultu.
Actum Romanis fuerat de rebus, & omnis
Indiga servitii fervebat littore plebes:
Erupere ducis sacro de pectore voces:
14 *Ergo pari voto gessisti bella juventus*
Tu quoque pro dominis, & Pompejana fuisti,
Non Romana manus? quod non in regna laboras,
Quod tibi, non ducibus, vivis, moriensq; quod orbem
Acquiris nulli, quod jam tibi vincere tutum est,
Bella fugis, quærisque jugum cervice vacante,
Et nescis sine rege pati. nunc causa pericli
Digna viris. vestro potuit Pompejus abuti
Sanguine: nunc patriæ jugulos ensesque negatis,
Cum prope libertas. unum Fortuna reliquit
Iam tribus è dominis. pudeat: plus regia Nili

Contulit in leges, & Parthi militis arcus.
Ite ò degeneres, Ptolemæi munus, & arma
Spernite. quis vestras ulla putet esse nocenteis
Cæde manus? credet facileis sibi terga dedisse,
Credet ab Emathiis primos fugisse Philippis.
Vadite securi: meruistis judice vitam
Cæsare, non armis, non obsidione subacti.
O famuli turpes, domini post fata prioris
Itis ad hæredem. cur non majora mereri,
Quam vitam, veniamque libet? rapiatur in undas
Infelix Magni conjux, prolesque Metelli:
Ducite Pompejos: Ptolemæi vincite munus.
Nostra quoque inviso quisquis feret ora tyranno,
Non parva mercede dabit:[15] sciat ista juventus
Cervicis precio bene se mea signa secutam.
Quin agite, & magna meritum cum cæde parate:
Ignavum scelus est tantum fuga. dixit: & omneis
Haud aliter medio revocavit ab æquore puppes,
Quam simul effetas linquunt examina ceras,
Atque oblita favi non miscent nexibus alas,
Sed sibi quæque volat, nec jam degustat amarum
Desidiosa thymum: tum si sonus increpat æris,
Attonitæ posuere fugam, studiumque laboris
Floriferi repetunt, & sparsi mellis amorem:
Gaudet in Hyblæo securus gramine pastor
Divitias servasse casæ: sic voce Catonis
Inculcata viris justi patientia Martis.
Iamque actu belli non doctas ferre quietem
Constituit mentes, serieque agitare laborum.
Primum littoreis miles lassatur arenis
Proximus in muros, & mœnia Cyrenarum
Est labor: exclusus nulla se vindicat ira:
Pœnaque [16] de victis sola est, vicisse, Catoni.
Inde peti placuit Libyci contermina Mauris
Regna Iubæ; sed iter mediis Natura negabat
Syrtibus: has audax sperat sibi cedere virtus.
Syrtes vel primam mundo Natura figuram
Cum daret, in dubio pelagi terræque reliquit.
(Nam neque subsedit penitus, quo stagna profundi
Acciperet, nec se defendit ab æquore tellus:

Ambi-

Ambigua sed lege loci jacet invia sedes:
AEquora fracta vadis, abruptaque terra profundo,
Et post multa sonant projecti littora fluctus.
Sic male deseruit, nullosque exegit in usus
Hanc partem natura sui.) vel plenior alto
Olim Syrtis erat pelago, penitusque natabat:
Sed rapidus Titan ponto sua lumina pascens,
AEquora subduxit zonæ vicina perustæ:
Et nunc pontus adhuc Phœbo siccante repugnat.
Mox ubi damnosum radios admoverit ævum,
Tellus Syrtis erit: nam jam brevis unda superne
Innatat, & late periturum deficit æquor.
Vt primum remis [17] actum mare propulit omne
Classis onus, densis fremuit niger imbribus Auster
In sua regna furens: tentatum classibus æquor
Turbine defendit; longeque à Syrtibus undas
Egit [18] & illato confregit littore pontum.
Tum quarum recto deprendit carbasa malo
Eripuit nautis, frustraque rudentibus ausis
Vela negare Noto, spatium vicere carinæ,
Atque ultra proram tumuit sinus: omnia si quis
Providus antennæ suffixit lintea summæ,
Vincitur, & nudis avertitur armamentis.
Sors melior classi, quæ fluctibus incidit altis,
Et certo jactata mari. quæcunque levatæ
Arboribus cæsis flatum effudere prementem:
Abstulit [19] has ventis liber contraria volvens
AEstus, & obnixum victor detrusit in Austrum,
Has vada destituunt, atque interrupta profundo
Terra ferit puppes; dubioque obnoxia fato
Pars sedet una ratis, pars altera pendet in undis.
Tunc magis impactum brevibus mare, terraq; sævit;
Obvia consurgens: quamvis elisus ab Austro,
Sæpe tamen cumulos fluctus non vincit arena.
Eminet in tergo pelagi procul omnibus arvis,
Inviolatus aqua, sicci jam pulveris agger.
Stant miseri nautæ, terraque hærente carinæ
Littora nulla vident. sic partem intercipit æquor:
Pars ratium major regimen, clavumque secuta est,
Tuta fuga, nautasque loci sortita peritos,

Torpentem Tritonos adit illæsa paludem.
Hanc, ut fama, Deus, quem toto littore pontus
Audit ventosa perflantem murmura concha,
Hanc & Pallas amat: patrio quæ vertice nata
Terrarum primam Libyen (nam proxima cœlo est,
Ut probat ipse calor) tetigit: stagnique quieta
Vultus vidit aqua, posuitque in margine plantas,
Et se dilecta Tritonida dixit ab unda.
Quam juxta Lethes tacitus prælabitur amnis
Infernis, ut fama, trahens oblivia venis:
Atque insopiti quondam tutela draconis,
Hesperidum pauper spoliatis frondibus hortus.
Invidus, annoso famam qui derogat ævo,
Qui vates ad vera vocat. Fuit aurea silva,
Divitiisque graves, & fulvo germine rami,
Virgineusque chorus nitidi custodia luci,
Et nunquam somno damnatus lumina serpens,
Robora complexus rutilo curvata metallo.
Abstulit arboribus pretium, nemorique laborem
Alcides: passusque inopes sine pondere ramos
Rettulit Argolico fulgentia poma tyranno.
His igitur depulsa locis, ejectaque classis
Syrtibus, haud ultra Garamantidas attigit undas:
Sed duce Pompejo Libyes melioris in oris
Mansit, at impatiens virtus hærere Catonis
Audet in ignotas agmen committere gentes.
Armorum fidens, & terra cingere Syrtim.
Hac eadem suadebat hyems, quæ clauserat æquor.
Et spes imber erat, nimios metuentibus ignes:
Ut neque sole viam, nec duro frigore sævam,
Inde polo Libyes, hinc bruma temperet annus;
Atque ingressurus steriles, sic fatur, arenas.
O quibus una salus placuit mea castra secutis
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, summosque labores.
Vadimus in campos steriles, exustaque mundi,
Qua nimius Titan, & raræ in fontibus undæ,
Siccaque letiferis squalent serpentibus arva,
Durum iter. ad leges, patriæque ruentis amorem
Per mediam Libyen veniant, atque invia tentent,

Si quibus in ullo positum est evadere voto,
Si quibus ire sat est. neque enim mihi fallere quęquã
Est animus, tectoque metu perducere vulgus.
Hi mihi sint comites, quos ipsa pericula ducent.
Qui me teste, pati, vel quæ tristissima, pulcrum,
Romanumque putant. at qui sponsore salutis,
Miles eget, capiturque animæ dulcedine, vadat
Ad dominum meliore via. dum primus arenas
Ingrediar, primusque gradus in pulvere ponam,
Me calor æthereus feriat, mihi plena veneno
Occurrat serpens; fatoque pericula vestra
Prætentate meo: sitiat, quicunque bibentem
Viderit: aut umbras nemorum quicunque petentem,
Æstuet: aut equitem peditum præcedere turmas,
Deficiat; si quo fuerit discrimine notum
Dux, an miles eam. serpens, sitis, ardor, arenæ,
Dulcia virtuti: Gaudet patientia duris.
Lætius est, quoties magno sibi constat, honestum.
Sola potest Libye turbam præstare malorum,
Vt deceat fugisse viros. Sic ille calentes
Incendit virtute animos, & amore laborum,
Irreducemque viam deserto limite carpit:
Et sacrum parvo nomen clausura sepulcro
Invasit Libye securi fata Catonis.
Tertia pars rerum Libye, si credere famæ
Cuncta velis: at si ventos cœlumque sequaris;
Pars erit Europæ. nec enim plus littora Nili,
Quam Scythicus Tanais primis à Gadibus absunt:
Vnde Europa fugit Libyen,[20] *& littora fluxu*
Oceano fecere locum: sed major in unam
Orbis abit Asiam. nam cum communiter istæ
Effundant Zephyrum, Boreæ latus illa sinistrum
Contingens, dextrumque Noti, discedit in ortus,
Eurum sola tenens. Libycæ quod fertile terræ est,
Vergit in occasus: sed & hæc non fontibus ullis
Solvitur:[21] *Arctoos raris Aquilonibus imbres*
Accipit, & nostris reficit sua rura serenis.
In nullas vitiatur opes, non ære, nec auro
Excoquitur, nullo glebarum crimine, pura,
Et penitus terra est. tantum Maurusia genti

 Robora

Robora divitiæ, quarum non noverat usum:
Sed citri contenta comis vivebat, & umbra.
In nemus ignotum nostræ venere secures:
Extremoque epulas, mensasque petivimus orbe.
At quacunque vagam Syrtim complectitur ora
Sub nimio projecta die, vicina perusti
Ætheris, exurit messes, & pulvere Bacchum
Enecat, & nulla putris radice tenetur.
Temperies vitalis abest: & nulla sub illa
Cura Iovis terra est; Natura deside torpet
Orbis, & immotis annum non sentit arenis.
Hoc tam segne solum raras tamen exerit herbas,
Quas Nasamon gens dura legit, qui proxima ponto
Nudus rura tenet, quem mundi barbara damnis
Syrtis alit. nam littoreis populator arenis
Imminet, & nulla portus tangente carina,
Novit opes. sic cum toto commercia mundo
Naufragiis Nasamones habent. hac ire Catonem
Dura jubet virtus. illic secura juventus
Ventorum, nullasque timens tellure procellas,
Æquoreos est passa metus. nam littore sicco,
Quam pelago, Syrtis violentius excipit Austrum,
Et terra magis ille nocet. non montibus ortum
Adversis frangit Libye, scopulisque repulsum
Dissipat,[22] & liquidas è turbine solvit in auras:
Nec ruit in sylvas, annosaque robora torquens
Lassatur: patet omne solum, liberque meatu
Æolia rabiem totis exercet arenis:
At[23] non imbriferam cum torto pulvere nubem
In flexum violentus agit: pars plurima terræ
Tollitur, & nunquam resoluto vertice pendet.
Regna videt pauper Nasamon errantia vento,
Discussasque domos: volitantque à culmine rapta
Detecto Garamante casæ. non altius ignis
Rapta vehit: quantumque licet consurgere fumo,
Et violare diem, tantum tenet aëra pulvis.
Tum quoque Romanum solito violentior agmen
Aggreditur, nullusque potest consistere miles;
Instabilis raptis etiam, quas calcat, arenis.
Concuteret terras, orbemque à sede moveret,

Si solida Libye compage, & pondere duro
Clauderet exesis Austrum scopulosa cavernis:
Sed quia mobilibus facilis turbatur arenis,
Nusquam luctando stabilis manet: imaque tellus
Stat, quia summa fugit. galeas, & scuta virorum,
Pilaque contorsit violento spiritus actu,
Intentusque tulit magni per inania cœli.
Illud in externa forsan longaque remota
Prodigium tellure fuit: delapsaque cœlo
Arma timent gentes, hominumque erepta lacertis
A Superis demissa putant. sic illa profecto
Sacrifico cecidere Numæ, quæ lecta juventus
Patritia cervice movet: spoliaverat Auster
Aut Boreas populos ancilia nostra ferentes.
Sic orbem torquente Noto Romana juventus
Procubuit, metuensque rapi, constrixit amictus,
Inseruitque manus terræ: nec pondere solo,
Sed nixu jacuit, vix sic immobilis Austro,
Qui super ingenteis cumulos involvit arenæ,
Atque operit tellure viros. vix tollere miles
Membra valet, multo congestu pulveris hærens.
Alligat & stantes affusæ magnus arenæ
Agger, & immoti terra surgente tenentur.
Saxa tulit penitus discussis proruta muris,
Effuditque procul miranda sorte malorum:
Qui nullas videre domos, videre ruinas.
Iamque iter omne latet: nec sunt discrimina terræ
Vlla, nisi ætheriæ medio velut æquore flammæ.
Sideribus novere vias: nec sidera tota
Ostendit Libycæ finitor circulus oræ,
Multaque devexo terrarum margine celat.
Vtque calor solvit, quem torserat aëra ventus,
Incensusque[24] dies; manant sudoribus artus;
Arent ora siti: conspecta est parva maligna
Vnda procul vena: quam vix è pulvere miles
Corripiens, patulum galeæ confudit in orbem,
Porrexitque duci. squalebant pulvere fauces
Cunctorum: minimumque tenens dux ipse liquoris
Invidiosus erat. Mene, inquit, degener unum
Miles in hac turba vacuum virtute putasti?

Vsque adeo mollis, primisque caloribus impar
Sum visus? quanto pœna tu dignior ista,
Qui populo sitiente bibas! sic concitus ira
Excussit Galeam, suffecitque omnibus unda. (unum
Ventum erat ad templum, Libycis quod gentibus
Inculti Garamantes habent: stat corniger illic
Iupiter, ut memorant, sed non aut fulmina vibrans,
Aut similis nostro, sed tortis cornibus Ammon.
Non illic Libycæ posuerunt ditia gentes
Templa: nec Eois splendent donaria gemmis.
Quamvis Æthiopum populis, Arabumque beatis
Gentibus, atque Indis unus sit Iupiter Ammon,
Pauper adhuc Deus est, nullis violata per ævum
Divitiis delubra tenens: morumque priorum
Numen Romano templum defendit ab auro.
Esse locis Superos testatur silva per omnem
Sola virens Libyen. nam quicquid pulvere sicco
Separat ardentem tepida Berenicida Lepti,
Ignorat frondes: solus nemus extulit Ammon.
Silvarum fons causa loco, qui putria terræ
Alligat, & domitas unda connectit arenas.
Sic quoque nil obstat Phœbo, cum cardine summo
Stat librata dies: truncum vix protegit arbor:
Tam brevis in medium radiis compellitur umbra.
Deprensum est hunc esse locum, qua circulus alti
Solstitii medium signorum percutit orbem.
Non obliqua meant, nec Tauro Scorpius exit
Rectior, aut Aries donat sua tempora Libræ,
Aut Astræa jubet lentos descendere Pisces.
Par Geminis Chiron, & idem quod Carcinos ardens
Humidus Ægoceros: nec plus Leo tollitur Vrna.
At tibi, quæcunque os Libyco gens igne diremta,
In Noton umbra cadit, quæ nobis exit in Arcton.
Te segnis Cynosura subit: tu sicca profundo
Mergi plaustra putas, nullumque in vertice semper
Sidus habes immune maris, procul axis uterque est,
Et fuga signorum medio rapit omnia cœlo.
Stabant ante fores populi, quos miserat Eos,
Cornigerique Iovis monitu nova fata petebant:
Sed Latio cessere duci: comitesque Catonem
Orant

Orant, exploret Libycum memorata per orbem
Numina, de fama tam longi judicet ævi.
Maximus hortator scrutandi voce Deorum
Eventus Labienus erat. sors obtulit, inquit,
Et fortuna viæ, tam magni numinis ora,
Consiliumque Dei: tanto duce possumus uti
Per Syrtes, bellique datos cognoscere casus.
Nam cui crediderim Superos arcana daturos,
Dicturosque magis, quam sancto vera Catoni?
Certa vitæ tibi semper directa supernas
Ad leges, sequerisque Deum. datur ecce loquendi
Cum Iove libertas: inquire in fata nefandi
Cæsaris, & patriæ venturos excute mores:
Iure suo populis uti, legumque licebit,
An bellum civile perit. tua pectora sacra
Voce reple: duræ saltem virtutis amator
Quære quid est virtus, & posce exemplar honesti.
Ille Deo plenus, tacita quem mente gerebat,
Effudit [26] dignas adytis è pectore voces.
Quid quæri Labiene jubes? an liber in armis
Occubuisse velim potius, quam regna videre?
An [27] sit vita nihil, sed longam differat ætas?
An noceat vis ulla bono? Fortunaque perdat
Opposita virtute minas? laudandaque velle
Sit satis, & nunquam successu crescat honestum?
Scimus, [28] & hoc nobis non altius inseret Ammon.
Hæremus cuncti Superis, temploque tacente
Nil facimus non sponte Dei: nec vocibus ullis
Numen eget: dixitque semel nascentibus auctor
Quicquid scire licet: sterileis nec legit arenas,
Vt caneret paucis, mersitque hoc pulvere verum:
Estne [29] Dei sedes nisi terra, & pontus, & aër,
Et cælum, & virtus? Superos quid quærimus ultra?
Iuppiter est quodcunque vides, quocunq; moveris.
Sortilegis egeant dubii, semperque futuris
Casibus ancipites: me non oracula certum,
Sed mors certa facit: pavido, fortique cadendum est.
Hoc [30] satis est dixisse Iovem. Sic ille profatur:
Servataque fide templi discedit ab aris,
Non exploratum populis Ammona relinquens.

Ipse manu sua pila gerens, precedit anheli
Militis ora pedes: monstrat tolerare 31 labores,
Non jubet: & nulla vehitur cervice supinus.
Carpentove sedens. somni parcissimus ipse est,
Vltimus haustor aquæ. cum tandem fonte reperto
Indiga cogatur latices potare juventus,
Stat, dum lixa bibat. Si veris magna paratur
Fama bonis, & si successu nuda remoto
Inspicitur Virtus, quicquid laudamus in ullo
Majorum, fortuna fuit. quis Marte secundo,
Quis tantum meruit populorum sanguine nomen?
Hunc ego per Syrtes, Libyæq; extrema triumphum
Ducere maluerim, quam ter Capitolia curru
Scandere Pompeji, quam frangere colla Iugurthæ.
Ecce parens verus patriæ, dignissimus aris
Roma tuis; per quem nunquam jurare pudebit,
Et quem, si steteris unquam cervice soluta,
Tunc olim factura Deum. Iam spissior ignis,
Et plaga, quam nullam Superi mortalibus ultra
A medio fecere die, calcatur, & unda
Rarior: inventus mediis fons unus arenis
Largus aqua: sed quem serpentum turba tenebat
Vix capiente loco. stabant in margine sicca
Aspides, in mediis sitiebant Dipsades undis.
Ductor, ut aspexit perituros fonte relicto,
Alloquitur: Vana specie conterrite leti
Ne dubita miles tutos haurire liquores:
Noxia serpentum est admisto sanguine pestis:
Morsu virus habent, & fatum dente minantur:
Pocula morte carent. dixit; dubiumque venenum
Hausit: & in tota Libya fons unus arena
Ille fuit, de quo primus sibi posceret undam.
Cur Libycus tantis exundet pestibus aër
Fertilis in mortes, aut quid secreta nocenti
Miscuerit Natura solo, non cura, laborque
Noster scire valet: nisi quod vulgata per orbem
Fabula pro vera decepit secula causa.
Finibus extremis Libyes, ubi fervida tellus
Accipit Oceanum demisso sole calentem,
Squalebant late Phorcynidos arva Medusæ,

Non nemorum protecta coma, non mollia sulco,
Sed dominæ vultu conspectis aspera saxis.
Hoc primum natura nocens in corpore sævas
Eduxit pestes: illis è faucibus angues
Stridula fuderunt vibratis sibila linguis,
Femineæ qui more comæ per terga soluti,
Ipsa flagellabant gaudentis colla Medusæ.
Surgunt adversa subrectæ fronte colubræ,
Vipereumque fluit depexo crine venenum.
Hoc [32] habet infelix, cunctis impune, Medusa,
Quod spectare licet. nam rictus, oraque monstri
Quis timuit? quem, qui recto se lumine vidit,
Passa Medusa mori est? rapuit dubitantia fata,
Prævenitque metus. anima periere retenta
Membra, nec emissæ riguere sub ossibus umbræ.
Eumenidum crines solos movere furores:
Cerberus Orpheo lenivit sibila cantu:
Amphitryoniades vidit, cum vinceret, Hydram:
Hoc monstrum timuit genitor, numenq; secundum
Phorcus aquis, [33] Cetosque parens, ipsæque sorores
Gorgones: hoc potuit cælo pelagoque minari
Torporem insolitum, mundoque obducere terram.
E cælo volucres subito cum pondere lapsæ:
In scopulis hæsere feræ: vicina colentes
Æthiopum totæ riguerunt marmore gentes.
Nullum animal visus patiens, ipsique retrorsum
Effusi faciem vitabant Gorgonis angues.
Illa sub Hesperiis stantem Titana columnis
In cautes Atlanta dedit: [34] cæloque timente
Olim Phlegræo stantes serpente gigantes,
Erexit montes, bellumque immane Deorum
Pallados è medio confecit pectore Gorgon.
Quo postquam partu Danaes, & divite nimbo
Ortum Parrhasiæ vexerunt Persea pennæ
Arcados auctoris citharæ, liquidæque palæstræ,
Et subitus præpes Cyllenida sustulit Harpen,
Harpen alterius monstri jam cæde rubentem,
A Iove dilectæ fuso custode juvencæ:
Auxilium volucri Pallas tulit innuba fratri,
Pacta caput monstri: terræque in fine Libyssæ

Persea Phœbeos converti jussit ad ortus,
Gorgonis averso sulcantem regna volatu:
Et clypeum lævæ fulvo dedit ære nitentem,
In quo saxificam jussit spectare Medusam,
Quam sopor æternam tracturus morte quietem
Obruit haud totam. vigilat pars magna comarum,
Defenduntque caput protenti crinibus hydri:
Pars jacet in medios vultus, oculique tenebras.
Ipsa regit trepidum Pallas, dextraque trementem
Perseos aversi Cyllenida dirigit Harpen,
Lata colubriferi rumpens confinia colli.
Quos habuit vultus [35] lunati vulnere ferri
Cæsa caput Gorgon! quanto spirasse veneno
Ora rear! quantumque oculos effundere mortis!
Nec Pallas spectare potest: vultusque gelassent
Perseos adversi, si non Tritonia densos
Sparsisset crines, texissetque ora colubris.
Aliger in cœlum sic rapta Gorgone fugit.
Ille quidem pensabat iter, propiusque secabat
Æthera, [36] si medias Europæ scinderet urbes;
Pallas frugiferas jussit non lædere terras,
Et parci populis. Quis enim non præpete tanto
Æthera respiceret? Zephyro convertitur ales,
Itque super Libyen, quæ, nullo consita cultu,
Sideribus, Phœboque vacat: premit orbita solis,
Exuritque solum: nec terra celsior ulla
Nox cadit in cœlum, lunæque meatibus obstat,
Si flexus oblita vagi per recta cucurrit
Signa, nec in Borean, aut in Noton effugit umbram.
Illa tamen sterilis tellus, fecundaque nulli
Arva bono, virus stillantis tabe Medusæ
Concipiunt, dirosque fero de sanguine rores,
Quos calor adjuvit, putrique incoxit arena.
Hic, quæ prima caput movit de pulvere tabes,
Aspida somniferam tumida cervice levavit.
Plenior huic sanguis, & crassi gutta veneni
Decidit: in nulla plus est serpente coactum.
Ipsa caloris egens gelidum non transit in orbem
Sponte sua, Niloque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur

Huc

Huc Libycæ montes, & fecimus aſpida mercem.
At non ſtare ſuum miſeris paſſura cruorem.
Squamiferos ingens Hamorrhois explicat orbes:
Natus & ambiguæ coleret qui Syrtidos arva
Cerſydros, tractiq; via fumante Chelydri:
Et ſemper recto lapſurus limite Cenchris:
Pluribus [37] ille notis variatam pingitur alvum,
Quam parvis tinctus maculis Thebanus Ophites:
Concolor exuſtis, atque indiſcretus arenis
Ammodytes: [38] ſpinaq; vagi torquente Ceraſtæ:
Et Scythale ſparſis etiam nunc ſola pruinis
Exuvias poſitura ſuas: & torrida Dipſas:
Et gravis in geminum ſurgens caput Amphisbæna:
Et Natrix violator aquæ, Iaculiq; volucres,
Et contentus iter cauda ſulcare [39] Pareas:
Oraq; diſtendens avidus ſpumantia Praſter:
Oſſaq; diſſolvens cum corpore tabificus Seps.
Sibilaq; effundens cunctas terrentia peſtes,
Ante venena nocens, late ſibi ſubmovet omne
Vulgus, & in vacua regnat Baſiliſcus arena.
Vos quoque, qui cunctis innoxia numina terris
Serpitis, aurato nitidi fulgore Dracones,
Peſtiferos ardens facit Africa, ducitis altum
Aëra cum pennis, armentaq; tota ſecuti
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros.
Nec tutus ſpatio eſt Elephas: datis omnia leto:
Nec vobis opus eſt ad noxia fata veneno.
Has inter peſtes duro Cato milite ſiccum
Emetitur iter: tot triſtia fata ſuorum,
Inſolitasq; videns parvo cum vulnere mortes.
Signiferum juvenem Tyrrheni ſanguinis Aulum
Torta caput retro Dipſas calcata momordit.
Vix dolor, aut ſenſus dentis fuit: ipſaq; leti
Frons caret invidia: nec quicquam plaga minatur.
Ecce ſubit virus tacitum, carpitq; medullas
Ignis edax, calidaq; incendit viſcera tabe.
Ebibit humorem circum vitalia fuſum
Peſtis, & in ſicco linguam torrere palato
Cœpit: defeſſos iret qui ſudor in artus
Non fuit, atque oculos lacrymarum vena refugit.

Non decus imperii, non mœsti jura Catonis
Ardentem tenuere virum, [40] quin spargere signa
Auderet, totisq́; furens exquireret agris,
Quas poscebat aquas sitiens in corde venenum.
Ille vel in Tanain missus, Rhodanumq́;, Padumq́;
Arderet, Nilumq́; bibens per rura vagantem.
Accessit morti Libye, fatiq́; minorem
Famam Dipsas habet terris adjuta perustis.
Scrutatur venas penitus squalentis arenæ:
Nunc redit ad Syrtes, & fluctus accipit ore:
AEquoreusq́; placet, sed non & sufficit, humor.
Nec sentit fatiq́; genus, mortemq́; veneni:
Sed putat esse sitim: ferroq́; aperire tumentes
Sustinuit venas, atque os implere cruore.
Iussit signa rapi propere Cato: [41] discere nulli
Permißum est hoc posse sitim. sed tristior illa
Mors erat ante oculos: miseriq́; in crure Sabelli
Seps stetit exiguus, quem fixo dente tenacem
Avulsitq́; manu, piloque affixit arenis.
Parva modo serpens; sed qua non ulla cruentæ
Tantum mortis habet. nam plaga proxima circum
Fugit rupta cutis, pallentiaq́; oßa retexit.
Jamque sinu laxo nudum est sine corpore vulnus.
Membra natant sanie: suræ fluxere: sine ullo
Tegmine poples erat: femorum quoque musculus omnis
Liquitur, & nigra distillant inguina tabe.
Dissiluit stringens uterum membrana, fluuntq́;
Viscera: nec, quantum toto de corpore debet,
Effluit in terras: sævum sed membra venenum
Decoquit: in minimum mors contrahit omnia virus.
Vincula nervorum, & laterum textura, cavumq́;
Pectus, & abstrusum fibris vitalibus, omne
Quidquid homo est, aperit pestis. natura profana
Morte patet: manant humeri, fortesq́; lacerti:
Colla, caputque fluunt. calido non ocyus Austro
Nix [42] resoluta cadet, nec solem cera sequetur.
Parva loquor; corpus sanie stillasse perustum:
Hoc & flamma potest. sed quis rogus abstulit ossa?
Hæc quoque discedunt, putresq́; secuta medullas

Nulla

Nulla manere sinunt rapidi vestigia fati.
Cyniphias inter pestes tibi palma nocendi est:
Eripiunt omnes animam, tu sola cadaver.
Ecce subit facies leto diversa fluenti.
Nasidium Marsi cultorem torridus agri
Percussit Prester. illi rubor igneus ora
Succendit, tenditq; cutem, pereunte figura,
Miscens cuncta tumor toto jam corpore major:
Humanumq; egressa modum super omnia membra
Efflatur sanies, late tollente veneno.
Ipse latet penitus congesto corpore mersus:
Nec lorica tenet distenti corporis auctum.
Spumeus accenso non sic exundat aheno
Vndarum cumulus: nec tantos carbasa Coro
Curvavere sinus. tumidos jam non capit artus
Informis globus, & confuso pondere truncus.
Intactum volucrum rostris, epulasq; daturum
Haud impune feris, non ausi tradere busto,
Nondum stante modo, crescens fugere cadaver.
Sed majora parant Libycae spectacula pestes.
Impressit dentes Haemorrhois aspera Tullo
Magnanimo juveni, miratoriq; Catonis.
Vtque solet pariter totis se effundere signis
Corycii pressura croci: sic omnia membra
Emisere simul rutilum pro sanguine virus.
Sanguis erant lacrymae: quaecunque foramina novit
Humor, ab his largus manat cruor: ora redundant,
Et patulae nares: sudor rubet: omnia plenis
Membra fluunt venis: totum est pro vulnere corpus.
At ibi [43] *Leve miser fixus praecordia pressit*
Niliaca serpente cruor: nulloque dolore
Testatus morsus subita caligine mortem
Accipis, & Stygias somno descendis ad umbras.
Non tam veloci corrumpunt pocula leto,
Stipite [44] *quae diro virgas mentita Sabinas*
Toxica fatilegi carpunt matura Sabaei.
Ecce procul saevus sterilis se robore trunci
Torsit, & immisit (Iaculum vocat Africa) serpens
Perque caput Pauli transactaque tempora fugit.
Nil ibi virus agit; rapuit cum vulnere fatum. (ret.

De-

Deprensum est, quæ funda rotat, quam lenta volaret
Quam [45] segnis Scythicæ strideret arundinis aër.
Quid prodest miseri Basiliscus cuspide Murri
Transactus? velox currit per tela venenum,
Invaditq; manum: quam protinus ille retecto
Ense ferit, totoque simul demittit ab armo:
Exemplarq; sui spectans miserabile leti
Stat tutus pereunte manu. quis fata putaret
Scorpion aut vires maturæ mortis habere?
Ille minax nodis, & recto verbere sævus,
Teste tulit cœlo victi decus Orionis.
Quis [46] calcare tuas metuat Solpugna latebras?
Et tibi dant Stygiæ jus in sua fila sorores.
Sic nec clara dies, nec nox dabat atra quietem,
Suspecta [47] est miseris in qua tellure jacebant.
Nam neque congestæ struxere cubilia frondes,
Nec culmis crevere tori: sed corpora fatis
Expositi volvuntur humo, calidoque vapore
Alliciunt gelidas nocturno frigore pestes:
Innocuosque diu rictus torpente veneno
Inter membra fovent: nec, quæ mensura viarum,
Quisve modus norunt, cœlo duce: sæpe querentes,
Reddite Dii, clamant, miseris, quæ fugimus, arma:
Reddite Thessaliam. patimur cur segnia fata
In gladios jurata manus? pro Cæsare pugnant
Dipsades, & peragunt civilia bella Cerastæ.
Ire libet qua Zona rubens, atque axis inustus
Solis equis: [43] juvat ætheriis adscribere causis
Quod peream, cœloque mori. nil Africa de te,
Nec de te Natura queror: tot monstra ferentem,
Gentibus ablatum dederas serpentibus orbem:
Impatiensq; solum Cereris, cultore negato
Damnasti, atque homines voluisti deesse venenis.
In loca serpentum nos venimus: accipe pœnas,
Tu quisquis Superum commercia nostra perosus,
Hinc torrente plaga, dubiis hinc Syrtibus orbem
Abrumpens, medio posuisti limite mortes.
Per secreta tui bellum civile recessus
Vadit: & arcani miles tibi conscius orbis
Claustra [49] petit mundi. forsan majora supersunt
Ingres-

Ingressis.coëunt ignes stridentibus undis,
Et premitur natura poli.sed longius ista
Nulla jacet tellus, quam fama cognita nobis
Tristia regna Iubæ.quæremus forsitan istas
Serpentum terras:habet hoc solatia cœlum:
Vivit adhuc aliquid.patriæ non arva requiro,
Europamque,alios soles. Asiamq́; videntem.
Qua te parte poli, qua te tellure reliqui
Africa?Cyrenis etiam nunc bruma rigebat.
Exiguane via legem convertimus anni?
Imus in adversos axes:evolvimur orbe:
Terga damus ferienda Noto. nunc forsitan ipsa est
Sub pedibus jam Roma meis solatia fati
Hæc petimus:veniant hostes, Cæsarq́; sequatur
Qua fugimus.sic dura suos patientia questus
Exonerat:cogit tantos tolerare labores
Summa ducis virtus,qui nuda fusus arena
Excubat,atque omni Fortunam provocat hora.
Omnibus unus adest fatis: quocunque vocatur
Advolat,atque ingens meritum,majusque salute
Contulit,in letum vires: puduitque gementem
Illo teste mori.quod jus habuisset in ipsum
Vlla lues? 5° casus alieno in pectore vincit,
Spectatorq́; docet magnos nil posse 5x dolores.
Vix miseris serum tanto lassata periclo
Auxilium Fortuna dedit.gens unica terras
Incolit à sævo serpentum innoxia morsu,
Marmarida Psylli:par lingua potentibus herbis:
Ipse cruor tutus,nullumq́; admittere virus,
Vel cantu cessante,potest.natura locorum
Iussit ut immunes misti serpentibus essent.
Profuit in mediis sedem posuisse venenis.
Pax illis cum morte data est.fiducia tanta est
Sanguinis:in terram parvus cum decidit infans,
Ne qua sit externæ Veneris mistura timentes
Letifica dubios explorant aspide partus.
Vtque Iovis volucer,calido cum protulit ovo
Implumes natos solis convertit in ortus:
Qui potuere pati radios,& lumine recto
Sustinuere diem cæli,servantur in usus,

Qui Phœbo cessere, jacent: sic pignora gentis
Psyllus habet, si quis tactos non horruit angues,
Si quis donatis lusit serpentibus infans.
Nec solum gens illa sua contenta salute,
Excubat hospitibus, contraque nocentia monstra
Psyllus adest populis, qui tunc Romana secutus
Signa, simul jussit statui tentoria ductor,
Primum quas valli spatium comprendit arenas
Expurgat cantu, verbisque fugantibus angues.
Vltima castrorum medicatus circuit ignis.
Hic ebulum stridet, peregrinaque galbana sudant,
Et tamarix non læta comis, Eoaque costos,
Et panacea potens, & Thessala centaurea:
Peucedanumque sonat flammis, Erycinaq; thapsos,
Et larices, fumoque gravem serpentibus urunt
Abrotonum, & longe nascentia cornua cervi.
Sic nox tuta viris. at si quis peste diurna
Fata trahit, tunc sunt magicæ miracula gentis,
Psyllorumque ingens & rapti pugna veneni.
Nam primum, tacta designat membra saliva,
Qua cohibet virus, retinetque in vulnere pestem.
Plurima tum volvit spumanti carmina lingua
Murmure continuo, [52] nec dat suspiria cursus
Vulneris, aut minimum patiuntur fata tacere.
Sæpe quidem pestis nigris inserta medullis
Excantata fugit: sed si, quod tardius audit
Virus, & elicitum, jussumque exire repugnat;
Tunc superincumbens pallentia vulnera lambit,
Ore venena trahens, & siccat dentibus artus,
Extractamque tenens gelido de corpore mortem
Expuit: & cujus morsus superaverit anguis,
Iam promtum Psyllis vel gustu nosse veneni.
Hoc igitur levior tandem Romana juventus
Auxilio, late squalentibus errat in arvis.
Bis positis Phœbe flammis, bis luce recepta
Vidit arenivagum surgens fugiensque Catonem.
Iamque illis magis, atque magis durescere pulvis
Cœpit, & in terram Libye spissata redire.
Iamque procul nemorum rara se tollere frondes:
Surgere congesto non culta mapalia culmo.

Quanta dedit miseris melioris gaudia terræ,
Cum primum sævos contra videre leones?
Proxima Leptis erat, cujus statione quieta
Exegere hyemem nimbis flammisque carentem.
Cæsar ut Emathia satiatus clade recessit,
Cætera curarum projecit pondera, soli
Intentus genero: cujus vestigia frustra
Terris sparsa legens, fama duce tendit in undas,
Threiciasque legit fauces, & amore notatum
Æquor, & Eroas lacrymoso littore turres,
Qua pelago nomen Nepheleias abstulit Helle.
Non Asiam brevioris aquæ disterminat usquam
Fluctus ab Europa, quamvis Byzantion arcto
Pontus, & ostriferam dirimat Chalcedona cursu,
Euxinumque ferens parvo ruat ore Propontis.
Sigeasque petit famæ mirator arenas,
Et Simoentos aquas, & Grajo nobile busto
Rhœtion, & multum debentes vatibus umbras.
Circuit exustæ nomen memorabile Trojæ.
Magnaque Phœbai quærit vestigia muri.
Iam silvæ steriles, & putres robore trunci
Assaraci pressere domos, & templa deorum
Iam lassa radice tenent: ac tota teguntur
Pergama dumetis: etiam periere ruinæ.
Aspicit Hesiones scopulos, silvasque latentes
Anchisæ thalamos: quo judex sederit antro:
Vnde puer raptus cœlo: quo vertice Naïs
Luserit Oenone: nullum est sine nomine saxum.
Inscius in sicco serpentem pulvere rivum
Transierat, qui Xanthus erat: securus in alto
Gramine ponebat gressus; Phryx incola manes
Hectoreos calcare vetat. discussa jacebant
Saxa, nec ullius faciem servantia sacri;
Herceas, monstrator ait, non respicis aras?
O sacer, & magnus vatum labor, omnia fato
Eripis, & populis donas mortalibus ævum.
Invidia sacræ Cæsar ne tangere famæ:
Nam, si quid Latiis fas est promittere Musis,
Quantum Smyrnæi durabunt vatis honores,
Venturi me, teque legent: Pharsalia nostra

Vivet,

Vivet, & à nullo tenebris damnabitur ævo.
Vt ducis implevit visus veneranda vetustas,
Erexit subitas congestu cespitis aras,
Votaque thuricremos non irrita fudit in ignes.
Dii cinerum, Phrygias colitis quicunq; ruinas,
AEneæque mei, quos nunc Lavinia sedes
Servat & Alba lares, & quorum lucet in aris
Ignis adhuc Phrygius, nullique aspecta virorum
Pallas, in abstruso pignus memorabile templo,
Gentis Iuleæ vestris clarissimus aris
Dat pia thura nepos, & vos in sede priori
Rite vocat: date felices in cætera cursus:
Restituam populos. grata vice mœnia reddent
Ausonidæ Phrygibus, Romanaq; Pergama surgent.
Sic fatus, repetit classes, & tota secundis
Vela dedit Coris, avidusque urgente procella
Iliacas pensare moras, Asiamque potentem
Prævehitur, pelagoq; Rhodon spumante relinquit,
Septima nox Zephyro nunquam laxante rudentes
Ostendit Phariis AEgyptia littora flammis.
Sed prius orta dies nocturnam lampada texit,
Quam tutas intraret aquas. ibi plena tumultu
Littora, & incerto turbatas murmure voces
Accipit: ac dubiis veritus se credere regnis
Abstinuit tellure rates. sed dira satelles
Regis dona ferens, medium provectus in æquor,
Colla gerit Magni Phario velamine tecta;
Ac prius infanda commendat crimina voce.
Terrarum domitor, Romanæ maxime gentis;
Et, quod adhuc nescis, genero secure perempto;
Rex tibi Pellæus terræ pelagique labores
Donat, & Emathiis quod solum defuit armis,
Exhibet: absenti bellum civile peractum est.
Thessalicas Magnus quærens reparare ruinas,
Ense jacet nostro: tanto te pignore Cæsar
Emimus: hoc tecum percussum est sanguine fœdus.
Accipe regna Phari nullo quæsita cruore:
Accipe Niliaci jus gurgitis: accipe quicquid
Pro Magni cervice dares, dignumque clientem

Castris credetuis, cui tantum fata licere
In generum voluere tuum. nec vile putaris
Hoc meritum, facili nobis quod cæde peractum est.
Hospes avitus erat: depulso sceptra parenti
Reddiderat. quid plura feram? tu nomina tanto
Invenies operi, vel famam consule mundi.
Si scelus est, plus te nobis debere fateris,
Quod scelus hoc non ipse facis. Sic fatus, opertum
Detexit, tenuitq; caput. jam languida morte
Effigies habitum noti mutaverat oris.
Non primo Cæsar damnavit munera visu,
Avertitque oculos: vultus, dum crederet, hæsit:
Utque fidem vidit sceleris, tutumque putavit
Iam bonus esse socer; 53 lacrymas non sponte cadentes
Effudit, gemitusque expressit pectore læto,
Non aliter manifesta putans abscondere mentis
Gaudia, quam lacrymis. meritumq; immane tyranni
Destruit, & generi mavult lugere revulsum,
Quam debere caput. qui duro membra Senatus
Calcarat vultu, qui sicco lumine campos
Viderat Emathios, uni tibi Magne negare
Non audet gemitus, ô sors durissima fati!
Hunccine tu Cæsar scelerato Marte petisti,
Qui tibi flendus erat? non misti fœdera tangunt
Te generis? nec nata jubet mœrere, neposque?
Credis apud populos Pompeji nomen amantes
Hoc castris prodesse tuis? fortasse tyranni
Tangeris invidia, captique in viscera Magni
Hoc alii licuisse doles, quererisque perisse
Vindictam belli, raptumque è jure superbi
Victoris generum. quisquis te flere coëgit
Impetus, à vera longe pietate recessit.
Scilicet hoc animo terras, atque æquora lustras,
Nec ubi suppressus pereat gener. ô bene rapta
Arbitrio mors ista tuo! quam magna remisit
Crimina Romano tristis Fortuna pudori,
Quod te non passa est misereri, perfide, Magni
Viuentis! nec non his fallere vocibus audes,
Acquirisque 54 fidem simulati fronte doloris:
Aufer ab aspectu nostro funesta satelles

Regis

Regis dona tui: pejus de Cæsare vestrum,
Quam de Pompejo meruit scelus. unica belli
Præmia civilis, victis donare salutem
Perdidimus. quod si Phario germana tyranno
Non invisa foret, potuissem reddere regi,
Quod meruit; fratrique tuum pro munere tali
Misissem Cleopatra caput. secreta quid arma
Movit. & inseruit nostro sua tela labori?
Ergo in Thessalicis Pellæo fecimus arvis
Ius gladio? vestris quæsita licentia regnis?
Non tuleram Magnum mecum Romana regentem:
Te Ptolemæe feram? frustra civilibus armis
Miscuimus gentes, si qua est hoc orbe potestas
Altera, quam Cæsar: si tellus ulla duorum est.
Vertissem Latias à vestro littore proras:
Famæ cura vetat, ne non damnasse cruentam,
Sed videar timuisse Pharon. nec fallere vos me
Credite victorem: nobis quoque tale paratum
Littoris hospitium: ne sic mea colla gerantur,
Thessaliæ fortuna facit. majore profecto,
Quam metui poterat, discrimine gessimus arma:
Exilium, generique minas, Romamque timebam:
Pœna fugæ Ptolemæus erat. sed parcimus annis:
Donamusque nefas, sciat hac pro cæde tyrannus
Nil veniæ plus posse dari. vos condite busto
Tanti colla ducis: sed non ut crimina tantum
Vestra tegat tellus, justo date thura sepulcro,
Et placate caput, cineresq; in littore fusos
Colligite, atque unam sparsis date manibus urnam.
Sentiat adventum soceri, vocesque querentis
Audiat umbra pias. dum nobis omnia præfert,
Dum vitam Phario mavult debere clienti,
Læta dies rapta est populis: concordia mundo
Nostra perit: caruere Deis mea vota secundis,
Vt te complexus positis felicibus armis
Affectus abs te veteres, vitamque rogarem,
Magne, tuam: dignaque satis mercede laborum,
Contentus par esse tibi tunc pace fideli
Fecissem, ut victus posses ignoscere divis,
Fecisses, ut Roma mihi. Nec talia fatus

Inve-

Invenit fletus comitem, nec turbæ querenti
Credidit; abscondunt gemitus, & pectora læta
Fronte tegunt, hilaresque nefas spectare cruentum
(O bona libertas) cum Cæsar lugeat, audent.

NOTÆ AD LIB. IX.

1 NEc servire timens) quippe paratus mori:
τίς ἐστι δοῦλος τοῦ θανεῖν ἀφροντὶς ὤν;

2 *ac sævus meritum Phycunta rapinas*] Oppidum est Cyrenaicæ, contra Tænarum. Meminere Strabo libro XVII. Plinius lib. IV. Solinus & Stephanus. Construitur autem cum masculino quia illa in οῦς contracta sunt ex όεις ut ὀποῦς fuit ὀπόεις κεραοῦς κεραόεις ῥαμνοῦς ῥαμνόεις, & additum olim χῶρος. Sic φυκοῦς, φυκόεις χῶρος. Pari constructione in quinto dixit *quas avius Hydrus* ὑδροῦς. Similia sunt πυξοῦς σηποῦς πιτυοῦς σελινοῦς, δαφνοῦς.

3 *In littus Palinure tuum (neque enim æquore tantum)* Parentesin necessario hic addidimus.

4 *Testatur Libye)* Ante fuit *Libyæ*, male. Non Italia sola, sed & Africa testatur tutos portus Palinuro placuisse, & ab ipso dictos.

5 *jam flamma resedit)* Rectius MS. P. *residit* sequitur enim *vanescit*.

6 *gestata per urbes)* *per urbem* MSS. omnes: Alexandream scilicet.

7 *Evolvam busto jam numen gentibus Isin,*
Et tectum lino spargam per vulgus Osirim) Minæ exorcistarum apud Ægyptios. Eusebius in præparatione sic ponit: τὰ κρυπτὰ τῆς ἴσιδος ἐκφανεῖν ἀπειλεῖ ἢ τὰ μέλη τοῦ ὀσίριδος διασκεδάσειν τῷ τυφῶνι. Habet & Iamblichus VI. 5.

8 *buceta Matini)* Sic legendum: non *buxeta*.

9 *Quaque dari voluit, voluit sibi posse negari*] Vellejus de eodem hoc Pompejo: *potentiæ quæ honoris caussa ad eum deferretur, non ut ab eo occuparetur, cupidissimus*. Et de eodem Dion: ὁ μὲν

Πομ-

Πομπήϊος παρ' ἑκόντων τετιμῆσθαι καὶ ἐθελοντὴς τῶν προστατεῖν φιλεῖσθαι ἐσπουδάκει. τῷ δὲ (Cæsari) οὐδὲν ἔμελλεν εἰ καὶ ἀκόντων ἄρχοι καὶ μισοῦσιν ἐπιτάσσοι, τάς τε τιμὰς αὐτὸς ἑαυτῷ διδοίη. Cic. de Finibus II: *Vt hodie est noster Pompejus, cui recte facienti gratia est habenda: esse enim, quamvis vellet justus, iniquus poterat impune.* Sic & epistola quæ Ciceronis nomine ad Octavium legitur, Antonium Octavio conferens: *Ille ea tamen exorabat, quæ volebat auferre: tu extorques.*

10 *sed plura retentis Intulit*) Hoc verius puto quam quod nimis liberaliter de eo Vellejus: *Pecunia Tigranis, sicut Pompejo moris erat, redacta in quæstoris potestatem, ac publicis descripta litteris.*

11 *invasit ferrum, sed ponere norat*] Consentit & in hac re Vellejus: qui sic de Pompejo: *In appetendis honoribus immodicus, in gerendis verecundissimus, ut qui eos, ut libentissime iniret, ita finiret æquo animo, & quod cupisset arbitrio suo sumere, alieno deponeret.*

12 *Nec color imperii*) Cic. l. IV, epist. 15, ad Atticum: *Amisimus mi Pomponi, non omnem modo succum & sanguinem, sed etiam colorem & speciem pristinam civitatis.*

13 *Cum Tarcho in motu linquendi signa Catonis*) Fuerat *Tarchon motus* in vulgatis. At in MS. P. in margine adscriptum, *dimotus*: quod viam præit ad veram lectionem *Tarcondimotus*. ita enim nominatur hic Cilicum princeps Ciceroni ad Atticum lib. XV, ep. 1, & Floro, ac Græce Dioni ταρκονδίμοτος. Corrupte apud Cæsarem, *Tarcundarius*, apud Strabonem Ταρκονδίμοτος, apud Plutarch. *Antonio* Ταρκόνδημος.

14 *Ergo pari voto gessisti bella, juventus*) Eodem voto quo Cæsariani, pro domino, non contra dominatum.

15 *sciat ipsa juventus*) Probo quod habent MSS. P. & T. *sciet*, ut congruat cum *dabit*.

16 *Pœnaque de victis sola est vicisse, Catoni.*) Antea

rea ubique fuit *devictis*. Catoni autem habent & MSS. Cato non aliam, inquit, pœnam sumsit de hostibus, præter ipsum vincere. contentus fuit sola victoria: id illi supplicii satis visum.

17 *Vt primum remis actum mare)* *ictum mare* non male MS. P.

18 *& illato confregit littore pontum*] Scholiastes manuscriptus videtur legisse *contraxit*. Sed & confringi, id est, interrumpi mare non male dicitur, illatis eo arenarum aggeribus, quos poetice littus vocat, quia à littore veniebant.

19 *Abstulit has ventis liber contraria volvens)* MS. P. melius.

Abstulit has liber, ventis contraria volvens.

20 *& littora fluxu Oceano fecere locum)* Malim, *flexa*.

21 *Arctoos raris Aquilonibus imbres*
Accipit) Hinc illud Papinii.

Cum Libyæ Boreas Italos niger attulit imbres.

22 *& liquidas è turbine solvit in auras*] ita maluimus quam *se*.

23 *At non imbriferam*] Hic non imbriferam ὑφ' ἓν legi debet. Nubem enim non imbriferam vult intelligi eam quæ ex arenis constat.

24 *Incensusque dies)* versus heic aliquos omisimus inepte ex loco inferiore repetitos: qui & in MS. deerant.

25 *Solus nemus extulit Ammon)* Male libri *abstulit*, aut *attulit*. Sola Ammonitis arbores erigit.

26 *Effudit dignas adytis è pectore voces*] Seneca pater contr. lib. 1: *Erratis, nisi illam vocem non M. Catonis, sed Oraculi creditis. Quid enim est oraculum? Nempe voluntas divina hominis ore enuntiata. Et quem tandem antistitem digniorem invenire sibi divinitas potuit, quam Catonem?*

27 *An sit vita nihil, sed longam differat ætas*] vita nihil est, id est, ἀδιάφορον. Longam differt ætas, id est, producit. Aut potius. *longa differat ætas*. Longæ vitæ ætas differt, non bonitas. Cicero de Finibus II. latius explicat quod

L hic

hic breviter ex Stoicorum scito dicitur: *qui bonum omne in virtute ponit, is potest dicere perfici beatam vitam perfectione virtutis. Negat enim summo bono afferre incrementum diem.* Et III: *Stoicis non videtur optabilior nec magis expetenda beata vita, si sit longa, quam si brevis.* Chrysippus dixerat: κἄνπερ καλὰ τὸν πλείονα χρόνον οὐδὲν μᾶλλον εὐδαιμονεῖν, ἀλλ' ὁμοίως τῆς αἰδίου εὐδαιμονίας αἱρετωτέρας γεν μένης τῆς ἡμεραίας. Alibi: *ἀγαθὸν ὁ χρόνος οὐκ αὔξει προσγινόμενος.* Libet illustrare hæc Senecæ verbis. Is libro de brevitate vitæ. *Quomodo fabula, sic vita, non quamdiu, sed quam bene acta sit, refer.* Idem epistola LXXIII: *Non est virtus major quæ longior.* ubi & hoc nimis superbum, qualia Stoicorum non pauca: *Deus non vincit sapientem felicitate, etiamsi vincit ætate.* Et epistola LXXIV: *Vtcunque fortuna se gessit, sive illi senectus longa contigit, sive citra senectutem finitus est, eadem mensura summi boni est, quamvis ætatis diversa sit.* Et LXXVIII: *Scit tempore honesta non crescere.* Et XCIII: *Longa est vita si plena est. Impletur cum animus sibi bonum suum reddidit.* Vnde hoc infert egregium: *hoc agamus, ut quemadmodum pretiosa rerum, sic vita nostra non pateat multum: sed multum pendat.* Apud Curtium Alexander: *Ea sum stirpe genitus, ut multam prius quàm longam vitam debeam optare.*

28 *Scimus, & hoc nobis non altius inseret Ammon)* Conveniunt cum his illa quæ ad locum Epicteti, ὅταν μαντικῇ ait Simplicius: περὶ γὰρ τῶν ἐφ' ἡμῖν οὐ χρεία μαντείας. τίς γὰρ μαντεύσεται εἰ χρὴ τὰ κατὰ φύσιν ὀρέγεσθαι, τὰ δὲ παρὰ φύσιν ἐκκλίνειν. Et mox: ἃ γὰρ ὀρθὸς λόγος ὑπαγορεύει δεῖν πράττεσθαι, τούτων τὰ δεῖ ποιεῖν καὶ μὴ ἐρωτᾶν. Arrianus II. 7. οὐκ ἔχω τὸ μέλλον ἐντὸς εἰπεῖν, τῷ εἰρηκότα μοι τὴν οὐσίαν οὐ ἀγαθοῦ καὶ οὐ κακοῦ.

29 *Estne dei sedes nisi terra, & pontus, & aër, Et cælum, & virtus*] ita recte MS. non, *Estque.* Vllane alia dei sedes est, quam universum & mens sapientis? Hierocles: ψυχῆς καθαρᾶς τόπον

πον οἱ νεώτεροι ἐπὶ γῆς θεὸς ἔχει οἷς καὶ ὁ Πυθίος συμπέρεται λέγων,

Εὐσεβέσιν δὲ βροτοῖς γάνυμαι τόσον, ὅσσον ὀλύμπῳ.

30 *Hoc satis est dixisse Iovem)* Arrianus l. 25: τί σοι ἐπιλαμβάνῃ ὁ Ζεὺς σοι οὐκ ἐντέταλται.

31 *tolerare labores)* vapores MSS.

32 *Hoc habet infelix, cunctis impune, Medusa, Quod spectare licet*] Hoc unum est Medusæ, quod impune spectatur. Crinis scilicet; nam vultum nemo impune aspexerit.

33 *Cetosque parens*] lege *Cetoque* cum MSS. Appollodorus lib. 1: φόρκυ δὲ καὶ κητοῦς φορκύαδες γοργόνες. & libro 11: κήτους δὲ καὶ φόρκυ γοργόνων ἀδελφαί. Hesiodus Theogonia:

φόρκυϊ δ' αὖ κητὼ γραίας τέκε.

Deinde:

Γοργούς θ' αἳ ναίουσι πέρην κλυτοῦ ὠκεανοῖο.

Vnde & hoc apparet, *genitor* & *numen secundum aquis*, utrunque de patre Phorco dici.

34 *Cœloque timente Olim Phlegræo stantes serpente gigantes)* Male comma post *timente* ponebatur. cohærent hæc jam sequentibus. Quo tempore cœlum gigantes timuit, auxit ipsa montes, mutatis in saxa gigantibus.

35 *lunati vulnere ferri)* ita MS. Harpes descriptio, quæ falcata.

36 *si medias Europæ scinderet urbes)* ita MS. hoc est, transvolaret.

37 *Pluribus ille notis variatam pingitur alvum)* περίστικτον φολίδεσσι dixit Nicander.

38 *Ammodyes*] MSS. recte *Ammodytes.*

39 *Pareas*] Variant MSS. sed vera hæc est lectio Παρείας Aristophani, Hyperidæ & aliis.

40 *quin spargere signa)* MSS.

ne spargere signa.

41 *discere nulli Permissum est hoc posse sitim)* Id melius putavimus quam *dicere*. Noluit quenquam hoc scire,

ne sitim nimium timerent. Et sic ut emendavimus habent MSS.

42 *Nix resoluta adeat*] Melius quam *cadit*, ut cohæreat cum *sequetur*.

43 *At tibi Leve*] *Vele* habent MSS.

44 *Stipite qua nigro virgas mentita Sabinas. Toxica fatilegi carpunt matura Sabai*] Scaligeri est emendatio Ante fuit, *Sabaas*, inepte, cum versu altero sequatur vox *Sabei*. Virgæ Sabinæ, herbæ Sabinæ Ovidio sæpe Herbæ quanquam dicebantur, arbusculæ erant, quibus Græcum nomen βράθυς apud Plinium.

45 *Quam segnis Scythica strideret arundinis aër*) Quam segnis sit sagitta si jaculo serpenti comparetur.

46 *Quis calcare tuas metuas Solpuga latebras*] Recte sic scribitur & ἀναλογικῶς à solo pungẽdo. Libri tamen quidam *Salpuga*, quomodo Bæticos pronuntiasse ait Plinius lib XXIX. c.4.

47 *Suspecta est miseris*] MS. T. rectius connectit cum superioribus,

Suspecta miseris in qua tellure jacebant.

Vt sit trajectio, Lucano frequens: suspecto miseris ipso in solo cui incubabant.

48 *Iuvat ætheriis adscribere causis*] Eamus potius ad loca torridiora, ut cœlo, non serpentibus, mortem debeamus.

49 *Claustra petit mundi*) *ferit* habent MSS. quod efficacius, ab oppugnatoribus urbium tracta similitudine.

50 *casus alieno in pectore vincit*) Ipse in militum cordibus vincit malum, dum constantiam ipsis aspirat.

51 *nil posse dolores*) MS. P. *labores*.

52 *nec dat suspiria cursus*
Vulneris, aut minimum patiuntur fata tacere) Non ut ante *dant*, & *haud*, ne dari negetur cursus, cum sit sensus, celeritatem vulneris non permittere Psyllo ut respiret, aut tantillum taceat.

53 *lacrymas non sponte cadentes*) De hoc fletu Cæsa-

Cæsaris vide Dionis verba cum his Lucani valde consentientia. Nec dissimile quod post narratam Agricolæ mortem de Domitiano ait Tacitus; *Speciem tamen doloris animo vultuque præ se tulit, securus jam odii, & qui facilius dissimularet gaudium quam metum.*

54 *Acquirisque fidem simulati fronte doloris*) Persuades te serio dolere, cum id vultu tantum simules.

55 *sciat hac pro cæde tyrannus*
Nil venia plus posse dari) Curtius lib. VIII: *Ille facto impunitatem dedit, honorem denegavit exemplo.*



LIBER X.

Ioannis Sulpicii Verulani Argumentum.

INtrepide decimo victor per templa vagatus,
Admittit Regem, Cleopatraq; supplicat ipsi,
Pax fit, & immenso celebrant convivia sumptu.
Ostentantur opes, consultus Achoreus, ortus,
Nile, tuos aperit, cursusq; Pothinus Achillam
Ductorem in Latium mittit: qui pugnat ab alta
Obsessus cum Rege domo, noctuq; per æquor
Classe Pharon vectus, metuēs se imittit in ūdas.

VT primum terras Pompeji colla sequutus
Attigit, & diras calcavit Cæsar arenas:
Pugnavit fortuna ducis, fatumque nocentis
AEgypti, regnum Lagi Romana sub arma
Iret: an eriperet mundo Memphiticus ensis
Victoris, victique caput. [1] tua profuit umbra
Magne, tui socerum rapuere à sanguine manes
Ne populus post te Nilum Romanus haberet.
Inde Parætoniam fertur securus in urbem
Pignore tam sævi sceleris, sua signa [2] sequutus.
Sed fremitu vulgi fasces, & jura querentis
Inferri Romana suis, discordia sensit
Pectora, & ancipites animos, Magnumque perisse
Non sibi. tum vultu semper celante timorem,
Intrepidus Superum sedes, & templa vetusti
Numinis, antiquas Macedum testantia vires,
Circuit: & nulla captus dulcedine rerum,
Non auro, cultuque deum, non mœnibus urbis,
Effossum tumulis cupide [3] descendit in antrum.
Illic Pellæi proles vesana Philippi
Felix prædo jacet: terrarum vindice fato
Raptus: sacratis totum spargenda per orbem
Membra viri posuere adytis: Fortuna pepercit
Manibus, & regni duravit ad ultima fatum.
Nam sibi libertas unquam si redderet orbem,
Ludibrio servatus erat, non utile mundo

Edi.

Editus exemplum, terras tot posse sub uno
Esse viro. Macedum fines, latebrasq; suorum
Deseruit, victasq; patri despexit Athenas:
Perque Asiæ populos fatis urgentibus actus
Humana cum strage ruit, gladiumq; per omnes
Exegit gentes: ignotos miscuit amnes,
Persarum Euphratem, Indorum sanguine Gangen:
Terrarum fatale malum, [4] fulmenq;, quod omnes
Percuteret pariter populos, & sidus iniquum
Gentibus. Oceano classes inferre parabat
Exteriore mari. non illi flamma, nec unda,
Nec sterilis Libye, nec Syrticus obstitit Ammon.
Isset in occasus, mundi devexa secutus,
Ambissetq; polos, Nilumq; à fonte bibisset:
Occurrit suprema dies, naturaq; solum
Hunc potuit finem vesano ponere regi:
Qui secum [5] invidia, qua totum ceperat orbem,
Abstulit imperium: [6] nulloque hærede relicto,
Totius fati lacerandas præbuit urbes.
Sed cecidit Babylone sua, Parthoq; verendus.
Proh pudor! Eoi propius timuere sarissas,
Quam nunc pila timent populi. licet usq; sub Arcton
Regnemus, Zephyriq; domos, terrasq; premamus
Flagrantis post terga Noti: cedemus in ortus
Arsacidum domino. non felix Parthia Crassis
Exigua [7] secura fuit provincia Pella.
Iam Pelusiaco veniens à gurgite Nili
Rex puer, imbellis populi sedaverat iras,
Obside quo pacis Pellæa tutus in aula
Cæsar erat: cum se parva Cleopatra biremi,
Corrupto custode Phari laxare catenas,
Intulit [8] Emathiis ignaro Cæsare tectis;
Dedecus AEgypti, Latio feralis Erinnys,
Romano [9] non casta malo. quantum impulit Argos
Iliacasque domos facies Spartana nocenti,
Hesperios auxit tantum Cleopatra furores.
Terruit illa suo, si fas, Capitolia sistro,
Et Romana petit imbelli signa Canopo,
Cæsare captivo Pharios ductura triumphos:
Leucadioque fuit dubius sub gurgite casus,

An mundum ne nostra quidem matrona teneret.
Hoc animi nox illa dedit, quæ prima cubili
Miscuit incestam ducibus Ptolemaïda nostris.
Quis tibi vesani veniam non donet amoris,
Antoni? durum cum Cæsaris hauserit ignis
Pectus, & in media rabie, medioque furore,
Et Pompejanis habitata manibus aula,
Sanguine Thessalicæ cladis perfusus adulter
Admisit Venerem curis, & miscuit armis
Illicitosque toros, & non ex conjuge partus?
Proh pudor! oblitus Magni, tibi Iulia fratres
Obscœna de matre dedit: partesque fugatas
Passus in extremis Libyes coalescere regnis,
Tempora Niliaco turpis dependit amori,
Dum donare Pharon, dum non sibi vincere mavult.
Quem forma confisa suæ Cleopatra sine ullis
Tristis adit lacrymis,[10] simulatum comta dolorem,
Quem decuit, veluti laceros dispersa capillos,
Et sic orsa loqui: Si qua est ô Maxime Cæsar
Nobilitas, Pharii proles clarissima Lagi,
Exul in æternum sceptris depulsa paternis,
Si tua restituat veteri me dextera fato,
Complector regina pedes. tu gentibus æquum
Sidus ades nostris. non urbes prima tenebo
Femina Niliacas: nullo discrimine sexus
Reginam scit ferre Pharos. lege summa peremti
Verba patris, qui jura mihi communia regni,
Et thalami cum fratre dedit. puer ipse sororem,
Sit modo liber, amet: sed habet sub jure Pothini
Affectus, ensesque suos. nil ipsa paterni
Iuris habere peto: culpa, tantoque pudore
Solve domum: remove funesta satellitis arma,
Et regem regnare jube. quantosne tumores
Mente gerit famulus, Magni cervice revulsa!
Iam tibi (sed procul hoc avertant fata) minatur.
Sat fuit indignum, Cæsar, mundoque tibique,
Pompejum facinus meritumque fuisse Pothini.
Nequicquam duras tentasset Cæsaris aures:
Vultus adest precibus, faciesque incesta perorat.
Exigit infandam corrupto judice noctem.

Pax

Pax ubi parta duci, donisque ingentibus emta est;
Excepere epulæ tantarum gaudia rerum:
Explicuitque suos magno Cleopatra tumultu
Nondum translatos Romana in secula luxus.
Ipse locus templi, quod vix corruptior ætas
Extruat, instar erat: laqueataque tecta ferebant
Divitias, crassumque trabes absconderat aurum.
Nec summis crustata domus, sectisque nitebat
Marmoribus: stabatque sibi non segnis Achates,
Purpureusque lapis, totaque effusus in aula
Calcabatur Onyx: Hebenus Mareotica vastos
Non operit postes, sed stat pro robore vili
Auxilium, non forma domus. ebur atria vestit,
Et suffixa manu foribus testudinis Indæ
Terga sedent, crebro maculas distincta Smaragdo.
Fulget gemma toris, & Iaspide fulva supellex:
Strata micant: Tyrio quorum pars maxima succo
Cocta diu, virus non uno duxit aheno;
Pars auro plumata nitet; pars ignea cocco,
Vt mos est Phariis miscendi licia telis.
Tum famulæ numerus turbæ, populusque minister,
(Discolor hos sanguis, alios distinxerat ætas,
Hæc Libycos, pars tam flavos gerit altera crines,
Vt nullas Cæsar Rheni se dicat in arvis
Tam rutilas vidisse comas. pars sanguinis usti
Torta caput, refugosque gerens à fronte capillos.
Nec non infelix ferro mollita juventus,
Atque execta virum. stat contra fortior ætas,
Vix ulla fuscante tamen lanugine malas.
Discubuere toris reges, majorque potestas
Cæsar: & immodice formam fucata nocentem,
Nec sceptris contenta suis, nec fratre marito,
Plena maris rubri spoliis, colloque, comisque
Divitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.
Candida Sidonio perlucent pectora filo,
Quod Nilotis acus compressum pectine Serum
Solvit, & extenso laxavit stamina velo.
Dentibus hic niveis, sectos Atlantide silva
Imposuere orbes; quales ad Cæsaris ora
Nec capto venere Iuba. proh cæcus, & amens

Ambitione furor, civilia bella gerenti
Divitias aperire suas, incendere mentem
Hospitis armati. non sit licet ille nefando
Marte paratus opes mundi quæsisse ruina:
Pone duces priscos, & nomina pauperis avi
Fabricios Curiosque graves: hic ille recumbat,
Sordidus Hetruscis abductus Consul aratris,
Optabit patriæ talem duxisse triumphum.
Infudere epulas auro, quod terra, quod aër,
Quod pelagus, Nilusque dedit, quod luxus inani
Ambitione furens toto quæsivit in orbe.
Non mandante fame, multas volucresque ferasque
Ægypti posuere Deos: manibusque ministrat
Niliacas crystallus aquas: gemmæque capaces
Excepere merum, sed non Mareotidos uvæ,
Nobile sed paucis senium cui contulit annis
Indomitum [12] Meroë cogens spumare Falernum.
Accipiunt sertas nardo florente coronas,
Et nunquam fugiente rosa: multumque madenti
Infudere comæ, quod nondum evanuit aura
Cinnamon, externa nec perdidit aëra terra:
Advectumque recens vicinæ messis Amomum.
Discit opes Cæsar spoliati perdere mundi,
Et gessisse pudet genero cum paupere bellum,
Et causas Martis Phariis cum gentibus optat.
Postquam epulis, Bacchoque modũ lassata voluptas
Imposuit, longis Cæsar producere noctem
Inchoat alloquiis: summaque in sede jacentem
Linigerum placidis compellat Achorea dictis:
O sacris devote senex, quodque arguit ætas
Non neglecte Deis, Phariæ primordia gentis,
Terrarumque situs, vulgique edissere mores,
Et ritus, formasque Deum: quodcunque vetustis
Insculptum est adytis profer, noscique volentes
Prode Deos. si Cecropium sua sacra Platonem
Majores docuere tui: quis dignior unquam
Hoc fuit auditu, mundique capacior hospes?
Fama quidem generi Pharias me duxit ad urbes,
Sed tamen & vestri: media inter prœlia semper
Stellarum, cœlique plagis, Superisque vacavi.

Nec

Nec [13] meus Eudoxi vincetur Fastibus annus.
Sed cum tanta meo vivat sub pectore virtus,
Tantus amor veri, nihil est quod noscere malim
Quam fluvii causas per secula tanta latentes,
Ignotumque caput: spes sit mihi certa videndi
Niliacos fontes; bellum civile relinquam.
Finierat, contraque sacer sic orsus Achoreus:
Fas mihi magnorum Cæsar secreta parentum
Prodere, ad hoc ævi populis ignota profanis.
Sit pietas aliis, miracula tanta silere:
Ast ego cœlicolis gratum reor, ire per omnes
Hoc opus, & sacras populis notescere leges.
Sideribus, quæ sola fugam moderantur Olympi,
Occurruntque polo, diversa potentia prima
Mundi lege data est. Sol tempora dividit anni,
Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra
Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.
Luna suis vicibus Tethyn, terrenaque miscet.
Frigida Saturno glacies, & zona nivalis
Cessit. habet ventos, incertaque fulmina Mavors.
Sub Iove temperies, & nunquam turbidus aër.
At fecunda Venus cunctarum semina rerum
Possidet. immensæ Cyllenius arbiter undæ est.
Hunc ubi pars cœli tenuit, quà mista Leonis
Sidera sunt Cancro, rapidos quà Sirius ignes
Exerit, & varii mutator circulus anni
Ægoceron, Cancrumque tenet, cui subdita Nili
Ora latent: [14] quæ cum dominus percussit aquarum
Igne superjecto, tunc Nilus fonte soluto
Exit, ut Oceanus lunaribus incrementis
Iussus adest: auctusque suos non ante coarctat,
Quam nox æstivas à Sole receperit horas.
Vana fides veterum, [15] Nilo, quo crescat in arva,
Æthiopum prodesse nives. non Arctos in illis
Montibus, aut Boreas. testis tibi sole perusti
Ipse color populi, calidique vaporibus Austri.
Adde, quod omne caput fluvii, quodcunque soluta
Præcipitat glacies, ingresso vere tumescit
Prima tabe nivis: Nilus neque suscitat undas
Ante Canis radios, nec ripis alligat amnem

Ante parem nocti Libra sub judice Phœbum:
Inde etiam leges aliarum nescit aquarum:
Nec tumet hybernus, cum longe sole remoto
Officiis [16] caret unda suis: dare jussus iniquo
Temperiem cœlo, mediis æstatibus exit:
Sub torrente plaga, ne terras dissipet ignis,
Nilus adest mundo, contraque incensa Leonis
Ora tumet: Cancroque suam torrente Syenen,
Imploratus adest: nec campos liberat undis,
Donec in autumnum declinet Phœbus, & umbras
Extendat Meroë. quis causas reddere posset?
Sic jussit Natura parens decurrere Nilum:
Sic opus est mundo. [17] Zephyros quoq; vana vetustas
His adscripsit aquis, quorum stata tempora flatus,
Continuique dies, & in aëre longa potestas:
Vel [18] quod ab occiduo depellunt nubila cœlo
Trans Noton, & fluvio cogunt incumbere nimbos:
Vel [19] quod aquas toties rumpentis littora Nili
Assidue feriunt, coguntque resistere [20] flatus.
Ille mora cursus, adversique objice ponti
Æstuat in campos. sunt qui spiramina terris
Esse putent, magnosque cavæ compagis hiatus.
Commeat [21] hac penitus tacitis discursibus unda
Frigore ab Arctoo medium revocata sub axem,
Cum Phœbus pressit Meroën, tellusque perusta
Illuc duxit aquas, trahitur Gangesque, Padusque,
Per tacitum mundi: tunc omnia flumina Nilus
Uno fonte vomens non uno gurgite perfert.
Rumor ab Oceano, qui terras alligat omnes,
Exundante procul violentum erumpere Nilum,
Æquoreosque sales longo mitescere tractu.
Nec non Oceano pasci Phœbumque polumque
Credimus: [22] hunc, calidi tetigit cum brachia Cancri,
Sol rapit, atque undæ plus, quam quod digerat aër
Tollitur. hoc noctes referunt, Niloque refundunt.
Ast ego, si tantam jus est mihi solvere litem,
Quasdam, Cæsar, aquas post mundi sera peracti
Secula, concussis terrarum erumpere venis,
Non id agente Deo, quasdam compage sub ipsa
Cum toto cœpisse reor, quas ille creator,

Atque

Atque opifex rerum certo sub jure coërcet.
Quæ tibi noscendi Nilum Romane cupido est,
Et Phariis, Persisque fuit, Macedumque tyrannis;
Nullaque non ætas voluit conferre futuris
Notitiam: sed vincit adhuc natura latendi.
Summus Alexander regum quos Memphis adorat
Invidit Nilo, misitque per ultima terræ
Æthiopum, lectos: illos rubicunda perusti
Zona poli tenuit; Nilum videre calentem,
Venit ad occasum, mundique extrema Sesostris,
Et Pharios currus regum cervicibus egit:
Ante tamen vestros amnes Rhodanumq; Padumq;
Quam Nilum de fonte bibit. vesanus in ortus
Cambyses longi populos pervenit ad ævi,
Defectusque epulis, & pastus cæde suorum,
Ignoto te, Nile, redit. non fabula mendax
Ausa loqui de fonte tuo est, ubicunque videris,
Quæreris: & nulli contingit gloria genti,
Vt Nilo sit læta suo. tua flumina prodam,
Qua Deus undarum celator, Nile, tuarum
Te mihi nosse dedit. medio consurgis ab axe,
Ausus in ardentem ripas attollere Cancrum:
In Borean is rectus aquis, mediumque Booten:
Cursus [23] *in occasum flexu torquetur, & ortus,*
Nunc Arabum populis, Libycis nunc æquus arenis:
Teque vident primi, quærunt tamen hi quoq; Seres
Æthiopumque feris alieno gurgite campos:
Et te terrarum nescit cui debeat orbis.
Arcanum natura caput non prodidit ulli,
Nec licuit populis parvum te, Nile, videre,
Amovitque sinus, & gentes maluit ortus
Mirari, quam nosse tuos. consurgere in ipsis
Ius tibi solstitiis, aliena crescere bruma,
Atque hyemes adferre tuas: solique vagari
Concessum per utrosque polos. hic quæritur ortus,
Illic finis aquæ. late tibi gurgite rupto
Ambitur nigris Meroë fecunda colonis,
Læta comis hebeni: quæ, quamvis arbore multa
Frondeat, æstatem nulla sibi mitigat umbra:
Linea tam rectum mundi [24] *ferit illa Leonem.*

Inde

Tantum animi delicta dabant, ut colla ferire
Cæsaris, & socerum jungi tibi, Magne, juberet:
Atque hæc dicta monet famulos perferre fideles
Ad Pompejanæ socium sibi cædis Achillam,
Quem puer imbellis cunctis præfecerat armis,
Et dederat ferrum, nullo sibi jure retento,
In cunctos, in seque simul. Tu mollibus, inquit,
Nunc incumbe toris, & pingues exige somnos:
Invasit Cleopatra domum, nec prodita tantum est,
Sed donata Pharos. cessas accurrere solus
Ad dominæ thalamos? 29 nubet soror impia fratri:
Nam Latio jam nupta duci est: interque maritos
Discurrens Ægypton habet, Romamque meretur.
Expugnare senem potuit Cleopatra venenis.
Crede 30 miser puero: quem nox si junxerit una,
Et semel amplexus incesto pectore passus
Hauserit obscœnum titulo pietatis amorem,
Meque, tuumque caput, per singula forsitan illi
Oscula donabit. crucibus, flammisque luemus
Si fuerit formosa soror. nil undique restat
Auxilii; rex hinc conjux, hinc Cæsar adulter:
Et sumus, ut fatear, tam sæva judice sontes.
Quem non è nobis credet Cleopatra nocentem
A quo casta fuit? per, te, quod fecimus una,
Perdidimusque nefas, perq; ictum sanguine Magni
Fœdus, ades: subito bellum molire tumultu:
Irrue: Nocturnas rumpamus funere tedas,
Crudelemque toris dominam mactemus in ipsis
Cum quocunque viro. nec nos deterreat ausis
Hesperii Fortuna ducis. quæ sustulit illum,
Imposuitque orbi, communis gloria nobis:
Nos quoque sublimes Magnus facit. aspice littus
Spem nostri sceleris: pollutos consule fluctus
Quid liceat nobis: tumulumque à pulvere parvo
Aspice Pompeji non omnia membra tegentem.
Quem metuis, par hujus erat. non sanguine clari:
Quid refert? nec opes populorũ; ac regna movemus.
Ad 31 scelus ingentis fati sumus. adtrahit illos
In nostras Fortuna manus. en altera venit
Victima nobilior. placemus cæde secunda

Hespe-

Te, Ptolemae, trahat. tanta est fiducia ferri.
Non rapuere nefas: summi contenta facultas
Est operis: visum famulis reparabile damnum.
Illam mactandi dimittere Cæsaris horam.
Servatur pœnas in aperta luce daturus.
Donata est nox una duci, vixitque Pothini
Munere Phœbeos Cæsar dilatus in ortus.
Lucifer à Casia prospexit rupe, diemque
Misit in AEgyptum primo quoque sole calentem:
Cum procul à muris acies non sparsa maniplis,
Nec vaga conspicitur, sed justos qualis ad hostes
Recta fronte venit. passuri comminus arma,
Laturique ruunt. at Cæsar mœnibus urbis
Diffisus, foribus clausæ se protegit aulæ,
Degeneres passus latebras. nec tota vacabat
Regia compresso: minima collegerat arma
Parte domus: tangunt animos iræque, metusque:
Et timet incursus, indignaturque timere.
Sic fremit in parvis fera nobilis abdita claustris,
Et frangit rabidos præmorso carcere dentes.
Non secus in Siculis fureret tua flamma cavernis,
Obstrueret summam si quis tibi Mulciber AEtnam.
Audax Thessalici qui nuper rupe sub AEmi,
Hesperiæ cunctos proceres, aciemque Senatus,
Pompejumque ducem, causa sperare vetante,
Non timuit, fatumque sibi promisit iniquum,
Expavit servile nefas, intraque penates
Obruitur telis; quem non violasset Alanus,
Non Scytha, non fixo qui ludit in hospite Maurus.
Hic, cui Romani spatium non sufficit orbis,
Parvaque regna putat Tyriis cum Gadibus Indos,
Ceu puer imbellis, ceu captis femina muris
Quærit tuta domus: spem vitæ in limine clauso
Ponit, & incerto lustrat vagus atria cursu:
Non sine rege tamen, quem ducit in omnia secum,
Sumturus pœnas & grata piacula morti;
Missurusque tuum, si non sint tela, nec ignes,
In famulos Ptolemae caput. sic barbara Colchis
Creditur ultorem metuens regnique, fugæque
Ense suo, fratrisque simul cervice parata

Ex-

Insiluit Cæsar, semper feliciter usus
Præcipiti cursu bellorum, & tempore rapto.
Tunc claustrum pelagi cepit Pharon. insula quondam
In medio stetit illa mari, sub tempore vatis
Proteos: at nunc est Pellæis proxima muris.
Illa 33 *duci geminos bellorum præstitit usus:*
Abstulit excursus & fauces æquoris hosti;
Cæsaris auxiliis aditus & libera ponti
Ostia permisit. nec pœnas inde Pothini
Distulit ulterius: sed non qua debuit ira,
Non cruce, non flammis, rabido non dente ferarum:
Heu facinus, cervix gladio male cæsa pependit:
Magni morte perit. nec non subrepta paratis
A famulo Ganymede dolis pervenit ad hostes
Cæsaris Arsinoë: quæ castra carentia rege
Vt proles Lagæa tenet, famulumque Tyranni
Terribilem justo transegit Achillea ferro.
Altera, Magne, tuis jam victima mittitur umbris.
Nec satis hoc Fortuna putat. procul absit, ut ista
Vindicta sit summa tuæ. non ipse tyrannus
Sufficit in pœnas, non omnis regia Lagi.
Dum patri veniant in viscera Cæsaris enses,
Magnus inultus erit. sed non auctore furoris
Sublato cecidit rabies: nam rursus in arma
Auspiciis Ganymedis eunt: ac multa secundo
Prælia Marte gerunt. potuit discrimine summo
Cæsaris una dies in famam, & sæcula mitti.
34 *Molis in exiguæ spatio stipantibus armis,*
Dum parat in vacuas Martem transferre carinas
Dux Latius, tota subiti formidine belli
Cingitur: hinc densæ prætexunt littora classes,
Hinc tergo insultant pedites: via nulla salutis:
Non fuga, non virtus, vix spes quoq; mortis honestæ.
Non acie fusa, nec magnæ stragis acervo
Vincendus tunc Cæsar erat, sed sanguine nullo.
Captus sorte loci pendet, dubiusne timeret,
Optaretne mori; respexit in agmine denso
Scævam perpetuæ meritum jam nomina famæ
Ad campos Epidamne tuos; ubi solus apertis
Obsedit muris calcantem mœnia Magnum.

PHARSALIÆ LVCANI FINIS.

que uni non reliquit imperium, velut invidens alteri tantam magnitudinem.

6 *nulloque hærede relicto Totius fati lacerandas præbuit urbes*) Curtius: *sine certo regis hærede, sine hærede regni, publicas vires ad se quemque tracturum.*

7 *Exigua secura fuit provincia Pella*] Parthia, quæ de Crassis triumphavit, Macedonibus paruit, quorum oppidum Pella.

8 *Intulit Emathiis ignaro Cæsare tectis*) Alexādrinis, quia Alexādrea à Macedone cōdita & dicta. Pari metalepsi mox Pellæi muri eandem urbem significant,

9 *Romano non casta malo*] Propertio dicitur:

incesti meretrix regina Canopi:

In elegia, qua Mecœnatis defletur obitus, est:

Hic modo miles erat, ne posset fœmina Romam
Dotalem stupri turpis habere sui.

10 *simulatum comta dolorem, Quem decuit*) ita rectius: alii habent, *Quam*.

11 *Hebenus Mareotica*) Atqui non à Mareotide, sed à Meroe hebenus infra;

nigris Meroe fœcunda colonis
Læta comis hebeni.

Idem testatur Plinius lib. XII: itaque *Meroëtica*, aut potius *Meroïtica*, (est enim à Meroe μεροΐτης, ab hoc μεροϊτικὸς) legendum hic censet decus seculi Salmasius, quāquam, ut is ipse recte observat, jam Servii ætate hæc menda Lucani codices obsedit.

12 *Indomitum Meroë cogens spumare Falernum*) Hoc dicit, tantum ibi calorem esse ut minimo tempore nobilissima vina decoquantur.

13 *nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus*) Accusat hic Lucanum Servius mutatæ declinationis. At defendit eum Priscianus Varronis hoc adferens, *qui fastus correxit*. Quin idem Priscianus ostēdit suo tempore & in Horatio lectū:

Per memores genus omne fastus.

Sic & Columella: *antiquorumque fastus astrologorum*. Et in Claudiano habent MSS. In-

Inter Arinthai fastus.

Hæc,ut multa alia reconditæ eruditionis, notavit de Analogia secundo, vir nescio summa bonitate ac fide,an exquisita rerum verborumque cognitione commendabilior Gerardus Iohannis Vossius.

14 *qua cum Dominus percussit aquarum*) Mercurius,qui modo dictus

Immensæ Cyllenius arbiter undæ.

Avienus;*Cessit Mercurio locus imbrifer.*

15 *Nilo quo crescat in arva*

Æthiopum prodesse nives)Hæc media lectio inter vulgatam,habentem *quod*,& manuscriptam, habentem,*qua*. Veteres autem quos hic dicit sunt Anaxagoras & Anaxagoræ discipulus Euripides Archelao tragœd. Hac sententia nihil verius,si modo pro nivibus ponas imbres Æthiopiæ.Cætera ingeniorum non inelegantium festiva cōmenta, de quibus videri possunt Herodotus, Strabo,Diodorus Siculus,Plutarchus, Liber incerti scriptoris de Nilo.

16 *Officiis caret unda suis*] officium Nili est arva irrigare. hoc autem præstare non potest, nisi à Sole excitetur. ideo hyeme se ripis tenet.

17 *Zephyros*) Etesias.

18 *Vel quod ab Occiduo depellunt nubila cælo*) Democriti placitum.

19 *Vel quod aquas toties rumpentis littora Nili Assidue feriunt*) Thaletis.

20 *coguntque resistere flatus*) *flatu* MS. P.

21 *Commeat hoc penitus tacitus discursibus unda Frigore ab Arctoo.*) ita ferme tradebant Memphitici sacerdotes;quos secutus Diogenes Apolloniates.

22 *hunc, calidi tetigit cum brachia Cancri Sol rapit*) Herodoti sententia.

23 *Cursus in occasum flexu torquetur, & ortus*) Scribe aut *Occasus* cum MS.R. A. & T.aut *Ortum* cum MS. P.

24 *Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem*] Præferam quod Salmasio placuit, *fert illa*.

25 *Regni claustra Philæ*) Sumtum ex Senecæ libro de situ & sacris Ægyptiorum, unde haud dubie & alia multa huc transtulit Lucanus. Locum Senecæ de Philis apud Servium ad VI. Æneid. Vide eundem Senecam Naturalium quæstionum lib. IV. cap. 2. ubi itidem Philarum mentio, multaque alia ad illustranda quæ de Nilo Lucanus dixit pertinentia.

26 *Terra potens*] Non displicet quod idem reponit Salmasius, *Petra patens*. *Petra dividitur*, ait Seneca.

27 *Hinc montes*) Imo, ut idem vir in his rebus exercitatissimus, *Hos montes*. Pergit enim de scopulis illis loqui.

28 *quos inter ut alta*
In convalle jacens stat maribus unda receptis] MSS. rectius

quos inter in alta
It convalle tacens jam moribus unda receptis.

Non jam cum tumultu ruit, sed silentii & modestiæ retinens labitur. Eadem tralatio apud Plinium XXXVI: *quid ferri duritia pugnacius? sed cedit & patitur mores*. Papinius:

Ut leo materno cum raptus ab ubere mores
Accepit.

29 *nubet soror impia fratri*) ita feci ex MSS. in quibus *nubit*. Vulgati pejus *nupsit*. Non est dubium quin Cleopatra nuptura sit Ptolemæo. Efficiet hoc Cæsar cui illa jam vice uxoris est.

30 *Crede miser puero*] MS. *puerum*. Crede jam Cleopatræ Ptolemæum, illi inquam, quæ senem Cæsarem potuit in amorem sui pellicere.

31 *Ad scelus ingentis fati sumus*] ita MS; Magnum est fatum nostrum & potens ad scelera;

32 *orator regis pacisq; sequester*
Æstimat in numero scelerum ponenda tuorum.
Tot monstris Ægypte nocens] Aut aliquid deest, aut sequenda nostra conjectura, *Res minima* aut,

Res

